DİL DEVRİMİ'NİN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ŞİİR VE ÇEVİRİ BAĞLAMINDA TÜRK EDEBİYATI'NA ETKİSİ (1932 - 1950)

Doktora Tezi

HAVVA HÂLE SERT

Türk Edebiyatı Bölümü
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ankara
Mart 2016

Kızlarım Berrak Zeynep ve Elif Hande'ye...

DİL DEVRİMİ'NİN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ŞİİR VE ÇEVİRİ BAĞLAMINDA TÜRK EDEBİYATI'NA ETKİSİ (1932-1950)

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

HAVVA HÂLE SERT

Türk Edebiyatı Disiplininde Doktora Derecesi Kazanma
Yükümlülüklerinin Parçasıdır

TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
ANKARA

Mart 2016

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.

© H. Hâle Sert, 2016

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Doktora derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kalpaklı
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Doktora derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Prof. Dr. Suavi Aydın
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Doktora derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yrd. Doç. Dr. Akif Kireçci
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Doktora derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yrd. Doç. Dr. Fatih Altuğ
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Doktora derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yrd. Doç. Dr. Zeynep Seviner
Tez Jürisi Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı

.....
Prof. Dr. Halime Demirkan
Enstitü Müdürü

ÖZET

DİL DEVRİMİ'NİN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE
ŞİİR VE ÇEVİRİ BAĞLAMINDA TÜRK EDEBİYATI'NA ETKİSİ
(1932-1950)

Sert, Havva Hâle

Doktora, Türk Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kalpaklı

Mart 2016

Bu çalışmada erken Cumhuriyet döneminde uygulanan dil politikalarının şiir ve çeviri bağlamında edebiyata etkisi incelenmektedir. Bu çerçevede öncelikle, Alfabe Devrimi'yle başlayan dili değiştirme siyaseti ele alınmakta ve bunun ilk etkisinin Osmanlı şiirinde mazmunlaşmış kelimelerin göstergesel çağrışımlarının yerinden edilmesinde görüldüğü ileri sürülmektedir. *Birinci Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtları*'ndaki tartışmalar edebiyat bağlamında okunduğunda dil, düşünce, zihniyet ve medeniyet arasında bir bağ kurulduğu, eski zihin ve yaşam dünyasını imleyen Divan şiiri ile Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yerine halk dilinden/edebiyatından alınan kelimelerle kolay anlaşılır bir edebiyat kurulması gerekliliğinden hareket edildiği görülür. İkinci Türk Dil Kurultayı sonrasında başlatılan Öztürkçe kelimelerle yazı/şiir yazma seferberliği kapsamında dönemin başat gazetelerinden *Cumhuriyet, Ulus* ve

Akşam ile *Servetifünun*, *Ülkü* ve *Varlık* dergilerinde yayımlanan şiirler incelenmektedir. Bu şiirleri yazan milletvekili, bürokrat, gazeteci ve edebiyatçılar, çalışmaya konu olan dil siyaseti teorisinin kurucusu ve yeniden üreticisi olmaları ve Öztürkçeyi topluma benimsetme idealini taşımaları açılarından Gramsci'nin "organik aydın" kavramına yaslanan eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. İnönü dönemindeki dil politikaları, Tercüme Bürosu bünyesinde çıkan *Tercüme* dergileri üzerinden izlenmektedir. Çalışma, Dil Devrimi'nin 1940'lar ve 1950'lerde edebiyattaki etkisinin göstergelerine ilişkin olarak sırasıyla şu saptamaları yapmaktadır: Yeni ve eski kelimeler çevirilerde birlikte kullanılmış ve Batı dillerindeki cümle yapıları bu dile uydurulmaya çalışılmıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas ve Oktay Rifat 1950'lerde ve sonrasında, 1930'lu yıllarda yazdıkları şiirlerindeki "eski" kelimelerin yerine "yeni" kelimeleri ikame etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Alfabe Devrimi, Dil Devrimi, Gramsci, "organik aydın", *Tercüme* dergisi, şiir, çeviri.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE LANGUAGE REFORMS ON TURKISH LITERATURE
IN THE CONTEXT OF POETRY AND TRANSLATION
IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD
(1932-1950)

Sert, Havva Hâle
Ph.D., Department of Turkish Literature
Superviser: Asst. Prof. Dr. Mehmet Kalpaklı

March 2016

This study analyses the influence of language policies implemented in the early Republican period on the Turkish literature in the context of poetry and translation. It first looks at language change policy that started with the Alphabet Reform and argues that its first impact was felt on displacement of semiotic associations of metaphorical words in the Ottoman poetry. When the debates covered in the *First Turkish Language Congress Proceedings Records* are analysed in the context of literature, it can be seen that a link between language, thought, mentality and civilization was established. Moreover, there was a determination to develop an easily understandable literature by replacing the Ottoman (Divan) poetry and Arabic and Persian originated words implying the old mentality and way of life with words taken from the public language/folk literature. The thesis examines the poems published in the leading newspapers of the era *Cumhuriyet, Ulus* and *Akşam* and the

journals *Servetifünun, Ülkü and Varlık* as part of a campaign that has been launched after the 2nd Turkish Language Congress to write prose and poetry using "pure Turkish" words / neologisms. The deputies, bureaucrats, journalists and men of letters who wrote these poems were critically examined with Gramsci's "organic intellectual" concept in the sense that they were the founders and re-producers of the language policy theory and had the ideal of making the people adopt "pure Turkish". The language policies of the İnönü era are followed through the *Tercüme* journals published by the Translation Bureau (*Tercüme Bürosu*). The study presents its findings about the impact of the Language Reforms on the literature respectively in the 1940s and 1950s as follows: "New" and "old" words were used together in the translations and the sentence structure of the Western languages were tried to be adapted to this language. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas and Oktay Rifat replaced the "old" words they used in their poems in the 1930s with "new" words in the 1950s and beyond.

Keywords: Alphabet Reform, Language Reform, Gramsci, "organic intellectual", *Tercüme* journal, poetry, translation.

TEŞEKKÜR

Sekiz senelik doktora hikâyemin sonu hem sevindirici hem hüzünlü. Sevindirici çünkü orta okul yıllarımda sevgili babam Zeki Doğan'ın bende uyandırdığı Türkçe bilinci ve sevgisinin, edebiyatla bir bağa ve dahası bilimsel bir bağa dönüşmesinin önemli bir evresini tamamladım. Ne var ki, bu çalışmayı noktalarken bir yandan da sekiz yaşındaki bir çocuğumdan kopuyormuş gibi hissediyorum. Bunda Bilkent'ten, hocalarımdan ve arkadaşlarımdan ayrılıyor olmanın da bir etkisi var.

Rahmetli S.Talât Halman Hocamızın, doktoraya kabul mülakatında ısrarla yinelediği, "Hem çalışıyorsun hem küçük bir çocuğun var. Doktora yapabileceğinden emin misin?" sorusuna verdiğim emin bir "evet" cevabında düğümleniyor pek çok şey. Dil Devrimi'yle ilgili bir tez yazmanın Türk Edebiyatı Bölümü tarafından kabul görmediği günlerde, kendi ifadesiyle "doktora babam" (doktorvater) Hilmi Yavuz, bütün olumsuzluklara karşı her daim kol kanat gererek eminliğimi perçinledi. 2013-2016 yılları arasında araştırmalarımın sonuçlarını düzenli olarak paylaştığım Hocam'la, haftalık görüşmelerimizde 1930'larda Dil Devrimi'yle şekillenen edebiyata dair konuştuk, tartıştık ve birlikte heyecanlandık. Onun yol göstericiliği ve desteği olmasa bu tez yazılamazdı.

Danışmanım Mehmet Kalpaklı'nın tez konumu belirlemem ve tezimi yürütmemdeki katkıları çok büyük. Sıkıntılı günlerimde bıkmadan usanmadan beni

dinlediği, her zaman farklı perspektifler sunduğu ve özgür bir tez yazma ortamı sağladığı için kendisine minnettarım.

İş hayatıyla birlikte doktora yapabilmemde önümü açan, destekleyen, koruyan kollayan Reha Denemeç'e teşekkürü bir borç bilirim.

Akif Kireçci, Suavi Aydın, Fatih Altuğ ve Zeynep Seviner tezimi okuyup, ufkumu açan yorumlar ve eleştiriler getirdiler. Bu sayede tezimde ileri sürdüğüm fikirler olgunlaştı ve yerli yerine oturdu.

Yazılı kaynaklardan izini süremeyeceğim bilgilere ve tanıklıklara erişebilmek umuduyla görüştüğüm Beşir Ayvazoğlu, Murat Belge, Levent Cantek, M. Fatih Uslu, Berat Açıl, D. Mehmet Doğan, M. Kayahan Özgül, Kudret Emiroğlu, Mehmet Can Doğan, Necmi Erdoğan, Abdullah Harmancı ve Sezai Arusoğlu değerli zamanlarını ayırmakla kalmayıp, bilgilerini, belgelerini ve fikirlerini benimle paylaşma nezaketini gösterdiler.

Yazdıklarımın üçüncü gözü sevgili Nurseli Gamze Korkmaz, baştan beri dostluğu ve yardımlarıyla hep yanımdaydı. Fikirlerinden ve zengin kütüphanesinden azami ölçüde istifade ettim. Meriç Kurtuluş, Yeliz Baloğlu, Zeynep ve Erhan İçener özellikle tezimin son okumalarında emeklerini ve dostluklarını esirgemediler. Ayşe Çamkara, tez yazma sürecinde kader arkadaşım oldu.

Bilkent Kütüphanesi benim için eşsiz bir mekândı. Sağladığı kaynaklar ve ferah çalışma salonlarıyla rahat bir çalışma ortamı sundu. Güleryüzlü çalışanları, bir başıma sürdürdüğüm doktora maratonunda bana yalnız olmadığımı hissettirdiler. Millî Kütüphane Arşivi çalışanları da araştırmalarım sırasında yardımlarını esirgemediler.

Başta annelerim Çiğdem Doğan, Ayşe Sert ve bütün ailem maddi ve manevî destekleriyle hep yanımdaydılar. İki kızıma gerektiğinde benden çok annelik yapan Meryem Elmas ve Maia Gravadze olmasaydı çalışmalarımı yürütemezdim. Kızlarım onlardan kaçırdığım anne kokusu için beni affederler umarım.

Eşim Osman Sert, bu süreçte her zaman bana inandı, güvendi ve destekledi. Doktoraya başladığımda bir çocuk gibi elimden tutup, çalışma masası ve kitaplık almaya gittiğimiz günleri unutamam. Bu uzun süreçte gözümdeki ışık ne zaman sönmeye yeltense verdiği moral ve güçle yeniden yola koyuldum. Alanı olmadığı halde tezimi okuduğunda yaptığı yorumlar her zaman zihnimi açmıştır.

Başlatan ve yazdıran'A şükürler olsun!

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vii

İÇİNDEKİLER x

GİRİŞ 1

BÖLÜM I 28

EDEBÎ BİR GÖSTERGE OLARAK OSMANLICA KELİMELER 28

A. Ahmet Haşim: "Alev" Kelimesinde Ayın Bir Kıvılcımdır 34

B. Arapça Harflerin Modern Şiire Taşınması Örneği: Asaf Hâlet Çelebi 39

BÖLÜM II 48

I. ve II. TÜRK DİL KURULTAYLARI 48

A. I. Türk Dili Kurultayı: Edebiyat Eksenindeki Tartışmalar 49

B. Hasan Âli'nin Tezi: Karşılaştırmacı ve İndirgemeci Bir Yaklaşım 54

C. Faik Ali ve Hüseyin Cahit'in Tezleri: Dil Sadeleşiyorken Bu Kaygı Neden? 60

BÖLÜM III 68

I. VE II. DİL KURULTAYLARININ YANSIMALARI: ÖZTÜRKÇE ŞİİRLER 68

A. *Cumhuriyet* ve *Servetifünun* 68

1. Cumhuriyet 77

2. Servetifünun 89

B. *Ülkü Dergisi (Şubat 1933 - Ağustos 1941) Dil Devrimi'ni Ne Kertede Destekledi?* 94
1. *Ülkü*'nün Şubat 1933 - Eylül 1936 Tarihleri Arasında Dil Devrimine Yönelik Tutumu 95
2. Ülkü'de Fuat Köprülü Dönemi (Eylül 1936 sonrası) 103
i. Nahit Sırrı'nın "Bir Okuyucunun Notları" Köşesi 105
ii. 1936 Sonrası Yavaşlayan Dil Devrimi'nin *Ülkü*'deki İzleri 108
C. *Varlık* Dergisi, Temmuz 1933 - Ocak 1937 Tarihleri Arası Değerlendirme .. 114
1. Yaşar Nabi Nayır'ın Dil Devrimi'ne Bakışı ve *Varlık*'taki Yayın Politikası 115
D. Gramsci'nin "Organik Aydın"ı Bizde Nasıl Şiir Yazar? 129
BÖLÜM IV 135
TERCÜME DERGİLERİ EKSENİNDE GELİŞEN TARTIŞMALARA BİR BAKIŞ: "ESKİMİŞ DİL", "YENİ KELİMELER" VE "DİLİN YETERSİZLİĞİ" 135
A. Hasan Âli Yücel, Tercüme Seferberliği ve Tercüme Bürosu 138
1. I. Türk Neşriyat Kongresi 144
i. Millî Bir Kütüphanenin Yokluğu Meselesi 145
ii. Peki ya Dil? 148
iii. Tercümenin Planlanması 151
B. *Tercüme* Dergisi 154
C. Nurullah Ataç ve Tercüme 175
1. Bir "Organik Aydın" Olarak Nurullah Ataç 184
BÖLÜM V 194
ŞİİR BAĞLAMINDA KELİMELERDE YİTİRİLEN ÇAĞRIŞIMLAR 194
SONUÇ 209

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA 217
EK 1: Hilmi Yavuz'un Hurufî Şiirleri 236
EK 2: 239
Belgeler: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi 239
EK 3: Gazete Kupürleri 251
ÖZGEÇMİŞ 270

GİRİŞ

Bu tezin temelde iki amacı vardır. İlki Türkiye Cumhuriyeti'nde 1932'de gerçekleştirilen Dil Devrimi'ni aynı zamanda bir "edebiyat devrimi" olarak okuyup okuyamayacağımızı ortaya koymaktır. İkincisi de Devrimin ideolojisini üreten aydın/siyasetçi ve bürokratların, yerleşmesini istedikleri yeni dille ortaya koydukları "edebî ürünlerin" bazılarını gün ışığına çıkarmak, genel olarak da bu metinleri eleştirel bir gözle incelemektir. Bu çerçevede söz konusu dönemde yazılan, çevrilen eserlerin, yeniden inşa edilmek istenen edebiyata etkisi irdelenmektedir.

Dil, hegemonyanın önemli bir kurucu unsurudur. Dil Devrimi sırasında dilin bütünleştirici, şekillendirici ve toplumu dönüştürücü bir öge olarak kullanımı, yönetici elitin isteği doğrultusunda dizaynı ve devrimlerin halka ulaştırılmasında bu dille üretilmiş bir edebiyat ortaya konulması, bu çalışmada yürütülecek tartışmaların ana izleğini oluşturacaktır.

Behçet Kemal'in [Çağlar] 1934'te kaleme aldığı "Dil Bayramı" adlı şiir söz konusu izleği iyi yansıtan ifadeler içermektedir.[1] Şöyle ki, Türk Dil Bayramı bütün halkevlerinde törenlerle kutlanmış (26 Eylül 1934) ve II. Türk Dil Kurultayı (18 Ağustos 1934) gerçekleştirilmiştir. İlgili haberlerin ve yazıların yer aldığı *Türk Dili* bülteninin Birinci Teşrin 1934 tarihli 10. sayısı, "Dil Bayramı Sayısı" olarak çıkmıştır. Dil Devrimi'ni bir "dil savaşı" şeklinde ele alan yazıların yanı sıra şiirlerde

[1] *Türk Dili*, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, s.10. Birinci Teşrin [Ekim] 1934, 25.

de benzer temalar ve dil özellikleri görülür. Bu bağlamda Behçet Kemal'in söz konusu şiirine yakından bakılabilir:

Dil Bayramı

İçimde "*inan*" vardır, "ülkü" vardır, "hız" vardır;
Amma anlatamadım, kekeledim yıllardır:
"Canan" diye seslendim Türk kızı sevgilime,
"İyman" bir sarık gibi dolanmıştı dilime;
"*Yalazlı* inanımı" nasıl anlatsam, kime?
Bir "mefkure" çakılı takılır kalemime,
Gönlümdeki, süzülmüş duyguyu dökemezdim!
Kaç kere *yazgacımı* ayak altında ezdim...
Kaç vahye benzer duygu içimi sardı, deşti,
Kötü sözler yüzünden öyle manzumeleşti...
Çetrefil dil yüzünden attı sazı, deyişi:
Kaç "kodat kobilik"i yazacak kaç bin kişi!
Yoksa destanlariyle, *ünleriyle* bu *Budun*
Beslerdi beşyüzünü birden Dede Korkudun...
Tek eksiği dilinin gitgide bozulması;
Bin Hügoluk *sanı* var, bin Şekispirlik yası!..

Bütün dikenlerinden sıyrılan bir gül gibi,
Yüksek öz duygularla dolan bir gönül gibi,
Türk dili, açılıyor, gelişiyor, eriyor...
Söz-söz, demek ki, tüy-tüy, kendisini veriyor
Türkün duygularına Türkçenin kanatları!
Şu sanat göklerinin sonu gelmez katları
Açılsın! Yerimizi almaya varacağız...
Sanatta da bir yeni "Ankara" kuracağız! (vurgular bana ait) (1934: 25)
[inan: iman, yalazlı: alevli, yazgaç: kalem, ün: şöhret, budun: ulus, san: şan]

Sevgilisine Türkçe bir ifade yerine Farsça "canan" diye seslenmekten şikayetçidir şair. "İyman" (iman) bir sarık gibi diline dolanmış, ateşli inancını bu dil yüzden kimseye anlatamamıştır. Buradaki "iyman" ve "sarık" kelimeleri İslam dinine açık göndermelerdir. Dolayısıyla, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dini çağrışımları da öz duyguların ve inancın dışavurumunu zorlaştırmaktadır. Şair, ateşli

inancını ve "mefkuresini" (ülküsünü) anlatamamış, bu yüzden "yazgacını" (kalemini) kırmak zorunda kalmıştır. Burada mefkure'nin Ziya Gökalp tarafından "ideal" kelimesi yerine Arapçadan türetildiğini, Atatürk'ün bu kelimenin yerine ülkü'yü bulduğunu hatırlamak gerekir (Levend, 1954:443). Şairin mefkure'yi tırnak içine alması kelimenin Arapça kökenine olduğu kadar kelimenin tartışma yaratan hikâyesine de bir gönderme olarak okunabilir. "Çetrefil dil" nedeniyle *Kutadgu Bilig* ve *Dede Korkut*'a benzer eserler yazılamamıştır. Dil gitgide bozulmasaydı, [Victor] Hugo ya da Shakespeare'in yazdıklarını yazacak binlerce Türk olacaktı. Geçmiş dille, şairler kendilerini iyi ifade edemiyorlar, özlerini yansıtamıyorlar dolayısıyla bu dille sanat değeri yüksek eserler veremiyorlardı. Şiirin ikinci bölümünde ise, bu umutsuz havanın tersine yeni dil, "söz söz" açan bir çiçeğe benzetilir. Artık "sanat"ın dili de içeriği de değişecektir. "Sanatta da bir yeni 'Ankara' kuracağız!" dizesiyle biten şiir, dilin ve edebiyatın da, Cumhuriyet'in yeni başkenti Ankara gibi yeni ideallerle inşa edileceğini işaret etmektedir.

"Dil Bayramı" adlı bu şiir, Dil Devrimi'nde ileri sürülen söylemlerin nüvelerini taşımaktadır. Bu söylemlerden ilki, Arapça ve Farsça kelimelerle yüklü dille üretilen edebiyatın halkın öz duygu ve düşüncelerini yansıtmadığıdır. İkinci söylem, *Dede Korkut Oğuznameleri*, *Kutadgu Bilig* gibi uzak geçmişte ortaya çıkmış metinlerin Türk dilinin en gelişmiş ürünleri olarak sunulmasıdır. *Dede Korkut Hikâyeleri* ve *Orhun Yazıtları* gibi metinler Orhan Tekelioğlu tarafından ulus-devletleşme sürecinde ulusal kanon metni olarak sunulan "model-metin"ler olarak adlandırılır (2003: 74). Sözü geçen model metinleri örnek alan Öztürkçe kelimelerle yazılacak yeni eserler, tıpkı bu şiir gibi, yeni dilin yerleşik kılınmasında ve yeni sanatın yeşermesinde yönetici erkin yüklediği misyonu yerine getirmede işlevsel olacaktır.

1934 ve 1935 yıllarının önde gelen gazete ve dergileri incelendiğinde "Dil Bayramı"na benzeyen çok sayıda şiirle karşılaşılır. Bu şiirleri kuran "Öztürkçe"[2] kelimelerin her biri, Osmanlıca kelimelerin yerine ikame edilmiştir. Şiirleri yazanlar dönemin bürokratları, milletvekilleri ve bazı edebiyatçılarıdır. Dil Devrimi'nin, üretilen yeni kelimeler ve söz dizimiyle bir zihniyet dönüşümüne yol açabileceği düşüncesinin edebiyatla olan ilişkisi üzerinde çok durulmamıştır. Üretilen yeni kelimelerin, ancak ve ancak "sanatkârlarca" işlenirse yaşayıp yerleşik kılınacağı, dönemin yönetici aydınlarınca da dile getirilmiştir. Çalışmada Dil Devrimi'nin, yeni bir edebiyat inşa edildiği sıradaki işlevinin "ikna"ya mı, "zorlama"ya mı yakın olduğu; yönetici ve siyasi elitin tavrı; üretilen metinlerin/şiirlerin estetik mi yoksa politik zemine mi oturtulduğu; ateşli bir şekilde gerçekleştirilen devrimin 1940'lı yıllarda edebî alanda nasıl tartışıldığı ve sonrasında şairlerin tutumları, birincil kaynaklar üzerinden incelenecektir.

Tez kapsamında Alfabe Devrimi de (1928) Dil Devrimi'nin zihnî temellerinin bir öncülü ve kolaylaştırıcısı olarak ele alınacaktır. Marshall Mc.Luhan'ın "İletişim ortamı, iletişim aracının kendisidir" (*The medium is the message*) sözüne göre düşünüldüğünde, Arap harflerini bırakmak İslam medeniyetiyle ilgili bütün çağrışımları arkada bırakmayı, Latin harfleriyle de Batı medeniyetine geçişi temsil ediyordu. Irvin Cemil Schick, hat sanatının bedensel ve yazılı hafızaya dayalı ritüellerini ve bunların 1928 sonrasına aktarımında yaşanan keskin kırılmayı irdelediği yazısında, Alfabe Devrimi neticesinde 600 yıllık bir yazılı kültürün, Osmanlı kültürünün "aniden sözlüleştiğini" belirtir (Schick, 2014: 28). Bu saptamanın edebiyat için de geçerliliği savunulabilir. Dilimizde Arap harfleriyle ilgili

[2] Geofrrey Lewis, "Öztürkçe" teriminin 1935'in ilkbaharında gazetelerde Arapça ve Farsça kelimelerin önerildiği, konunun ülkenin gündemini belirlediği bir dönemde Atatürk'ün sevilen "öz Türk dilimiz" ifadesinden türetildiğini ve ilk başlarda "Öz Türkçe" olarak yazıldığını belirtir (2007: 75).

deyimlerin yeni alfabede geçerliliği kalmamış, bu deyimler kültürel ve toplumsal hafızadan da yavaş yavaş silinmişlerdir. “Cim karnında bir nokta”, “ayb'ın üstüne bir nokta koyarsın gayb'olur”, “beli dal'a dönmek”, “yolda bir lâm elif çizmek”, “çorbayı çifte vav karıştırmak” gibi deyimler, Arap alfabesi üzerine kurulduklarından, Alfabe Devrimi’nden sonra toplumsal hafızamızda artık karşılığı olmayan arkaik deyimler hükmündedirler. Latin alfabesini kullanmaya başlamamızın üzerinden yüz yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen “a,b,c,d...” ile toplumsal ve gündelik hayattaki pratikleri ve insan karakterinin özelliklerini tasvir eden, öncekilere denk yeni deyimler üretilememiştir. Tezde Alfabe Devrimi’nin edebiyattaki etkisi, daha çok, Arap harfleriyle yazılan kelimelerin imgesel (görsel) düzlemde edebiyattaki karşılığı ve bunun yitirilişinin edebiyat geleneğindeki süreklilik bağlamında ne anlama geldiği çerçevesinde sorgulanacaktır.

Bu noktadan hareketle tezin argümanlarından ilki şu olacaktır: Alfabe Devrimi’nin edebiyat bağlamındaki etkisi ile Divan Şiiri’ndeki kalıplaşmış mazmunların imgesel düzeydeki çağrışımları, Latin harflerine geçildiğinde anlamsızlaşmıştır. Dil Devrimi’yle ilgili olarak ikinci argüman ise: “Organik aydın” şeklinde nitelendirebileceğimiz Cumhuriyet elitinin ürettiği “yapay dil” edebiyatta da yerleşik kılınmaya çalışılmış, ancak halka ve edebî kanona intikal etmemiştir. Asıl etki İnönü döneminde, 1940’larda başlatılan Tercüme hareketiyle görülmeye başlanmıştır.

Dilin yapısının değişiminin ve edebî camiada yeni dilin kullanılmasına yönelik hassasiyetin, 1940’lardan sonra başladığı öne sürülecektir. Tezin son olarak göstermeye çalışacağı etki ise, 1950’lere gelindiğinde bazı şairlerin Osmanlıca kelimeleri kullanmamayı ideolojik bir tutum olarak benimseyebildikleri ve şiirlerinde buna ilişkin tercihlerini göstermeleridir. Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın, Ahmet Muhip

Dıranas ve Oktay Rifat'ın şiirlerinin ilk yazılışlarında kullandıkları Osmanlıca kelimeleri daha sonraki baskılarda değiştirdikleri gösterilecektir. Ayrıca, şiirlerdeki yeni kelimelerle, eski kelimelerin taşıdığı "arkaik" ve şiirsel anlamların aktarılamadığı da ortaya konulacaktır.

Dil Devrimi'nin Cumhuriyet dönemi öncesindeki fikrî temelleri ve bu konuda atılmış bazı somut adımlar, başta Agâh Sırrı Levend olmak üzere, bu konuyu çalışan pek çok araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Levend'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı çalışması, 13. yüzyılda Türkçe'nin, Arapça ve Farsça dilleriyle olan ilişkisinden başlayarak Cumhuriyet döneminde Türkçe'yle ilgili gelişmeleri 1960'lara değin ele alır. Tanzimat'tan itibaren dilin Arapça, Farsça terkiplerden oluşan yapısı ve bunun bürokraside, eğitimde ve edebî alanda yarattığı zorluklarla ilgili tartışmalara geniş bir şekilde yer verir. Alfabe meselesinin de tarihsel süreçte nasıl tartışıldığını ayrıntılı bir şekilde aktarır. Örneğin, bu konuya ilk değinen Münif Paşa'dır. Paşa'nın, Cemiyyet-i İlmiyye-i Osmaniyye'de 1862 tarihinde vermiş olduğu konferansta, yazının o günkü yapısının, bilginin yayılmasında önemli bir araç olan matbaada basılmaya elverişli olmadığını dile getirdiğini görürüz (154-155). Yine, 1860'larda Şinasi, *Tercemânıahval* ve *Tasviriefkâr* gazetelerinde "umum halkın kolay anlayabileceği" bir dil kullanılmasını önceler. Bu isimlere ek olarak, maarif kitaplarının kolay anlaşılır olması için çalışan Reşid Paşa'nın da yazı dilinin sadeleşmesindeki rolü büyüktür (82-83).

Levend'in çalışmasında yer verilen tartışmalar, bize dil meselesinin çoğu zaman siyasî ve edebî boyutuyla birlikte ele alındığını gösterir. Bu durumdan ayrışan tek dönem, dilin sadeleşme sürecinin tersine işlediği ve bunun da edebî eserlerle gündeme taşındığı Edebiyat-ı Cedide dönemidir. Üslûp ve yeni bir dil yaratma

kaygısıyla eski kelimelerden yeni tamlamalar üretilir ve bu dille edebî eserler yazılır (181).

Bu oluşumun temsilcileri genel olarak sade dil taraftarı değildir. Örneğin Tevfik Fikret, *Servetifünun*'da yayımlanan "Tasfiye-i Lisan" (1896) başlıklı yazısında, dilden Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasına karşı çıkar zira, dilden çıkarılacak kelimelerin yerine konulacakların, yeteri kadar iyi olup olmayacağı meçhuldür (aktaran Levend, 1960:233-34). Tevfik Fikret'e göre, sadece Türkçe yazmak mümkün değildir; mümkün olsa bile, konuşma dili ve yazı dili yine aynı olmayacaktır: "[Ç]ünkü o zaman da yazacağımız Türkçe kelimeleri, tekellüm ettiğimiz lisandan değil, bize Arabî ve Farisîden daha uzak bir menba'-ı metrukten alacağız. Denilebilir ki bu menba' esasen bize yabancı değildir" (234). Bu kaynak yabancı değilse de unutulmuştur ve buradan alınacak kelimelerin yeniden dile iade edilmesi uzun bir süre gerektirecektir (234). Fikret, sözlerinin devamında, bir kavramı salt Türkçe diye tek bir kelimeyle karşılamanın ve diğerlerini atmanın dili fakirleştireceğini söyler (235).

Edebiyat-ı Cedide topluluğunda edebî dilin mahiyetine ilişkin ortak bakış açısı Fikret'in özetlediği gibidir. Bu topluluğun yazarlarının kendilerine ait yeni bir dil kurma tavrının, tez kapsamında incelenecek 1930'larda Dil Devrimini benimseyen şair ve yazarların Öztürkçe kelimelerle oluşturdukları dille, görünürde karşıt ama sonuçları itibariyle benzerlik taşıdığı söylenebilir. Ramazan Korkmaz'ın belirlemesine gore Servetifünuncular önceki kuşağın öncelediği sade dil yerine, kendilerine "ait, ağır, ağdalı ve örtük" bir dili benimsediler (2006:125); eski sözlüklerden kendi estetik anlayışlarına uygun "tiraje, şegâf, ibtika, lerzende, puşide" gibi kelimeleri kullandılar. Arapça ve Farsça'da bulunmayan "mukmir, müşemmes, nevin" gibi bazı kelimeleri uydurup dolaşıma soktular (125).

Servetifünun dönemi şiirinin konu, imge ve biçim bağlamında getirdiği yenilikler ayrı bir sorun ise de, dil bağlamında düşündüğümüzde Tevfik Fikret'in, Cenap Şahabettin'in dilinin devamlılık arz etmemesinin 1930'lardaki akımla paralellik göstermesi siyasi, toplumsal ve edebî koşulları birbirinden son derece bağımsız bu iki süreçteki ortaklık açısından ilgi çekicidir. Söz konusu şairler 19. Yüzyıl Fransız şiirinin düşüncelerini, hayallerini ve estetiğini kendi şiirlerine taşımak istediler (Akyüz, 1995:94); bunları ifade edebilmek için eldeki kelime haznesini yeterli görmedikleri için, dildeki Arapça ve Farsça kelimeleri çoğalttılar (94). "Sanatkârâne üslûb" yaratmaya çalışan bu topluluğun şiiri ancak kısıtlı bir aydın grubu tarafından anlaşılabildi (94). İşte tam da bu noktada bu oluşumun ancak kendi dar aydın grubu tarafından anlaşılabilen Öztürkçe kelimelerle şiir yazan erken Cumhuriyet bürokrasisi şairlerinin konumuyla benzeştiğinin altını çizmek gerekir. Ahmet Mithat Efendi'nin topluluğa, konuşma dilinden uzaklaşmadaki aşırılıkları yüzünden yaptığı Dekadanlık suçlaması, 1930'lardaki aydınlar için de geçerlidir.

Şemseddin Sami'nin Edebiyat-ı Cedide'yle aynı dönemde dilin sadeleşmesine yönelik çalışmaları, II. Meşrutiyet döneminde *Yeni Lisan* hareketi, Ziya Gökalp'in fikirlerinin "millî lisan"ı oluşturmadaki etkisi Levend'in çalışmasında bütün ayrıntılarıyla ele alınır. Levend, Cumhuriyet'le birlikte bu konuda atılan adımları da belgeleriyle ve örneğin Dil Kurultaylarındaki bildiriler gibi birincil kaynaklar üzerinden aktarır.

Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri'nin (1960) ilk basımı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları* (1949) adını taşımaktadır. İkinci basımda eserin adından başlayarak dilin sadeleştirildiği görülür. Türkçenin gelişim süreçlerini inceleyen bu eserin, yazımından on bir yıl sonra yazarı tarafından sadeleştirilmesi başlıbaşına bir gösterge olarak okunabilir. Bu durum, Agâh Sırrı Levend'in dilin

özleşmesinin savunucusu, teorisyeni ve uygulayıcısı olmasının yansımasıdır. Levend'in yazı dilini geriye dönük sadeleştirmesi, 1951-1960 yılları arasında yürüttüğü Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği ve bu süreçte dilin özleşmesiyle ilgili kaleme aldığı yazılarıyla birlikte düşünüldüğünde bir tutarlılık arz eder. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*'nin ilk basımında yer alan ve daha sonraki basımda değiştirilen şu paragrafa yakından bakmak tez kapsamında yürütülecek tartışmalarla benzerlik taşıması açısından yerinde olacaktır:

> Arap harflerini bırakmıya razı olamıyanların korkusu, yüzyılların meydanda getirmiş olduğu *ilmî ve edebî mahsullerin* bir anda unutulacağı ve geçmişle olan manevî bağın kopacağı noktasında toplanmış bulunuyordu. Halbuki *Türk inkılâbı* bir bütündü. Batı *medeniyetine* girmek esas olduğuna göre, yaşama araçları gibi, yazma, okuma ve düşünme araçlarını da bu *medeniyetin icaplarına* göre ayarlamak lâzımdı (vurgular bana ait) (1949: 369-370).

İkinci basımında bu paragraf şu şekilde değiştirilmiştir:

> Arap harflerini bırakmıya razı olamıyanların korkusu, yüzyılların meydana getirmiş olduğu *ürünlerin* bir anda unutulacağı ve geçmişle olan manevî bağın kopacağı noktasında toplanmış bulunuyordu. Halbuki *Türk devrimi* bir bütündü.
> Batı *uygarlığına* girmek esas olduğuna göre, yaşama araçları gibi, yazma, okuma ve düşünme araçlarını da bu *uygarlığa* göre ayarlamak gerekirdi (vurgular bana ait) (1960: 399).

İlk basımda geçen, "Türk İnkılâbı" ifadesi "Türk devrimi", "medeniyet" kelimesi de "uygarlık" olarak değiştirilmiştir. "[Î]lmî ve edebî mahsuller" ifadesi ise ikinci basımda "ürünler"e dönüştürülmüştür. Latin alfabesine geçmeden önce yazılan eserlerin bilimsel ve edebî alandan soyutlanıp bu özellikleri taşıyıp taşımadığı tartışmalı bir kategoriye, "ürün"e konumlandırıldığı görülür. Bu kısa ifadedeki değişim aslında geniş bir tartışmanın dışavurumudur. Alfabe ve Dil devrimleriyle dil sadeleştirilirken tıpkı bu paragrafta olduğu gibi geçmişe bakış da yeniden düzenlenir. Nitekim, Osmanlıca ile üretilen eserlerin bilimselliğinden ve

sanatsallığından şüphe duyulması ve bu yüzden bu eserlerin Latinize edilerek gelecek nesillere taşınmasının gerekli olup olmadığına yönelik tartışmalar tezde I. Türk Neşriyat Kongresi Raporları kapsamında incelenecektir.

Uriel Heyd'in *Language Reform in Modern Turkey* adlı Dil Devrimi üzerine kuşatıcı çalışmasının, özellikle yeni kelimelerin nasıl tanıtılacağı ve halka nasıl mal edileceğini araştırdığı bölüm, tezin çıkış noktasıdır. Dil Devrimi'nin yapıldığı 1930'lu yıllarda kelimelerin halk nezdinde nasıl kullanılır kılınacağı önemli bir sorun teşkil eder. Yeni teknik ve bilimsel terimler, Maarif Vekaleti'nce basılacak kitaplarla okullarda öğretilecek, anayasa yeniden yazılacak ve bürokratik dil de yeni dile göre düzenlenecekti. Halkın yabancı kelimeleri bırakıp yeni kelimeleri kullanmasında çözüm daha çok gazeteler yoluyla sağlanacaktı. Bu minvalde 1934-1935 yıllarında gazetelerde yeni dille yazılmış en az iki makale yayımlanması istenmişti. Fakat, yeni kelimelerin kamuoyunda genel kabul gördükten sonra benimsendiğinin farkında olan Türk Dil Kurumu yetkilileri, buradaki amaçlarının bir zorlama olmadığını belirtmişlerdir. Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı kılavuz ve sözlükler, Atatürk ve İnönü'nün konuşmalarını ve yazışmalarını bu dille yapması da teşvik edici eylemlerdi (52-55).

Heyd, Dil Devrimi'nin diğer ulusların dil yapılanmasından farkının, özellikle Alman dil reformundan, klasik dille ve geleneksel yazıyla yeniden bütünleşmek yerine, modern edebî dile rol model olabilecek eski edebiyatın hiçbir bölümünün klasik olarak benimsenmemesi olduğunu söyler. Heyd, Dil Devrimi'ni Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yapılan girişimlerle bir bütün olarak ve daha çok terimler merkezinde yapılan değişiklikler boyutunda ele alır. Devrimin hızlı gerçekleştirilmesi bazı hatalara yol açmışsa da daha açık, basit ve net bir dilin kullanımına yol açması açısından Dil Devrimi'ni olumlu bulur (109-110).

Dil Devrimi'ne nesnel yaklaşabilen bir diğer önemli çalışma Geoffrey Lewis'in *Trajik Başarı* adlı çalışmasıdır. Lewis, "trajik" kavramıyla sadece ne alfabenin değiştirilmesini, ne eski kelimelerin yitirilişini ne de yerine birtakım uydurma kelimelerin konuluşunu kast eder. Trajik olan, Türk dilinin son aşamada geldiği noktadır. Bu aşamada kavramları çeviri kelimeler de, türetilmişler de, Osmanlıca kelimeler de tam olarak karşılayamaz. Dahası, kişiler ideolojik duruşlarına göre de kelime tercihinde bulunurlar. Bu da iletişimde bir sorunun ortaya çıkmasına neden olur. Yazarın trajik'le kast ettiği bu sorunlu durumdur. Bunu daha iyi ifade edebilmek için *Nutuk*'un (1934) ilk yazıldığı hâliyle sonraki sadeleştirmeleri arasındaki farklara da değinir. Özellikle 1963 yılı basımında kullanılan bazı Öztürkçe kelimelerin hiçbir şekilde dile girmediğini gösterir. Lewis'e göre trajik olan bir başka gerçek Halit Ziya, Halide Edip, Yakup Kadri gibi yazarların dilinin kayboluşudur (1-6). Lewis, Türkçenin tarihî sorunlarını ve geçmişini irdeledikten sonra Alfabe ve Dil Devrimlerini birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden tartışır. Dil Devrimi sırasında hangi yollarla kelime türetildiği, bugün Türkçeye girmiş yaygın kelimelerin hangi kök ve eklerden nasıl üretildiği de gösterilir. Lewis'in çalışmasında bu konuda anılan diğer çalışmalarda yer almayan pek çok anekdot, belge ve kendisinin tanıklıkları yer bulur.

Dil Devrimi'nin modernleşme ve ulus devletleşmeyle ilgili boyutları ise, Hüseyin Sadoğlu tarafından *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları* adlı çalışmada yetkin bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı'nın diğer Batı toplumlarından daha geç yaşadığı modernleşme, dilin imlâ, gramer ve kelimeler bağlamında genelgeçer kurallara bağlanmamış olmasının ciddî bir sorun olarak daha geç gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Sadoğlu, çalışmasında ulus devletleşme süreçlerinde girift bir yapı sergileyen Fransız, İngiliz ve Alman toplumlarının dillerinin nasıl

birbirinden ve Latinceden ayrıştığını, bunun temelde feodalizmden kopuşla ve ulus devletleşme süreçleriyle koşut geliştiğini anlatır. Dil, ulusların kimliklerini kazanırken temel birleştirici unsura dönüşür. Ayrıca, Almanca, Fransızca ve İngilizce bir diğeri için ötekileştirilir.

Sadoğlu, Osmanlı'da dilin sadeleşmesiyle ilgili eğilimleri ve bu konuda atılan adımları (yönetim/saray ve bireysel boyutta) inceler. Levend'den farklı olarak bütün bu tartışmaların arkasında işleyen boyutun tıpkı diğer Batı toplumlarındaki gibi, ulus devletleşme olduğunu göstermeye çalışır. Sadoğlu'nun çalışması sayesinde özellikle II. Abdülhamid zamanında eğitim dilinin azınlık okullarını kapsayacak şekilde Türkçeleştirme çalışmalarının varlığından ve bürokrasi dilinin basitleştirilme çalışmalarından haberdar oluruz. Sonuç alınamamış bir girişim olarak kalsa da, yine bu dönemde tıpkı Dil Devrimi sürecindeki gibi halk ağzından derleme ve tarama çalışmaları yapılmaya çalışılmıştır (90-95). Fakat Cumhuriyet döneminde gerçekleşen Dil Devrim'ini önceki süreçlerden ayıran en bariz özelliği, devrimin dilden Arapça ve Farsça kelimeleri tasfiye ederken bunlara yüklediği anlam ve ulus devletleşme sürecinde Osmanlıcanın yabancı/öteki ilan edilmesidir. Batı toplumlarında dil uluslaşma sürecinde birleştirici unsura dönüşürken, o dil üzerinde etkin olan diğer dillerin "öteki" ilan edilmesinden daha farklı bir durumdur bu. Alfabe değişikliğiyle başlayan süreçte asıl amaçlanan bir zihniyet değişimi ve Batılı değerlerle bütünleşmedir (200-201).

İşte bu noktada Dil Devrimi'ni eleştirel bir yaklaşımla ele alan başka bir çalışmadan söz etmek gerekir. Tuğrul Şavkay, *Dil Devrimi* adlı çalışmasını, Dil Devrimi'nin Kemalist ideolojinin yerleşik kılınmasında bir amaç değil araç olduğu üzerine temellendirir. Şavkay bu tespitini, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş nizamnamesinin hazırlanmasından, I. Türk Dili Kurultayı'nın yapılması fikrinden

açış konuşması ve diğer bildirilere kadar Atatürk'ün isteği ve kontrolüyle gerçekleşmesinden yola çıkarak yapar. Buradaki temel söylem, Osmanlı'nın mirasından kurtulabilmek ve Batılılaşabilmektir. Ayrıca, Dil Devrimi bağlamında yapılan bütün girişimlerin dilciler eliyle değil siyasiler eliyle yapılmış olması, bunun teknik bir mesele olarak algılanmadığını gösterir (17).

Şavkay'a göre dil ve tarih tezleri, Atatürk'ün zihnindeki şemaya göre tasarlanmıştır. Gerek Atatürk'ün gerekse Kemalistlerin bu konudaki bütün sözlerinin işaret ettiği ortak tema: "Türk milletinin tarih sahnesine çok yüksek ırki niteliklerle çıktığı; bu yüksek ırkî niteliklerden anlaşılanın savaşçılıktan çok, en geniş anlamıyla kültür ve medeniyet alanındaki üstünlükler olduğu; bu üstünlükleri sayesinde tarih öncesi çağlarda bütün dünyaya egemen olduğu ve bu kültürü her yere yaydığı"dır (17).

Tahsin Yücel ise, *Dil Devrimi* adlı çalışmasında devrimin tarihsel süreci, nasıl uygulandığı ve sonuçları gibi konulara değinmez. Bilim adamları ve yazarlar tarafından devrime yöneltilen eleştirileri cevaplar. Çalışmanın ilk bölümünde söz konusu eleştiriler araya yorum katılmaksızın arka arkaya sıralanır. Sonrasında, yazar tarafından "bilimsel" temeller üzerinden çürütülmeye çalışılır. Yücel, burada Saussure'ün söz-dil, artsürem-eşsürem kavramlarından yararlanır. Devrime yönelik eleştirilerin her ne kadar bilimsel görünseler de en azından Saussure'ün bu temel kavramlarından habersiz yapıldığı iddia edilir. Yücel, Osmanlıcanın hiçbir zaman sözlü kültürle bütünleşmediği ve bir yazı dili olarak kaldığı savından hareketle devrimin Türkçe'yi yazı dili haline getirdiğini iddia eder. Toplumsal hayatın değişmesiyle dildeki anlayışlar, duyuşlar değişir böylece dil de buna uyumlu olarak değişmek zorundadır. Tahsin Yücel, devrimin dilin normal seyrinde meydana gelen değişikliklerden farklı olarak, hızlı ve dilde kullanılan kelimeleri de dilden çıkararak

gerçekleştiği üzerinde durmaz. Ona göre 1960 darbesinden sonra, 1950'den beri yapılan hataların farkına varılmış ve "arı dil"e geri dönülmüştür. Dil Devrimi'ne 1960'lardan bakarak, devrimi kıyasıya eleştirenlere karşı bir savunu olarak ele alınmış bu çalışmada devrimin edebiyat dilindeki etkisine ya da yansımasına değinilmez.

Levend, Heyd, Lewis, Sadoğlu, Şavkay ve Yücel'in çalışmaları, Dil Devrimi'nin tarihsel ve siyasal boyutlarına vakıf olmamızı sağlar. Fakat, 1932'de gerçekleştirilen Dil Devrimi'nin edebiyata etkisi, edebiyatın bu süreçlerde araçsallaştırılması da ayrıca ele alınmayı gerektiren konulardır. Bu konuda yapılan ilk ve yetkin çalışma Nergis Ertürk'ün *Grammatology and Literaray Modernity in Turkey* adlı kitabıdır. Ertürk, Dil Devrimi'ni 19. yüzyıl sonundaki tarihsel süreçlerle birlikte ele alırken, burada dilin sözel ifadesinin yazılı ifadeye üstün gelme (phonocentricism) süreçlerini irdeler. Ertürk, devrimi Michel Foucault ve Jacques Derrida'nın kavramlarıyla okumaya çalışır. Anadolu'da konuşulan yerel dillerin millî ve tek bir dil yaratma uğruna nasıl tektipleştirildiği Ertürk'ün asıl meselesidir. Yazar bu meseleyi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Peyami Safa'nın *Matmazael Noraliya'nın Koltuğu* ve Nâzım Hikmet'in şiirleri üzerinden inceler. Dil Devrimi'ne açıktan yapılamayan itirazları ya da devrimin yarattığı zihnî kırılmaları satır aralarında/içlerinde okumaya çalışır.

İşte sözü edilen tüm bu çalışmalar, bu tezin ortaya çıkmasında kaynaklık etmiş ve yol gösterici olmuştur. Ne var ki, bu çalışmalarda devrimin, yapıldığı ilk yıllarda gazete ve dergilerdeki yansımalarına ilişkin hiçbir somut değini yer almıyordu. Oysa, o dönemde gazetelerde ve süreli yayınlarda Atatürk'ün ve Türk Dil Kurumu'nun yönlendirmeleriyle yazılan Öztürkçe yazılar/şiirler, kimi zaman hikâyeler önemli bir yekûn tutuyordu. Süreli yayınlardaki sözü edilen şiirler, I. Türk

Dili Kurultayı'ndaki tartışmalar, yönetici elitin etkisi bağlamında ilk kez bu tez kapsamında ele alınıyor. Ayrıca, 1940'larda İnönü döneminde, hümanizm eksenli Latin ve Yunan kaynaklarına ve Batılı klasik eserlere yüzünü dönen kültür politikalarının da devrimin işleyişinde farklı bir etkisi olmuştu. 1940'larda Tercüme Bürosu bünyesinde çıkarılan *Tercüme* Dergisi'ne Dil Devrimi'nin edebiyata etkisi bağlamında ilk kez bu tez kapsamında yakından bakılıyor. Ayrıca, söz konusu dilin yerleşik kılınmasında etkin olan aydınların gösterdikleri ortak davranışlar, ilk kez bu tez kapsamında bütüncül bir bakış açısıyla ele alınıyor. Şairinden milletvekiline, bürokratından yayımcısına kadar bu çerçevede uğraş veren kişiler, Antonio Gramsci'den bürokratik elitlerin konumuna uyarladığımız "organik aydın" kavramıyla tanımlanıyor.

Antonio Gramsci *Hapishane Defterleri'*nde aydınlarla ilgili şu soruyu sorar: "Aydınlar özerk ve bağımsız bir grup mu oluştururlar, yoksa her toplumsal grubun kendi öz uzman aydınlar kategorisi mi vardır?" (1986:309). Bu sorunun iki cevabı vardır: İlkine göre ekonomik alanda ortaya çıkan her yeni toplumsal grup, bu grubun içinden sadece ekonomik alanda değil, siyasal ve toplumsal alanda da bir bilinç ve birleştirici unsur işlevi gören "organik aydın"larını yaratır. İkinci kategori ise, tarihsel süreçte var olan toplumsal ve siyasal biçimlerdeki en karmaşık ve köktenci değişikliklerin bile kesintiye uğratamadıkları bu sürecin temsilcileri olan aydınlardır (309-311). Bu tarifle, Gramsci entelektüelleri tektipleştirmeyip organik ve geleneksel entelektüel diye ikiye ayırarak daha sağlıklı bir aydın tanımı yapmayı denemiştir (Çağan, 2005:163). Gramsci'nin vurguladığı nokta, hegemonya kurmaya çalışan bir toplumsal grubun geleneksel entelektüelleri fethedip yenmesi gerektiğidir (163).

Erken Cumhuriyet döneminde yeni bir millî kimlik yaratma ve ulus-devletleşme süreçlerinde aydınların, özellikle devlet bürokrasisinde görevli

aydınların yadsınamaz etkileri vardır. Bu aydınlar, Gramsci'nin tanımladığı şekilde belirli bir sınıfa organik bir şekilde bağlı değillerdi. H.Kemal Karpat'ın da ifade ettiği gibi, "[G]erek Osmanlı Devleti'nde gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde (en azından başlangıçta), servetin özel ellerde toplanması mümkünse de, soydan veya servetten kaynaklanan haklara ve konuma sahip, kemikleşmiş bir statüsü ve kabul görmüş bir meşruiyeti olan bir elit yoktu" (2009:153). Bu iki dönemin ayırt edici özelliği ise, bürokratik bir elitin iktidar üzerindeki merkezileşmiş tekeliydi. Bu sayede siyasal elitler, siyasete katılımlarını ve kendilerini ödüllendirecek ekonomik kaynakları ellerinde tutabiliyordu (153). Dolayısıyla, erken Cumhuriyet döneminde özellikle devrimlerin halka benimsetilmesinde teoride ve bu teorinin yazınsal metinlere dönüşmesinde uğraşı veren bürokrat, milletvekili, gazeteci, yazar de edebiyatçıların, kısacası yönetici elitin, bu tez bağlamında "organik aydın" diye tanımlanması uygun görünüyor. Kaldı ki, 1930'lardaki yönetici bürokrat elit, ekonomik anlamda bir sınıf olmasa da belirli bir kültürü üretmeleri, benimsemeleri ve paylaşmaları bağlamında bir tabaka olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle de Gramsci'nin, organik aydın'ı tanımlarken bir sınıfla organik bir bağı olma ve o sınıfın içinden gelme şartını, söz konusu tabakayla bağı olmak ve bu tabakanın içinden gelmek şeklinde dönüştürebilir ve "organik aydın" tanımını bu bağlamda kullanabiliriz. Böylece, bu tanım1930'lu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki aydınların davranışlarını yorumlamada daha elverişli bir okuma aracı haline gelir.

Ayrıca, Gramsci'nin aydın tanımını genişleterek kullanması da, tezde işlevleri bağlamında benzerlik taşıyan kişileri bu kavramla değerlendirilebilmeyi mümkün kılacaktır. Gramsci'ye göre, aynı grup içerisine alınamayacak kişilere aydın tanımının klasik örnekleri arasında sayılan düşünürler, edebiyatçılar, sanatçılar vb. entelektüel aktörlerin yanı sıra, ideolojik bir yeniden üretim sürecinde örgütleyici

olarak çalışan diğer öznelere de yer açılmalıdır (Yetiş'ten aktaran Bağbaşı, 2010:60). Bu durumda toplumun birçok tabakası ve uzmanlık gerektiren meslekleri icra eden geniş bir toplum kesimi (doktorlar, öğretmenler, din adamları, avukatlar vb.) "aydın" tanımlaması içerisine dâhil edilmiş olacaktır (60).

Organik aydın'ın üstlendiği işlevin, toplumdaki konumunun yanı sıra iktidarla olan ilişkisinden, ideolojinin üretilmesi ve yaygınlaşmasındaki katkısıyla ilişkili olduğu anlaşılıyor. Kate Crehan'ın *Gramsci Kültür Antropoloji* adlı çalışmasında belirttiğine göre aydın yaratıcı, özgün ve üstün olma niteliklerinin yanı sıra, belirli dünya tasavvurlarının aktarımında ve yeniden üretiminde etkindir. Gramsci'nin temel olarak ilgilendiği şey "iktidar rejimleri" ve bu rejimlerin "yeniden üretimi ve dönüşümü"dür (2006: 201).

İktidar, ideoloji ve güç kavramları yan yana geldiğinde daha çok "zor kullanma"yı çağrıştırır. Nitekim Kenan Çağan'a göre de, "[b]ütün iktidarlar ve onların ideolojik söylemleri, inançların ve menfaatlerin yaygınlaştırılıp inşa edilme ve onlara meşruiyet kazandırılma süreçlerinde entelektüellere gereksinim duyarlar" (2005: 176). Ne var ki bu güç, toplumun iradesini göz ardı ettiği için jakobendir (169). Gramsci'nin söz konusu kavramlar arasında daha esnek yapıda işleyen bir boyutu yakaladığını düşünüyorum. Onun "toplumsal rıza" kavramına yaptığı vurgu bu esnekliği sağlıyor. Nitekim Gamze Bağbaşı'nın " 'Güç' ve 'Egemenlik' Kavramları Bağlamında Antonio Gramsci ve Edward Said'in Görüşlerinin Değerlendirilmesi" adlı master tezinde ortaya koyduğu üzere, Gramsci'ye göre toplum içerisinde baskın konumda olan yani iktidarda olan kişi ya da kişiler güçlerini sadece halkı sindirerek, zor ve şiddet uygulayarak göstermezler (2010: 121). "[H]alk tabakasının kendi rızalarıyla iktidarın görüşlerine katılması" olarak özetlenebilecek hegemonya kavramı daha işlevseldir ve hegemonya Gramsci'ye göre entelektüel

yönü olan bir faaliyettir (121-122). Rıza'ya dayalı bu hakimiyet "esas sınıfın ortak bir dünya görüşü ya da "organik ideoloji" ile pekiştirilmiş bir hegemonik sistem içerisinde yürüttüğü siyasi, entelektüel ve ahlaki bir liderliktir" (Ramos, 1982: 3).

Gramsci'nin hegemonya ve organik aydın arasında kurduğu bu ilişki Türkiye'nin 1930'lu yılları için de geçerli miydi? Mesut Yeğen, "Kemalizm ve Hegemonya" başlıklı makalesinde erken Cumhuriyet döneminin başat rejimi Kemalizmin "toplumsal rıza"yı örgütleyemediğini ifade eder. Halkevleri ve Köy Enstitüleri ideolojinin sivil topluma aktarılması için kurulmuş olsalar da çok ikna edici olamamışlardır (2011: 61). Sivil toplumdan beslenmemiş, toplumsal rızanın örgütlenmesini önemsememiş, genel bir entelektüel önderlik kuramamış Kemalizm, hegemonik bir yapı kuramamıştır (62).

Peki kurulamadığı düşünülen bu hegemonik yapının aktörlerinden aydınların 1930'lu yıllar Türkiyesindeki konumu neydi? Erken Cumhuriyet dönemi aydınlarına baktığımızda, Türkiye'nin entelektüel hayatını 1890-1905 arasında doğmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yetişmiş bir kuşağın belirlediği görülür (Belge, 2007: 53). "Bunlar, tam da bir millî devlet kuruluşu sırasında, bir ayakları zorunlu olarak siyasetin içerisinde olmak üzere, kültürel-akademik-entelektüel hayatta 'kurucular' rolü oynadılar" (2007: 53). Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Hasan Âli gibi isimlerin sayılabileceği Osmanlı'nın son döneminde yetişen bu aydınların, sayıca az olsalar da yüksek nitelikte olmalarına karşın onların arkasından gelen aydın kuşağın kültürü daha zayıf, fakat ideolojisi daha kuvvetliydi (54).

Cumhuriyet dönemi aydınını Tanzimat döneminden beri gelen bir gelenek içinde değerlendiren Sabri Ülgener'e göre ise, Tanzimat ve sonrasının aydını, bürokratı ve Cumhuriyet aydını kendi sesini ancak kendi çevresine duyurabilmiştir

(1983: 72-74). Kitlesine yabancılaşmış Türk aydını Batıdaki tarihçi, gazeteci, romancı ve gazete yazarından farklı olarak okur yazarlığının yanı sıra bürokrasiyle iç içedir (74). İktidarla daha yakın bir ilişki içerisinde olan aydın, söylemlerini uygulatabilme gücüne sahiptir: "Birinin, söz gelişi, dilde uydurduğunu öbürü arkadan yetişip ders kitaplarına, devlet radyo ve televizyonu sözlüğüne yerleştirmekte gecikmemiş. Birinin 'işte buldum!' dediğine öbürü 'takipçisi de benim!' diyebilmiştir" (74).

Türkiye'de kültürel alanda yapılan devrimlerin halka benimsetilmesinde kuşkusuz aydınların rolü önemliydi. Toplumsal rızaya dayalı hegemonik yapı tam olarak kurulmuş olsun ya da olmasın, dönemin aydınları birer organik aydın gibi davranmışlar, rejimin içinden ve hâkim ideoloji için konuşmuş ve üretmişlerdi. Ulusal kimliğin oluşturulduğu bu dönemde ulusal bir dili oluşturmak da elzemdi. Türkiye'de yeni bir dilin yapılandırılması, Gramsci'nin İtalya'nın ulus devletleşme sürecinde uygulanan dil politikalarıyla ilgili kullandığı "standartlaştırma" süreçleriyle da benzerlik taşımaktadır. Gramsci'ye göre "standartlaştırma" yeni bir gramer ile birlikte, bütünüyle yeni bir sözcükler sistemini benimseme sürecidir (Ives: 2011: 137). Gramsci'nin ulus-devletin oluşma sürecinde dil ile hegemonya kavramı arasında kurduğu bağın, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında da etkin olduğu görülür. Gramsci dil ile yönetici elitin bağlandığı noktayı şu şekilde ortaya koyar:

> Ne zaman dil sorunu bir biçimde su yüzüne çıksa, bir dizi başka sorun da bununla birlikte öne çıkar: yöneten sınıfın formasyonu ve genişlemesi, iktidar grupları ile ulusal-halk kitleleri arasında daha yakın ve daha güvenli ilişkiler kurma ihtiyacı, başka bir ifadeyle kültürel hegemonyanın tanınması sorunları (aktaran Ives, 2011: 134).

Buradan dilin, hegemonyanın önemli bir kurucu unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Türk dilinin reformasyonu sırasında dilin bütünleştirici bir unsur

olarak kullanımı, yönetici elitin isteği doğrultusunda dizaynı ve devrimlerin halka ulaştırılmasında bu dille yaratılmış bir edebiyat ortaya konulması, Tezin ilerleyen bölümleri için bir zemin oluşturacaktır. Ayrıca, Tezde Dil Devrimi'nin yerleşik kılınmasında etkin rol alan aydınlar, yazdıkları metinler üzerinden yapılacak değerlendirmeler sonucunda organik aydın olarak tanımlanacaktır. Dil Devrimi'ni desteklemenin, yaygınlaşmasına çalışmanın temel göstergesi, yabancı olarak addedilen Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri bilinçli bir şekilde kullanmamak ve bunun yerine Öztürkçe kullanmak olarak belirmiştir. Bu bağlamda, milletvekilleri, bürokratlar ve memurların yanı sıra şairler, yazarlar, çevirmenler ve yayımcılar da organik aydın olarak değerlendirilecektir. Söz konusu aydınların söylemleri ve ürettikleri metinlerle topluma örnek olmayı amaçladıkları, bu anlamda toplumsal rızayı kazanmaya çalıştıkları düşünülmektedir.

Tezin ilk bölümünde, yazının "şekli" ve taşıdığı "fikir" arasındaki ilişkiden yola çıkılarak, şiirlerde Latin harfleriyle yazılan kelimelerin, gösterge düzeyinde Osmanlıca yazılışlarına denk olmadığı üzerinde durulacaktır. Bu konuda Peyami Safa ve Halide Edip Adıvar'ın alfabenin değişimiyle ilgili görüşlerine değinilecek, temel argüman ise, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "medeniyet değiştirmesi" diye adlandırdığı kavramla ilgili makalesi ve Ahmet Haşim'in harfler ve imlâ konulu yazıları üzerinden geliştirilecektir. Bu noktada Nergis Ertürk'ün, hızlı/aceleci bir alfabe değişikliğinin göstergeyle gösterilen arasında şiddetli bir parçalanma doğurduğuna ilişkin tespitinden de yararlanılacaktır. Hâşim, " 'fikir' kulakta bir ses değil, dimağda menkuş bir 'yazılmış kelime', bir 'yazılmış cümle'dir" derken, aslında Osmanlıca kelimelerin bireyin ve toplumun belleğinde bir resim olarak işlendiğini vurgulamaktadır.

“Arapça Harflerin Modern Şiire Taşınması: Asaf Hâlet Çelebi Örneği” başlıklı alt bölümde öncelikle Arap harflerinin Divan Şiirindeki simgesel özelliklerine ve “görsel şiir”e değinilecektir. Asaf Hâlet Çelebi’nin “He” ve “Lâmelif” adlı şiirlerindeki bazı ifadelerin, sembolik ve görsel anlamları, örneğin “Ferhad’ın eski harflerle yazımından (فرهاد) çağrışımla, ‘elif’ harfinin (ا), ‘he’ye (ه) vurulan bir kazmaya benzetilebil[eceği]”, bu konuya ilişkin ikincil kaynaklar üzerinden irdelenecektir. Arap harflerinin modern şiirde dönüştürülerek kullanımının örneği olarak ise, Hilmi Yavuz’un *Hurufî Şiirler*’i incelenecektir. Bu bölümün sonunda, harflerin tarihsel ve edebî bağlamda taşıdığı anlamları bilmeyen günümüz okurunun bu şiirleri yorumlamasının zorluğu üzerinde durulacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, I. Türk Dili Kurultayı’nda edebiyat ekseninde yapılan tartışmaların ortak özellikleri ortaya konulmaya ve bu tartışmaların gecikmiş bir modernliği yaşayan toplumda ‘yeni’yi öne çıkarmak için ‘eski’yi kötüleme tavrına dayandığı gösterilmeye çalışılacaktır. Burada Divan Şiiri’nin ‘eski’yi temsil ettiği, ‘yeni’nin ise uzak geçmişteki *Orhun Yazıtları*, *Kutadgu Bilig*, *Dede Korkut Oğuznameleri* gibi kaynakların gündeme taşınarak kurulmaya çalışıldığı ortaya konulacaktır. Hasan Âli’nin [Yücel] sunduğu bildirinin incelendiği alt başlıkta, Divan Şiiri’ne ilişkin belirlemelerin Victoria R. Holbrook’un da belirttiği gibi Cumhuriyet aydınlarının eski şiire bakışlarındaki “filolojik indirgemecilik” ve “Osmanlı şiirini uzam ve zamanın dışına taşan parçalara bölme” maluliyetleriyle örtüştüğü belirlenecektir.[3] Başka bir “öz kaynak” arama çabasının da, Orhan Koçak’ın yeni ulus-devletin, üretilen metinlerin “kolay anlaşılır” olması bağlamında “zihinsiz bir okur”u talep ettiği[4] teziyle paralelliği ortaya konulacaktır.

[3] Türk aydınlarının da Oryantalist bakış açısıyla aynılaştığına ilişkin bkz. Victoria R.Holbrook, *Aşkın Okunmaz Kıyıları* (2008).
[4] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Orhan Koçak, “1920’lerden 1970’lere Kültür Politikaları” Modern Türkiye'de Siyasi düşünce, Cilt 2, Kemalizm, İletişim Yayınları, 2011: 370-410.

Bu bölümün diğer alt bölümünde üzerinde durulacak bir mesele de, kurultaydaki muhalif sesleri temsil eden Faik Âli ve Hüseyin Cahit'in [Yalçın], kurultayda baskın bir söylem olarak dile getirilen "yazı dilinin sun'i ve millî bir edebiyat vücuda getirmekten âciz olduğu" yönündeki endişelere "hayalî bir kusur" olarak bakıyor olmalarıdır. Buradan yola çıkarak, kurultayın temeldeki kurgusunun da, "hayalî bir ihtiyaca" yanıt vermek olup olmadığı tartışılacaktır. Fuat Köprülü'nün Hüseyin Cahit'e cevap niteliğindeki bildirisi ise, Köprülü'nün Alfabe ve Dil Devrimleri süreçlerinde değişen fikirleriyle birlikte ele alınacaktır.

"I. ve II. Türk Dil Kurultaylarının Yansımaları: Öztürkçe Şiirler" başlıklı üçüncü bölüm ise, bu dönemi içeren gazetelerin ve dergilerin incelendiği iki alt bölümden ve bu incelemelerde göze çarpan politik göndermelerin ve aydınların işlevinin ortaya konulduğu üçüncü alt bölümden meydana gelmektedir. Özellikle II. Türk Dil Kurultayı sonrasında Atatürk'ün Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığıyla ilettiği mesajla birlikte gazetelerde Öztürkçe köşeleri oluşturulmuş ve Öztürkçe kelimelerle yazılar kaleme alınması teşvik edilmiştir. *Cumhuriyet*, *Ulus* ve *Akşam* gazetelerinde bu bağlamda yayımlanan yazıların ve şiirlerin, ulus devletleşme sürecinde oluşturulmaya çalışılan yeni dilin ve yeni edebiyatın öncülleri olarak irdelenmesi bu tezin ağırlıklı kısmını oluşturacaktır. Özne-şairlerin ideolojiyi hem üretme hem de pratiğini hayata geçirmek bağlamında Antonio Gramsci'nin "organik aydın"ı gibi değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılacaktır.

Antonio Gramsci'ye göre organik aydınlar belli bir sınıfla köklü ve yapısal ilişkileri olan aydınlardır (Crehan, 2006: 199). Aydın yaratıcı, özgün ve üstün olma niteliklerinin yanı sıra, belirli dünya tasavvurlarının aktarımında ve yeniden üretiminde etkindir. Gramsci'nin temel olarak ilgilendiği şey "iktidar rejimleri" ve bu rejimlerin "yeniden üretimi ve dönüşümü"dür (201). Dolayısıyla, Cumhuriyetin

organik aydınlarının anlaşılmazlıkla itham edilen ve anlaşılır bir dil kurmak için yıkılmaya çalışılan Divan şiirine benzer bir dil üretip üretmediği, bu bölümün temel tartışma konuları arasında yer alacaktır.

Üçüncü Bölümün ikinci alt başlığında ise *Servetifünun, Ülkü* ve *Varlık* dergileri, yine Dil Devrimi'nin o dönem edebiyatını nasıl etkilediği bağlamında taranmıştır. *Servetifünun* dergisindeki şiirlerin gazetelerdeki şiirlerle benzerlik oluşturduğu gözlemlenirken, gerek *Ülkü*'nün gerekse *Varlık*'ın yürüttüğü yayın politikaları nedeniyle, daha heterojen[5] bir duruş sergiledikleri gözlemlenmiştir.

"Ülkü Dergisi (Şubat 1933 - Ağustos 1941) Dil Devrimi'ni Ne Kertede Destekledi?" adlı bölümde, *Ülkü* dergisinin Öztürkçe'ye karşı tutumu ve siyasal iktidarla organik bağı bulunmasına rağmen, daha itidalli bir yöntem izlemesinin nedenleri irdelenecektir. *Ülkü*'nün Dil Devrimi'ne karşı tutumu iki ayrı tarihsel dönemde ele alınacaktır. İlk bölüm, derginin genel yayın yönetmenliğini Necip Ali'nin [Küçüka] yaptığı, Şubat 1933 - Eylül 1936 tarihleri arasını, ikinci bölüm ise bu görevi Fuad Köprülü'nün üstlendiği Eylül 1936 sonrasını kapsayacaktır. Tezin iki bölüme ilişkin temel sorgusu derginin Halkevleri aracılığıyla halka yayılmasını sağlamak için yaptığı duyurular, haberler ve önerilerle Dil Devrimi'ne nasıl bir işlerlik kazandırdığı olacaktır.

Üçüncü bölümün diğer alt başlığında *Varlık* dergisinin Temmuz 1933 - Ocak 1937 tarihleri arasındaki sayıları değerlendirilecektir. Temelde *Varlık*'ın, Dil Devrimi'nin yanında, ama aşırılıklara da kapalı bir tutumu olduğu, yayımlanan yazılar üzerinden gösterilecektir. Yaşar Nabi [Nayır] ile özdeşleşen *Varlık* dergisinin yayın politikasının, görünürde ve örtük olmak üzere iki farklı düzlemde ilerlediği de somut örnekler üzerinden gösterilecektir. Ayrıca bu bölümü önemli kılan yanı, Yaşar

[5] *Ülkü* ve *Varlık* dergilerinin gerek yöneticilerinin gerekse yazarlarının Dil Devrimi'ni desteklemeleri açısından zaman zaman farklılaşan tutumları olduğu gözlemlenmiş, bu ayrışan durumları ifade etmek için "heterojen" ifadesi kullanılmıştır.

Nabi'nin, dergide yer verdiği Ziya Osman'ın [Saba] "Her Akşamki Yolumda" adlı şiirine yaptığı müdahalelerin akademik bir çalışma çerçevesinde ilk kez dile getiriliyor olmasıdır. Sözü edilen şiirde yapılan değişikliklerin Dil Devrimi'nin Osmanlıca kelimeleri salt anlaşılmazlıkları gerekçesiyle değil, İslamî çağrışımları nedeniyle de görünmez kılmak istemesine bariz bir örnek teşkil ettiği öne sürülecektir.

Aynı bölümün, "Gramsci'nin Organik Aydını Bizde Nasıl Şiir Yazar?" adlı son alt başlığının altında geliştirilecek temel argüman, daha önceki bölümlerde incelenen gazete ve dergilerde Öztürkçe şiir yazan Cumhuriyet aydınlarının/elitlerinin/yöneticilerinin ve edebiyatçılarının Gramsci'nin "organik aydın" tanımlamasıyla örtüşüp örtüşmediği meselesidir. Bu şiirleri yazmalarının, "yeni bir kültürün tarihsel zorunluluğunu hisset[melerine]", "bu kültürün ussallığını gönüllü olarak kabul et[melerine]" ve "tarihsel eğilim eğrisini izleyen yapıtlar üret[melerine] denk düştüğü varsayılacaktır.

Tezin, "*Tercüme* Dergileri Ekseninde Gelişen Tartışmalara Bir Bakış:

'eskimiş dil', 'yeni kelimeler' ve 'dilin yetersizliği'" başlığını taşıyan dördüncü bölümü, çalışmanın en kapsamlı bölümüdür. 1932'de başlayan Dil Devrimi'nin, 1940'lara gelindiğinde yürütülen hümanist kültür politikalarıyla birlikte geçirdiği dönüşüm, bunun edebiyata nasıl yansıdığı ve nasıl alımlandığı, bu bölümün ana omurgasını teşkil edecektir. 1940'lar, Alfabe Devrimi sonrasında eski harfli temel kaynakların Latin harflerine aktarılamadığı, gerek eğitim ve öğretim hayatında gerekse edebî alanda ciddî sıkıntıların yaşandığı yıllardır. I. "Neşriyat Kongresi (1-5 Mayıs 1939) Raporları" söz konusu sorunların kaynağını belirlemede birincil kaynak olarak kullanılacaktır. Raporlarda belirgin bir sorun olarak ortaya çıkan "Millî bir kütüphanenin yokluğu" ve bu "yokluğu" aşmaya ilişkin yöntem tartışmaları, eleştirel

bir yaklaşımla ele alınacaktır. Eski kaynakların çevrilmesinin yeterli olmayacağından hareketle Latin ve Yunan kaynaklarının çevrilmesinde karar kılınmasının Kemalist tarih tezinden de bir sapma olduğu iddia edilecektir.

"Peki ya Dil?" başlıklı alt bölümde, "I. Türk Neşriyat Kongresi Raporları"ndaki diğer önemli gündem konusu olan, Türkçe'nin tercüme için yeterliliği üzerine yapılan tartışmalar irdelenecek; tartışmalardan hareketle Alfabe ve Dil Devrimlerinin etkileriyle Türkçe'nin "kurallı, standart" olması gereken yapısında bir karmaşanın ortaya çıktığı öne sürülecektir.[6]

I. Türk Neşriyat Kongresi 'nde millî bir kütüphanenin eksikliğinin, hümanist içerikli klasik eserlerin çevrilerek giderilmesine ilişkin ortak görüş üzerine Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in öncülüğünde kurulan Tercüme Bürosu aracılığıyla bir tercüme seferberliği başlatıldı. Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın tespitine göre 1940'ların ortasına kadar hümanizm kavramı Batı Klasikleriyle özdeşleşmiş bir kavramdı (2008:107). Nitekim 1946'ya kadarki süreçte Tercüme Bürosu'nca çevrilen 467 başlıktan sadece 23'ü doğu klasikleriydi (%5) (106). "Tercümenin Planlanması" başlıklı alt bölümde tercümelerin nasıl yapılacağına ilişkin tartışmalara yer verilirken, devlet eliyle kurulan Tercüme Bürosu, Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın belirlemesine koşut olarak, patronaj sisteminin bir parçası olarak değerlendirilecektir. Tercüme Bürosu, Millî Eğitim Bakanlığı'nın bir parçası olması, çevirmenlere yüksek maaşlar verilerek onlara özel bir statü verilmesi, ve devletin çevrilecek eserlerin neler olacağını kontrol etmesi açısından Patronaj sisteminin bir parçası olarak değerlendirilir (116-118).

"Tercüme Dergisi" başlıklı son alt bölümde ise, Tercüme Bürosu tarafından çıkarılan *Tercüme* Dergisi'ndeki çevirilere ilişkin eleştiri yazıları incelenecektir.

[6] Bu karmaşayı açıklamakta Saussure'ün "bireysel dil" kavramından yararlanılacaktır.

Dergide bir eleştiriye verdiği cevapta Halide Edip'in, dilin bir "intikal" evresinde olduğu belirlemesinin, ele alınan bütün eleştiri yazıları göz önüne alındığında, geçerli bir tespit olduğunu söylemek gerekir.

Yazarların çeviri sırasında dilin yetmezliği konusunda yaşadıkları sorunlardan ve buldukları çözümlerden yola çıkarak, Alfabe ve Dil Devrim'lerinden sonraki geçiş sürecinde Türkçe'nin, söz dağarında (vokabüler) bir genişlemeye tâbi tutulduğu, söz diziminde (sentaksta) ise, bazı değişiklikler olmaya başladığı iddia edilecektir. *Tercüme* dergisinde yer alan bu tartışmalar, Türkçe'nin Dil Devrimi sonrası geçirdiği dönüşüm bağlamında, ilk kez bir tez çalışması kapsamında ve bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır.

Nurullah Ataç, gerek Tercüme Bürosu'nun kuruluş aşamasında, gerek yaptığı çeviriler ve yine *Tercüme* Dergisi'ndeki eleştiri yazılarıyla Dil Devrimi'nin yerleşmesinde ve benimsenmesinde çok etkin bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. "Nurullah Ataç ve Tercüme" başlıklı bölümde, Ataç'ın süreç içinde değişiklik gösteren çeviri anlayışı üzerinde durulacaktır. Örneğin, 1944 yılında Maarif Vekâleti'nin dünya edebiyatından tercümeler serisinde çıkan, *Tehlikeli Alâkalar*'da Fransızca ifadeleri Türkçe'ye çevirdikten sonra dipnotlarda cümledeki ifadeye daha yakın bulduğu beyitleri yazması Ataç'ın Divan Şiiri'ne ve diline yakınlığını çeviri metnine de taşımasının bir örneği olarak verilecektir. Ataç'ın çevirideki asıl etkisinin, dilin dönüşümünde olduğu ileri sürülecektir. Ataç çeviride kelimeler üzerinde yoğunlaşırken, cümle dizgesinin de farklılaşmasından yanadır. Onun, çeviri bağlamındaki en önemli işlevinin Türkçe'de var olmayan cümle yapılarını almaya yönelik ısrarı olduğu üzerinde durulacaktır. Sonrasında gelen, Nurullah Ataç'ın bir "organik aydın" olarak değerlendirildiği bölümde ise onun yeni kuşak yazar ve

şairler üzerinde Öztürkçe'nin kullanımını yerleşik kılmadaki ısrarı ve yaptırım gücü gerek kendi yazıları gerekse bu konudaki tanıklıklar üzerinden incelenecektir.

Tezin, beşinci ve son bölümü "Şiir Bağlamında Kelimelerde Yitirilen Yan Anlamlar", Dil Devrimi'nin şiirlerdeki görünür etkisinin 1950'lere gelindiğinde fark edilmeye başlandığı üzerinedir. Dil Devrimi'nin Osmanlıca kelimeleri tasfiye etme aşamasında edebiyat, özellikle de şiir bağlamındaki işlevinin, şiirde yüzyıllardır anlamlar eklenerek metaforlaşan göstergelerin/kelimelerin anlamlarını ve 'duygu değer'lerini daraltmış olduğu, bu bölümün temel argümanıdır. Bu argüman, şiirlerinin ilk yazımlarında kullandıkları Osmanlıca kelimeleri sonraki yazımlarında "yeni" kelimelerle değiştiren şairler üzerinden geliştirilecektir.

BÖLÜM I

EDEBÎ BİR GÖSTERGE OLARAK OSMANLICA KELİMELER

Bütün zorluklar bizim neslimiz içindi. Bizler eski Arap harfleriyle eğitildik. Her Türkçe kelime bizim için bir resime karşılık geliyordu. Biz o kelimeyi heceleyerek değil, bakarak okuyorduk. Bizler şuan hayatımız boyunca aşamayacağımız bir zorlukla karşı karşıyayız: her resmi, o kelimeye ait yeni bir resimle değiştiriyoruz. Okuduk bundan sonra heceleyeceğiz.

Falih Rıfkı Atay

Osmanlıca kelimelerin yazılışı ve okunuşu arasındaki farklılıklar, dilin sadeleşmesi tartışmalarında hep ön plandaydı. Bu durum, Latin alfabesine geçerken öne sürülen temel sıkıntılardan biriydi. Gökhan Yavuz Demir, "Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği" adlı çalışmasında bu "sorun"un dilin ve düşüncenin elastikiyetini ve çoğul okumaları sağlaması gibi olumlanabilecek getirilerinin de olduğundan söz eder. Ayrıca yazar, dilin "kusursuzlaştırılması" ve "kesinleştirilmesi" eğilimlerinin Avrupa'da 17. yüzyıldan beri süregeldiği ve bunun moderniteyle ilgili bir durum olduğunu belirtir. Modernite, dili matematiksel ve sınırları kesin çizilmiş bir çerçeveye oturtmak istemiştir. Ayrıca bu istek, kusursuz "mistik" bir dil arayışının da yerine geçmiştir (67).

Osmanlıca yazının bir sorun olarak görülen çoğul okumalara neden olan yapısının (örneğin kef, vav ve elif harflerininin yanyana yazılmasıyla oluşan

kelimenin aynı zamanda gel, kel, gül olarak okunabilmesi) bir imkana dönüşebildiği Ahmet Hâşim tarafından da dile getirilmişti. Nitekim, Ahmet Hâşim imlânın kesin kurallara bağlanmasına karşı çıktığı yazısında kadınların imlayı doğru yazamayışlarını ilişkin yaptığı yorumda bu durumu eleştirmek yerine olumlar. Şöyle ki, kadınların kalemi kelimelere farklı farklı hayalî şekiller vermektedir, "bu itibarla her kadın mektubu, bâkir ve hayâli bir harf bahçesi bir harf ormanıdır [...] İmlâ yazmak için değil okunmak içindir. Gözün zevkini fikrin mestîsiyle ikmal etmeyi bilenlerin okuması için!" (1991: 145) [7].

Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen Alfabe (1928) ve Dil (1932) Devrimlerini de, Avrupa modernleşmesine yetişebilme yolunda atılmış hızlı adımlar olarak okuyabiliriz. Dilin sınırlarının kesinleştirilmesi, uhrevî olandan soyutlanması ve bir yerde tek tipleştirilmeye çalışılması da diğer bütün devrimler gibi, farklı giysileri, farklı ölçü birimleri, farklı etnik kimlikleri ve farklı inançları olan bireyleri tek tipleştirme, bireyin sınırlarını kesinleştirme eğilimine koşuttu.

Tezin odağını Dil Devrimi'nin edebiyat üzerindeki etkisi oluştursa da Alfabe Devrimi'yle kelimelerin yazılışında meydana gelen değişikliklerin de edebiyat bağlamında etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu konuda Nergis Ertürk'ün, yüzyıllardır dilin bir parçası hâline gelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Alfabe Devrimi sonrasında, artık seslerinin yeni fonetik yazıdan silinmiş birer yabancıya dönüştüklerine ilişkin tespitini anmak yerinde olacaktır (2008: 49). Nergis Ertürk ayrıca, Jacques Derrida'nın "logocentricism" (söz-merkezcilik) kavramı ile "phonocentricism" (ses-merkezcilik) kavramı çerçevesinde Türkçe'de Alfabe ve Dil Devrimleriyle etnik seslerin ve sözlerin tektipleştirilmesini de eleştirir (2010: 155-185). Dolayısıyla, alfabenin değişmesiyle başka seslerin ve görüntülerin içine

[7] Ahmet Haşim. "Yılan Hikayesi". *Bütün Eserleri III.* İstanbul: Dergâh Yayınları 1991. s.145.

sığmaya çalışarak bir yerde "kesinlik" ve "kusursuzluk" kazanmaya çalışan kelimelerin ve harflerin modern edebiyata nasıl taşındığı sorusu üzerinde durmak gerekiyor. Bu sorudan hareketle, bu bölümdeki temel argümanımız, kelimelerin, Latin harfleriyle yazılışlarının, gösterge düzeyinde Osmanlıca yazılışlarına denk olmadığıdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yaşadığımız toplumsal değişimlere, kısaca "medeniyet değiştirmesi" adını verir. Bu süreçte bazı "ikilik"ler yaşandığından söz eder. Eski ve yeni'ye ilişkin bu ikiliklerden en belirleyici olanı, hiç kuşkusuz Osmanlıca ve yeni dil arasındaki karşıtlıktır. Dile ilişkin tartışmalarda, Osmanlıca'nın 'eski'yi imlediği, ikincisininse 'yeni'ye karşılık geldiği söylenebilir. (2005: 35).

Medeniyetin, tüm kurumlarıyla bir bütün olduğu ve bir medeniyet değişikliği yaşanacaksa, dilin de değiştirilmesi gerektiği pek çok aydın tarafından öne sürülmüştür. Tanpınar'ın dediği gibi, "[...] medeniyet bir bütündür. Müesseseleri ve kıymet hükümleriyle beraber inkişaf eder" (25). Dolayısıyla, Tanzimat'tan sonra bu "bütünlük" ve "devam" düşüncesi kaybedildiği için söz konusu "ikilik"ler ortaya çıkmıştır (36).

Oysa, örneğin Nurullah Ataç için bir medeniyetten ötekine geçerken "eski"ye ait kurumları ve eski "dil"i geleceğe taşımanın bir anlamı ve gereği yoktur. "Dil Devrimi" başlıklı yazısında Ataç şöyle der: "Dil bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez, yetmez onu söylemeğe. Bir ulus medeniyetini değiştirdi mi, dilini de değiştirmek zorundadır. Bunun içindir ki biz Türkler yüz elli yıldır bir dil sıkıntısı çekiyoruz'' (1968: 217) [8].

[8] *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*. Ankara : Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968. s.217.

Peyami Safa ise Latin harflerine geçilmesinin düşünsel boyutta ve günlük hayatta çıkaracağı sıkıntılara odaklanır. Peyami Safa'nın alfabe inkılâbı hakkındaki görüşlerine yakından bakılacak olursa, ilk aşamada onun Osmanlıcanın kullanımdan kalkmasından duyduğu üzüntüye tanıklık ederiz. Üzüntüsünü, "Günlerce odama kapandım, hafakanlar geçirdim" şeklinde ifade eden Safa'nın, daha sonra kendisini hızlıca dönemin koşullarına uyarladığını ve yeni harfleri öğreten okul kitaplarının hazırlanmasında ve Türk Dil Kurumu'nda görev aldığını görürüz[9] (Ayvazoğlu, 2008: 103-4). Bu tutumu, saf değiştirmek olarak değerlendirmektense, sistemin içinde yer alarak alfabe değişiminde dile verilecek zararı aza indirgemede rol alma isteği şeklinde de okuyabiliriz. Sonraki yazılarında alfabemizi değiştirmemizin ülkenin ilerlemesine sekte vurduğunu dile getirdiği görülür. Safa'ya göre, Meşrutiyet aydınları ve onların devamı niteliğindeki "inkılâpçılarımız", millî benliklerini koruyarak Batılılaşabilen Japonları izleselerdi daha hızlı bir şekilde ileri uluslar seviyesine çıkmanın sırlarını öğrenebileceklerdi. İnkılâplarını sağlam temellere dayandıran Japonlar, millî geleneklerinden ve dinî inançlarından ödün vermemişler, yazılarını da korumayı başarmışlardı. Japonlar, "yukarıdan aşağı ve sağdan sola yazılan o acayip ve zengin böcek koleksiyonunu aynen muhafaza e[debilmişlerdi]" (Safa, 1978: 203-5).

Alfabe değişikliği ile millî geleneklerin devamı arasında kurduğu düşünsel bağın yanı sıra Safa, Osmanlıca yazmanın ve okumanın pratikliğinin kaybolmasından ve bunun günlük hayatta çıkardığı zorluklardan söz eder. Yazı ve görsellik arasındaki sıkı bağa ve bunun toplumsal hayatta da bir karşılığı olduğuna

[9] 26 Eylül 1932 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan I. Türk Dili Kurultayı'na delege olarak katıldı. 19 Aralık 1949'da yapılan VI. Dil Kurultayı'nda Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu'na seçildi. 8 Şubat 1951 tarihindeki Olağanüstü Kurultay'da Yürütme Kurulu üyeliğine, 18 Temmuz 1954'te yapılan VII. Dil Kurultayı'nda Yönetim Kurulu asil üyeliğine seçildi. 1960 ihtilalinden sonra TDK'dan çıkarıldı (Beşir Ayvazoğlu. *Peyami: Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998, s. 104). Latin alfabesinin okullarda öğretilmesi için ise, *Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe* (1929), *Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat* (1929), *Türk Grameri* (1931) kitaplarını yazmıştır (Ayvazoğlu, 104).

tanıklık etmesi açısından Safa'nın düştüğü notlar önemlidir. Örneğin, okullarda ve üniversitelerde, Arap harfleriyle okuma-yazma ve not almanın kolaylığı kaybolmuştur. Arap harfleriyle yazılmış bir sayfa yazıyı, bir kaç bakışta kavramak kolaylığını Latin harfleriyle yazılmış metinlerde bulmak mümkün değildir.[10] Yine mahkeme zabıtları gibi sürat isteyen işlerde Arap harflerinin avantajı yitirilmiştir. Hatta, davalı ve davacının sözleri eskisi gibi aynen değil özet olarak tutulmaktadır ve bu da adalet kavramına aykırıdır (Safa, 1970: 58).

Latin alfabesine geçilirken ileri sürülen, Osmanlıcanın zor öğrenildiği savının, Peyami Safa gibi Halide Edip Adıvar nezdinde de bir geçerliliği yoktur. Halide Edip, "Latin Harfleri ve Dil İnkılâbı" başlıklı yazısında İttihatçıların okuma yazma oranını artırmak için yoğun gayretler sarf ettiğini ve bunun için de Arap alfabesiyle yazmanın, daha çok sesli harfin yazıya dâhil edilmesi sayesinde kolaylaştığını belirtir. Dolayısıyla, Latin harflerine geçme isteğinin uzun geçmişinin sadece "maarifin" yaygınlaştırılmasıyla ilgisi yoktur. Bu daha çok "Garplılaşma temayülü"nün hızlanmasıyla ilintilidir (2009: 220). İttihat ve Terakki döneminde Arap harflerinin bırakıl(a)mamasının siyasî ve toplumsal nedenlerine değinen Adıvar'a göre, bunda Kur'an-ı Kerim'in bu harflerle yazılmış olmasının ve estetik açıdan Latin harflerinden güzel olmasının da bir etkisi vardır (221).

Osmanlıcayı / 'eski'yi bırakıp, Latin harflerine / 'yeni'ye geçmenin, okuma yazma öğrenilmesini kolaylaştırmaktan öte, medeniyet değiştirmek ve "Garplılaşmak" gibi daha temel unsurları olduğu, yukarıda anılan yazarlarca da teyid edilir. Nitekim, Latin alfabesine geçilmesiyle başlayan yoğun okuma-yazma seferberliğiyle beklenen sonuç sağlanamamıştır: "Okullar, fabrikalar, hapishaneler,

[10] Pek çok yazarın notlarını eski harflerle tutmaya devam etmesi de bu kolaylığın bir göstergesidir. Refi' Cevad Ulunay, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Emin Yalman, Yahya Kemal, Orhan Seyfi, Hasan Âli Yücel de günlük notlarını bu şekilde tutmaya devam etmişlerdir (Rekin Ertem. *Elifbe'den Alfabe'ye, Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi.* İstanbul: Dergâh Yayınları:1991, s. 305)

halkevleri, halk okuma odaları ve diğer özel çalışmalarla nüfusun ancak %19'u okur-yazar hâle getirilmişti. Her türlü imkânların seferber edildiği bir okuma-yazma kampanyasıyla 1929-1940 arasındaki 21 yıl içinde ancak %21'i bulan bir başarı grafiği elde edilmişti (Ertem, 1991**:** 316). Kırsal kesimdeki okuma yazma oranı, toplam nüfusla kıyaslandığında son derece düşük kalıyordu. 1935 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 16,5 milyon nüfusun %20.4'ü okuma-yazma biliyordu. Bu oran 1945'te %30'a, 1950'de ise %34'e çıkarılabilmiştir (Sadoğlu, 2010: 290).

Peyami Safa'nın değindiği, Osmanlıca harflerle okuma-yazmaya alışmış olmak ve bunun sağladığı kolaylık, Alfabe ve düşünce arasındaki bağı ve bunun edebiyatla olan ilgisi üzerinde düşünmeyi gerektirir. Alfabenin değişmesiyle, yazı ve fikir arasındaki uyumda çıkan sorunlar, Latin Harflerine geçilmesinin fikir babalarından sayılan Hüseyin Cahid'i [Yalçın] da etkilemiştir. I. Dünya Savaşı sırasında kendisine teklif edilen Maarif Nazırlığını, Latin Harflerini Türkçeye tatbik etmek şartıyla kabul edeceğini söyleyen Hüseyin Cahid şöyle der: "Biliyorsun biz de Latin harflerini terviç ediyorduk. Büyük günah işlemişiz. Bu harflerle yazı yazamıyorum, elime kalem alınca Latin harfleri fikrî insicamı bozuyor" (aktaran Ertem, 1991: 304). Bu uyuşmazlığı Nurullah Ataç da dile getirir. Alfabe Devrimi'nin üzerinden on yıl geçmesine rağmen, notlarını alışkanlık nedeniyle Arap harfleriyle yazan Ataç, böyle yapmakla hata ettiklerini çünkü Arap harfleri ile güzel bile sayılabilecek bazı kelimelerin Latin harfleriyle ile çirkin, hatta gülünç olduklarını düşünür (aktaran Dizdaroğlu, 1962:102).

Bu bölümde alfabe değişikliğiyle toplumsal bellekte yaşanan kırılmanın öncelikle göstergesel düzlemde olduğu savunulacaktır. Ahmet Hâşim'in, makalelerinde "harf" ve "yazı" arasında fikir düzleminde kurduğu bağ, bu savunu için temel izleği sağlayacaktır. Daha sonra eski harflerin modern şiire taşınmasının

bir örneği olarak Asaf Hâlet Çelebi'nin şiirleri irdelenecek ve bu bağlamda yazı-resim, yazı-edebiyat ilişkisine dair bir okuma yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, Arap harflerinin divan şiirindeki görsel çağrışımlarının modern okura aktarılamayacağı iddia edilecektir.

A. Ahmet Haşim: "Alev" Kelimesinde Ayın Bir Kıvılcımdır

Ahmet Hâşim, henüz alfabe devrimi gerçekleşmeden önce *Dergâh*'ta Nisan 1922'de yayımlanan "Yılan Hikayesi" başlıklı yazısında harflerin göstergesel anlamına dikkat çekmiş ve bazı kelimelerin yazımında yapılacak değişikliklerin ne gibi sonuçlar vereceğini öngörmüştür: "Yazının şekliyle, taşıdığı 'fikir' arasındaki sıkı alâkaya binaen, imlânın değişmesi[nin], yaşayan genç nesilleri mâziden ayırmağa kifayet edebileceğini iddia etmekte hiçbir mübalağa yoktur" (1991: 144).

Bir kelime, bir şekil ve bir resim olarak algılandığı için, bu resimde yapılacak herhangi bir değişiklik, algıyı ve şekille birlikte gelen çağrışımları etkileyebilmektedir. Burada Arap harflerinin Çin ve Kiril alfabesine benzer bir şekilde "figüratif" yapısını koruduğunu hatırlamak gerekir (Özgül, 1997: 13).[11] Bu tür alfabelerde her harf sadece bir sese değil aynı zamanda bir kelimeye de karşılık gelir. Böylece harfi okuyan kelimenin ardındaki şey'in imgesini tasavvurundan önce, harfin şeklinden çıkaracaktır (Özgül'den aktaran Şenödeyici, 2012: 15).[12] Hâşim, "Alev, İmlâ, Kelime ve Edebiyat-ı Cedide" başlıklı yazısında, 'ayın'la yazılan 'alev' kelimesinin 'elif'le yazılmasına bile karşı çıkar:

> Kelimeler, hususi bir musiki âleti gibi, bir milletin babalarından gelen kadîm seslerini saklar. Yabancı bir ağız, ne yapsa o sesleri tam olarak çıkartamaz. Onun için alev'deki ayın harfini elife kalbetmekte müsbet hiçbir kaide yoktur. Bu kelimenin ilk harfi ne kadar ayın değilse, o kadar da elif değildir. O mutavassıt ve seyyal ses için lisanımızda, yabancıya göre bir harf yoktur.

[11] M. Kayahan Özgül. *Resmin Gölgesi Şiire Düştü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
[12] Özer Şenödeyici. *Osmanlının Görsel Şiirleri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.

> *Hâlbuki ayın'ın elif harfine nazaran bu kelimede şu rüçhanı vardır ki, gözümüz öteden beri ateşin parıltısını bu harfin kavsinden göre göre bu harfe ateşin rengi sinmiş ve kırmızılığın âni bir işareti olmuştur. Alev kelimesinde ayın bir kıvılcımdır*" (Vurgu bana ait) (1991: 120-121).

Hâşim'in, 'alev' kelimesinde ateşin parlaklığını ve kırmızısını görmemizi sağlayanın, kelimenin ucunda bir kıvılcım hükmünde duran 'ayın' olduğu savunusu önemlidir. Osmanlıca harflerle yazılan 'alev', salt bir gösteren değil aynı zamanda bir resim, bir sembol hükmünde bir göstergedir. Burada, "Ayın" yerine "elif"le yazılacak "alev"in kırmızısının solgunlaşacağı hissettirilir. Hâşim'in kurduğu bu bağ, resme ait unsurların şiire sokulmasına itiraz eden Orhan Veli tarafından da hatırlanır: "Hâşim, alev kelimesinin eski harflerle yazılışında sahici alevi hatırlatan bir sihir bulurdu" (2002: 30).

Hâşim, söz konusu yazısında, Maarif Nezaretince imlâ konusuyla ilgili eskiden beri komisyonlar kurulup bir sonuca varılamayan çalışmalar yapıldığından ve yayımlanan kitaplardan söz eder ve bu kitapların temelde şu fikirde birleştiklerini söyler: "Telaffuz olunduğu gibi yazmak ve yalnız telaffuz olunanı yazmak". O, bu düşünceye temelden karşıdır ve telaffuza uydurulmuş bir imâlnın okumayı kolaylaştırmakla ilgisi olmadığını savunur. Okurken kelimeleri heceleriyle görmeden, bir bütün ve bir şekil olarak algıladığımızı söyler, bu yüzden imlâ'nın telaffuz edildiği gibi olmasının hiçbir önemi yoktur. Burada yazmaktan çok bir "resmetme" olduğunu ve aslolanın zaman içinde bu resmin olduğu gibi korunması gerekliliği olduğunu vurgular: "Filhakika devam edegelen bu kadar asırlık kitap medeniyetinden sonra 'fikir' kulakta bir ses değil, dimağda menkuş bir 'yazılmış kelime', bir 'yazılmış cümle'dir. Binlerce gazelin gülistanlarında öttükten ve binlerce defa 'gül'e kafiye olduktan sonradır ki, bülbül kelimesi hakikatte kurbağadan aşağı, çirkin ve müz'iç bir kuşun bu kadar güzel ismi oldu" (1991: 143).

Hâşim'in dikkat çektiği 'alev' ve 'bülbül' gibi, divan edebiyatındaki 'lâle', 'gül' ve buna benzer pek çok kelime, bir yandan mazmunlaşırken öte yandan salt yazılışlarıyla da sembolleşmiş ve göstergeleşmiştir. Divan edebiyatında ve Osmanlı mimarisinde yer etmiş bu sembollerden 'lâle'yi ele alan Tanpınar da, "İstanbul'un Mevsimleri ve San'atlarımız" başlıklı yazısında lâleden, onun bir "üslûp motifi" oluşundan ve bu üslûbun şiirden, mimariden, yazıdan nasıl çekildiğinden bahseder:

> Bugün İstanbul'da belki eskisinden çok lâle yetiştiriliyor. Fakat her türlü dikkatten, şahsî çalışmadan uzak olarak. Çünkü lâlenin zevkteki yeri kayboldu. O artık hiçbir şeyin sembolü değildir. Ne şair, onun renginde sevgilisinin yanağının rengini hatırlıyor, ne nakkaş çiniye, mermere yahut parmaklığın iyi dövülmüş madenden dantelâsına onun birlik işaretini, bir 'lâmelif'in bükülüşü ile Allah'tan gayrı her mevcudun varlığını ortadan kaldıran sessiz belâgatini geçirmeye çalışıyor; ne de yazı ustası, eski lâm'ların kavsinden onun şeffaf fanusunu tutuşturuyor. Lâle şimdi zevk dediğimiz terkibin dışında, arkasından tanrısı çekilmiş herhangi bir şekil gibi sadece bir çiçek olarak mevcuttur" (144).

Lâle, bir çiçek olarak vardır, ama artık onun sembolize ettiği bir kültür ve dil yaşamamaktadır. Dolayısıyla lâlenin bir gösterge niteliği kalmamıştır. Nergis Ertürk, Tanpınar'ın makalesindeki lâleye atfen, lâlenin kendisiyle birlikte akla gelen 'mânâ'larından soyutlandığını ifade eder. Ertürk, Alfabe ve Dil Devrimi'nin, yazı dilini rasyonalize etmek adına, yazılı göstergeden 'mânâ'yı soyutladığını ileri sürer. Yazara göre, "gerekçesi Batı'yı yakalamak olan bu ani değişim, Türkçe gösteren ve gösterilen arasında bir parçalanmaya neden olmuştur" (2008: 49). Nergis Ertürk'e göre, anlamın yazılı göstergeden ayrılmasının bütün dil sistemlerinin bir niteliği olduğu söylenebilir. Fakat, Batı'yı yakalamak gibi bir ihtiyaçla meşrulaştırılan bu kadar hızlı/aceleci bir alfabe değişikliğini, bunun göstergeyle gösterilen arasında nasıl şiddetli bir parçalanma doğurduğunu hayal etmemiz gerekir (49).

Alfabe Devrimi'nin, edebiyat bağlamında geçmişle zihinsel bağları koparmada, ilk ve en önemli işlevinin 'dil'in bir resim olarak zihinlerden tasfiye

edilmesi olduğu söylenebilir. Osmanlıca kelimeler anlam düzeyinde bir daralma geçirmeden ve zamanla yok olmadan önce, zihinlerdeki göstergesel karşılıklarını kaybetmişlerdir. Hâşim'in tanımladığı gibi, ateşin bütün parlaklığını, kırmızılığını başındaki ayın'da gördüğümüz 'alev' kelimesinin, Latin alfabesindeki hâliyle bu çağrışımları aynı şekilde taşıdığını söylemek zordur. "Bülbül" de "gül" ile yan yana yazıla yazıla, ikisi bir bütün olarak zihinlerde resimleşmişken, bu kelimelerin Latin alfabesinde aynı göstergesel karşılığı taşıdıkları söylenemez. Beşir Ayvazoğlu *Aşk Estetiği'*nde harfler, sesler ve anlam arasındaki bu ilişkiyi şu şekilde dile getirir: "Oynana oynana sürekli çağrışımlar ve mâna incelikleri kazanan kelimeler, sadece ses olarak değil, kağıt üzerine yazıldıklarında kazandıkları plastik değer açısından da önemlidirler. Bundan dolayı kafiye kulak için olduğu kadar, göz içindir de. Bu noktada şiir aynı zamanda hat sanatıyla birleşir" (168).

Ahmet Hâşim, Dil Devrimi'yle birlikte gelen Latin harflerini hiç yadırgamadan ve olumlayarak karşılar. Burada dikkati çeken ise, Hâşim'in bu tavrından çok onun temelde (kelimenin biçiminin fikirle bir bağının olduğu düşüncesinde) aynı yerde durmasıdır. "Harf İnkılâbı" adlı yazısında şöyle der: "Kelimenin şeklinin, taşıdığı fikrin mahiyeti üzerinde az çok müessir olduğunda şüphe yoktur. Bundan beş altı sene evvel "nesih"in ve "sülüs"ün artık yeni şiirdeki hislere ve hayallere lâyık bir yazı resmi olmadığını ve yeni cümleye yeni bir hat şekli lâzım geldiğini yazmıştım" (Yorulmaz, 1995: 314). Değişen harflerle birlikte bir kültür değişimi de geçirmekte olduğumuzu ise şöyle dile getirir: "Yakup Kadri, bu harf inkılâbının bir hars inkılâbına mukaddime teşkil edeceğini söylemekle, fikir ile yazı şekli arasındaki münasebetin vücudunu teyid ediyor" (314). Beşir Ayvazoğlu'na göre de, Haşim'in "Hüsn-i Hat" yazısındaki fikirleri, eski kültür ve bu

kültürün bir çeşit mahfazası niteliğini taşıyan eski alfabe karşısındaki tavrı hakkında açık seçik bir fikir vermektedir" (2006: 276).

Hâşim, Alfabe Devrimi'nden önce (2 Mart 1926'da) yazdığı söz konusu yazıda, bir mektup örneği üzerinden, hem yazıyla ilgili teknik araçların eskiliğinden hem de bu mektuptaki sözlerin eskiliğinin bir "haşerat" gibi anlamı kemirdiğinden ve "maksadı istila ettiği"nden dolayı rahatsızlığını belirtir: "Bu mektuplarda elfaz bir nevi haşerat gibi maksadı istila ederek mânâyı kemirmiştir. Onun için mektuplarda mânâdan eser bile yoktur". Yazının devamında Hâşim, bu hattan kurtulmanın gençlere ve yazıya nasıl bir özgürlük getireceğinden söz eder:

> Genç nesillerde kamış kalemi demir kalem, hüsn-i hattı kargacık burgacık yazı istihlaf ettikçe, Türkçe cübbe ve şalvarından, kavuk ve çediğinden kurtulmuş bir adam gibi daha hafif ve daha sarih bir şekil alıyor ve maksat da sislerden kurtulan bir manzara şeklinde tedricen daha fazla kabil-i rüyet oluyor. Meğer 'hüsn-i hat' insan zekâsıyla taayyüş eden bir canavarmış. İnhitat ve zevâlinden ne kadar memnun olsak yeridir (276).

'Alev' kelimesindeki bir harf değişikliğine bile karşı çıkan, kelimenin göstergesel gücünün zayıflamasını istemeyen Hâşim, bu defa bu göstergeleri eski yaşam biçimiyle özdeşleştirir. Osmanlıca yazı, Türkçe'nin üzerinde eğreti duran eski tip giysiler gibidir. "Lisan İmarı" (3 Aralık 1928) başlıklı yazısında da eski harfler Hâşim tarafından gülünçleştirilir:

> Âdeta kaldırımı bozuk eski harap sokakların açılıp bulvarlar hâline getirilmesi gibi bir imar ameliyesine şahit oluyoruz. Bu yeni caddeler üzerinde külahlı veya bornozlu kelimeler gülünç görünmeden yürüyemeyecek. Şimdi iş, bu asrî caddeler üzerinde yeni fikirlerin gelip gittiğini seyretmek zevkini beklemeğe kalıyor" (aktaran Yorulmaz, 1995: 318).

Yeni harfler yeni fikirlerin, eskilerse eski tür düşüncenin göstergeleridir. Hâşim, alfabe konusunda fikrini değiştirmiştir, ama yazının bir şekil olarak gönderme alanının genişliği konusunda aynı yerde durmaktadır. Harfler, içinden

geldiği medeniyeti ve o medeniyetin ürettiği fikirleri temsil etmektedir. Buradaki fark, eski ya da yeni medeniyete dair tercihtedir.

B. Arapça Harflerin Modern Şiire Taşınması Örneği: Asaf Hâlet Çelebi

Arapça harflerin, 1928'te gerçekleştirilen Alfabe Devrimi'nden sonra edebiyatımızda bir varlık gösterip göstermediklerine bakıldığında, harflerin artık bir yazı dilinin parçası olmaktan çok modern şiirde tekil semboller ya da kodlar olarak kullanıldıkları görülür. Cumhuriyet döneminde eski medeniyet, diğer deyişle, 'gelenek' bazı şairlerce 'temellük' edilmiş ve eski şiire dair unsurlar yeni şiirde ve dilde dönüşerek devam etmiştir. Bu dönüşerek devam edişte, Arapça harflerin şiire ya da anlatı metinlerine taşınması da söz konusudur. Muhsin Macit'in belirlemesine göre, Modern Türk şiirinde geleneğin dönüşümü ritm, imge ve sembolik dil zemininde gerçekleşir: "Eski şiirin sesi, yoğun imaj dünyası ve tasavvufun etkisiyle bol çağrışımlı dili, modern şairlerin geleneğe yönelmesinde etkili olmuştur. Hilmi Yavuz'un deyişiyle, geleneğin imkânlarını 'temellük eden' şairlerin başında Asaf Hâlet gelir..." (2003: 65).

Asaf Hâlet Çelebi'nin Arap harflerini şiirlerinde nasıl kullandığını irdelemeden önce divan edebiyatı geleneğinde harflerin nasıl kullanıldığına bakmak yararlı olacaktır. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği* adlı çalışmasında, İslam şiir dairesinde yer alan Divan şiirinde, şairlerin şiirlerinde zaman zaman harflerin simgesel değerlerine başvurduklarını ve onları anlatmak istediklerinin bir aracı olarak kullandıklarını belirtir:

> Bu anlayışa göre harflerin şekil özellikleri çeşitli niyetleri anlatmada birer *gösteren* olarak kullanılabilir. Bilhassa sevgili tipinin çiziminde ve şairlerin sevgili anlayışını yansıtmada bazen tek tek harflere, bazen de harflerin değişik komposizyonlarına başvurulmuştur. Gösterenler tek olmakla beraber gösterilenlerin sayısını tespit etmek neredeyse mümkün değildir. Meselâ elif, sevgilinin boyunu göstermenin yanında, çeşitli bitki ve ağaçları, minare gibi yapıları, kalem, ok,

> cetvel, mum gibi çeşitli araçları, insan göğsündeki yaraları vb. pek çok varlığın şekilsel özelliklerinin bir simgesidir" (13).

Divan şairinin harf benzetmelerinde, niyet ile o niyeti görünür kılan simge arasında daha çok *şekil* bakımından benzerlikler vardır. Elif (ا) *boy*'un, 'ayn (ع) veya sad (ص) göz'ün, dâl (د) bükülmüş bir bel'in, sîn (س) diş'in , nûn (ن) kaş'ın, mîm (م) ağız'ın, hâ (ه) göz ve ağız'ın simgesidir vs. (25)

Harflerin ima ettiği anlamların kullanımına Nedim'in bir beyti de örnek gösterilebilir: "Leblerüñ mecruh olur dendân-ı sîn-i bûseden / La'lüñ öpdürmek bu hâletle muhâl olmış saña". Özer Şenödeyici bu beyitteki harflerin görsel imgelerinin anlamı şekillendirmesini yorumlar (2012: 31). Beytin anlamı şöyledir: "Dudakların bûse/öpücük (بوسة) kelimesindeki (س) harfinin dişlerinden dahi incinir. Bu durumda lâl gibi kırmızı dudağını öptürmek senin için imkânsız hâle gelmiştir". Burada sin (س) harfinin dişli bir harf olduğu zihinde canlandırılmalı, bûse (بوسة) kelimesinin tellafuzu sırasında bu harfin sevgiliyi dişleri ile yaralaması hayal edilmelidir. Şenödeyici'ye göre sin harfi, beyitte üç boyutlu görsel bir değeri olan ve kendisine verilen cisimle, sevgiliye zarar verebilecek somut bir nesneye dönüşmüştür (31).

Divan Şiirinde harflerin bu tür sembolik kullanımına dayalı gelişen muamma[13] türüyle birlikte hüner denilen pek çok sanatlı söyleyiş de ortaya çıkmıştır. Muamma söyleme, Divan edebiyatının belli bir döneminde yaygın olarak kullanılan edebî bir teknik, şekil ve maharettir. Hatta onu bir nevi edebî moda olarak kabul

[13] Lügat anlamı gizlenen ve karışık gösterilen şey olan muammâ, remiz ve imâ yoluyla, yani doğrudan değil dolaylı olarak bir isme delâlet eden sözdür. Bu şekilde bir ismin gizlenmesinin edebî zevke ters düşmemesi ve zihnin o gizlenen ismi anlamasının mümkün olması lazımdır. Muamma çözümünde harflerin sembolik değerlerinden yararlanılır (M.A. Yekta Saraç *Belagât*, 289-290).

etmek yanlış olmaz. Muamma'dan başka lügaz[14] ve tarih düşürme[15] de harflerin sayısal ve sembolik değerleriyle yapılan sanatlardır (Saraç, *Belâgat* 289).

Yekta Saraç, harflerin cinslerine, birleşme ve okunuş şekillerine dayalı hünerlerin bilgisini de verir. Bunlar arasında; "hayfâ" (bir kelimesi noktalı diğeri noktasız harflerden oluşan kelimeler ile yazı yazma), "muvassal" (yalnız bitişen harflerle yazı yazma), "mukatta" (muvassalın zıddına, sadece birbirine bitişmeyen harfler ile yazı yazma), "tashif" (bir ifadedeki yazılışları birbirine benzeyen bazı kelimelerin noktasız harflerine nokta ilâve etmek, noktalı harflerinden de noktalarını çıkarmak suretiyle manasının değişebileceği şekilde yazı yazma) ve "raktâ" (kelimelerinin bir harfi noktalı diğeri noktasız olarak yazılan yazı) gibi sanatlar vardır (306-308). Bunlar, söze güzellik katan asıl unsurlardan değildir. Bedî ilmine sonradan dâhil edilmişlerdir ve kelimeleri oluşturan harflerle ilgili zorlama gerektiren hünerlerdir (305-310).

Söz konusu hünerlerin temeli, harflerin salt görsel unsurlarıyla oynamaya dayalıdır. Beyitlerde, sadece noktalı ya da noktasız harfler kullanmak, noktasız harflere nokta eklemek, kelimelerdeki harekeleri değiştirerek anlamı da değiştirmek vb., bu hünerlerin teknikleri arasındadır. Bu hünerlerden bir tanesine örnek verilecek olursa:

Âlim-i sihr-i helâlim ki olur asrımda
Âlem-i sihrde her sâhire ârâm harâm

Hafiz hüneriyle yazılan Ziya Paşa'ya ait bu beyitte bütün kelimeler noktasız harflerden oluşmuştur. [16]

[14] Lügaz: İnsan isminin dışında, bir şeyin özelliklerinin söylendiği ve muhataptan bunun ne olduğunun sorulduğu bir tür bilmecedir. (a.g.e. 292). Namık Kemal'in şu beyti lügaza örnek olarak verilebilir: "Bir katre mâ düşünce gülün kalb-i pâkine / Nâzım yazıldı her varak-ı tâbnâkine". Gül (g-l) kelimesinin kalbi, ortası demektir. Ortasına mâ (m, elif) düşmesi ile Kemâl ismi ortaya çıkar (a.g.e. 293).

[15] Tarih Düşürme: Her harfin bir sayıya karşılık geldiği ebced sistemi ile hesaplandığında herhangi bir hâdisenin tarihini gösteren bir kelime, cümle, yahut bir mısra veya bir beyit söylemeye denir (a.g.e. 293).

Bu örnek beyit, Arapça harflerin salt görsel ve şekilsel özelliklerinin kullanımına dayalı bazı hünerlerin varlığını göstermesi açısından önemlidir. Sanatsal değerleri çok yüksek olmasa da, bu hünerlerin Latin alfabesine taşın(a)mamış olmaları yönüyle arkaik değer taşıdıkları söylenebilir. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında, gelenek çeşitli şekillerde 'temellük' edilebilse de, alfabenin değişimiyle birlikte bazı sanatların yeniden yaşam bulması imkânsızlaşır.

Divan şiirinde, harflerin şekil özelliklerine dayalı sanatlardan ayrı, beyitlerin resim şeklinde yazıldığı "Görsel Şiir" denilen bir sanat dalı da vardır. Bu tür şiirlerde de oyun ve hüner göstermek amacı güdülür. Fakat bunların belirgin özelliği, yazımında istif, figür, desen olarak da adlandırılabilecek unsurların göze hitap etme amacıyla ön planda olmasıdır. "Bu şiirlerde oyun ögesi önde olmakla birlikte bu durum kalıpları aşma, resmi şiire sokma uğraşı şeklinde de yorumlanabilir" (Saraç, 1997: 311). Görsel şiir'e örnek vermek gerekirse:

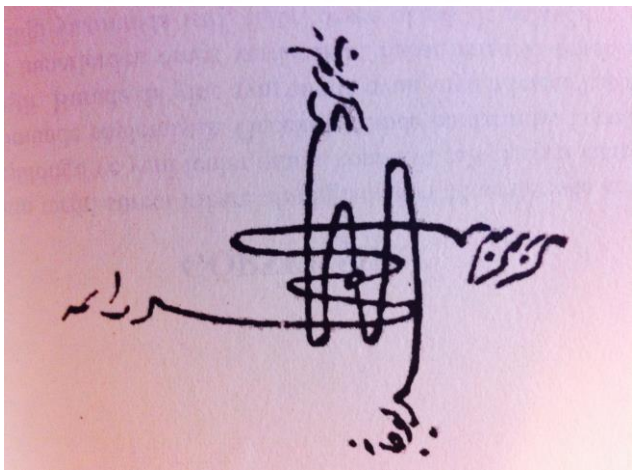

Bu desende şair mısraları ikiye ayırarak merkeze mim ve kef harfini almıştır. Okunuşu şu şekildedir: Mekr itti gözün, meğer bu câna / Mekri kerem it, mükerrer itme (313).

[16] Hafiz (mühmel ve tecrid de denilir) adı verilen teknikte, bir yazıdaki bütün kelimelerin noktasız harflerden oluşmasına ve bir veya bir kaç harf kullanmadan yazı yazmaya denir. Böyle bir yazıya mücerred, mahfuz ve bi-nokta adları verilir (Saraç, 305).

Görsel şiir'de öne çıkanın, Hilmi Yavuz'un "Akyavaş ve Yazı" başlıklı yazısındaki deyişiyle "dil etkisi" (language effect) değil, "resim etkisi" (picture effect) olduğu söylenebilir (2008: 388).

Divan Şiiri'nde harflerin gerek sembolik ve sayısal değerlerine gerekse şekillerine dayalı bir geleneğin varlığına değindikten sonra bu geleneği Latin alfabesine taşıyan şairlerden Asaf Hâlet Çelebi'nin şiirlerine yakından bakılabilir. Dursun Ali Tökel de Cumhuriyet dönemi şâirlerinin şiirleri incelendiğinde Arap harflerinin kullanıldığı simgesel anlatımları görmenin mümkün olduğunu ve özellikle Asaf Hâlet Çelebi'nin bu özelliğiyle ön plana çıktığını belirtir. Şairin, şiirlerine başlık olarak Arap harflerini vermesi, *He* ve *Lâmelif*, ve bu harflerin simgesel değerleri üzerine giriştiği yorumlar, Çelebi'yi bu hususta ayrıcalıklı kılmaktadır (37).

Bu şiirlerde Arapça harfler, Latin alfabesindeki okunuşlarıyla yer alsalar da, harflerin orijinal hâllerini imledikleri ve toplumsal bellekteki çağrışımları gözetilerek kullanıldıkları açıktır. Bu belirlemeyi, şairin şiirleri üzerinde göstermek yerinde olacaktır:

He

vurma kazmayı
ferhâaad

he'nin iki gözü iki çeşme
âaahhh

dağın içinde ne var ki
güm güm öter

ya senin içinde ne var
ferhâd

ejderha bakışlı he'nin
iki gözü iki çeşme
ve ayaklar altında yamyassı

kasrında şirin de böyle ağlıyor
ferhâaad. (1942: 6)

Arapçadaki ‘he’ harfinin ve Ferhad kelimesinin Arapça yazılımının bu şiirdeki göstergesel anlamı şu şekilde yorumlanır:

> ‘Ferhad’ kelimesinin Arap harfleriyle yazılan bir şeklini göz önüne getirdiğimizde, elif harfinin he harfine vurulan bir kazmaya benzediğini görürüz. “Ejderha bakışlı he’nin/iki gözü iki çeşme / ve ayaklar altında yamyassı” dizelerinde de Ferhâd’ın Arap harfleriyle yazılan şekline gönderme vardır: He harfi ayağa benzeyen elif harfinin altında eziliyormuş gibi görünmektedir (Soldan, 2001:24).

“He” şiirindeki harflerin zihindeki çağrışımlarının resim olarak ifadesi He’nin ilk baskısında şu şekilde yer alır:

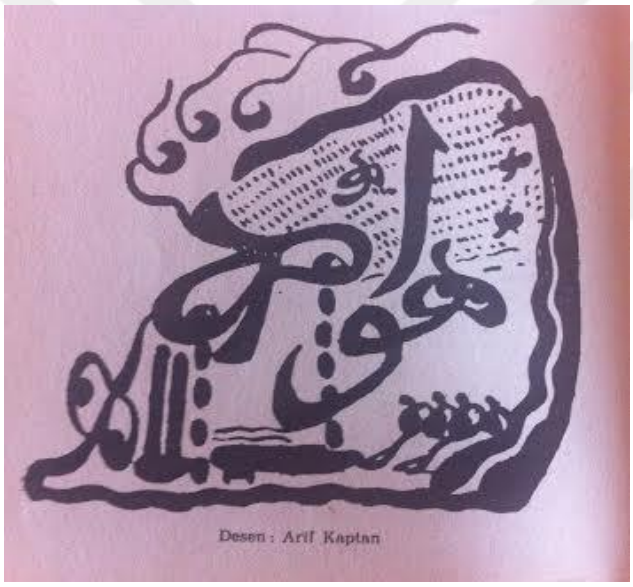

(1942: 6)

Kabil Demirkıran, “Asaf Hâlet Çelebi’nin Şiirinde Letrizm Etkisi Var mı?” başlıklı yazısında ‘he’ harfinin tasavvuf literatüründe karşılıkları olduğundan söz eder: “ ‘He’, Allah kelimesinin son harfidir, ve Allah’ı işaret eden ‘hüve’nin baş harfidir. Mutasavvıfların he’ye verdiği başka anlamlar da vardır”. Demirkıran, ayrıca Hurufilikte de ‘he’ye bazı anlamlar yüklendiğini aktarır. Hurufiliğe göre Tanrı, kendisini insanın yüzünde görünür kılmıştır. Bundan hareketle; burun ‘elif’i (ا), burnun iki yanı ‘lam’ı (ل), gözler de ‘he’yi (ه) simgeler. Yani insan yüzünde simetrik hâlde yazılmış iki Allah kelimesi bulunur. Buna göre, Çelebi’nin şiirindeki

"ejderha bakışlı he" ifadesi, Hurufiliğin 'he' harfine yüklediği anlamı çağrıştırmaktadır (60). Muhsin Macit ise "He" şiirinde Ferhâd'ın bütün macerasının olduğunu, fakat şairin Ferhad algılamasının farklı olduğunu belirtir: "Çünkü Çelebi taklit etmez, yeniden inşâ eder. Eski şiirin havasını modern şiirin bağlamı içinde dönüştürür" (2003: 70).

Çelebi'nin "Lâmelif" şiirinde, 'Lâmelif'i bir gösterge olarak kullanışına yakından bakıldığında ise 'Lâmelif'i, kolları havada bir insana benzettiği görülür. Burada "He" ve "Lâmelif" şiirleri arasında tasavvufî bağlamda bir ilgi kurmak da mümkündür. Nitekim, "He" ve "Lâmelif" şiirlerinin birlikte kelime-i tehvidi (lâ ilâhe illâllah) imlediği düşünülür (Seyhan Erözçelik 1986: 46). "Lâmelif" şiirine yakından bakalım:

Lâmelif

başı sana benzeyen lâmelifin
havada kolları
el'amâân

çektî çıkardı çengeli
sağ kolunun
ve takıldı kaldı köklere

kalb yok göğsümün içinde
kök var
ne kökü
meyan kökü

lâmelifin kolları
senin kolların
lâmelifin göbeği
senin göbeğin

lâmelifin kolları
dolandı boynuma (1945)

Lâmelif'in bir şekil ve bir resim olarak ve kendi zihin dünyasında neye karşılık geldiğiyle ilgili olarak Asaf Hâlet Çelebi, Kemal Sülker'e verdiği röportajda şu bilgiyi veriyor: "Elifba'da Lâmelif var; içi boş küçük bir yuvarlağın iki yanından

Tanrı'ya doğru iki kol, açılarak çizgi hâlinde yükselir. İşte Lâmelif, bana beni tanıtan bir gücün, bir remizin (simgenin) ta kendisidir..." (Aktaran Demirkıran 60).

Arap harfleri, söz konusu simgesel değerlerinden ötürü günümüz modern şair ve yazarlarınca da kullanılır. Dursun Ali Tökel, bu gelenekten faydalanan şairlere örnek olarak Zeki Ömer Defne, Cem Yavuz ve Hüseyin Ferhad'ı verir (40). Nazan Bekiroğlu da öykülerinde ve romanlarında (*Nun Masalları, İsimle Ateş Arasında*) Arap harflerinin simgesel anlamlarını kullanır (40).

Özer Şenödeyici'ye göre, Türk edebiyatında Batı'daki eserler örnek alınarak yazılan modern görsel şiirler, divan şiirindeki türdeşlerinden habersiz yazıldıkları için birbirlerinin devamı gibi değerlendirilemez (2012: 19). Fakat, Hilmi Yavuz'un *Hurufî Şiirler'*i gerek şairin gelenekten haberdar olması gerekse onları yapısökümüne uğratarak kullanması açısından daha farklı şekilde değerlendirilmeyi gerektirir. Hurufî Şiirler'den "Tâ, Sîn, Mîm (dört)" ve "Harfler ve Melâl" üzerine bir incelemeye, şiirlerin yazılış yıllarının tezin kapsadığı yılların (1932-1950) dışında olması nedeniyle tezin Ek kısmında yer verilmiştir.

Arap harfleri ve dolayımında gelişen bu büyük simgesel alanın, her ne kadar günümüz şair ve yazarlarınca kullanılıyor olsa da, bugünkü bireye bütün bu arka planıyla aktarılamadığı söylenebilir. Osmanlıca bilmeyen ve Osmanlı şiirinde harflerin taşıdığı sembolik anlamların bilgisine sahip olmayan okurların edebiyat ürünlerindeki bu göstergeleri nasıl kavradığı da tartışma konusu olabilir. Bir sanat eserinin ne'liğini ona bakan belirler. Hilmi Yavuz, *Dilin Dili* adlı kitabının "Görme Biçimleri ve J.Berger" başlıklı bölümünde Berger'in, özneyi, sanat yapıtı üzerine üretilebilecek bir sosyolojik söylemin kurucu ögelerinden biri olarak gördüğünü ve onun düşündüklerimizin, ya da inandıklarımızın, nesneleri görüşümüzü etkilediğini öne sürdüğünden söz eder. Berger'e göre: "Her imgede bir görme biçimi yatar. Bir

imgeyi algılayışımız, görme biçimimize" bağlıdır (77). Dolayısıyla, tarihsel ve kültürel anlamda Cumhuriyet dönemi öncesine atıfta bulunma imkânı kısıtlı olan bugünkü okurun, modern edebiyatta kullanılan Arapça harfleri algısı ancak kendi perspektifinden ve sınırlı olacaktır.

Bu aşamada Alfabe Devrimi'nin toplumsal hafızada ve buna koşut olarak "dilin hafızasında"da bir kırılma meydana getirdiği söylenebilir. Nergis Ertürk "Modernity and Its Fallen Languages: Tanpınar's *Hasret,* Benjamin's Melancholy" adlı makalesinde Tanpınar ve Walter Benjamin'in moderniteye bir tür dilsel düşüş olarak yaklaştıklarını ve radikal değişim geçiren bir dilde hafızanın mümkünlüğünü (olabilirliğini) sorguladıklarını dile getirir (44). 1932'de başlayan Dil Devrimi'yle birlikte gösterge düzeyindeki bu kırılmaya ek olarak sözlü kültürdeki kelimeleri de tasfiye etme ve boş hafızalara yeni kelimeleri yazma süreci başlar. Tezin II. Bölümü'nde 1930'larda dil üzerinden yürütülen tartışmaları, politikaları ve bunların edebiyat üzerinden geliştirilmeye çalışılan yönlerini incelemek yerinde olacaktır.

BÖLÜM II

I. ve II. TÜRK DİL KURULTAYLARI

Tezin bu bölümünde; Latin harflerine geçiş sonrasında 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ve 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmalarıyla yeni bir ivme kazanan dil politikaları, özellikle yeni bir edebiyat kurgusunun oluşumu bağlamında irdelenecektir. Bu bağlamda öncelikle I. Türk Dili Kurultayı'nda (1932) ve II. Türk Dil Kurultayı'nda (1934) sunulan bildiriler ve kurultaylar sonrasında yapılan çalışmalar incelenecektir. Kurultaylarda üretilen tezlerin ve yapılan çalışmaların yansıması olarak dönemin gazetelerinde ve süreli yayınlarında Öztürkçe kelimelere odaklanan bir edebiyatın varlığı fark edilmiştir. Söz konusu edebiyat ürünlerinin ve genel olarak sürdürülen tartışmaların Cumhuriyet Türkiyesinde edebiyat eleştirisinin, dil eleştirisi olarak gelişmesinde etkisi olduğu ileri sürülecektir. Ayrıca, tespit edilen şiirlerin ve düzyazıların değerlendirilmesinde Antonio Gramsci'nin kavramlarından yararlanılacaktır.

Erken Cumhuriyetin dil politikalarını, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" idealinin etkisinde kuran ve kendi yazılarıyla, amaçlanan dil ve edebiyatın örneğini sunmaya çalışan aydınların tutumları Gramsci'nin "organik aydın" kavramı için getirdiği tanımlamaya denk düşmektedir. Gramsci'ye göre, "organik aydın"ın,

verili toplumsal düzeni muhafaza etme ve yeniden üretmedeki (hegemonyanın icra edilmesindeki) rolü can alıcı bir önem taşır (Forgacs, 2010: 374). Bu rolün gerçekleştirilmesinde halk kitlelerinin "ikna" edilmesi, bu yolla başarı sağlanamadığında ise "baskı" uygulanması söz konusudur. Ayrıca "organik aydınlar", "temel bir toplumsal gruba" "türdeşlik" ve "kendi öz işlevine dair farkındalık" kazandıran insanlardır (381). "Organik aydın"lar, grubun kendi içinden çıkan birer eğitimci, örgütçü ve liderdirler (503). Türkiye'deki süreçlerle İtalya'da ulusal birliğin sağlanması için dil üzerinde yapılan "standartlaşma" düzenlemelerinin benzerlikler taşıması, Türkçenin geçirdiği evreleri ve bu süreçte aydın-halk arasındaki etkileşimi kavramsallaştırmada, Gramsci'nin tezlerinden yararlanabileceğimizi göstermektedir (Ives, 2011: 133-137). Cumhuriyet'in organik aydınlarının Dil Devrimi'yle kurulmak istenen yeni bir dil ve edebiyat tasarımını gerçekleştirmedeki davranışlarının ise, "baskı" kavramından çok "ikna"ya yakın olduğu ileri sürülecektir.

A. I. Türk Dili Kurultayı: Edebiyat Eksenindeki Tartışmalar

1928'de gerçekleştirilen Harf Devrimi'nden sonra Türk diliyle ilgili temel tartışma konularından biri olan dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin varlığı, daha fazla sorun teşkil etmeye başlamıştı. Örneğin Arapça harflerle yazımında, ortasında "ayın" sonunda "ye" harfi bulunan "ma'na" kelimesinin yeni harflerle nasıl yazılacağı ve nasıl telaffuz edileceği bir sorundu. Falih Rıfkı [Atay], "Sanat ve Dil" başlıklı yazısında, "Osmanlı sanatının yalnız bir ruh hastalığı değil aynı zamanda bir kulak hastalığı" da olduğunu söyledikten sonra, bir arkadaşının "eski ayın harfi kalktıktan sonra son hecesi azaltılmadığı için mana kelimesinin ne olacağını sordu[ğunu]" kendisinin de cevap olarak " 'Bana' gibi kısaca 'mana' olacaktır." dediğini aktarır (1997:104). Dolayısıyla, eski kelimeler yazılışlarıyla, telaffuzlarıyla

ve temsil ettikleri medeniyetin (İslam Medeniyetinin) birer sembolü olarak çağrıştırdıklarıyla, uluslaşma sürecindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğe taşımak istemedikleri unsurlar arasında bulunuyorlardı.

Söz konusu dönemde dildeki "yabancı" kelimelere karşılık bulma, Agâh Sırrı Levend'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*'nde belirttiği üzere bir "akım" hâline gelmişti. Fakat bu çaba daha çok yazarların bireysel çalışmalarıyla sınırlıydı. Dönemin Başvekili İsmet Paşa'nın [İnönü] Türkçe Sözlük hazırlanmasına yönelik emirleri ve 1930'da Sadri Maksudi Arsal'ın kaleme aldığı *Türk Dili İçin*'de ortaya koydukları, artık dil meselesinin iki temel doğrultuda ele alınması gereğini gösteriyordu: 1. Dilin düzelmesi, Türkçe kelime hazinesinin ortaya çıkması ve sınırlarının çizilmesi 2. Dilin değişimi ve yabancı kelimelere karşılık bulunması (407-408).

Maarif Vekaleti bünyesinde Harf Devrimi'ni hazırlamak için kurulmuş olan Dil Cemiyeti'nin çalışmaları 1931'e kadar sürmüş, Cemiyet TBMM'nin ödenek vermemesi nedeniyle kapanmıştı[17]. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasının ardından, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti faaliyete geçecekti.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin dilin "düzelmesi"ne yönelik yapacağı çalışmalar, dönemin dil uzmanları ve yazarları tarafından yeni bir sanatın inşası bağlamında önemli bulunmuştur. "Sanat ve Dil" başlıklı yazısında, yeni edebiyatın ve edebiyatçıların durumuna dikkat çeken Falih Rıfkı [Atay], Osmanlıcada sadeleşme ve öz dile yönelme akımının, başlangıçta "sanatsız ve sanatkârsız" kaldığını dile getirir. Bu boşluğun doldurulmasında Dil Cemiyetinin çalışmalarından beklentisi büyüktür:

[17]Dil Heyetinin kapatılmasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için, (bkz.) İlker Aytürk. "Politics and Language Reform in Turkey: The 'Academy' Debate''. *Wiener Zeitchrift fur die Kunde des Morgenlandes,* Sayı:98, 13-30 (2008).

> Yeni Dil Cemiyeti'nin meydana koyacağı eserleri en fazla sabırsızlık ve heyecanla bekleyen sanat ve sanatkârdır. Bundan sonra Türkiye'de Öztürkçeyi sevenlerden başka sanatkâr yetişmeyecek olması, sanat mukavemetinin ortadan kalkması, ruh ve kulak hastalığından kurtuluşumuz, kurultay eserinin pek çabuk, zannedildiğinden çok daha çabuk muvaffak olacağının en sağlam delillerindendir (105).[18]

Falih Rıfkı'nın, ses ve ruh açısından hasta bulduğu Osmanlıca kelimelerle inşa edilmiş sanatın saltanatının artık bitmesi gerektiği yönündeki beklentisi, modernleşme projesi gereği ulus-devletleşme sürecindeki toplumların geçmişle kültürel bağlarını koparması talebine denk düşer. Ayrıca bu durum, Dil Devrimi'ni yapan ve yürüten kültürel elitin dil, zihin ve düşünce yapısı arasında kurduğu bağa da işaret eder. Söz konusu bağın yeni kelimelerle yapılandırılması ve bu sürecin de edebiyat ürünlerinde etkisini göstermesi beklenir.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda dokuz gün süren Birinci Türk Dil Kurultayı'nı toplar. Müzakere programının ilk maddesi "Dilin menşeleri"dir ve bu başlık altında: "1.Türk Dilinin eskiliği, 2. Türk Dilinin doğrudan doğruya kendi muhit şartları içinde inkişafları, 3. Bu kabiliyetlerin halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sönmesi (halk edebiyatı, divan edebiyatı)" alt maddeleri yer alır. İkinci başlık, "Türk dilinin bugünkü hâli, asrî ve medenî ihtiyaçları"dır ve bu madde altında, "4. Tanzimat'tan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler, 5. Türk dilinin asrî ve medenî ihtiyaçları nelerdir?" maddelerine yer verilirken, üçüncü başlık "Türk Dilinin Müstakbel İnkişafları"dır. Dördüncü başlık ise şöyledir:

> Gaye Türk dilini bugünkü ve yarınki medeniyeti kemal ile kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası hâline getirmek olduğuna göre, a) şekliyat b) sentaks, c) kelime teşkili, d) ıstılah vaz'ı sahalarında dilin bütün ihtiyaçlarını gidermek, *düşünüş tarzını asrîleştirecek* ve *garplılaştıracak* hâle getirmek, *yeni vakıaları ifade edecek yeni kelimeler teşkilinde önceden hazırlanmış ve tespit*

[18] *Atatürk ve Türk Dili 2, Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri: Gazetelerden Seçmeler.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 662. Ankara, 1997. s.105

> *edilmiş esaslar ve kaideler hazırlamak* (vurgu bana ait) (*Birinci Türk Dili Kurultayı Tezler Müzakere Zabıtları* 1).

Türk dilinin şekli, cümle yapısı, terimleri ve kelimeleri düzenlendiğinde "düşünüş tarzı"nın çağdaşlaşması ve Batılılaşması hedeflenir. Satır arasında duyduğumuz bu ses yakalanmaya çalışılan 'muasır medeniyet seviyesi'ne ulaşabilmek için tarihini ve dilini değiştirmek zorunda hisseden yeni Cumhuriyet'in sesidir.

Kurultaya katılanlar arasında edebiyat bağlamında dikkati çeken isimler Teşebbüs Heyetinden: Umumi Katip Ruşen Eşref Bey, Celâl Sahir Bey (Zonguldak Mebusu), Ahmet İhsan Bey (Ordu Mebusu), Ahmet Cevat Bey (Muhit Mecmuası sahibi), Ali Canip Bey (Maarif Vekâleti Müfettişlerinden), Reşat Nuri Bey (Maarif Vekâleti Müfettişlerinden), Yakup Kadri Bey (Mardin Meb'usu) ile kurultaya salt aza olarak katılanlardan şu isimlerdir:

Abdülhak Hâmid Bey (Mardin Mebusu), Ahmet Hamdi Bey (Kadıköy Lisesi Edebiyat Muallimi), Ali Ekrem Bey (Darülfünun Edebiyat Müderrisi), Cenap Şehabettin Bey, Emine Semiye Hanım (Eyüp Orta Mektebi Türkçe Muallimi), Faik Ali Bey (şair), Fazıl Ahmet (Elazığ Meb'usu), Fuat Köseraif Paşaoğlu, Hasan Âli Bey (Maarif Vekâleti Müfettişlerinden), Hamit Zübeyr Bey (Ankara Etnografya Müzesi Müdürü), Hüseyin Cahit Bey (muharrir), Hüseyin Rahmi Bey (muharrir), Hüseyin Siyret Bey (Darüşşafaka Edebiyat Muallimi), Köprülüzade Fuat Bey (profesör), Mahmut Yesari Bey (*Cumhuriyet* muharrirlerinden), Mehmet Ali Ayni Bey (Darülfünun müderrislerinden), Memduh Şevket Bey (Elaziz Meb'usu), Florinali Nâzım Bey (Sabık Gümüşhane vilayet mektupçusu), Nezihe Muhittin Hanım, Nurullah Ata Bey (muallim), Peyami Safa Bey (muharrir), Samipaşazade Sezai Bey (muharrir), Şükûfe Nihal Hanım (muallim), Uşşakizade Halit Ziya Bey (muharrir), Vâlâ Nurettin Bey (muharrir), Yaşar Nabi Bey (şair).

Kurultay boyunca, yukarıdaki isimlerden Hasan Âli Bey, Uşşakizade Halit Ziya, Köprülüzade M. Fuat Bey ve Reşat Nuri Bey'in sunduğu bildiriler, ulus-devletleşme sürecinde dilin ve edebiyatın yeniden inşasının nasıl ele alındığını göstermeleri açısından yakından bakılmayı gerektirir.[19] Söz konusu isimlerin ve edebiyata değinen diğer konuşmacıların bildirilerinde, yeni edebiyatı kurmaya yönelik söylemlerde ortaya çıkan argümanların alt yapısını teşkil eden düşüncelerin genel çerçevesi şöyledir:

1. Dil ve zihniyet arasında kurulan ilişkiden yola çıkılarak öne sürülen, eski dille üretilen "divan edebiyatı"nın eski zihin yapısını yansıttığı tezi ve yeni zihniyetin de ancak yeni bir dille yaratılabileceği savunusu,
2. Osmanlı edebiyatının (yakın geçmiş) kabul edilemezliği sonucuna dayanarak Türk edebiyatına kaynak olarak Orta Asya Türk Edebiyatı'nın (uzak geçmiş) ve "divan edebiyatı"ndan bağımsız üretildiği ve geliştiği düşünülen "halk edebiyatı"nın (orta geçmiş) gösterilebileceği.

Bu tavır ve bildirilerde ileri sürülen görüşlerin temelinde Ziya Gökalp'ın kültür politikasının etkisi açıktır. Gökalp'a göre, Türk 'hars'ının gelişmesini önlemiş olan Osmanlı kültür ve edebiyatı tümüyle tasfiye edilmeliydi. Ziya Gökalp bu fikirlerini 1922'de *Yeni Gün*'de çıkan "İnkılapçılık ve Muhafazakarlık" yazısında şöyle ifade eder:

> Başka memleketlere nisbetle Türkiye'de canlı ve cansız an'aneleri birbirinden tefrik etmek çok kolaydır. Çünkü bizde "Osmanlı Medeniyeti" dediğimiz bir mecmua vardır ki, bütün unsurları cansız an'anelerden ibarettir. Yine bizde "Türk harsı" adını verdiğimiz

[19] Hasan Âlî Bey. "Türk Dilinin, Halk Edebiyatında Sürüp Divan Edebiyatında Bozulması- İki Edebiyattan Numuneler", *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. T.C. Maarif Vekâleti, 1933, İstanbul. s. 200-214.
Köprülüzade M. Fuat Bey . "Türk Dilinin Hali ve İstikbali, İnsan İradesinin Lisanın İnkişafında Tesiri- 26 Eylûl Millî Bir Rönesansın Başlangıcıdır". (a.g.e. 410-415)
Uşşakizade Halit Ziya Bey. "Sarf, Nahiv, İmlâ -Türkçe'nin Dört Garp Lisanı ile Mukayesesi", (a.g.e. 333-342).
Reşat Nuri Bey. "Türk Dilinin Asrî ve Medenî İhtiyaçları – Istılahlar". (a.g.e. 362-371).

> başka bir manzume vardır ki bu da baştan başa canlı an'anelerden mürekkeptir. Meselâ, Osmanlı lisanında Arap ve Acem harflerine mensup kaideler, terkipler, edatlar cansız an'aneler değil de nedir? Aruz vezinleri cansız an'aneler değil de nedirler? Gazeller, kasideler, alafranga manzumeler, dümtek musikisi, kantolar, hurafat ya da fantazi edebiyatı, rokokomimarisi, dekadan şiir [...] hep cansız an'aneler değil midir? Bunlara mukabil, halk Türkçesi, halk vezinleri, halk zevki, halk edebiyatı [...] umumiyetle canlı an'aneler değil midirler? (1980: 38-39)

Bu alıntıdan yola çıkarak, Türk ulus-devletleşme sürecinin öteki'sinin Osmanlı ve Osmanlı'ya ait tüm kurumlar olduğu, dolayısıyla yeni bir dilin ve bu dille üretilecek edebiyatın kurulma sürecinde de öteki'nin "Divan edebiyatı" olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Divan Edebiyatı'nın yani Osmanlı'nın yerine konulacak "öz" ise halk edebiyatında mevcuttur. Nitekim, Hasan Âli Bey'in "Türk dilinin, halk edebiyatında sürüp Divan edebiyatında bozulması- iki edebiyattan numuneler" başlıklı bildirisi dil temelinde, edebiyatı iki kola ayrıştırarak yapılan bir karşılaştırma üzerine kuruludur.

B. Hasan Âli'nin Tezi: Karşılaştırmacı ve İndirgemeci Bir Yaklaşım

Hasan Âli'nin I. Türk Dili Kurultayı'ndaki tezinin temel argümanı, halk edebiyatı ürünlerinin "kolay anlaşılır" ve "basit" olmasıdır. Oysa Osmanlıca ile yazılanlar karmaşıktır. Selçuklular dönemini, sarayda Farsça söyleyen şairlerin ödüllendirilmesi nedeniyle Türk Edebiyatının 'karanlık' bir devri sayan Hasan Âli, Selçukluların son döneminde siyasi karışıklıklar nedeniyle bunalan halkı, birleştirici unsur olarak tasavvufî fikirlerle sakinleştirmek isteyen şairlerin çıktığını söyler. Yücel, Mevlânâ Celaleddin'in (kendisi Farsça yazarken) oğlu Sultan Veled'in babasının fikirlerini "öz Türkçe" ile yaymaya çalıştığına dikkat çeker ve *Rebâb-nâme*'sinden örnekler verir: "Mevlânâdır evliya kutbu bilin; / Nekim o buyurdısa anı kılın/Tanrıdan rahmettir anın sözleri/Körler okursa açıla gözleri" (1933: 203). Bu dizelerden de anlaşıldığı üzere, Sultan Veled, babasının yazdıklarını halk için Türkçe

şerh etmiştir. Burada açıkça dile getirilmese de Mevlânâ'nın Farsça ve çok katmanlı, girift anlatımıyla, Sultan Veled'in açık ve basit anlatımı arasında yapılan bu karşılaştırma Orhan Koçak'ın, Cumhuriyet'in kültürel elitinin istediği edebiyatın, Arap-Acem medeniyetine yakıştırılan "yorum"dan, dolayısıyla "bastırılan zihinsel edim"den uzak bir edebiyat olduğu yönündeki belirlemesiyle örtüşür. Arzu edilen edebiyat, kolay ve ilk duyulduğunda anlaşılır olmalıdır, bu da "zihinsiz bir okuru" ve "zihinsiz bir edebiyatı" gerekli kılar (392-393). Sonuçta Dil Devrimiyle yapılmak istenen, ilk okunuşta anlaşılan, Arap ve Acem kelimelerden ve yorumlanması gereken kavramlardan arındırılmış bir dil ve edebiyat üretmekti.

Hasan Âli'ye göre halk edebiyatı, Türklerin Orta Asya'daki coşkulu yaşamına ait öz'ün bugüne taşınmasında aracılık eden en önemli unsurdur. Çünkü divan şairleri konularını Arap ve Fars edebiyatından almışlar, hem dili hem de bu öz'ü bozmuşlardır. Halk edebiyatının kaynaklarını Orta Asya'da aramak Türk tarih teziyle örtüşen bir bakış açısıdır. Suavi Aydın'ın *Modernleşme ve Milliyetçilik* adlı çalışmasında aktardığına göre Türk tarih tezinin ilk resmî belgelerini içeren 1931'de yayımlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı çalışmada Türklerin anayurdu Orta Asya olarak gösterilir (1993: 230). Uygarlık buradan Türk kökenli halklar tarafından dünyaya yayılmıştır, bu yüzden kadim Anadolu ve Mezopotamya kültürlerini oluşturanlar da Türk'tür (230).

Hasan Âli'nin "öz" arayışı ve konuşmasının devamındaki karşılaştırmaları, Victoria R. Holbrook'un *Aşkın Okunmaz Kıyıları*'nda yaptığı tespiti akla getirir. Holbrook, oryantalistlerin ve bu bağlamda Türk şiirini inceleyen Gibb'in, bir 'öz'e ulaşma kaygısı olduğunu ve bu yüzden de bir bütün olarak ele alınması gereken Osmanlı şiirini, dili ve unsurları bağlamında birtakım ayrıştırmalara tâbi tuttuklarını öne sürer: "Oryantalist teknik, Osmanlı edebiyatının bütününü, kökenleri zaman ya

da uzam açısından bu bütünün dışına taşan parçalara bölüyordu" (40). Oysa, Holbrook'a göre, metinlerin üretildiği dönemlerde modern anlamda Arap ve Fars ulusları olmadığından, bu diller de Osmanlı dilidir. Yazar, burada yapılanı bir "filolojik indirgemecilik" olarak değerlendirir ve bu yanılgıya Osmanlı'nın "hikemi yetkesi"nin yerine, bilimsel seçenek arayan Türk aydınlarının da düştüğünü söyler.

Holbrook'un tespitleri, genel olarak Birinci Türk Dil Kurultayı'ndaki başat söylem için de geçerlidir. Bildirilerde Divan Şiiri'nin Arapça ve Farsça unsurlara ayrıştırılarak ele alındığı, bu unsurların anlaşılması "zor" olarak değerlendirildiği görülür. Bunun karşısında ise, saf, kolay anlaşılır ve basit bir "öz" aranır. Bu "öz" ise başta Anadolu sonra Orta Asya'da mevcuttur.

Hasan Âli'nin, I. Türk Dili Kurultayı'nda sunduğu bildirisinin devamında Holbrook'un sözünü ettiği "edebî ürünü unsurlara ayırma" ve "filolojik indirgemecilik"e yöneldiği görülür. Tezini "divan edebiyatı-halk edebiyatı" ve "girift-anlaşılır olmak" ikili karşıtlıkları üzerine kuran Yücel, halk ve divan edebiyatlarından manzum ve mensur iki örneği karşılaştırır. İlk karşılaştırmasında Oğuz Destanı'nın 14. yüzyılda keşfedilen bir parçası olarak bahsettiği "Korkut Ata" kitabındaki "Deli Dumrul" hikâyesi ile 17. yüzyıldan Nergisî'nin *Nihalistan* adlı mesnevisinin mukaddimesinden bir parçayı karşılaştırır. Konuşmacıya göre, "Deli Dumrul" hikâyesinin ilk yüz kelimesi içinde beş-altı yabancı kelime varken, *Nihalistan*'ın ilk yüz kelimesinin ise, ancak altısı Türkçe'dir:

> Görülüyor ki, halk edebiyatından bir örnek olarak arzettiğim Korkut Ata kitabının her tarafında gerek kelime unsuru, gerek sentaks itibariyle Türkçemizin özünü bulabiliyoruz; halbuki Nergisî'nin yazısına Türkçe demek için Türkçe bilmemek lazımdır (Alkışlar). Araplar ve İranlılar ordulariyle yapamadıkları istiylâyı divan edebiyatında kelimeler ve mefhumlarla yapmışlardır" (1933: 208).

Hasan Âli, benzer bir karşılaştırmayı Nef'î'nin bir kasidesiyle Erzurumlu Emrah'ın bir koşmasını yine anlaşılırlık kriteri bağlamında sürdürür. Âli, tezini çarpıcı kılmak için türleri, yazıldıkları yüzyıllar ve yazarlarının özellikleri açısından birbirlerine en uzak metinleri örnek olarak seçmiştir. Ayrıca metinlerin hangi okur/izler çevresi için yazıldığı, yazıldıkları dönemde nasıl alımlandığı da tartışmanın dışında bırakılmıştır. Bu da Holbrook'un değindiği, Osmanlı şiirini uzam ve zamanın dışına taşan parçalara bölme ve filolojik indirgemecilik hatalarına düşüldüğünü gösterir.

Hasan Âli'nin, dil ve zihniyet ilişkisine dair kurduğu bağ, kurultayın açış konuşmasında Samih Rifat[20] tarafından da dile getirilmişti. Rifat, I. Türk Dili Kurultayı bildirilerinin içinde yer alan açık konuşmasında, "Medeni zihniyet bahsinin lisanla çok alakadar olduğunu kabul etmeğe mecburuz." demişti. Türk dili "Şark"ın zihniyetini temsil ediyordu, hem bu Avrupalı dilbilimcilerce de söyleniyordu, o hâlde bu kesin bir bilgiydi ve zihniyetimizi değiştirmek için dilimizdeki şarklı unsurlardan bir an önce kurtulmalı, yerine de Avrupalı düşünceyi yeşertecek kelimeler konmalıydı (8).

Samih Rifat'ın sözlerinde dil merkezinde gündeme taşınan, Şark zihniyetinin Batı medeniyetine göre daha aşağıda konumlandırılması ve Batı medeniyetine geçebilmek için ait olduğumuz kültürün bırakılması gerekliliği erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının genel düşünce yapısında içkin bir anlayıştır. Akif Kireçci bu anlayışın Ziya Gökalp'le başladığını düşünür [21]. Batı'nın bize bakış aşısından bağımsız olarak, yerli aydının kendi kültürünü ve toplumunu Batı karşısında geri kalmış olarak görmesini öz-oryantalistleşme (self-Orientalism) olarak nitelendirir (2007: 26). Ziya Gökalp'in fikirlerinin Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu aydınları

[20] Samih Rifat, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Reisi ve Çanakkale Meb'usu sıfatıyla açış konuşmasını yapar.
[21] Akif Kireçci. *Decline Discourse and Self -Orientalization in the Writings of Al-Tahtawi, Taha Husayn and Ziya Gokalp: A Comparative Study of Modernization in Egypt and Turkey.* Yayımlanmamış master tezi. University of Pennsylvania: 2007, ABD.

üzerindeki etkisi düşünüldüğünde (151; 193) ve Holbrook'un yukarıda anılan tespitlerinden de yola çıkarak Kurultay bildirilerindeki tezlerde de "öz-oryantalistleştiren" (self-Orientalizing) bir bakış olduğu ileri sürülebilir.

Kurulması gereken yeni ulus eski medeniyet, eski zihniyet ve bunların taşıyıcısı ve göstergesi olan eski dilden kurtarılmalıdır. Bu durum 1930 yılında Gazi Mustafa Kemal tarafından "Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" şeklinde ifade edilmiştir.[22]

Hasan Âli, I. Türk Dili Kurultayı'ndaki bildirisinde divan edebiyatından verdiği örneklerle bu edebiyatın dünya tasavvuru ve zihniyet yapısını gösterir; bunun karşıtı olarak görülen halk edebiyatında övülesi bir yaşam tarzının betimlendiği ileri sürülmektedir (1933: 211). Hasan Âli, Divan edebiyatı şiirlerinin insanı miskinliğe götüren, bu dünyadan el etek çekilmesini öğütleyen şiirler olduğunu, verdiği örneklerle anlatmaya çalışır. Örneğin, "İç bade güzel sev var ise akl u şuurun/ Dünya var imiş yâ ki yok olmuş ne umurun" dizeleri bu anlayışın bir ürünüyken, halk şiirleri hayatla mücadeleyi öğütler: "Yiğit attan düşer, yine atlanur", "Yiğit düşüp kalkmayınca belli olmaz" (211).

Divan şiirinde Türk'ü yaşam felsefesinden koparan ve onu bozan bir anlayışın egemen olduğu görüşüne koşut olarak söz konusu edebiyatta "öz dilimiz" de unsurlarını kaybetmiştir. Bu "öz" ancak halk edebiyatında devam ettiğinden, kurulacak "yeni hayat" ve "yeni mefkure" de, ancak bu öz'den yola çıkılarak "milli bir kültür"le kurulabilecektir (213).

[22] Bu cümle, Atatürk'ün Sadri Maksudî'nin [Arsal] "Türk Dili İçin" adlı eserinin başına konmak üzere kaleme aldığı paragraftan alınmıştır. Öncesi şu şekildedir: "Millî his ve dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin." Korkmaz, Zeynep. *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992:190.

Hasan Âli'nin iki edebiyat arasında kurmaya çalıştığı karşıtlığın tarihsel süreçte yaşanmış olaylarda da bir karşılığı vardır. Mehmet Kalpaklı, "Osmanlı Şiirine Genel Bir Bakış Denemesi"[23] başlıklı makalesinde, Gelibolulu Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında geçen bir anekdotu aktarır. Buna göre, 15. yüzyıl şairlerinden Germiyanlı Şeyhî'nin şiir sunup caize aldığı Germiyan Bey'inin huzuruna gelen bir ozan bir dörtlük okur.[24] Bu dörtlük, Germiyanlı Şeyhî'nin şiirlerinden çok daha kolay anlaşılır bulunur. Öyle ki, Germiyan Bey'i, Germiyanlı Şeyhî tarafından sunulan "anlaşılmaz" şiirlerin övgü mü yoksa yergi mi içerdiğinden bile emin olamaz (44).

Osmanlı şiirinin ve nesrinin ötekileştirilmesi ve yok sayılması, zorunlu olarak başka bir kaynak üretilmesini gerektirmiştir. Türklerin, Osmanlı ve Selçuklu Devletleriyle tanışmadan önce ortaya koyduğu *Orhun Yazıtları*, *Kutadgu Bilig* ve *Dede Korkut Oğuznameleri* "öz" kaynaklardır. Bunlar sürekli olarak yararlanılması gereken, hem içerik hem de söyleyiş bakımından özgün ve değerli kaynaklardır. Ayrıca bu görüşleri ileri sürenlere göre, söz konusu eserlerde kullanılan dil "işlenmiş" bir medeniyet dilidir. Bunu kanıtlamak için konuşmacılar o dönem eserlerinden seçtikleri "model-metin"lerle Osmanlı edebiyatından seçtikleri metinleri ya da şiirleri karşılaştırmışlardır. Kendilerini haklı çıkarabilmek adına birbirinden farklı yüzyıllarda yazılmış klasik edebiyatın en süslü nesir örnekleriyle, halk edebiyatının koşmalarını karşılaştırıp, ürünlerin ortaya çıktığı ortamları ve tarihi, yazarların konumlarını ve bu eserlerin kimler için üretildiklerini tamamen göz ardı eden değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Halk edebiyatından verilen örneklerle asıl

[23] Mehmet Kalpaklı, "Osmanlı Şiirine Genel Bir Bakış Denemesi", *Doğu Batı* yıl 6, sayı 22, Şubat, Mart, Nisan 2003, s. 44.

[24] Benim devletlü sultânum
Akıbâtun hayîr olsun
Yidigün bal ile kaymak
Yürüdügün çayır olsun (a.g.e. 44).

anlatılmak istenen, kurulması istenen yeni edebiyatın, dili itibariyle kolay anlaşılır ve konusu açısından da Şarklı zihniyetin yerine atalarımızın "dinamik" hayat anlayışını önceleyen bir edebiyat olması gerektiğidir.

Hasan Âli'nin yanı sıra Samih Rifat ve Ali Canip de, Divan edebiyatı ve halk edebiyatı ürünlerini karşılaştırırlar. Hüseyin Cahit [Yalçın] ve Faik Âli'nin konuşmaları ise bu bakış açısından bağımsızdır ve konuşmaların genel akışına farklı eleştiriler getirirler. Hüseyin Cahit'in aşağıda ayrıntılı bir şekilde irdelenecek tezine Hasan Âli [Yücel] ve Fuad Köprülü karşı çıkarlar[25].

C. Faik Ali ve Hüseyin Cahit'in Tezleri: Dil Sadeleşiyorken Bu Kaygı Neden?

Yukarıda, genel bir panoraması verilen I. Türk Dili Kurultayı'nda dil ve edebiyat bağlamında yürütülen tartışmaların şu temel karşıtlıklar üzerine kurulduğu söylenebilir: 1. Divan edebiyatı / halk edebiyatı, 2. Arapça ve Farsça kelimeler / Öztürkçe kelimeler ve 3. Kaynak olarak Arap ve Fars edebiyatı yerine, Orhun yazıtlarına kadar giden bir tarihte verilen ürünlere dayanma.

Bu karşıtlıkların dışından bir bakış açısı getiren Faik Ali'ye göre, edebiyat bir süs değil, aksine duyguların en yükseğidir[26] (1933: 270). Vatan sevgisi de edebiyatla ifade edildiğinden, edebiyat "mâder-i vatan"dır. Dilin "inkılâbından" çok "tekamül"ü esastır. Anlamı herkes tarafından anlaşılan kelimelerin kaynağının Arapça ya da Farsça olmasına bakılmadan, Öztürkçe olarak kabul edilmelidir. Ayrıca biz bu dillerin esiri değil, üzerlerinde istediğimiz gibi oynadığımız için bu kelimelerin sahibiyizdir. Bazı kelimeler dilde yaşamazlar, çünkü doğal bir sadeleşme seyri

[25] Falih Rıfkı Atay anılarında, konuyla ilgili şunları aktarır: Hüseyin Cahit bildirisini Kurultay öncesinde Atatürk'e iletmiş ve yazdıklarının kurultayın hedefine zarar vereceği düşünülüyorsa konuşmasına yer verilmemesini söylemiştir. Fakat, Atatürk bildirinin tartışma yaratacağını bilse de, karşı söz alacakları da belirleyip bildirinin okunmasını göze alır. Korkmaz, Zeynep. *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992: 295-6.

[26] Faik Âli Bey. "Dili Sadeleştirmek ve Basitleştirmek-Türkçe İmlânın İslahı Lüzumu", *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. T.C. Maarif Vekâleti, 1933, İstanbul. s. 265-270.

devam etmektedir. Sadeleşme arzu edilebilir, fakat dilde "basit"leşme kabul edilemez (270).

Hüseyin Cahit de, dilde özellikle II. Meşrutiyet'ten beri doğal bir sadeleşmenin sürdüğünü, bir akademi kurulsa ve buna karşıt bir çalışma yapılsa bile sadeleşme sürecinin geri çevrilemeyeceğini bildirir (1933: 273-275)[27]. Bu doğal seyre yapılan müdahalelerin, bireysel girişimlerin, örneğin yazarların dile sokmaya çalıştığı bazı kelimelerin, benimsenmedikleri için kalıcı olmadığını, bu anlamda "Edebiyat-ı Cedide"nin kurmaya çalıştığı suni dille aynı akıbete mahkûm olduğunu söyler. Bu yüzden, alışık olunmayan Türkçe kelimelerle yazılan yazıların da kalıcı olamayacağını savunur (275-279).

Hüseyin Cahit Bey'in en önemli tespiti, yabancı kelimelerden bu kadar korkulmasının nedenini, yazı dilini konuşma diline yaklaştırma çabasında görmesidir. Oysa Cahit'e göre bu korku iki açıdan yersizdir, çünkü 1932'de gelinen durumda dil, eski divan nesri kadar anlaşılmaz değildir. İkincisi de yazı dili hiçbir zaman ve hiçbir yerde konuşma dili ile aynı olamaz. Cahit şöyle demektedir: "Yüksek san'at ve edebiyat, mutlaka bir kültür mahsulüdür, onu herkesin malı yapabilmek için san'at ve edebiyatı herkesin seviyesine indirmeğe değil, kültürün dairesini herkesi içine alacak surette genişletmeye çalışmalıdır" (277). Cahit, o günkü okur eğer Falih Rıfkı'yı, Ruşen Eşref'i, Yakup Kadri'yi, Ahmet Haşim'i anlayamıyorsa, kusurun kısıtlı kelime haznesiyle okuyup yazanlarda aranması gerektiğini savunur.

Hüseyin Cahit'in bakış açısının asıl farkı, süregiden tartışmalarda geçmişle hesaplaşan, Osmanlı dili ve edebiyatı yerine yeni bir dil ve edebiyatı ikame etmek

[27] Hüseyin Cahit Bey. "Dilimizin Hindu-Avrupaî Dillerle Münasebetini Araştırmak Lüzumu, Dil İçtimaî Bir Müessesedir, Dilin Ecnebî Kaidelerden Temizlenmesi, Dilimizin Bugünkü Medeniyet İhtiyaçlarına Uydurulması, Dilimizin Noksanları ve İhtiyaçları", *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. T.C. Maarif Vekâleti, 1933, İstanbul. s. 270-279.

isteyen bakış açısından ayrılmasındadır. Meseleye basit bir düzlemde, salt dilin sadeleşmesi ve edebiyatın hâlihazırdaki konumunun değerlendirilmesi açısından bakan Cahit, yazı dilinin "sun'i" ve "millî bir edebiyat vücuda getirmekten aciz" olduğu yönündeki endişeleri yersiz bulur. Ayrıca bu tavrın "hayalî bir kusur" ve "noksan tevehhümü" anlamına geldiği ve gereksiz yere korkulduğu kanısındadır (277). Türkçenin iki "saf şiir üstadı" Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'in şiirlerini 1911-1930 yıllarındaki Türkçe ile yazdıkları düşünüldüğünde Hüseyin Cahit'in sözlerindeki gerçeklik payı dana net ortaya çıkar.[28] (2013: 10)

Bildirilerde, divan edebiyatının anlaşılmaz diline verilen örneklerin, 17. yüzyıla ait metinler olduğu göz önüne alınırsa, tartışmaların 1930'larda edebiyat ürünlerinde kullanılan dil üzerinden yapılmadığı görülür. Fakat, Hüseyin Cahit'in yaklaşımları tepkilerle karşılanır. Hasan Âli, Ali Canip, Samih Rifat ve Fuad Köprülü, Cahit'e karşı söz alırlar. Konuşmalar genel olarak dilde sadeleşmenin ve "tekamül"ün kendiliğinden olamayacağı üzerine kuruludur.

Fuad Köprülü'nün konuşması, gerek onun Türkçenin sadeleşme süreçlerindeki değişken tutumunun önemli bir aşamasını göstermesi, gerekse Hüseyin Cahit'in tezlerine karşı geliştirdiği söylemler açısından yakından incelenmeyi gerektirir (1933: 410). Köprülüzâde Fuad Bey, konuşmasına Orhon kıyılarına dikilmiş Gültekin abidesini "müstakil, zengin, temiz Türk dilinin bu muhteşem abidesi" diye nitelendirerek başlar. Kurultay, abidenin dikilmesinden sonra geçen 1200 senede yabancı etkilere maruz kalan dilimize "istiklalini" kazandırmak için toplanmıştır. Ayrıca, kurultay Tanzimat'tan itibaren yapılan kesintili ve bireysel girişimlerden tamamen farklı bir mahiyettedir. Kurultayın

[28] İbrahim Şahin, "Ya Rab Bana Bir Ses Yaratma Kudreti Ver". *Kurgan*. Yıl 3, Sayı 16, Kasım-Aralık 2013.

başlangıç tarihi olan 26 Eylül'ü "millî rönesansımız"ın başlangıcı olarak kabul etmek gerekir (1933: 415).

Köprülü'nün konuşması ve belki de söz alışı Hüseyin Cahit Yalçın'ın bildirisinde ileri sürdüğü görüşlere cevap verme amacındadır.[29] Nitekim, Hüseyin Cahit'in savunduğu, dilin kendi doğal seyrine müdahale etmeme fikrini "fatalist" (kaderci) bir eğilim olarak nitelendirir (414). Köprülü'ye göre Türk dilinde İslam medeniyetine dâhil olunduktan belirli bir süre sonra ileriye değil geriye doğru bir tekamül olmuştur (414).

İlk bakışta, kurultaydaki genel çizgiyle örtüşen, inkılâbın savunucusu bu konuşma, Köprülü'nün dil konusundaki görüşlerinin zaman içerisinde bir hayli değiştiğinin de göstergesidir. Öyle ki, Köprülü 1926'da kaleme aldığı "Harf Meselesi" (1926) adlı yazısında alfabenin değişmesine bile karşıdır. Söz konusu yazısında Latin harflerine geçerek Garp medeniyetine geçeceğimizin sanılmasının bir yanılgı olduğunu ve böylesine toplumsal bir mesele üzerinde toplumun kurallarına uyulması gerektiğini belirtir (Yorulmaz, 1995: 233-234). Köprülü'nün, dilin özellikle de edebî dilin sadeleşmesiyle ilgili olarak, "Yeni Lisan" bağlamında yapılan tartışmalarda dışarıdan yapılacak müdahalelere karşı görüş beyan ettiği görülür. *Servetifünun'*da çıkan "Yeni Lisan" başlıklı yazısında, terkipleri atıp, destanlar, hastalıklı aşk şarkıları yazarak yeni lisan ve milli edebiyat oluşturacaklarını sananların büyük bir yanılgı içinde olduklarını söyler. Köprülü'ye göre, "lisanın mecrâ-yi tekâmülünü çizenler büyük edipler, san'at-kârlardır". Ahmet Hâşim'in içinde "âb" kelimesi geçen bir dörtlüğünü alıntılayan Köprülü, o günkü neslin en yetkin şiirini yazan Hâşim'in "âb" kelimesini kullanmaya devam ettikçe bu

[29] Bkz. 26. dipnot.

kelimenin "kamus-ı beyan"dan çıkarılmasının mümkün olmayacağını ifade eder (aktaran Levend, 1960: 320-321).

Köprülü'nün yazılarında dilin değişimiyle edebî dil arasında mutlak bir bağ kurulduğu görülür. Dil en olgun hâlini sanatçıların kaleminde bulmaktadır, bu dile müdahale etmek nafiledir ve dil kendi hâlinde sadeleşmektedir. Bir başka yazısında bunu daha da açık bir şekilde savunur:

> "Yeni Lisan cereyanı", öyle zannediyorum ki, san'atta kat'iyyen adem-i muvaffakiyetle neticelenecektir. Lisanlar bir mahsul-i ictimaî olmakla beraber, madem ki ona mecra-yı tekâmülünü çizenler o lisan ile yazanlar büyük san'at-kârlardır, bu nokta-i nazardan yeni lisanın âtisine herhalde emniyetle nigeran olmamakta haklıyız (aktaran Levend, 1960: 324).

Dilin gelişim yolunu çizenlerin o dilde yazan büyük sanatçılar olduğunu ifade eden Köprülü, "Yeni Lisan"ın geleceğine de güvenle bakmaz. Hatta, altı yüz senelik bir birikime birkaç kişinin keyfine göre düzenleme getirmesinin de hayâl olduğunu düşünür. Ne ki, ilerleyen yıllar Köprülü'yü kendi tezlerinin aksini savunacak konuma getirecektir. Fatih Altuğ, onun bu dönüşümünü Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte bireyin/toplumun "millî"leşmesiyle paralel olduğunu düşünür. Köprülü, aruz-hece tartışmasında, aruzu estetik özerkliğe ulaşmış bir sanatın sembolü, heceyi ise avam sanatının bir ürünü olarak görür. Sanatçı, dilini halk diline uydurmaya çalışırsa dil zarar görecektir. Köprülü'nün görüşleri Balkan Savaşları sonrasında (1913) değişmeye başlar, artık Yeni Lisan ve hece karşıtı değildir (Altuğ, 2012: 120-127).

Yukarıda yer verdiğimiz Kurultay konuşmasında Köprülü'nün, dilin kendi hâlindeki tekâmülüne karşı çıktığını belirtmiştik. Köprülü, Hüseyin Cahit'i kast ederek: "Dilimiz kendi tabiî tekâmülünü takip ediyor, biz bunun üzerinde müessir olamayız, yalnız bu tekâmülün neticelerini tespit edelim" diyenleri de kaderci olmakla suçlayacaktır (1933: 414).

Kurultaydaki konuşmalar arasında Halit Ziya [Uşaklıgil] gibi güçlü bir kalemin konuşması ilgi çekicidir. Halit Ziya da süreç içerisinde dil konusundaki tutumunu değiştiren yazarlardandır. Kurultay konuşmasında yazar, Türkçeyi o güne gelene kadar farklı dönemlerde farklı giysilerdeki bir güzele benzetir, onun her hâlini sevmiştir, fakat en çok da son hâlini sever: "Ancak dört karış bir ölçü ile ölçülecek kadar mayosiyle denizden çırılçıplak çıkarak, küçük vücudunda tabiatın kendisine bahşettiği ne kadar kuva varsa onu mağrurane güneşlere sermiş hâliyle de gördüm ve bu hâline de bayıldım" diyen yazar, konuşmasında Türkçeyi bu hâliyle, "bütün libaslardan sıyırarak çırılçıplak" ele alacağını ve Öztürkçe'yi savunacağını dile getirir (1933: 334).

Türkçeyi, dünyanın en muhteşem ve en yaygın dili olduğunu düşündüğü İngilizce ve sonrasında Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Arapça ile karşılaştıran ve bu dillerin en güçlüsü varsayan yazar, bu kadar güçlü bir dilin neden eksikliklerle dolu görüldüğünü ve bu kurultayın toplanmasına neden gerek duyulduğunu sorar. Bunun tek nedenininse Arapçanın dilimize müdahalesi olduğunu söyler. Arapça, Türkçenin "bağrına saplanmış" bir taş hükmündedir. Her canlı, bünyesine giren yabancı cismi çıkarmakla sorumludur ve yazara göre, dilin bağrına saplanan bu taşı oradan çıkarabilecek tek güç de Mustafa Kemal'dir (341).

Dilde sadeleşme ve dilden Arapça ve Farsça kelimelerin atılıp, yerine yeni kelimelerin konulması bağlamında Cumhuriyet öncesinden beri yapılagelen tartışmalarda düşüncelerini değiştiren yazarlar arasında yer alan Halit Ziya Uşaklıgil, dilde sadeleşmeyle ilgili görüşlerinin değiştiğini ifade etmiş ve bunu kendi eserlerini sadeleştirerek göstermiştir. Halit Ziya, *Aşk-ı Memnu*'yu (1900) 1939'da ve *Bir Ölünün Defteri* (1905) adlı romanını, 1944'te sadeleştirir.[30] Uşaklıgil'in Cumhuriyet

[30] Mehmet Şirin Güzel, yüksek lisans tezinde, *Bir Ölünün Defteri*'nin 2008 yılına kadar yapılan bütün baskılarındaki "sözcük, sözcük grubu ve cümle düzeyinde[ki]" değişiklikleri yıllara göre

öncesi romanlarında kullandığı dili neden değiştirdiğine ilişkin düşüncesini Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki* adlı eserinde şöyle aktarmıştır:

> Dil, kendi kendisine birtakım gelişme, ilerleme evrelerinden geçtiği gibi ayrıca bizlerde de birtakım değişmeler ve gelişmeler meydana geliyor. Eğer kendimden de söz etmeme izin verirlerse diyeceğim ki: Bugün gözlerimi şöyle bir geriye doğru çevirip şu otuz kadar yıl içinde yazdığım şeylere bakarken, bunları hep ayrı ayrı zamanlara mensup ayrı ayrı adamların yazıları gibi görüyorum. Ve elbette bugün yazı yazarken *Mâî ve Siyah'ın, Aşk-ı Memnû*'nun yazarı ben değilim" (1972: 67).

1800'lerin sonundan 1932'ye gelene kadar dilin geçirdiği sadeleşme süreci, Alfabe ve Dil Devrimleri, Halit Ziya'yı kendi yazdıklarına yabancılaştıracak kadar hızlı gerçekleşmiştir. Okurlar için de, hızla değişen dile uyum sağlama zorluğu geçerlidir. *Aşk-ı Memnu* ilk basımından sonraki 100 yıl içerisinde tam 6 kez sadeleştirilir. Halide Edip Adıvar, Mehmet Rauf, Safiye Erol, Cenab Şehabettin, Tevfik Fikret, Safiye Erol, Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkand, Reşat Ekrem Koçu ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarların romanları da sadeleştirilerek yayımlanırlar. [31]

Kurultay bildirilerine yeniden baktığımızda gerek Halit Ziya Uşaklıgil'in gerekse Fuat Köprülü'nün geçmişteki düşüncelerini bir kenara bırakarak Öztürkçe'nin ve yapılan dil reformlarının yanında yer aldıkları açıkça izlenebilir.

Bütün tartışmalar ve kurulan karşıtlıklar dilin ve edebiyat dilinin, Dil Devrimi çerçevesinde gelişeceği yönü belirlemede etkili olmuştur. İzi sürülebilen ve açıkça görülen ilk etki ise Öztürkçe kelimelerle yazılan şiir denemelerindedir. Edebiyat için bir araç olan dilin, amaca dönüşmesi sonucunda, edebî içerik yerine dilin ne'liğinin ortaya çıktığı bir döneme kapı açılır. Bu akım belirli bir süre devam eder. I. Türk Dili

---

karşılaştırmalı olarak vermiş ve bu yöntemle Türkçenin geçirdiği sadeleşme evrelerini ortaya koymaya çalışmıştır. *Halit Ziya Uşakıgil'in "Bir Ölünün Defteri" Romanı'nda Türkçenin Sadeleşme Seyri*. Selçuk Üniversitesi, 2008.

[31] Cumhuriyet dönemi yazarlarının romanlarının sadeleştirilerek basılması ve bu sırada benimsenen farklı yöntemlerle ilgili tartışmalar için bkz. "Bir Roman, Dört Nesil, Altı Sadeleştirme..." Abdullah Kılıç. *Kültür&Sanat Zaman*. 11 Aralık 2001.

Kurultayı ve özellikle II. Türk Dil Kurultayı sonrasında, 1933-1935 yıllarında Öztürkçe kelimeleri şiir ve düzyazıda kullanmak önce dönemin aydınlarınca sonra memurlar, öğretmenler ve bazı şairlerce de denenirken, dili öne çıkaran fakat edebî niteliğin önemsenmediği ürünler artar. Ayrıca, tezin ilerleyen bölümlerinde söz konusu eğilimin, 1940 sonrasında özellikle Nurullah Ataç'ın da etkisiyle, edebiyat eleştirisinin dil eleştirisi olarak gelişmesine başlangıç teşkil ettiği de ileri sürülecektir.

BÖLÜM III

I. VE II. DİL KURULTAYLARININ YANSIMALARI: ÖZTÜRKÇE ŞİİRLER

A. *Cumhuriyet* ve *Servetifünun*

Tezin bu bölümünde I. ve II. Türk Dil Kurultayları sonrasında yayımlanan *Tarama Dergisi* ve *Cep Kılavuzları'*nın kaynaklığında, Arapça ve Farsça kelimelere karşılık bulma heyecanıyla, özellikle 1934'ün Ekim, Kasım Aralık ve 1935'in Mayıs ayına kadarki süreçte yazarların Öztürkçe kelimelerle yazdıkları şiirlere yakından bakılacaktır. Bu şiirler, bu döneme özgü atmosferin etkisiyle yazılmış ve devamı gelmemiş de olsa, özgünlükleri, karakteristik özellikleri ve Dil Devrimi'nin o dönem için edebiyat üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu göstermesi açısından büyük öneme sahiptir.

I. Türk Dili Kurultayı'nın ardından derleme-tarama çalışmalarının sonucu 1934 yılında iki cilt hâlinde *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* yayımlanır. 1934'teki II. Türk Dil Kurultayı'ndan sonra yapılan en önemli işlerden biri, 1935'te yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları*dır. *Tarama Dergileri* ve *Cep Kılavuzları*, Öztürkçe yazı yazma denemelerinde başvurulan kaynaklardır. Öyle ki, bu kaynaklardaki kelimeler, ebeveyninin, "yaratıcı" bir kompozisyon ortaya koyması için çocuğun

önüne döküverdiği lego parçaları gibidir. Yazar büyük ihtimalle ilk kez karşılaştığı bu "ilginç" kelimelerle, okurun da ilk kez karşılaşacağı tipte şiirler/metinler yazacaktır. Meydana çıkan dil, günlük Türkçeden farklı olduğu için bu şiirlerin/metinlerin ortak noktası altlarında yer alan mini sözlükleridir.

Söz konusu yazım tarzının ivme kazanmasında, Atatürk'ün bizzat bu kelimelerle konuşması/yazması hem teşvik edici hem de özendirici rol oynamıştır. Agâh Sırrı Levend, Atatürk'ün İsveç veliahdının Ankara'ya gelmesi nedeniyle Çankaya'da verdiği yemekte okuduğu nutkun, örnek teşkil ettiğini belirtir (3 Ekim 1934) (424)[32]. Atatürk, 1 Kasım 1934'te TBMM'nin açılışını da yine bu tür kelimelerle yazılmış bir nutukla yapar (426).

Atatürk'ün konuşmalarını bu dille yapması, bürokrasi dilinin de değişmesini gerekli kılmıştı. 10.2.1934 tarihli Dahiliye Vekili Şükrü Kaya imzalı, Umumî Müfettişliği'ne gönderilen belgede şöyle yazıyordu:

> Büyük önderimiz Gazi Hazretlerinin son nutuklarında öz Türkçe kelimelerin bir örneği bağlı olarak gönderildi. Bunların Nahiyelere kadar dağıtılarak dilimizi yabancı dillerin malı olan kelimelerden kurtaracak ve güzel Türkçeyi bir kat daha güzelleştirecek olan bu kelimelerin yazılarda yeri geldikçe kullanılmasını yazı yazan bütün memurlarımıza tebliğ ettirmenizi rica ederim. Gönderilen örneklerin sayı yetmezse çoğaltılarak yazı yazarken göz önünde bulundurulmak üzere bütün yazı dairelerimize ve memurlarımıza dağıtılmalı ve Gazi Hazretlerinin bu yolda yeni öz Türkçe kelimeleri derleyen nutukları ve beyanatları çıktıkça bu gönderdiğim örnek gibi çoğaltılarak icabedenlere dağıtılması âdet edinilmelidir efendim (Ek 2, Belge 1)[33]

Yazının sonunda sözü edilen kelimeler alfabetik sırayla minik bir sözlük şeklinde eklidir (EK 2., Belge 1.1-1.2). Bu yazının ilgili makam tarafından gerektiği gibi

[32] "Altes Ruvayâl: Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken, duygum, tükel, özgü bir kıvançtır. (...) Avrupanın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar...". Nutkun sonunda Öztürkçe kelimelerin anlamları verilmiştir (Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* 424-426).

[33] T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri'nden alınan bu belge, tezin sonunda EK 2 bölümünde yer almaktadır.

algılandığı ve uygulandığı ise yine başka bir belgeden izlenebilmektedir. 26.8.1934 tarihli, Trakya Umum Müfettişi'nin şubelerine gönderdiği yazıda öz dil ile yazmanın bir "savaş" olarak nitelendiği ve bütün şubelerin her gün bir iki kelimeden oluşan bir broşür hazırlayarak yazı işlerine göndermeleri istendiği görülür: "Öz dilimizle arap ve acem kelimelerini değiştirmek için tarama dergisi elimizde iyi bir (mehaz)dir. ([T]edrici) surette bunu tatbika geçmek savaşta bizi şimdiden dil inkişâfı üzerinde yürümeğe sevk edecektir" (Ek 2, Belge 1.3 - 1.4). Bu yazıda kaynak olarak her ne kadar tarama dergisi gösterilse de, Dahiliye Vekaleti'nden gönderilen belgenin ekindeki, "bayındırlık, denk, ürün, güç, ulusal, sosyal...vb) gibi kelimelerin, söz konusu broşür örneklerinde daha çok tercih edildiği görülür (Ek 2, Belge 1.5-1.11). Bu da ilgili yazının etkin bir şekilde dolaşıma girip, uygulamaya sokulduğunu ve Atatürk'ün bizzat kullandığı kelimelerin memurlarca örnek alındığını gösterir.

Trakya Umumi Müfettişi'nin şubelere yönelik yazısı her ne kadar yeni kelimelerin kullanılmasını özendirme ve harekete geçirme amacıyla yazılsa da metnin dili, bu işin görüldüğü kadar kolay olmayacağını da ima ediyor. "Mehaz", "tedricen" kelimeleri, belli ki yerine Özürkçe olarak hangi kelimenin getireleceği bilinemediğinden, çekinilerek parantez içinde yazılmış. "İnkişaf", "sevk etmek" kelimeleri ise yerleşmesi istenen öz dilin hayli uzağında kalındığını gösteriyor (Ek 2 Belge 1.3-1.4).

Öztürkçenin devlet dili hâline gelmesine yönelik çalışmalar partinin kurumsal dilinin değiştirilmesini de kapsıyordu. Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmî Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)* adlı çalışmasında söz konusu uygulamanın Cumhuriyet Halk Partisinin 1931 ve 1935 tüzük ve programlarındaki farklılıkta açık bir şekilde görüldüğünü saptar. 1931 programı o dönemin gündelik diliyle yazılmışken 1935 program ve tüzüklerinde "arı Türk dili kullanma

konusunda açık açık bir zorlama vardır" (196). Ersanlı, 1935 program ve tüzüklerinin sonlarına eklenen sözlüklerdeki 159 kelimenin ancak 70-75 tanesinin bugün kullanıldığını belirtir. Bu da yukarıda ileri sürüldüğü gibi, devletin kullanılmasını istediği dilin pratikte hemen yerleşmesinin kolay olmadığını, başka bir deyişle teori ve pratiğin kolaylıkla örtüşmediğini göstermektedir. Ayrıca, bu uygulamaların edebiyatçılara yansıyan yönüne ilişkin olarak Büşra Ersanlı, "dönemin ulusçu edebiyatçıları" olarak nitelediği Halide Edip, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi edebiyatçıların da eserlerinde söz konusu dili kullanmamış olmalarının bu girişimin "siyasî" ve "devrimci" bir nitelik taşıdığını gösterdiğini dile getirir (196). Yakup Kadri'nin Dil Devrimi'ne bakışıyla ilgili olarak Murat Belge'nin kişisel tanıklığına burada yer verilebilir. Şöyle ki, Yakup Kadri uzun zamandır basılmamış romanlarını, dilini Öztürkçeleştirmesi için Hikmet Dizdaroğlu'na verir. Fakat, romanları geri aldığında yapılan işten memnun kalmaz, kendisi tekrar üstünden geçip yeniden bastırır. Ayrıca, Yakup Kadri Öztürkçeyi beğenmemesine rağmen Atatürkçü olmayı çok önemsediği için bu konuda hiçbir zaman açıktan bir eleştiri getirmemiştir. [34]

Atatürk'ün, dil konusundaki bir başka girişimiyle Öztürkçe meselesi kamuoyuna daha baskın bir şekilde taşınır. Bu girişimle birlikte dönemin gazetecilerinin, şairlerinin, milletvekillerinin kaleme aldığı düşünce yazıları ve edebî alana giren metinleri/şiirleri artacak ve bu tez için münbit bir kaynak sunacaktır. 17 Kasım 1934 tarihinde Anadolu Ajansı'nın geçtiği habere göre, Matbuat Umum Müdürlüğü bir tebliğ yayımlar. Bu tebliğ şöyledir:

> Gazetelerde öztürkçe yazıların başmakale yerinde, bölünmeden ve öteki yüzlere atılmadan yazılmasını Reisicumhur, gazete sahibi arkadaşlarından dilemektedir. Gazetenin en başındaki öztürkçe yazı, siyasi başmakale olabileceği gibi, gazetelerin dil inkılâbına yardım

[34] Bu bilgi, Murat Belge'yle 7 Ekim 2014'te İstanbul'da yaptığım yüz yüze mülakattan alınmıştır.

> olarak yazdıkları örnek yazılar da olabilir. Bu düzenin gazetelerde en uzak yedi gün içinde başlıyabileceğini Reisicumhur, arkadaşlarının özeninden beklemektedir (*Cumhuriyet* 18 Kasım 1934)[35].

Bu tebliğle devrimin, Türk Dil Kurultayları ve Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarının yanı sıra halka her gün ulaşan gazeteler aracılığıyla da desteklenmesinin hızlandırıcı bir etki yapacağı düşünülmüş olmalıdır. Devletin en yüksek kademesinde, aygıtlarında o dönem egemen kılınmaya çalışılan Öztürkçe kamuya da mal edilecek, toplumun zihninde yapılmak istenen dönüşümde ivme kazanılacaktır.

Bu dönemde gazetelerin hükümetin politikalarını destekleme noktasındaki konumlarıyla ilgili olarak 4 Mart 1924'te çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunun etkisinin devam ettiğini ve tam anlamıyla bir basın özgürlüğünden söz edilemeyeceğini belirtmek gerekir. Mete Tunçay'ın "Tek Parti Döneminde Basın" adlı yazısında ifade ettiğine göre Tek-Parti iktidarında basın özgürlüğü yoktur ve basın hükümetin istediklerini yazmaktadır (2011: 136). Hükümetin gazeteleri kapatma yetkisi vardır ve nitekim bu dönemde, Velid Ebuzziya, Mehmet Zekeriya (Sertel), Akif Oruç, Abdülkadir Kemâli (Öğütçü) ve Ahmet Emin'in (Yalman) çıkardıkları gazeteler yasaklanmıştır (139-140). Tunçay'ın iktidar yanlıları olarak andığı *Cumhuriyet*'in sahibi ve başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu), *Akşam*'ın başyazarı Necmettin Sadık (Sadak), *Hakimiyet-i Milliye*/*Ulus*'un başyazarı Falih Rıfkı (Atay) ve *Kurun/Vakit*'in sahibi ve başyazarı Hakkı Tarık (Us) ise aynı zamanda milletvekilidirler (140-141).

Bu bilgiden hareketle, yukarıdaki tebliğde geçen "Reisicumhur, arkadaşlarının özeninden beklemektedir" cümlesindeki "arkadaşları" ifadesindeki göndermenin gazete sahibi ve milletvekili parti mensuplarına yönelik olduğu söylenebilir. Tebliğin gazetelerdeki yansımalarına bakıldığında ise baş yazıların ve

[35] *Cumuriye*t gazetesinin kupürune tezin Ek 3 bölümünde yer verilmiştir.

Öztürkçe konusundaki spesifik yazıların dışında gazetelerin genel haber dilinin ve üslûbunun dönemin yazı dilinden ayrılmadığı görülür.

Tebliğin gazetelerdeki yansımalarına bakıldığında, Türk şiir kanonunun başat aktörlerinden birinin yazılarına da rastlanır. Nâzım Hikmet'in, gazetelerde Öztürkçe konulu yazıların yoğun bir şekilde gündemde olduğu tarihlerde Orhan Selim müstearıyla *Akşam* gazetesinde dil konulu yazılar yazması ilgi çekicidir. Şair, gazete yazılarında tezin ilerleyen bölümünde örnekleri verilecek türden Öztürkçe bir dil kullanmaz. Fakat, şairin bu zorlama dili kullanmaması onun Arapça ve Farsça kökenli kelimelere mesafeli durmadığı anlamına gelmez. Şair, bu yazıların yanı sıra yakın tarihlerde *Unutulan Adam* (1934), *Taranta Babu'ya Mektuplar* (1935) ve *Portreler*'i (1935) yazmıştır. Bu durumda, yazılarının mahiyetiyle o dönemki şiirlerinin dilsel özelleğinin örtüşüp örtüşmediği sorusu da önem arz eder.

Orhan Selim [Nâzım Hikmet], *Akşam*'daki "Öz Türkçe Düşünceler: Dönüm-yeri" (12.11.1934) başlıklı yazısında Türkçe'nin bir dönüm noktasında olduğunu belirtir. Dilin değişiminin bir akarsuyun akışına benzetildiği yazıda, bu dönüm noktasında dilde bazı köpüklenmeler ve bulanmalar olacağı, bazılarının bundan korkacakları ifade edilir. Bu "bulanmadan" korkanları eski kültürle bağdaştıran yazar, onların akarsuyun üzerinden geçişini şöyle tasvir eder: "Yırtık yelkenleri Acem atkısından dokunmuş, hurma ağacından işlenmiş tekneleri delik deşik gemiler, batacaklar... Onlar ağır kokulu, durgun, ışıksız sularda yüzmeğe alışmışlardır". Yazar, yeni kelimelerden korkmadığını ve birçoğunu yadırgamadığını söyler. Ona göre, "Becerikli bir yapıcı, kurulan yeni yapıda onların bir çoğunu yadırgatmadan kullanabilir."

"Biraz Daha Özene Bezene Yazsak" (13.11.1934) adlı yazısında farklı metinleri okuyup geçerken gözüne ilişen "avdetlerinde", "nisbeten", "müteakip"

kelimelerine dikkat çeker. Bu kelimelerin yerine rahatlıkla "dönüşlerinde", "göre", "sonra" denilebileceğini, hatta bunun için tarama dergisine bakmak bile gerekmediğini düşünür. Yazarlar konuşma dilinde bu kelimleri kullanmazlar, yazı dilinde bu tür kullanımlar bir tür alışkanlıktır, bu alışkanlığı bırakmak da biraz daha özenli yazmakla mümkün olacaktır.

"Kabukla Çekirdek" (14.11.1934) başlıklı yazı ise, dilin son dönemlerde geçirdiği değişikliği anlatmak için sözün çekirdeğe, yazının ise kabuğa benzetilmesi üzerine kurulmuştur. Yeni alfabenin kullanılmaya başlanmasıyla, Arapça ve Farsça kökenli pek çok kelime bu yeni kalıba uyamaz hâle gelmiştir: "Şöyle, bir örnek diye, dilimin ucuna geliveren, 'kalp' sözünü ele alalım... Bu söz yeni yazı kalıbına dökülemiyor, yeni yazıyla bu sözü doğru okuyamıyoruz... 'Kalp' yerine 'yürek' sözünü kullanıyoruz artık". Yazarın tercihinde kalp kelimesinin Arapça harflerle yazımının "kalb" şeklinde olmasının ve sonu "b,c,d" ile biten kelimelerin yazımındaki tartışmaların da etkili olduğu düşünülebilr. İsmail Habib Sevük, *Dil Dava*sı adlı kitabında kelimelerin ortasında ve sonunda geçen "b,c,d" harflerinin Latin harflerine geçildikten sonra tam olarak nasıl yazılacağı konusunda Türk Dil Kurumu'nun net bir karara varamadığını belirtir (1949: 78-83). Orhan Selim'in de dikkati çektiği sıkıntı bu kelimenin yeni harflerle eskisi gibi yazılamadığı ve eskisi gibi okunamadığıdır. "Yürek" bu anlamda iki yönlü bir çıkış sağlamaktadır. Nâzım Hikmet'in Orhan Selim adıyla *Akşam*'da kaleme aldığı yazılar, Öztürkçe'nin ateşli bir şekilde savunulduğu ve bu dille yazı/şiir örneklerinin uç boyutlarda verildiği bir dönemde, şairin bu yıllarda yazdığı şiirlerle birlikte düşünüldüğünde, görüşleriyle edebî tutumu arasında bir tutarlılık gözleniyor. *Taranta Babu'ya Birinci Mektup'*ta, yazarın kalp yerine kullanıma sokmak istediği yürek şöyle beliriyor:

Babasının yirmi beşinci kızı
benim üçüncü karım,
gözlerim, dudaklarım
TARANTA - BABU.
Sana bu
mektubu
içine *yüreğimden* başka bir şey komadan
yolluyorum
Roma'dan.

ana darılma sakın
şehirlerin şehrinden sana gönderecek
kendi *yüreğimden* daha akla yakın
bir hediye
bulamadım
diye (Vurgu bana ait) (2014:439).

Orhan Selim'in, yazılarındaki temel savunusu, konuşma dilinin yazı dilini zenginleştireceği ve dilin ancak bu şekilde yenilenebileceğidir. "Aşıntıyla Alışkanlığa Karşı" (17.11.1934) başlıklı yazısında da bu bakış açısı belirgindir. Şöyle sorar şair: " 'Mehtap' sözü mü bana gümüşten bir geceyi daha iyi anlatır, 'ay ışığı' sözü mü?... 'Istırap' sözü mü demek istediğimi daha iyi verir, yoksa 'ağrı' sözü mü?". "Ne Yazık Bana!..." (15.11.1934) başlıklı yazısında da yazılı ve sözlü dil arasındaki karşıtlığı taş metaforuyla anlattığı görülür. Eski kelimelerin "taşlı tarla"dan temizlenmesi gerekirken, sözlü dilde kullanılan fakat yazılı dile geçirelememiş halk sözleri ise "değerli taşlar"dır. Kendisini bir kuyumcu yamağına benzeten yazar, bu değerli ve aydınlık taşları birbirine çarparak daha önce duyulmamış sesler çıkarmak ister. Bunu başarmak ise kolay değildir, çünkü böyle bir dilin örneği mevcut değildir, tek kaynak çocukken ninesinden dinlediği masalllardır. Nâzım Hikmet'in *Unutulan Adam* ve *Portreler* adlı eserlerinin dilinde de, *Taranta Babu'ya Mektuplar*'daki örnekte gösterildiği üzere Arapça ve Farsça kelimelerden mümkün olduğunca uzak, konuşma diline yakın bir dili tercih ettiği, fakat

kullanımda olmayan, eski yazılı kaynakların taranmasıyla ya da birebir yakıştırmayla yapılan Öztürkçe kelimeleri kullanmadığı görülür.

19 Kasım 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesine bakıldığında gazetenin baş yazısının "Öz Dil Yolunda" başlığıyla çıktığı görülür. Yazıda Mustafa Kemal'in buyruğu büyük bir coşkuyla karşılanır, Türk ulusunun kendi diline kavuşmak için "ivgenlik" edeceği, tüm "acun"a [dünyaya] "bay"lık eden bu ulusun Acem'e ve Arap'a "kul"luk etmemesi gerektiği söylenir. Bu kulluktan usanmış olan Türk milletinin söz konusu "buyruğu", "çıdamsızlıkla" [sabırsızlıkla] beklediği de vurgulanır. Onun kılavuzluğuyla yol alan milletimiz öz dile de onun ışığıyla ulaşacaktır. Halkın bu konudan beklentisinin de yüksek olduğu varsayılır, çünkü sadece başyazıyla tatmin olmayacakları düşünülen "susamış" okurların artık yüzlerce "öz ve temiz" yazıya kavuşacakları duyurulur.

20 Teşrinisani (Kasım) 1934 tarihli *Zaman* gazetesinin ilk sayfasında "Öztürkçe" başlığıyla imzasız yayımlanan yazıda da "Gazi Hazretlerinin" isteğinin Öztürkçeyi yaymak olduğu ve söz konusu isteğin gazeteler müdüriyetince gazetelerde yayımlanan bir yazıyla ortaya konduğu ve *Zaman* gazetesinin de bu yolda elinden geleni yapacağı dile getirilir. Bu çerçevede gazetenin ilk sayfasında her gün Öztürkçe yazılar yazılacağı ve böylece okuyucuların Öztürkçe'ye "alıştırılacağı" ifade edilir.

Mustafa Kemal'in bir işaret fişeği hükmündeki bu tebliğinin, tez bağlamında incelenen gazete ve dergilerde 1935 yılının Mayıs ayına kadar büyük bir canlılıkla yankı bulduğu görülmüştür. Agâh Sırrı Levend, yabancı kelimelere karşılık bulma işinin 1935 yılı sonuna kadar devam ettiğini, bu süreçte herkesin gelişigüzel bulduğu kelimelerle yazılar yazdığı ve çoğu zaman yazardan başka kimsenin yazılanları anlamadığı bilgisini aktarır. İş, Türkçe kelimelere bile karşılık bulunması noktasına

varır. 1935 yılı sonunda Atatürk de yapılan işin yanlışlığının farkına varmıştır ("Türk Dilinde Gelişme ve..." 426).

Öztürkçe kelimelerle yazılan şiirlerin/metinlerin gazetelerde ve süreli yayınlarda yer almasında, kuşkusuz, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin çalışmalarının rolü büyüktür. İbrahim Necmi [Dilmen], *Ülkü* dergisinin Ekim 1933 sayısındaki "Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bir Yıl İçerisinde Neler Yaptı?" başlıklı yazısında, cemiyetin bir yıllık çalışmasını özetler. Cemiyetin linguistik, filoloji, etimoloji, Türkçenin özleştirilmesi üzerine çalışmaları, gramer üzerine hazırlıklar, ıstılah kadrolarının hazırlanması ve söz derleme seferberliği hakkında bilgi verir. Bu açıklamaya göre, 1933 yılının ilk günlerinde başlayan söz derleme çalışmaları sonucu, dokuz ay içinde yirmi bin sözcük derlenir. Cemiyetin Neşriyat Kolu'nun başarısı ise şöyle özetlenir: "Bütün gazetelerin dil meselesine sahip çıkması sağlanarak dil köşeleri açılmış, *Türk Dili* adlı bülten üç sayı çıkarılmış ve yazarların Öztürkçe sözcükleri kullanması teşvik edilerek bu sözcüklerin yayılması sağlanmıştır"[36] (aktaran Gümüşlüoğlu, 2005: 327-328).

1. Cumhuriyet

Çalışmamızın bu aşamasında söz konusu teşvikin etkilerini 1924 yılında Yunus Nadi [Abalıoğlu] tarafından kurulan ve kuruluşundan itibaren Atatürk'ün ve devrimlerin yanında yer alan *Cumhuriyet* gazetesi üzerinden takip edeceğiz. Bu bağlamda *Cumhuriyet'*in 9 Kasım 1934 - 15 Şubat 1935 tarihleri arasındaki sayılarında yayımlanan Öztürkçe şiirlerin ve hikâyelerin varlığı ve çokluğunun Dil Devrimi'nin gündeme ve dolaylı olarak edebiyata nasıl yansıdığını incelemek için önemli bir veri sağladığı görülmüştür. Gazete, Öztürkçe merceği takılarak incelemeye alındığında

[36] İbrahim Necmi [Dilmen], "Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bir Yıl İçerisinde Neler Yaptı" Ülkü I, 9 Ekim 1933, V, 32, 186-190.

Kasım 1934'ten itibaren her gün ilk sayfada "Öztürkçe" başlığı altında Öztürkçe kelimelerin kullanılarak yazıldığı yazılarla karşılaşılır. Örneğin, "Evren Ne Demektir?" (7 Kasım), "Dergiler Üzerinde Duruş" (8 Kasım) yazıları bu niteliktedir. Gazetenin iç sayfalarında da aynı minvalde yazılar ve hikâyeler yayımlanır. 10 Kasım 1934'te yayımlanan M. Vahit Yusufoğlu imzalı "Balık Ağı" adlı öykü de Öztürkçe başlığı altında yer almıştır.

9 Teşrinisani (Kasım) 1934 tarihli gazetenin beşinci sayfasında "Öztürkçe" köşesinde "İlkyol" başlığı altında A.İ. imzalı bir yazıyla karşılaşırız. Bu yazıda bundan sonra izlenecek yolun amacı, "Dil düzeltilmesinin çabuk ve yolunda yürümesi, candan istediğimiz ve candan birlikte yapmağa çalışacağımız en belli başlı işimizdir" ifadeleriyle dile getirilir. Yazar, dildeki yabancı kelimeleri atmanın yazarların ilk görevi olduğunu düşünür. Bu, Dil Derneği'nin işini kolaylaştıracak ve dil bozulmadan "üzerindeki yabancı yamalar" atılacaktır.

Dönemin diğer gazetelerinde de örnekleri görülebilecek bu türden yazı ve yaklaşımlar, o dönemde gazetecilerin kendilerini toplum nezdinde bir "aydın" ve "öncü" olarak konumlandırmalarına örnek teşkil eder. Gramsci, aydınların yeni kültürün yapılandırılmasındaki konumlarını tartışırken, geleneksel aydınların yerine kendi aydınlarını oluşturmaya çalışan yeni yönetici sınıftan söz eder. Ona göre, bu aydınlar geleneksel aydınları "yenmek" zorundadırlar: "O hâlde kendilerini okuryazar, filozof, sanatçı gibi gören gazeteciler de, kendilerini 'gerçek' aydınlar olarak görmektedirler" (Crehan, 2006: 205). Ayrıca bu aydın-gazeteciler "pratik yaşamı kuran, örgütleyen" ve "sürekli ikna eden" bir aktif katılım sergilemelidir. Sözü edilen "ikna etme"yi (consent) Gramsci, "baskı"nın (coercion) karşısında konumlandırır (205). Türkiye örneğinde de 1934 ve 1935 yıllarında yazarların, gazetelerdeki yazıları vasıtasıyla okurları bu dili kullanmaya "ikna" etme

çabalarının, dönemin dergi ve gazetelerinde sıklıkla yer alan Öztürkçe yazı ve şiirlerde etkili olduğu görülecektir.

Söz konusu ikna'nın yansımalarının ilk örneklerinden biri *Cumhuriyet* gazetesinde 12 - 15 Kasım 1934 tarihleri arasında dört gün boyunca tefrika edilen Mehmet Sadık imzalı "Adam Yalvaç" hikâyesidir. Hikâye, hem Öztürkçe kelimelerin kullanımının çokluğu ve yazarın "uydurduğu" kelimelerin varlığı, hem de konusuyla, söz konusu dönemin dil ve tarih politikalarını yansıtması bakımından yorumlanmaya çok açık bir metindir. Hikâyenin başlangıç bölümü ilk sayfanın sağ alt köşesinde, devamı ise iç sayfalarda yer alır. İlk gün "Adam Yalvacın Uçmaktan Kovulması" başlığıyla yayımlanan bölüm şöyle başlar:

> Ulu Tanrı bizim ilk babamız olan **Adam Yalvacı** ve onun eşi Hava ninemizi yarattıktan sonra onları **uçmak** içinde yaşatıyordu. Bu yeşil bahçanın içinde bunların **arı** yaşamaları için buradaki alma ağacının yemişinden yemeği bunlara yasak etmişti. Günün birinde ak pınarın başındaki alma ağacının gölgesinde otururlarken **tavgaç** çıkageldi. Hava ninemize yaklaşarak onu **tavladı** ve bu güzel almadan yemelerini onlara **tapşırdı**[37](vurgular bana ait).

Bu bölümde kullanılan Öztürkçe kelimelerin anlamları hikâyenin alt bölümünde yazar tarafından şu şekilde verilir: "Adam: Bu kelimenin Öztürkçesi ATAM'dır. Ata=Baba, Atam=Babam; Yalvaç: Peygamber; Uçmak: Cennet; Arı ve aru: Temiz; Tavgaç: Hilekâr, şeytan; Tavlamak: Kandırmak; Tapşırmak: Tenbih, tavsiye etmek."

'Adam' kelimesinin anlamının büyük harflerle ATAM olarak verilmesi, ilk peygamberin Türk, dolayısıyla ilk insanın da Türk olduğu imâsını taşır. Bu yaklaşım Türk Tarih Tezi'nin Dil Devrimi'yle, hem biçimce hem de içerikçe nasıl birleştirildiğine bir örnek teşkil etmektedir. Tuğrul Şavkay, *Dil Devrimi* adlı çalışmasında I. Türk Dili Kurultayı'ndaki bildirilerde de Türk Tarih ve Dil Tezlerinin söylemlerinin aynılaştığını belirtir. Her iki tezin de çıkış noktası,

[37] "Adam Yalvaç" hikâyesinin modern bir romanda kullanımı için bkz. Beşir Ayvazoğlu. *Ateş Denizi*. Kapı Yayınları, 2013. s.16.

Türklerin tarih içerisinde çok önemli bir kültürel uygarlığa sahip oldukları ana temasıdır. Göçler yoluyla bu medeniyeti, neolitik dönem öncesinde dünyanın dört bir yanına yaydıkları ileri sürülür. Böylece yeryüzündeki bütün uygarlıkların anasının kadim Türk uygarlığı, bütün dillerin kökeninin de kadim Türk dili olduğu söylenir. Bu da Türklere tarihte eşsiz bir yer sağlamaktadır[38] (65).

Hikâyede, Adam ve "ipdeşi" (hayat arkadaşı, dost) Hava'nın yasak "alma"yı yemelerinin ardından Tanrı, "kurgu"sunu [karar (kurmaktan)] iletmek için yanlarına "uçkun"u (Melek, Cebrail) gönderir, sonrasında Melek ve Adam Yalvaç arasındaki diyalog şöyledir:

> Uçkun, Tanrı buyruğunu yalvaca Arapça söyledi. Adam Yalvaç uçkunun söylediklerini anlamadı ve şaşkın şaşkın ona bakarak yerinden bile kımıldamadı. Uçkun bu kez Farsça söyledi. Adam gene anlamadı. Bunun üzerine ne yapacağını bilmiyen Uçkun geriye döndü. Gördüklerini ulu Tanrı'ya ulaştırdı. Bu sırada gökler titredi ve şöyle bir buyruk duyuldu:
>
> - Hey Uçkun, benim kulum olan bu Yalvaç, Türkçeden başka dil bilmez, ona benim buyruğumu Türkçe anlat!
>
> Uçkun hızlı bir uçuşla yalvacın yanına vardı ve sözüne şöyle başladı:
>
> - Hey ünlü Yalvaç! Ben ulu Tanrı katından gönderilmiş bir **yasaulum.** Onun yüksek buyruğunu size iletmeğe geldim. Bu eşsiz **uçmağı** ulu Tanrı size armağan etmiş ve bu **urunda** arı yaşamanız için bu alma yemişinden tatmağı size yasak etmişti. Ancak siz tavgacın **tavına** uyarak Tanrı buyruğunun tersine, bağışlanmaz bir suç işlediniz. Bundan ötürü ulu Tanrı size kızmış, sizi buradan kovmamı bana buyurdu. Tanrı sizi sınadı. Siz onun yahşiliğini ve uçmağın değerini bilmediniz. Haydin **sektiriniz** buradan! (vurgular bana ait)

Metinde geçen Öztürkçe kelimelerin anlamları şöyle açıklanır: "Tav": hile; "Yasaul": (Aslı yasa: kul, yani kanun adamı) memur; "Uçmak": cennet; "Urun": makam, mevki; "Sektirmek": derhal gitmek, koşa koşa gitmek, defolmak". Hikâyede Adem ve Havva'nın Arapça ve Farsça söyleneni anlamaması, onun üzerine Tanrı'nın

[38] Tuğrul Şavkay. *Dil Devrimi.* İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.

buyruğunu Cebrail aracılığıyla Türkçe söyletmesi ulus devletleşme sürecindeki bir toplumun ürettiği "edebiyat" bağlamında değerlendirildiğinde şaşırtıcı değildir. Adem ve Havva'nın, ilk insanların bildiği dil Türkçe'dir, dolayısıyla ilk insanların da Türk olması gerekir. Hikâyede Türk ulusunun varlığını çok uzak bir geçmişe ve dile dayandırma çabasının izleri açıkça okunur.

Hikâyenin, 13 Kasım 1934'te yayımlanan bölümünün başlığı "Uçmakta Türk Dili"dir ve yazar başlarken, önceki bölümdeki kurgunun iddiasını tarihî kaynaklara dayandırma gereği duyar:

> Tanrı'nın ilk kulu olan Atam yalvacın Türk olduğunu ve Türkçeden **özge** bir dil bilmediğini dünkü bitik yazıda okuyucularımıza anlatmıştık. Sözlerimize **tutalga** olarak Tebrizli Türk **ozanı** Şükûhi'nin bu nesne için yazdıklarını anabiliriz. Bundan da anlaşılır ki, Türkellerinin her bucağında yaşamış olan eski bilginler, ozanlar ve başka kimseler hep Atam yalvacın Türk olduğunu biliyorlarmış ve bu inanışlarını da yeri geldikçe **berkitiyorlarmış**.
>
> "Özge": Ecnebi, yabancı; "Tutalga": Delil, sübut; "Berkitmek": Teyit etmek."

Türk Tarih Tezini de örnekleyen bu hikâyenin devamı, daha sonra gazetede "Hava Ninenin Başından Geçenler" ve "Hava Hatının Kargışı" başlıklarıyla yayımlanır.

Gazetede, "edebî" metinlere koşut olarak devrimi destekleyen makaleler de yayımlanır. Halil Nimetullah, "Ulusal Anım (şuur)" başlıklı, Öztürkçe kelimeleri kullandığı yazısında Dil Devrimi'nin "Osmanlılık"tan kurtuluşun en önemli aracı olduğunu ifade eder. Dil Devrimi halkı, "Osmanlılığın üst bölümü olan Arabın o kötü, o geri dilinden, Araplığın o koyu karanlığından bizi kurtarmış, kendi öz varlığımıza, Türklüğün aydınlık varlığına kavuşturmuştur" (*Cumhuriyet* 25 Kasım 1934).

Gazetenin ilk sayfasında yer alan şiirler ise, bu bölümün üzerinde duracağı asıl araştırma nesneleridir. Bu şiirler, Dil Devrimi'nin edebiyata nasıl yansıdığı

bağlamında bir tez çalışması kapsamında ilk kez ele alınmaktadır. Ele alacağımız ilk şiir, 26 Kasım 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ilk sayfada, "Öztürkçe Şiir" üst başlığı altında hecenin beş şairi'nden biri olan Halit Fahri'nin [Ozansoy] [39]kaleme aldığı "Tan Yolcusu"dur. Şiirdeki "uz"un (sanatçının) temel özelliği "öz dille" konuşuyor olmasıdır:

Tan yeri ağardı, kırlar uykuda;
Esin yaprakları öptü koruda;
Bir gönül **deyişi** hıçkırdı suda;
Gene gün doğuşu yanıklık verdi!

Ozan kopuzunu aldı eline,
Bir koşma okudu **güner** yeline,
Öyle dokundu ki sevgi teline
İçinin yankısı gökte **çinerdi**.

Şu dağlar ardında gizlenen **irşi**
Bu coşkun yolcunun sevinç güneşi,
İşte o ışığa giden bu kişi
Onu **öğe öğe gönence** erdi.

Vardı tan yolundan yanına onun,
Baktı ki bekliyor güz gibi solgun,
Dedi: Hey güneşim ağlıyor musun?
"Ağlama; ayrılık artık elverdi!"

"Dinle, kopuzumuzun sesi ne şakrak,
Koşuğum su gibi çağıldıyor bak!"
İrişi kollarını **ketez** yaparak
Göğsünü **kopuzun** üstüne gerdi,

[...]

Böyle kavuştular ışıkla kopuz,
Konuştu öz dilde tandan gelen **uz**,
Hepimiz o yolun bir yolcusuyuz,
Gün incilerini oraya verdi.

Yedi kıtalık bu şiirde on dört anlamı bilinmeyen kelime kullanılmış ve bu kelimeler "Deyişte geçen yeni Öztürkçe sözlerin anlamı" cümlesinden sonra şöyle açıklanmıştır: "Esin": Nesim, badısaba; "Deyiş": Şiir, destan; "Kopuz": Bir Türk

[39] Halit Fahri'nin Beş Hececiler diye bir grubun içinde anılması tartışmasıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Özgül, 1986: 36).

sazı; “Yanıklık”: Firkat, hicran; “Güner”: Fecir; “Ozan”: şair; “Yankı”: Aksisada; “Çimrenmek”: Çınlamak; “Irşi”: Peri; “Öğmek”: Sena etmek; “Gönenç”: Saadet; “Koşuk”: Şiir, neşide; “Uz”: Sanatkar; “Ketez”: Çember.”[40]

“Tan Yolcusu”na benzer bir şiir, 1 Aralık 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin ilk sayfasında dönemin milletvekillerinden Fazıl Ahmet [Aykaç] imzalı “Geçmiş, Gelecek” başlığıyla yayımlanır. Şiirde geçmişle geleceğin arasındaki gerilim yeni kelimelerle anlatılır: “Ne oluyor bu çarpışış, ne bu genel çıldırım?”, “Sanki eski evrende yepyeni bir doğuş var; ısırıyor, kemiriyor birbirini günle tün”, “Çatırdıyor eski çatı, aşınmada eşikler”. Dönemin ruhuna uygun olarak, eski ve yeni karşılaştırması yapılır, ölü bir geçmişe karşı, “geleceğin ateşi” bir “ışık” olup şairin “yolu”nu aydınlatır[41].

Gazetenin, 3 Aralık 1934 tarihli sayısında milletvekili F[uad]. H[ulusi]. Demirelli imzalı, “sü” (ordu), “insel” (insani), “utku” (zafer) gibi kelimelerin kullanıldığı “Oğuz Dirildi” adlı şiirde, “Kendimizi bulduk, Oğuz dirildi / Baş Türke ATATÜRK adı verildi” dizeleri yer alır. Bu iki dize de ulus devletleşme sürecinde uzak geçmişin (Oğuz’un) diriltilmesi, bu geçmişle “şimdi”nin, 24 Kasım 1934’te “Atatürk” soyadını alan Mustafa Kemal’le buluş(turul)ması gözlemlenir. Şiir aynı dönemde, öteki gazete ve süreli yayınlarda yoğun bir biçimde yer alan, başka şiirlerde de görülen bir duygu, düşünce hâlini ve dönemin dil ve tarih tezlerini yansıtması açısından önemlidir:

> Ulusça ışıklı yola girildi,
> Ak, al yedi veren güller derildi.
> Kendimizi bulduk, Oğuz dirildi.
> Baş Türke ATATÜRK adı verildi.
>
> Bu soyun saygısı içinden gelir,
> Bir önder öz baba gibi sevilir
> O da **süyü**, eli oğullar bilir.

[40] *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani (Kasım) 1934, ilk sayfa.
[41] *Cumhuriyet*, 1 Kânunuevvel 1934, ilk sayfa. Şiirin tamamı için bkz. EK 3.

Yeniden o **insel** yola girildi

Savaşı **utkuya** eriştirene,
Bize bu yepyeni yurdu verene,
Yolumuza güneşleri serene
Sunmak için körpe güller derildi.

Bu değme bir saygı, bir sevgi değil.
Türkün armağanı nece olur, bil.
Doğan yeni günün önünde eğil,
Unut öksüzlüğü, Oğuz dirildi.

Cumhuriyet gazetesinde bu tarihten sonra gazetenin ilk sayfasında "yayımlanan Öztürkçe'yle yazılmış şiirlere tezin EK'ler Bölümü'nde yer vermek yerinde olacaktır. Şiirlerin başlıkları ve yayımlandıkları tarihler şu şekildedir:

- "Öztürkçeyle Şiir": "Akdoğan", Halid Fahri (4 Aralık 1934),
- "Soyumuz", Fazıl Ahmet, (şiirin altındaki notta Öztürkçe denemelerde en çok sevilen yazıların onunki olması nedeniyle her gün bir yazısının basılacağı haberi verilir) (7 Aralık 1934),
- "Soyumuz, Dilimiz", Fazıl Ahmet, (Soyumuzu ve dilimizi över, "Bu ulu soy Altaylarda, Bozkırlarda doğmuştur", "İl sevgisi, dil sevgisi Türk soyunda atançtır", "Atanç: dedeye ait, ceddani" anlamına gelmektedir (8 Aralık 1934),
- "Yarınlar Karşısında" Fazıl Ahmet (13 Aralık 1934),
- "Türk Kadını: Saylav Olurken", Halid Fahri (15 Aralık 1934),
- "Yurd Armanı", Mekki Said (16 Aralık 1934),
- "İsmet İnönü", Feyzullah Sacid Ülkü (1 Şubat 1935),
- "Çağ Oldu ki...", (4 Şubat 1935),
- "Kızıma", Fazıl Ahmed Aykaç (6 Şubat 1935),

Bütün bu şiirler arasında Feyzullah Sacid Ülkü'nün 25 Aralık1934'ten itibaren dört gün boyunca *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika ettiği ve daha sonra 1935'te yine "Devirim Uzu" (İnkılâb Sanatkârı) başlığı altında kitaplaştırdığı şiirlerini ayrıca ele almak gerekir. Çünkü söz konusu şiirler, "İnkılap Sanatkârı"nın özellikleri denilen bir tema ekseninde yazılmasıyla, gazetede tek tek yayımlanmış şiirlerden farklılaşır. Kitabın kapağında şiirlerin başlıkları ve ne anlama geldikleri yazılıdır: **"**Uzun Özü: Sanatkârın Ruhu, Uzun Minezi ve Yumuşları: Sanatkârın Seciye ve Vazifeleri, Ölmezlik-Devirim ve Ülkü, Türk Devirimi Bağırıyor, Tugal (tabiat)dan ve Kadından Ülküye".

Şiirlerin ortak konusu, "Devirim Uzu"nun (İnkılap Sanatçısının), "minezi ve yumuşları"dır (üzerine düşen görevleridir). Örneğin inkılâp sanatçısı laik olmalıdır. "Acunculuk" başlıklı şiirde yeni sanatçı, dünyayı din'in gözünden görmez. Bu evren hurâfeler ve hayâletlerin yeri değildir: "Uçun [dünyanın] düzenlerine bakar usun gözüyle / urasalar [hurafeler], şavkınlar [hayaletler] eli değil bu evren!" (13). Ya da inkılâp sanatkarı yeri gelir yeni "Homer" addedilir: "Hey Devirim ozanı! Sen bir yeni 'Homer'sin / Derin esrimelerin [heyecanların] usumuza hız versin" (20) ("Ölmezlik" başlıklı şiir). Kitabın sonunda "Koşuğda geçen Öztürkçelerin sözlüğü" yer alır. Sözlükte, "Tugal": tabiat; "Elgün": halk; "Erimlemek": müjdelemek; "Uziş": sanat; "Tangış": mucize; "Çirken": nefret; "Tevir": renk; "Uçun": cihan; "İçöz: sır; "İlkelik": insanlık; "Soysallık": medeniyet; "Öge": dâhi; "Yalgı": füsun; "Büğüşlü": hikmetli gibi pek çok kelimeye yer verilir. Feyzullah Sacid Ülkü'nün örnekleri verilen "şiirleri"nin, gerek yeni sanatkara yol göstermek gibi bir görevi üstlenmesi açısından gerekse pek çoğu *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*'nda yer almayan, şairin kendi türettiği kelimelerle yazılmaları açısından Türk kültür ve edebiyat tarihine geçmesi gerekir.

Verilen örneklerden de takip edilebileceği gibi yazarlar/şairler kendi tercihlerine göre Öztürkçe kelimeler kullanmışlardır. Bu durum bazı yazarlar tarafından yanlış bulunur ve yadırganır. 2 Aralık 1934 tarihli *Cumhuriyet*'te yayımlanan "Öztürkçe için Konuşmalar" başlıklı imzasız yazıdaki: "Öztürk duygusunu arayıp yazacakları yerde Türkçe 'Teksözleri' gelişigüzel yanyana dizen yazıcılarımız yanlış yola sapıyorlar" ifadesi bu kullanıma getirilen önemli bir eleştiridir (3). Ayrıca yazar, *Türk Dili* dergisinde ve gazetelerde Öztürkçe kaygısıyla yazılan yazıları takip ettiğini belirttikten sonra, Hasan Âli'nin *Akşam* gazetesinde, "en korkulu gidişin (Osmanlıcayı) Öztürkçeye çevirme" olduğunu "haykırdığını", bu endişeye katıldığını söyler. Osmanlıcayı Türkçeye çevirmekle neyi kast ettiğini şu örnekle açıklar: "Milletin nazar-ı dikkatini dil inkılabına çekmek gerektir" cümlesinin, "Ulusun öz bakımını dil değişimi üzerine çekmek gerektir" şeklinde çevrildiğini; oysa "Ulusun gözlerini dil değişmesine çevirmelidir" demenin daha doğru olacağını dile getirir. Kısacası, bu tür "çeviri"leri doğal bulmaz. Öne sürülen kelimelerin daha Türkçesi varken, salt yenilik yapmak için ve özentiyle farklı kelimelerin kullanılmasının (örneğin değişiklik" yerine "değişim"in kullanılması) yanlışlığına dikkati çeker.

"Yabancı" kelimelerin karşılığı olarak farklı yazarlarca farklı Öztürkçe kelimelerin kullanılması, dilde bir karışıklığa yol açmıştır. Bu karışıklığın nedeni, Geoffrey Lewis'e göre *Tarama Dergisinin* nasıl hazırlandığında yatar:

> İlim adamları, Türkiye'de kullanımdan düşmüş ya da hiç kullanılmamış kelimelerin izini sürmek için Türkî dillere ait sözlükleri ve sayıları 150'yi geçen eski metinleri karıştırmaktadırlar. Bu kelimelerin toplam sayısı 90.000'e yakındır. Çoğunlukla ortaokul öğretmenleri tarafından yapılan kısa bir gözden geçirme döneminden sonra iki araştırmanın da sonuçları Tarama Dergisi'nde (1934) ortaya konur. [...] Eğer bildik 'kalem' kelimesini kullanmak istemiyorsanız, kalem maddesine bakıp sırasıyla Bandırma ve İzmir'de kaydedilmiş olarak gösterilen *yağuş, yazgaç* ya da Karaimce *cizgiç* veya *sızgıç*, ya da Tatarca *kavrı*, ya da Kamus'tan alınmış

> *kamış* ya da Pavet de Courteille'den (1870) alınmış *yuvuş* arasında tercih yapabilirdiniz. Hikâye kelimesi için *erteği, höçek, ötkünç* ve *sürçek* kelimelerini içeren, fakat sonradan hikâyenin yerine geçecek olan öykü kelimesinin bulunmadığı yirmi iki alternatif vardır (Lewis, 2007: 67-68).

Dili değiştirmek zorlu bir yolculuktu. İşin Türk Dil Kurumu'na düşen kısmı yukarıda Tarama Dergisi'nin nasıl oluşturulduğuna ilişkin verilen örnekten de anlaşılacağı üzere, dildeki kelimelerin Türk lehçelerinde ve Türkçe sözlüklerdeki karşılığının bir araya getirilmesini gerektiriyordu. Cep Kılavuzlarında yabancı sözcükler için karşılık olarak önerilen 8752 kelimenin %54'ü Türkiye'de konuşulan Türkçe'den alınırken, %20'si ekler vasıtasıyla bu kelimelerden türetildi; %5'i Türkiye dışında konuşulan Türk dillerinden ödünç alındı ve %5'i yine bu kelimelerden türetildi. %6'sı tamamen Türkçeleşmiş oldukları kabul edilen çoğunluğu Arapça ve Farsça kökenli olan kelimelerden ve %10'u ise bu kelimelerden türetildi (Heyd, 1954: 92). Yazarlara ve edebiyatçılara düşen iş de, bu sözlüklerden seçtikleri kelimelerle yazı/şiir yazmalarıydı. Fakat devrimin bu en hızlı devresinde ve *Cumhuriyet* gibi iktidarla organik bağı bulunan bir gazetede bile yapılanlar, dışarıdan bir gözle görülebiliyor ve dildeki kelimeleri yerinden etmenin çok da kolay olmayacağı fark ediliyordu. 19 Şubat 1935 tarihli gazetede Yunus Nadi'nin kaleme aldığı "Dil Devrimi Yoluna Girdi mi, Yürüyüp Gidiyor mu?" başlıklı bir yazı yayımlanır. Yazı, başlıktaki soruya bir cevapla başlar: "Evet ve hayır". Sonrasında "hayır"ın nedeni açıklanır. Gazetelerin görünür çabasına rağmen, yazar Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarından bir sonuç çıkmadığını belirtir. Kişilerin ayrı ayrı yazdığı denemelerdeki "yeni sözler" ise "şuna buna dudak büktürmekte"dir: "Şimdiden herkes sezinliyor ki az olan bu yeni sözlerde bile bir türlü yabancılık kokusu var gibi görülürken bu gidiş bütün dili kaplamağa götürülürse epeyce zorluk karşısında kalabileceğiz. Hep anlıyoruz ki zor işmiş bu, hiç değilse kolay iş değilmiş

bu". Fakat, Yunus Nadi yine de ümitvârdır, Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarının hemen ortaya çıkmaması, kurumun "ivinti" (acelecilik) göstermemesi yerindedir. Ayrıca dil yolunda ilerleyebilmek için ulusça bir bilinçlenme sağlanmalıdır:

> Bir kez bütün ulusça dilimizi düzeltmek gerekliliğini anlamakta birleşmiş, onun uğrunda gerçekten kutlu bir iş yapmak inanile çalışmağa koyulmuş olmalıyız. Şu açık **ir-nesne** (sebep) den ötürü ki her ulus ancak ulusal dilile tüm olabilir. Konuşma ve anlaşma sözleri kendi öz dilinden örülmemiş ulus, **özbey** bir ulus olmak üstünlüğünü yitirmiştir. Son bin bu kadar yıllık tarih, başında bizlerin bulunduğumuz bir bölük Türkleri bu alanda çok yanlış bir yola sürüklemiştir. Bunu gördük, doğru yola çevriliyoruz. Bunu yapmak için anlaşma **aygıtı** olan dili öz kaynağına götürmekte bütün ulusça el birliği ile emek vereceğiz. [....] Dil düzeltiminde gözönünde tuttuğumuz ve tutacağımız yüksek gerçeklik şudur: Bir ulusun **budunca** konuşulan dili başka, o ulusun okur yazarlarının dili başka olamaz (vurgular bana ait).

Yunus Nadi, Dil Devrimi'nin gidişatına ilişkin değerlendirmesinde erken Cumhuriyet'in belirleyici unsurlarını; "ulus"u ve beslenmesi gereken "öz kaynak"ı vurguluyor. Yazıdan, konuşma ve yazma dilindeki ayrılığa bir çözüm getirilmek istendiği de anlaşılıyor. Bu anlaşılır dilek, tezin ileri bölümlerinde de gösterilmeye çalışılacağı üzere, dönemin aydınlarını ve yazarlarını başka bir çıkmaza sokacaktır. Yunus Nadi'nin yazısının başlarında ortaya koyduğu durumun, yeni sözlerin çok da anlaşılır olmamasının, yavaş yavaş dilde bir "anarşi"ye, aydın ve halk dilinde yine bir ayrışmaya neden olduğu görülecektir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 9 Kasım 1934 - 15 Şubat 1935 tarihleri arasındaki sayılarında karşılaşılan yazı ve şiir örneklerinin tezin; dönemin milletvekili/yazar/şairlerini, ideolojiyi hem üretme hem de pratiğini hayata geçirmeleri bağlamında Antonio Gramsci'nin "organik aydın"ı olarak değerlendirebileceği argümanını doğruladığı görülür. Fazıl Ahmet [Aykaç] ve Fuad Hulusi [Demirelli] gibi "şairler" aynı zamanda milletvekilidirler. Bu gerçeğin yanı sıra tarihsel süreç düşünüldüğünde, *Cumhuriyet*'te yer alan yazı ve şiirlerin,

Atatürk'ün, 17 Kasım'da Anadolu Ajansı tarafından iletilen mesajındaki isteğini yerine getirmeye yönelik karşılıklar olduğunu görürüz. Bu durum, yazıların yazılmasındaki temel itkinin politik olduğunun açık delilidir. Yalnız, Atatürk'ün direktifinde "edebî" metinlerin yazılmasına yönelik bir ibare görülmemesine rağmen gazetenin ilk sayfasındaki baş makalenin yanı sıra yine ilk sayfada söz konusu şiirlerin yer alması, üzerinde durmayı gerektirir. Bu durum, daha çok ulus-devletleşme süreci geçiren bir toplumda edebiyatın rolüyle ilgili olsa gerekir. Gregory Jusdanis'in dediği gibi, "Milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam olarak edebiyat kanonu insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma deneyimini kolaylaştırır" (1998: 88). Millî bir dilin üretilmeye çalışıldığı tarihsel süreçte dilin en iyi, edebiyat kanalıyla yerleşik kılınacağı ve gazeteler yoluyla halka benimsetilebileceği düşünülmüş olmalıdır. Yazı ve şiirlerdeki ortak temanın "Osmanlılıktan", "geçmiş"ten ve "eski"den kurtuluş ve tam olarak tanımlanmamış "Oğuz" zamanına duyulan bir özlem olması da, kurulmak istenen yeni ulusun tarihî, edebî ve dilsel anlamda bir bütünlük taşıması istendiğini ifşa eder.

2. Servetifünun

Dil Devrimi'nin yeni bir edebiyatın üretilmesindeki etkilerinin izlerini dönemin başat dergileri üzerinden de takip edebiliriz. Bu çerçevede tezimize kaynaklık eden ilk dergi *Servetifünun* olacaktır. Dergide, II. Türk Dil Kurultayı'nın ardından *Cumhuriyet* gazetesindekilere benzer çok sayıda şiir ve hikâye yayımlanır. Yazıların genelinde de Öztürkçe kullanılmaya özen gösterildiği görülür.

30 Ağustos 1934 tarihli sayının kapağında "Gazi Hazretleri'nin" kurultayı izlerken çekilmiş bir fotoğrafı, altında da kurultayın sona erdiği ve söz konusu

"resmin", "bu yüce dil savaşının" bir yansıması olduğu yazılıdır[42]. Dil Devrimi, bu dönemde "dil savaşı" olarak adlandırılır ve savaşın başkumandanı, doğal olarak inkılâbı başlatan Mustafa Kemal'dir.

Ana dilimizden çok uzaklaşıldığı ve yeniden ona dönülmesi gerektiği iddiası karşımıza çıkan temalar arasındadır. Aynı tarihli sayıda, "Öz Dilimize" başlıklı, II. Türk Dil Kurultayı'nın devam ettiğini ve bu toplantıların yeni kurulmuş Türk ulusu için ne ifade ettiğini anlatan bir yazı yer alır. Bu yazıda dilimiz, "öz ana" ve "gerçek ev"inden kopartılıp "yat" ellerde büyüyen bir çocuğa benzetilir. Bu anlamda kurultay, Türk'ün yuvasına dönüşünde önemli bir duraktır. Yazı Öztürkçe kelimelerle yazılmıştır (214).

8 Kasım 1934 tarihli dergide, "Zavallı Edebiyat..: Gençler! Millî edebiyata doğru yürüyelim!" başlıklı muhtemelen baş yazar Ahmet İhsan'a ait bu yazıda millî hisleri, zevki yansıtacak yeni eserler ve edebiyatçılar olmadığından yakınıldıktan sonra, "Dün dinî, siyasî, iktisadî hukukî inkılâplarda kazandık. Bugün de ayni şevk, ayni gaye ve ayni millî aşklarla yepyeni bir lisanın kuruluşuna koşuyoruz" (370)[43] denilmektedir. Beklenti yine gençlerdendir, millî edebiyatımızı yeni dilimizle kuracak olan onlardır.

13 Aralık 1934 tarihli dergide, "Gençlerin Yazıları" başlığı altında, Ahmet Özdemir imzalı "Ulu Dönenme" şiiri yer alır:

> Bütün bir acun duysun, anlasın birer birer,
> Bizim adımlarımız ne kesilir, ne **çiter**;
> Kamumuz bir önderin deyimlerine **anık**;
> Türk **uslu**, türk **erdemli**, türk **soysal** ve uyanık.
>
> Yeni bir dönenmenin **ereği** göze yakın,
> Varılacak öz **ekin,** akın öz dile akın;
> Ne ulu bir **gönençtir** çırpınan yüreklerde,
> Ne güzel bir **orunçtur** belirmiş te gözlerde:

[42] *Servetifünun*, Sene 44-Cilt 76/12, No: 1993/308, Perşembe 30 Ağustos 1934.
[43] *Servetifünun,* sene 44-Cilt 76/12, no: 1994/309, Perşembe 8 İkinciteşrin (Kasım) 1934.

Bütün ulus, **anık** dur savaşına öz dilin!
Cukaz celtekler, iyi öğrenin iyi bilin!
Dilimiz **buyurganlık** salmaktadır acuna,
Eselek! Bu savaşı öz yurdda yaradana... (39)

Şiirde geçen kelimelerin anlamları şöyle verilir: "Dönenme": inkılâp; "Citer": Kâfi gelmek; "Deyim": Emir; "Anık": Hazır; "Us": Şuur; "Erdem": Fazilet; "Soysal": medeni; "Erek": Gaye; "Ekin": Hars; "Gönenç": Saadet; "Orunç": Heyecan; "Cukaz": Sevgili; "Celtek": Arkadaş; "Buyurganlık": İstiklal; "Eselek": Selam. Dil Devrimine bir öykünme olarak yazılan şiirde, "öz dilin" var olma savaşı konu edilir. Gençler, bu savaşı "yaradan önder"in emirlerine her daim hazırdır.

Derginin 30 Aralık 1934 tarihli sayısında, "Öztürkçe" üst başlığıyla "Türk Ulusu" adlı M. H[ulusi]. Dosdoğru imzalı bir şiir yer alır. Bu şiirde geçen "Bağrı çelik ağlıdır / Uygurdur ve dağlıdır" dizeleri ulus devletleşme sürecindeki Türkiye'nin başat gündemine ve artık kurucu bir hikâyeye dönüşen kendine çok uzak bir geçmiş aramasına bir örnek teşkil eder.

M. Hulusi Dosdoğru, söz konusu şiirler bağlamında dergide çok yer verilen bir yazardır. 27 Aralık 1934'teki sayıda "Güner" ve "Ilgım" adlı şiirleri, 7 Şubat 1935'te "Gönül", 28 Şubat 1935'te "Parlaksın", 21 Mart 1935'te "Gümüş Saçlar", 11 Nisan 1935'te "Kanarya" ve 2 Mayıs 1935'te "İlk Yaz" şiirleri yer alır.

Mayıs ayı itibariyle *Servetifünun*'da, tıpkı *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu gibi, önceki yedi aylık süreçte yoğun bir şekilde yer alan şiirler artık görülmez. M. Hulusi Dosdoğru'nun Mayıs ayındaki "İlk Yaz" şiirinin Öztürkçe yazma kaygısından uzak, doğal edebî dille yazılması da, Öztürkçe şiir yazma akımının durulduğunu gösterir gibidir.

Dergide M. H[ulusi] Dosdoğru gibi genç yazarların yanı sıra bu tür şiirler yazan Halit Fahri [Ozansoy] gibi şairler de vardır. 27 Aralık 1934 tarihli sayıda şairin "Atatürk" adlı şiiri Öztürkçe kelimelerle bezenmiştir:

> [...]
> Bozkırlarda yol aldı güne eren **dirgeler** [kervan],
> Aydınlığı yayıldı en uzak **öceklere** [burç].
> Kurtardığı ülkeden dağıldı son gölgeler,
> Atatürk güneşini saldı geleceklere.
>
> Atatürk... Hey acuna adı sığmaz ulumuz,
> Nice Tunç **abakların** [heykel] üstünden bakıyorsun.
> Senin gibi coşmadı ne Atilla, ne Oğuz.
> Sen Işık dalgasısın, köpürmüş akıyorsun (66)[44]

Halit Fahri'nin "Geceler Haykırıyor, Dinle, Kubilay!" adlı "mersiye" niteliğindeki şiirinde de Öztürkçe kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülür (7 Şubat 1935): "Şimdi solumuyor başında bir **lü** / Biz geldik, çiçekle bengü örülü / Sana bu **dürgeler** yurdundan **ülü** / Yurdun ki dileğin gibi tunadır (163). Şiirde geçen kelimeler şu şekilde açıklanmıştır: "Lü": ejderha; "Dürge": demet, deste; "Ülü": hediye.

Halit Fahri, Uluslararası XII. Kadın Birliği Kongresi'nin İstanbul'da açılışı nedeniyle "Türk Kadın Birliğine İthaf: Eski Kadına ve Yeni Kadına" adlı alt alta yayımlanan iki şiir yazar. Şiirde Cumhuriyet'in idealize ettiği "yeni kadın", yeni kelimelerle anlatılır:

> **Yeni Kadına**
> O can işte geldi, koptu bağların,
> Gün senin koynundan doğacak yarın!
>
> Açtın kollarını al **kıranlara**,
> Doğu, doğu diye haykıranlara
> O candan aldığın hızla koş artık!
>
> Biz seni gönlümüz gibi yarattık:
> Ne başın çatkılı ne gözün yaşlı,

[44] *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 2001/316, Perşembe 27 Birincikânun (Aralık) 1934.

Mutlu bir kadın ki **erdem** savaşlı! (326) (18 Nisan 1935)
"Kıran": ufuk, "Erdem": hüner.

Servetifünun dergisinin incelediğimiz sayılarında yukarıda örnekleri verilen şiirlerin yanı sıra, bu akımdan etkilenmemiş görünen bir başka gencin, İlhan Berk'in bir denemesi ve bir öyküsü de yer alır. "Gençlerin Yazıları" üst başlığı altında "Kargalar ve Akşam" adlı deneme (14 Mart 1935) ve yine aynı başlıkla 25 Nisan 1935'te "Sarı Güller" adlı hikâye Öztürkçe kaygısı taşımadan, sade ama edebî bir dille yazılmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde ve *Servetifünun* dergisinde daha çok II. Türk Dil Kurultayı'nın ardından hızlanan bir ivmeyle yazılan Öztürkçe şiirler genel olarak şöyle değerlendirilebilir:

1. Şiirler, bir "dil savaşı" şeklinde alımlanan "Dil Devrimi"nın tek tek bireylerin çabalarıyla gerçekleşeceği inancı ve bilinciyle, bu davaya inananlarca yazılmıştır. Yeni dil, hece hece örülmeye çalışılmıştır.
2. Şiirlerde "Yeni Türk Ulusunun Doğuşu", kurucu figür ve bütün inkılâpların yapıcısı olarak "Atatürk" ve tarihsel anlamda bir "eski-yeni karşıtlığı" epik bir dille işlenmiştir.
3. I. ve II. Kurultaylar sonrasında basılan *Tarama Dergisi* ve *Cep Kılavuzlarının* Öztürkçe kelimelere kaynaklık etmesinin yanı sıra, yazarların sadece kendilerinin anlayacağı kelimeleri türettikleri ve kullandıkları görülmektedir.
4. Şiirlerde genel olarak Türk Dil ve Tarih tezlerindeki, Türklüğü uzak bir geçmişe dayandırma ve bu uzak geçmişin içinden yeniden doğma temaları işlenir.
5. Dil Kurultaylarında "Divan edebiyatı"na getirilen temel eleştiri, metinlerin "Farsça kelime ve terkiplerle dolu" olması nedeniyle

"anlaşılmaz" olduğuydu. Buna karşılık "yeni dil"le, herkesin "kolayca" alımlayabileceği bir edebiyat kurulacak, dolayısıyla "anlaşılmazlık" sorunu aşılacaktı. Oysa gelinen noktada örnekleri verilen şiirler, Öztürkçe kelimelerle dolu, fakat "anlaşılmaz"dır. Anlaşılması için tıpkı Osmanlı şiirine yapılan şerhler gibi, altlarında Öztürkçe kelimelere verilen kısa sözlük anlamlarıyla birlikte yayımlanırlar.

6. Her ne kadar edebî ve estetik kaygılar güdülmeden yazılmışlarsa da, şiirler dönemin ruhunu yansıtmaları ve sonraki süreçte edebî metinlerde kullanılacak dilin değişiminde kritik bir aşamayı temsil etmeleri açısından, edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptirler.

B. Ülkü Dergisi (Şubat 1933 - Ağustos 1941) Dil Devrimi'ni Ne Kertede Destekledi?

Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte Şubat 1933'de Ankara'da çıkmaya başlayan *Ülkü* dergisi, genel merkez yayını olması nedeniyle gerek taşradaki halkevlerinin yayınlarına gerekse dönemin önemli yazarlarına yön vermesi açısından önemli sayılmalıdır (Ölmez, 1996: 143). Derginin ilk sayılarında o dönemde yoğun bir şekilde sürdürülen dilde özleşme ve tarama, derleme çalışmalarının yansımaları görülür. Halk edebiyatında mevcut ve unutulmaya yüz tutmuş kelimeleri gün yüzüne çıkarma çabası daha ön plandadır. Her sayıda "Dil Seferberliği" başlığı altında Kamus-ı Türkî'den seçilmiş ve Türkçe karşılıkları halka sorulan kelime listeleri yayımlanır. 1934 yılında, II. Türk Dil Kurultayı sonrasına denk gelen dönemden itibaren ise, Öztürkçe kelimelerle yazmayı özendiren bir yayın politikasının izlendiği görülür.

Ülkü dergisinin tezin bu bölümüne kaynaklık eden 1933-1941 yılları arasında taranan toplam 102 sayısı, daha çok Dil Devriminin edebiyata yönelik etkileri

bağlamında incelenmiştir. Elde edilen temel bulgu, *Ülkü* dergisinin Dil Devrimine ihtiyatla yaklaşmış olduğudur. *Ülkü*'de, yazarlarının "öz dil" ve "sade dil"le yazmalarına yönelik duyurular yayımlanmış olsa da, aynı dönem *Ulus* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde ve *Servetifünun* dergisinde görülen Öztürkçeyle yazılmış yazı ve şiir örneklerine çok rastlanmamıştır.

İkinci husus ise *Ülkü*'nün, özellikle Ankara Halkevi bağlamında verdiği haberlerle ve bazen de *Ülkü*'de yer alan etkinlik önerileriyle farklı bir işlev gördüğüdür. Bu şekilde *Ülkü*, aydınlar ve halk arasında bir etkileşim sağlamıştır. Örneğin bir yandan dergide bir öneri olarak sunulan bir Dil Sergisi sonraki aylarda gerçekleşirken, öte yandan özellikle Dil Bayramlarındaki kutlamalarda okunan Öztürkçe şiir ve marşlarla ilgili haberler de dergide yer bulur. Böylece *Ülkü*, her ne kadar bu nitelikte çok az şiir/yazı yayımlasa da, Dil Devrimi'nin Halkevleri aracılığıyla halka yayılmasında, yayımladığı duyuru, haber ve önerilerle devrimin işlerlik kazanmasına çalışmıştır.

Bir diğer husus da, *Ülkü*'de dil ve edebiyat bağlamında ele alınan yazıların devrimin ilerleyişiyle paralel bir yapısı ve tavrı olduğudur. Dil Devrimi'nin yapıldığı 1932 yılının ertesinde, Şubat 1933'te çıkmaya başlayan *Ülkü*'deki yayınların devrimin hızlandığı 1934-35 yıllarına ve giderek yavaşladığı 1936 sonrası döneme koşut bir dönüşüm izlediği gözlemlenir.

1. *Ülkü*'nün Şubat 1933 - Eylül 1936 Tarihleri Arasında Dil Devrimine Yönelik Tutumu

Ülkü dergisinin II. Türk Dil Kurultayı'nın öncesinde yayımlanan sayılarında, dilde arılaşma yolu olarak halk edebiyatı örneklerine dönme ve şiirlerde, koşmalarda...vs. kullanılmış kelimeleri gün yüzüne çıkarma tavrı daha baskındır. İshak Refet'in "Karac'oğlan" başlıklı yazısında yapmaya çalıştığı şey, bu tutuma

karşılık gelir. Refet, Karac'oğlan'ın şiirlerinden artık unutulmaya yüz tutmuş kelimeleri ve deyişleri çıkarır (Baran: Çift sürülünce sapanın bıraktığı iz; Bel: Dağ beli, belen; Sayrı: Hasta; Sili: Necip, temiz, nazif; Şığva: Taze ağaç ,sökün; Tüm tüm tütmek: Pek çok temiz olmak; Bırcı bırcı: Çiçeksi; Ceren: Ceylan; Dil ağız vermemek: Hastalıktan, korkudan konuşamamak; Ilgıt ılgıt: Suyun, rüzgarın hafif hafif akmasını, esmesini tasvir eder; Yetmek: Olmak vasıl olmak ermek; Yitmek: Kaybolmak) (*Ülkü* Sayı 3/Cilt 1/Nisan 1933, 222).

Dergide Öztürkçe kelimelerin kullanılmasına, 18-23 Ağustos 1934'te toplanan II. Türk Dil Kurultayı'nın sonrasına denk gelen Ekim 1934 tarihli 20. sayıda, daha önceki sayılardaki "kitaplar" başlığının "bitikler" ile değiştirilmesiyle başlandığını görürüz. Ayrıca yine ilk sayfada "Ülkü'ye Yazanlardan Bir Dilek" ibaresi altında, İkinci Türk Dil Kurultayı ve Dil Bayramı'nın Öztürkçe hareketine yeni bir hız verdiği belirtildikten sonra, "büyük millî kültür savaşında" *Ülkü* üstüne düşen görevi yapabilmek için yazarlarından yazılarını mümkün olduğu kadar Öztürkçe ile yazmalarını diler. Fakat burada dikkat çekilen nokta, önemli ve anlamlıdır:

> Öz Türkçe yazmaya çalışırken en çok dikkat edilecek nokta yazının anlaşılmasını güçleştirmek değil, kolaylaştırmaktır. Bunun için işitilmemiş yeni kelimelerin ileri sürüldüğü cümlelerin bilhassa açık, basit ve kısa olması lazımdır; ta ki okuyucuda okuma tadını kaçırmayalım, yazılarımızı tatla okutarak ülkümüzü yayalım **(**Cilt 4, Sayı 20, Ekim 1934).

Bu ibarede, Öztürkçe kullanımında karşılaşılacak muhtemel sıkıntıların ve anlaşılmazlığa düşme tehlikesinin *Ülkü* tarafından öngörüldüğü fark edilir.

Dergi'nin 22. sayısında yer verilen "Gazi'nin Büyük Millet Meclisini Açma *Nutku*"nun Öztürkçeciliğin bütün kamuoyu nezdinde hızlanmasında bir işaret fişeği olduğu ileri sürülebilir. *Nutuk*'ta kullanılan kelimeler "Nutukta geçen yeni öz Türkçe

sözlerin karşılıkları" başlığıyla liste olarak açıklanmıştır. Toplam 48 kelime; Türkçe, Osmanlıca ve bunların yanında ilginç olarak bir de Fransızca karşılıklarıyla listelenmiştir. Bu gelişmelere koşut olarak dergide şöyle bir ilan yer alır:

> Abay! [dikkat]
> Yazıcılarımızdan Bir Dilek
> Büyük Önder bizi kutlu bir değişim yoluna koydu; Dil değişimi.
> *Ülkü* bu değişimde de elbette ak alınla çıkacak.
> Yazıcılarımızı dil değişimine uygun Türkçe yazılar yazmaya çağırırız (Cilt 4, Sayı 22, Kasım 1934).

Fakat dergide söz konusu "dil değişimine" uyan çok yazı yer almaz. Bu bağlamda, Behçet Kemal Çağlar'a ait "Ustaların Çıraklığı ve Tılsım Taşı" başlıklı yazı farklı bir örnek olarak gösterilebilir. Yazı, hem Öztürkçe kelimelerle yazılmaya çalışılması hem de yeni edebiyatın inkılâplara göre nasıl yeniden şekillenmesi gerektiğini anlatması açısından ilgi çekicidir. Çağlar'a göre, zaman değişim zamanıdır, Yakup Kadri'nin *Erenlerin Bağından* ve *Ankara*'sı arasındaki değişim bunun en güzel örneğidir:

> Hangi zaman, hangi devrimde, *Erenlerin Bağı*'nı yazan bir Yakup Kadri, cumhuriyetin yirminci yıl Ankarasında olacağını tasarladığı devlet çiftliklerini anlatabilecek bir yazış, görüş ve duyuş değişikliği geçirebilmiştir? *Erenlerin Bağı*'ndan devlet çiftliklerine!.. Bazı üstadlardan bu hamleleri hâlâ beklemekteyiz. [...] [e]debiyatçı, yeni devre ve devrime göre edebî şahsiyetini yeni baştan kurmak, yeni baştan yeni görücülere açmak mecburiyetindedir (Cilt 5, Sayı: 25, Mart 1935 s.15).

Behçet Kemal'in edebiyatçının devrime göre kişiliğini yeniden kurması gerektiğine yönelik söylemi, *Ülkü*'nün çıkış amacıyla birebir örtüşür. *Ülkü*, Kemalist toplum modelinin yaratılmasında etkin olacak eğitimli bir aydın kitlesi yaratma ideali taşır. Bu ideal, derginin ilk sayısında Recep [Peker] imzalı yazıda açık bir şekilde belirtilir. Şöyle ki, *Ülkü*'de "büyük davaya inananların, buna Türk Cemiyeti'ni inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır" (Cilt 1, Sayı 1, Şubat 1933).

Ülkü'nün aydınlara yüklediği misyonu değerlendiren Bülent Varlık, bu vazifeyi alanların ülkenin "münevverleri" olduğunu ve *Ülkü*'nün zaman içerisinde daha çok bu münevverler arasında bir "konuşma" ve "anlaşma vasıtası" işlevi görmeye başladığını ifade eder. Dahası, derginin imtiyaz sahibi Nusret Köymen tarafından belirtildiği üzere *Ülkü*, okuyup yazma bilmeyenlerin değil "memleket ve dünya meselelerinde kafası işleyen Türk münevverleri arasında bir fikir teşkilatlanması vücude getirmek isteyen, millî fikir ve kültür alanında önderlik edecekler için [...]" çıkmaktadır (aktaran Varlık, 2011: 268- 271).

1935 yılının Haziran ayında *Ülkü*, Öztürkçeyle ilgili yeni bir duyuru yayımlar. Bu duyuruda Osmanlıca yazılmış bir metni daha sonra Öztürkçe kelimelerle yeniden yazmak yerine, yani bir tür dil içi çeviri yapmak yerine, yazarların Öztürkçe düşünerek yazmaları istenir:

> Ülkü'ye Yazanlardan Rica
> Ülkü'ye şimdiye kadar yazmakta olan ve şimdiden sonra yazmak isteyen arkadaşlardan Ülkü yazılarını öz Türkçe yazmalarını rica eder.
> Öz Türkçe ile yazı yazarken en önemli noktalar şunlardır:
> 1. Yazıyı Osmanlıca yazıp Türkçeye çevirmemek, doğrudan doğruya öz Türkçe düşünmeğe ve öz Türkçe yazmağa çalışmak.
> 2. Öztürkçede Osmanlıcaya has uzun ve girift sentakslı cümleler yapmamak, yapısı açık bir sağlamlık ve sadelikte kısa cümleler kullanmak.
> 3. Bir cümlenin içinde birden artık alışılmamış, kendi "iştikak" ve "tedai"sinin yardımıyle anlaşılmayacak yeni kelime kullanmamağa çalışmak (Cilt 5, Sayı 28, Haziran 1935).

Ülkü'de yer alan yazılarda, bu duyuruda dikkat çekilen sorunlara rastlanmaz. Duyuru, Dergiye gönderilen yazıların değerlendirilmesinde yaşanan muhtemel sıkıntılar üzerine yapılmış gibidir. Fakat yazarlardan Öztürkçe düşünerek yazmalarının istenmesi ve alışılmamış, kökünün ve çağrışımının anlaşılmadığı kelimelerin kullanılmaması ricası, o dönemin yayın dünyasında yaşanan genel bir problemi de yansıtır. Tezin özellikle *Ulus* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin incelendiği

bölümünde gösterildiği üzere, Öztürkçe kelimelerin gelişigüzel kullanımı yazılanların anlaşılmaması sorununu yaratmıştır.

Bu duyurunun yayımlandığı sayıda, Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'ndaki Söylevi'ne yer verilir[45]. Kültürel ve sosyal alanda başarılan işler yeni Cumhuriyetin suretini net bir şekilde belirlemiştir. "Yeni harfler", "ulusal tarih" ve "öz dil", Öztürkçe kelimelerle hazırlanmış bu Söylevde başarılan işler arasında yerini almıştır. (Cilt 5, Sayı 28, Haziran 1935, 242)

Ülkü dergisinde "öz dil"le yazılan yazıların Dil Devrimi'nin gidişatı ve devrimin yapıcısı ve uygulayıcısı Atatürk'ün süreç içerisinde değişen tutumuyla koşut ilerlediği belirtilmişti. Nitekim, bu Söylev'in yarattığı ivmeyle birlikte *Ülkü*'de yer alan bir çeviri metninde de Öztürkçenin kullanılmaya çalışıldığı görülür.

Ülkü dergisindeki Dil Devrimi ve edebiyat bağlamında en dikkat çekici ve tekil örnek bir öykü çevirisidir. Oscar Wilde'ın "The Devoted Friend" öyküsü Aziza Yayla tarafından "Bayrı [sadık] Dost" diye çevrilmiştir. Öyküde kullanılan söz konusu kelimeler şunlardır: Yumuş (görev), bayrı (sadık), diğer endiş (diğergâm), inlemek (ağlamak) (Cilt 5, Sayı:30, Ağustos 1935, s.456).

Haziran- Kasım 1935 tarihleri arasındaki sayılarda *Ülkü*, Türk Dili Araştırma Kurumu Adına Verilen Ayta'yı [hutbe] her ay aynen yayımlar. Bu hutbenin, Dil Bayramı dolayısıyla Türk Dili Araştırma Kurumu Başkanı İbrahim Necmi Dilmen tarafından İstanbul Radyosu ile bütün Türkiye'ye duyurulmuş bir "ayta" olduğu, buna dergide aynen yer verildiği belirtilir. Hutbede, Atatürk için "yaltırık [ışık, nur] saçan gözleri" ifadesi kullanılır (81). Dil Devrimi'nin başlangıcı sayılan I. Türk Dili Kurultayı'ndan itibaren yapılan çalışmalar maddeler hâlinde anlatılır. Cep Kılavuzları'nda yer alan kelime karşılıklarını kimseye zorla kabul ettirmek gibi bir

[45] 1935 yılı Mayıs ayında toplanan Dördüncü Kurultay'da, partinin adı Dil Devrimi'nin getirdiği yeni anlayışa göre "Cumhuriyet Halk Partisi" olarak değiştirildi.

amaçları olmadığı, "Kılavuz[un], dilleri ve kalemleri durdurmak için değil, onlara daha geniş daha varlıklı söz ve yazı yolları açmak için ortaya çık[tığı]" ifade edilir (83). Kurumun yürüttüğü, "Derleme, anket, tarama kılavuzu" çalışmalarıyla "kalem sahiplerinin birleşerek yapacakları yazı devrimi" yoluna gidilecektir. Kurumun dileği de, Türk yazarlarının "kalemlerini bu yola çevirmeleri"dir (Cilt 6, Sayı 32, Kasım (Birinci Teşrin) 1935, 84).

Aynı sayıda "Ankara'da Dil Bayramı" başlıklı haberden halkevindeki kutlamalarda "Erkinlik [istiklal] Özdil Marşları" söylendiği ve "Öztürkçe şiirler" okunduğunu öğreniriz. Bu kutlamalarda B. Münir Müeyyed Berkman ve B. Aziz adlı kişiler çok alkışlanan birer Öztürkçe şiir okurlar. Ayrıca, kutlamalarda Dil Devrimi'ni farklı yönleriyle anlatan "içli ve özlü söylevler" de verilmiştir (Cilt 6, Sayı 32, Kasım (İkinci Teşrin) 1935 s. 87).

İlgili haberden, *Ülkü'*de bu tür şiirlere yer verilmese de o dönem Ankara Halkevi'nde Dil Bayramı nedeniyle yapılan kutlamalarda Öztürkçe şiirlerin okunması ve "öz dil"le ilgili marşların söylenmesi, yürütülen dil politikasının en azından halkevleri bünyesinde ciddî bir şekilde teşvik edildiğini ve uygulandığını gösterir.

Derginin 32. sayısında, Münir Hayri'nin kaleme aldığı "Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi" başlıklı yazı, "Devrim memleketlerinde hiçbir konu yoktur ki, bir sergiye bağlanmasın" diye başlar ve Dil Devrimi'yle ilgili bir serginin nasıl ortaya çıkarılabileceğini tartışır (Cilt 6, Sayı 32, Birinci Teşrin (Ekim) 1935). Buna göre, milletlerin ilerlemesiyle, kullandıkları kelime sayıları arasındaki bağıntıyı göstermek için sergiye resimler, yazılar, ilk yazı örnekleri ve alfabeler konulmalıdır. Ancak bu şekilde "birbirinden çok ayrı gibi görünen" Arap ve Romen harflerinin benzerlikleri gösterilecektir. Böylece ilk yazının ortaya çıkışında Türklerin "rolü" belirginleşecek

ve “Yeni Türk harflerini almakla Türk ulusu kendi ortaya koyduğu bir harf sisteminin doğru yükselmiş bir örneğini almıştır” denilebilecektir (93). Sergide ayrı bir bölümde Osmanlıcanın nasıl anlaşılmaz olduğu gösterilecektir. Eski şiirin anlaşılmazlığı Cenap Şahabettin Elhân-ı Şitâ adlı şiirinden alınan: “Destinde ey semâ-yi şita tûde tûdedir / Berk-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter / Dök ey semâ, revân-ı tabiat günûdedir / Hâk-i siyâhın üstüne sâfî şükûfeler” dizeleriyle temsil edilecektir. Bu dizeler büyük siyah harflerle yazılarak üzerine başka renkte, meselâ, kırmızı büyük bir [X] işareti konulacak ve altına “Bundan bir şey anlıyor musunuz?” diye yazılacaktır. Buna benzer metinlerin karşılarına örnek olarak Behçet Kemal’e ait: “ ‘Aşk’ diye ne bir Tanrı adına varacağız / Ne gözleri yeşil bir kadına varacağız / Erkinliğin düşünü gören genç adam gibi / Toprağı alt etmenin sırrına varacağız” dörtlüğü konulacaktır. Bu alıntıların altında da “Hangisini daha çok beğeniyorsunuz?” sorusu yer alacaktır. Münir Hayri’nin hazırladığı bu serginin, her halkevinin bulunduğu yöreye göre farklı örneklerle yapılabileceği söylenir (94). Serginin son kısmında ise “yeni dil kımıldanışıyle” ilgili kitapların “serimi” olacaktır. Gazete makalelerinden, kupürlerinden yapılmış derlemeler, yeni dille yazılmış en güzel kitapların çekici sayfaları, “herkeste onları okuma hevesi” uyandıracak şekilde sergilenecektir (95).

Derginin 44. sayısında, Ankara Halkevi’nde yapılan Dil Bayramı kutlamalarında önerilen Dil Sergisi’nin gerçekleştiğine dair bir haber vardır. Bu haber *Ülkü*’nün Alfabe ve Dil Devrimlerinin benimsetilmesi bağlamında Halkevlerini harekete geçirmedeki işlevselliğini net bir şekilde gösterir (Cilt 8, Ekim (Birinciteşrin) 1936, sayı 44, s.160).

Söz konusu haberin devamında, Ankara Halkevi başkanı Ferid Celal [Güven]’in (İçel Saylavı [Milletvekili]) konuşmasında yeni dille, yeni görüşlerin ve

sanatçının ortaya çıkmağa başladığını ifade ettiğini öğreniriz. Manisa Milletvekili Kazım Nami [Duru] da "Öz Türkçem" adlı şiirini okumuştur. İshak Refet İşitmen "Atatürk Türkçesi"yle yazdığı birkaç şiirini okumuş ve şiirlerinde davayı canlandıran yerler çok alkışlanmıştır (Cilt 8, Ekim (Birinciteşrin) 1936, sayı 44, s.160). Bu haber gerek adı geçen isimler ve bu isimlerin Kemalizmin halka benimsetilmesi bağlamındaki işlevleri gerekse Dil Bayramı'nın kutlanması "ritüel"inin ne anlama geldiği açısından yakından bakılmayı gerektirir.

Şöyle ki, 1936'ya kadar *Ülkü*'nün yönetiminde CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in ve onun çevresindeki grubun etkisi büyüktür. Ertan Aydın, "Türk Devrim İdeolojisinin 1930'lu Yıllardaki Özellikleri: Kemalizmin *Ülkü* Versiyonu, 1933-1936" başlıklı tezinde *Ülkü*'yü çıkaranları "Ülkü grubu" şeklinde tanımlar. Bu grubun savunduğu ve egemen kılmaya çalıştığı Kemalizmin, "muhafazakâr modernist" ve "Kadrocu Kemalist" gruplardan farklılaştığını savunur. 1933-1936 yılları arasındaki dönemde "Ülkü eliti" diye adlandırılan grup, parti içinde de çok etkindir. *Ülkü*, devletin resmî görüşünü yansıtacağı iddiasıyla çıkmış olsa da, Recep Peker yönetimindeki derginin içeriğini ve yapısını, onun yakınında oluşan küçük bir grubun belirlediği görülür. Derginin Genel Yayın Yönetmeni Necip Ali Küçüka, derginin sahibi Nusret Kemal Köymen'dir. Recep Peker ise, derginin CHP içindeki en önemli temsilcisidir. Bu isimlerin yanında sıklıkla yazan isimler, Mehmet Saffet Engin, Behçet Kemal [Çağlar], Kazım Nami [Duru], Ahmed Nesimi, Ferid Celal [Güven] ve Aydoslu Sait'tir. Ağustos 1936'dan itibaren, söz konusu etki azalır, çünkü Recep Peker CHP'nin genel sekreterliğinden ayrılır. Recep Peker'in istifa ettirilmesinden sonra derginin başına Fuat Köprülü getirilir, yazar kadrosu ve

yazıların içerikleri fark edilir ölçüde değişir[46] (118-119).

Dolayısıyla ilgili haberde şiir okuyan Ferid Celal [Güven] ve Kazım Nami [Duru] sözü edilen *Ülkü* grubuna dâhildirler, bu açıdan bakıldığında yaptıkları konuşmaların ve okudukları şiirlerin Kemalist ideolojinin ve benimsetilmeye çalışılan Dil Devrimi'nin aktarımındaki işlevi daha da belirginleşir.

Ayrıca Ertan Aydın'ın belirlemesine göre, Dil Bayramı kutlamaları da yönetici elitin müzik ve tiyatro alanlarında uyguladıkları "ritüelleştirme"ye dâhil edilebilir. Ritüelleştirme'den kasıt, yeni fikrin tekrarlanarak ve talim edilerek öğretilme tekniğinin uygulanmasıdır. Bu bağlamda Dil Bayramlarının 30 Ağustos Zafer Bayramı'yla aynı coşkuda ve ciddiyette kutlanması istenir (312).

Ülkü dergisinin Eylül 1936'ya kadar incelenen sayılarında, özellikle Öztürkçe kelimelerle yazılmış şiir ya da hikâyelerin yer almadığı görülür. *Ülkü*'nün Dil Devrimi'nin işlerliğini artırmak için bu tür bir yönelimden çok devrimi Halkevleri üzerinden yayma politikası güttüğü söylenebilir. Örnekleri verildiği üzere Halkevlerinde yapılan Dil Bayramı'yla ilgili haberlerde Öztürkçe şiirler okunduğunun duyurulması ayrıca bu şiirlerin CHP içinde *Ülkü grubu* diye adlandırabilecek aydınlarca okunması da, diğer halkevlerinde bu ritüelin yaygınlaşmasında *Ülkü*'nün bir işlevi olduğunu gösterir niteliktedir.

2. Ülkü'de Fuat Köprülü Dönemi (Eylül 1936 sonrası)

Ülkü dergisinin Şubat 1933'ten Ağustos 1936'ya kadar İmtiyaz sahibi Nusret Kemal [Köymen], umumi neşriyatı idare eden sorumlusu, Necip Ali'dir [Küçüka]. Eylül 1936'da Direktör (yazı işleri müdürü) olarak M. Fuat Köprülü bu kadroya katılır. Mart 1937'de derginin imtiyaz sahipliğine Fevziye Abdullah [Tansel]

[46] Ertan Aydın. The Pecularities of the Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: The *Ülkü* Version of Kemalism, 1933-1936", Ankara: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Bilkent Üniversitesi, 2003.

getirilir. Necip Ali, Haziran 1937'de görevinden ayrılır ve onun yerine Hasan Âli Yücel getirilir[47] (Gümüşlüoğlu, 2005: 159).

Fuat Köprülü'nün Dil Devrimi bağlamında Öztürkçe'yi ya da tasfiyeciliği açıktan savunan ya da yeren bir değerlendirmesine rastlanmaz. Fakat, "Alfabe İnkılâbı" başlıklı yazısı Alfabe Devrimi ve Dil Devrimi arasındaki düşünsel ve zorunlu bağı göstermesi açısından önemlidir. Köprülü, Atatürk'ün bu inkılâbı yaparken hangi düşüncelerle hareket ettiğini sonradan anladıklarını dile getirir:

> 1. Bir milletin eski alfabesini bırakıp yeni alfabe kabul etmesi, eski bir kültür dairesinden çıkıp yeni bir kültür çerçevesi içine girmesi demektir. Biz Arap alfabesini bırakmakla, ortazaman şark kültüründen silkinip muasır garp kültürü dairesine girmek iradesini göstermiş oluyorduk.
>
> 2. Sırf Atatürk'ün irşadı sayesinde "Yalnız Türk seslerini tesbit eden şekillerden ibaret kalan" yeni alfabe, dilimizdeki Arap ve Fars kelimelerine ve bu dillerden alınan gramer kaidelerine, Türk dili çerçevesi içinde artık hayat hakkı bırakmıyordu. Bu yeni Türk alfabesi sayesinde, o zamana kadar kendi hususi hüviyetlerini saklayan Arap ve Fars kelimeleri artık dilimizde tutunamayacaklardı (Cilt 12, sayı 67, Eylül 1938, 2).

Burada, Köprülü'nün Alfabe Devrimi'ne önceleri karşı olduğu hatıra getirilmelidir. Bu sözler onun geçirdiği zihinsel dönüşümü de dışa vurmaktadır (bkz. Tez'de 46-47).

Yönetime Fuat Köprülü geçtikten sonra derginin yazar kadrosunda da değişiklikler olur. Örneğin, Nahit Sırrı [Örik] *Ülkü*'nün 50. sayısından itibaren "Bir Okuyucunun Notları" köşesinde değerlendirme yazıları yazmaya başlar. Nahit Sırrı'nın üslûbu, kullandığı dil ve Öztürkçeye bakışı *Ülkü*'nün daha önceki sayılarında benimsenen tondan farklıdır.

[47] Firdevs Gümüşlüoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005.

i. Nahit Sırrı'nın "Bir Okuyucunun Notları" Köşesi

Nahit Sırrı, "Bir Okuyucunun Notları" köşesinde Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*'unu değerlendirir: "Güzel, şiirli, sürükleyici bir eser ki, muharririn hem müfrit realizminden aynı zamanda müstefit ve mutazarrır olmaktadır. Vakasını çok kısa bir şekilde ve bir iki satırla hülâsa etmek isteriz ki..." (Cilt 9, sayı 50, Nisan 1937, s.153). Sabahattin Ali'nin sadeliğiyle dikkat çeken dilini eleştirirken kullanılan bu dil, bugünden bakılınca ironiktir. Bu durum, tezin *Tercüme* dergilerinin incelendiği bölümünde o dönem dilde bir karmaşa yaşandığı, dilin sadeleşme çalışmalarına karşın, pek çok yazarın Osmanlıca kelimelerle yüklü bir dili kullanmaya devam ettiği ortaya konulmuştu. 1937 yılında devrimin henüz çok taze olduğu bir dönemde, ileriki yıllarda daha net bir şekilde gün yüzüne çıkacak karmaşanın varlığı dikkat çekicidir

Nahit Sırrı, derginin 63. sayısındaki köşesinde "İki Yeni Mecmua" başlığı altında *Kalem* ve *İnsan* dergilerine değinir. Mustafa Nihat'ın çıkardığı *Kalem* dergisinde Abdülhak Hâmid'in bir eserinin sadeleştirilmiş hâlini okur, fakat beğenmez. Bu yorum, dilin sadeleşmesiyle birlikte edebiyat dilinde yaşanan değişimin dönemin önemli bir yazarı üzerindeki etkisini göstermesi açısından değerlidir:

> Abdülhak Hâmid'in manzum ve enfes *Tezer* yahut *Abdurrahman Salis*'ini yeni lisanı sadeleştirilmiş ve Nâzımı nesre çevrilmiş olarak tefrika edişi, bu mecmuanın kayda değer hemen yegâne olarak vasfıdır. Fakat *Tezer*'i güzelliklerinden hemen hiçbir şey kaybettirmeden sade bir dile ve nesre çevirecek kalemin ne kadar kuvvetli olması, bu işi ne kadar dikkat ve itina ile ve aşkla yapması lâzım. *Kalem* mecmuasının sütunlarında dili açık bir Türkçeye ve gazete nesrine çevrilen *Tezer* yahut *Abdurrahman III*, bana, çocukluğumun Boğaziçi'nden harikulâde müzeyyen ve narin kayıklarda kadife ve ipek yastıklara dayanmış olarak ve yaşmak arakasından bir peri kadar güzel görünerek geçen Mısırlı prenseslerini hatırlattı. Fakat sandım ki onlardan biri uzun yıllardan sonra ve mübalağa ile aydınlatılmış bir şehrin kaldırımlarında, kendisine hiç

> yaraşmayan basit bir kıyafet içinde, itile kakıla yürümektedir (1938a: 277).

Nahit Sırrı'nın sadeleştirilmiş dili basit giysilere benzetmesi, Halit Ziya'nın [Uşaklıgil] I. Türk Dili Kurultayı'nda dilin farklı devirlerdeki gelişimini yine kıyafet benzetmesiyle anlatmasını akla getirir. Halit Ziya [Uşaklıgil], Türkçeyi en basit kıyafetler içinde yani en sade hâliyle beğenir, ne var ki Nahit Sırrı orijinal hâlini sevdiği bir edebiyat eserini sadeleştirilmiş bir Türkçeyle okuduğunda aynı tadı bulamaz.

Nahit Sırrı, ele aldığı ikinci mecmuada da konuya yine dil penceresinden bakar. Hilmi Ziya'nın [Uşaklıgil] çıkardığı *İnsan* dergisinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Ayna* şiiri yayımlanır, yazara göre bu şiir "[h]er mecmua sahibinin, kendi mecmuasında neşredememiş olduğuna eseflendirecek kadar nefis olan ve açık Türkçenin ne ince ve fevkalade şeyleri ifade edecek bir kemal ve kudrete erişmiş bulunduğunu isbat e[tmektedir]" (278). Açık bir Türkçeyle, "ince" ve "fevkalade" şeyleri anlatabilen *Ayna* şiiri şöyledir:

> serin sularında bu ayna her an
> sizden bir parıltı aksettirecek,
> kâh çıplak bir omuz sessiz düşecek,
> eriyen bir kuğu beyazlığından
>
> bazen bir tebessüm, tutuşmuş mercan
> rüyasiyle sanki bir kızıl çiçek,
> ve saçlar ümitsiz öyle yüzecek
> olgun akşamların ağırlığından (Cilt 11 sayı 63, mayıs 1938, 278).

Nahit Sırrı'nın yorumu, *Ayna* şiirindeki Osmanlıca kelimelerin varlığına ya da Öztürkçe kelimelerin yokluğuna odaklanmaktan ziyade incelmiş bir dilin varlığı üzerinden yapılması açısından aynı dönemde salt bu iki ölçüte göre yapılan diğer edebiyat eleştirilerinden ayrılır. İlerleyen yıllarda edebiyat eleştirisinin dil eleştirisi

olarak geliştiği düşünüldüğünde bu değerlendirmedeki bakış açısının farkı daha iyi anlaşılacaktır.

Nahit Sırrı'nın "Dil Bayramı İçin" başlıklı yazısı dilin geldiği aşamada "fakirleştiğini" dile getirmesi ve bunu *Ülkü*'de yapabilmesi açısından dikkate değerdir. Yazara göre, gerek düzyazı gerekse nesir dili, sanatçılar tarafından işlenerek duyguların, eskisine göre daha "kolay", "doğru" ve "ince" söylenmesine imkân verecek hâle gelmiştir:

> [A]ncak bazı sanatkar şair ve naşirlere borçlu bulunduğu bu terakkiye rağmen, lisan dünkülere hizmet etmiş olan dile nisbetle fakirdir. Çünkü daha az kelime kullanarak ve elimizdeki kelimelere daha fazla mana ve mefhum yüklemek suretile yazabiliyor, yani meramımızı daha takribî bir şekil ve surette anlatıyoruz (1938b: 185).

Yazı dilinde eskisine göre daha az kelime kullanmamız Nahit Sırrı için ciddî bir sorundur. Çünkü milletlerin dillerinde, her fikir ve duygu için birbirinden farklı anlamları olan kelimeler kullanılır. Oysa bedevî kavimler bir kaç yüz kelimeyle anlatmak istediklerini ifade ederler. Nahit Sırrı yazı dilinin geldiği noktayla ilgili eleştirisinin yanlış anlaşılmasından çekinir ve dilimizdeki fakirliğin nedenini Arapça, Farsça kelimelerin dilin sınırları dışarı çıkarılması olarak göstermeyeceğini ifade eder. Asıl anlatmak istediğinin Türkçenin Batı dilleri karşısındaki zayıflığı olduğunu belirtir. Özellikle çeviri yapılırken Türkçenin yetersizliği daha çok hissedilir. Nahit Sırrı, söz konusu sıkıntıyı şu şekilde dile getirir:

> Yani Arapça ve Farsça kelimelerde tasfiye hareketi yapılmamış ve bundan sonra Arap ve Acem kaynaklarına müracaat etmemek kararı verilmemiş olsaydı da, lisanımızdaki kelime kıhtı, yine muazzam bir mesele ve dert hâlinde karşımıza dikilecekti. Bu dert ve davanın ne kadar büyük ve lisanımızın mühim garp dillerine nisbetle ne kadar fakir olduğunu, tekmil nüansları ile (işte nüans-nuance de o kadar elzemken sarih ve kat'i mukabili bulunmayan kelimelerden biridir) mühim bir edebî veya ilmî metni tercüme etmek isteyince o nüansları yani fikir ve his inceliklerini ifade etmeğe çalışıp buna muvaffak olamayarak anlıyoruz. Kat'iyetle denebilir ki, bugün bilhassa edebî bir eseri, aslının bütün his güzelliklerini ve fikir zenginliklerini

> muhafaza ederek lisanımıza nakletmeğe henüz imkân yoktur (Cilt 12, Sayı 68, İlkteşrin 1938, 185).

Yeni dilin gelişmesi ve yeni kelimelerin kullanıma girmesi ise, âlimlerden çok sanatkârların becerisiyle mümkün olacaktır. Sanatkâr, Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları sonucunda sunulan binlerce kelime arasından en güzel ve "munis"lerini almakla kalmayacak, aynı zamanda bu kelimelere yeni görevler verecektir. Şöyle ki, eski kelimelerin "takribî" ve "nakıs" bir şekilde ifade ettikleri anlamları ifade etmede bu yeni kelimeler görevlendirilecektir (Cilt 12, Sayı 68, İlkteşrin 1938, s.186).

Nahit Sırrı'nın *"*Bir Okuyucunun Notları*"* köşesi *Ülkü*'de dil ve edebiyat başlığı altında yazılan yazılarda fark edilemeyecek farklı bir boyutu gün yüzüne çıkarır. Diğer yazılar, Dil Devrimi bağlamındaki gelişmelerin kurumsal boyutlarıyla ilgilenirler. Oysa, "Bir Okuyucunun Notları Köşesi"nde bir edebiyatçının o dönem edebiyat dünyasında olup bitenlere içeriden bir bakışını görürüz. Bu bakış sayesinde dilde yaşanan gerilimlerin, edebiyat dilinin sadeleştirilmesi sırasında beliren sıkıntıların ve dilin çeviri karşısındaki yetersizliğinin farkına varırız.

ii. 1936 Sonrası Yavaşlayan Dil Devrimi'nin *Ülkü*'deki İzleri

Ülkü'nün, Kasım 1938 tarihli sayısında yer alan Atatürk'ün meclisin dördüncü yasama yılını açış Nutku'nun Öztürkçe kelimeler içermediği görülür. III. Türk Dil Kurultayı'nda tartışılan Güneş Dil Teorisi'yle birlikte Öztürkçe akımı yavaşlamıştır. Bu durumun yansımaları *Ülkü*'de de birebir görülür. Örneğin Mahmut R. Kösemihal, "Cumhuriyet Devrinde Musiki" adlı yazısında musiki ile ilgili yapılanları anlattıktan sonra dil meselesine de değinir, *Ülkü*'nün bu sayısına kadar rastlanmayan bir bakış açısını aktarır. Tasfiyecilikten ayrılmakla Cumhuriyet "doğru bir iş" yapmıştır ve şöyle demiştir: "Yalnız şu veya bu kelimeyi atmakla iş bitmez. Her bir kelime bir manânın işaretidir. O manâyı da kelime ile birlikte silmek, fikrin

fakirleştirilmesi olur" (Cilt 12, sayı 69, İkinci teşrin 1938, 241). Kösemihal'in Dil Devrimi'nin "tasfiyecilik"ten ayrılmasını olumlayan tavrına benzer tutumlar, *Ülkü*'nün sonraki sayılarında da kendini gösterir. 1939'un Ocak ayı sayısında Fevziye Abdullah'ın, Reşat Nuri Güntekin'in "Eski Hastalık"[48] adlı yeni çıkan romanıyla ilgili bir değerlendirme yazısı yer alır. Romanın diliyle ilgili olarak, "Lisan temiz bir Türkçe... Öz Türkçe adını taktığımız uydurma, alışamadığımız, yabancı gibi yadırgadığımız kelimelere hiç rastlamıyoruz" denilmektedir (Cilt 12, sayı 71, İkincikânun 1939, 472).

1940 yılına gelindiğinde, dil meselesinde çözümün Namık Kemal'in "kullandığı" ve "kullanmasını istediği" dilde arandığı bile görülür. Ziyaeddin Fahri, her 26 Eylül'de dil konusunda yazılıp söylenenleri duydukça Namık Kemal'in lisan hakkındaki mülahazalarına daha çok sarıldığını dile getirir. Fahri'nin Namık Kemal'in doğumunun 100. Yılı nedeniyle kaleme aldığı "Namık Kemal ve Yaşayan Tarafları" başlıklı yazısında dile yapılan müdahaleleri "küstahça" ve "fantezist" bulur, ona göre bu müdahalelerden aşınan dil için Namık Kemal'i anmak elzemdir. "[E]ğer Namık Kemal gibi sağlam lisanlı muharrirler sık sık okunursa lisan anarşisinden bir derece kurtulabiliriz kanaatindeyim" diyen yazara göre Türk Dil Kurumu'nun yapacağı en hayırlı iş, Namık Kemal gibi "her kelimesi ve cümlesi yerli yerinde" yazan yazarlardan seçilmiş yazıları bastırarak halka dağıtmaktır (Cilt 16, Sayı 94, İkincikânun (Ocak)1940, 295-296).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, *Ülkü*'de dil ve edebiyat bağlamında ele alınan yazıların devrimin ilerleyişiyle koşut bir yapısı ve tavrı olduğu söylenebilir. Nahit Sırrı, Fevziye Abdullah, Mahmut R. Kösemihal, Ziyaeddin Fahri gibi isimlerin özellikle 1937'den itibaren "tasfiyecilik"ten uzaklaşılmasını öven ve edebî eserlerde

[48] İstanbul, Kanaat Kitapevi, 1938.

Öztürkçe kelimeler kullanımını yeren yazılarının *Ülkü*'de yer alabilmesi, Dil Devrimi'ndeki seyri göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Fakat, dergideki bu yazılardan bağımsız, halkevlerindeki etkinliklerde devrimin yayılmasıyla ilgili çalışmalar hız kesmiş görünmez. Ziyaeddin Fahri'nin Namık Kemal'in diline dönmeyi teklif ettiği yazısının yer aldığı sayıda yayımlanan bir haber bu gerçeği ifşa eder. Ankara Halkevinde yapılan Dil Bayramı (26 Eylül) kutlamalarında, Hacivat ve Karagöz oyununa dair bir haber geçer. Habere göre Hacivat Osmanlıcayı, Karagöz de Türkçeyi temsil etmiş ve "halka dil hakkında ibretli, istifadeli ve eğlenceli bir izah yapılmıştır" (Cilt 16, Sayı 92, Birinciteşrin (Ekim) 1940, 181).

Karagöz oyunları, Cumhuriyet'in modernleşme sürecinde halka devrimleri benimsetmek amacıyla yeniden yazılmıştır. "Ulus-Devletleşme Süreci ve 'Türk Edebiyatı'nın İnşası (1923-1950)" adlı tezinde CHP eliyle yazdırılan Karagöz temsillerini inceleyen K. İrfan Karakoç, bu konuda en çok metni İsmail Baltacıoğlu'nun yazdığı bilgisini verir. Yazılan metinlerde "sade ve öz bir Türkçe konuşmak" da işlenen konular arasındadır. Baltacıoğlu'na ait "Karagöz'ün Köy Muhtarlığı"nda geçen bir diyalogda söz konusu dil karşıtlığı şöyle temsil edilir:

> Hacivat: Sokakları çamurla mülemmağ olan şu mülevves, müstekreh, mütedenni köy kel baş değil de nedir sanki?
> Karagöz: (Durur, düşünür) Hacivat!
> Hacivat: Lebbeyk!
> Karagöz: Sen sahiden geri kafalı, düz tabanın birisin.
> Hacivat: Mucip ne?
> Karagöz: Ey bunca yıldır bu kadar dil değişikliği oldu da sen bir türlü o kuruyacısa dilini düzeltmedin.
> Hacivat: Benim dilimde ne var? Benim dilim kitap dili, ülema dili, efendim.
> Karagöz: Eh, benim dilim de Türk dili, halk dili. (Tokatlar.)
> Hacivat: Benim senin gibi nâdan, cahil, bîbehre ile işim yok.

> Karagöz: Benim de senin gibi ana dilini söylemesini beceremiyen, içinde yaşadığı milletin öz dilini unutan Hacivatlarla işim yok. (Tokatlar)49 (aktaran Karakoç, 2012: 222).

Bu diyalogda eski dilin, "geri kafalı"lığı, "düz taban"lığı, "kitap dili"ni ve "cahil"liği sembolize ettiği görülür. Bunun karşılığında konumlanan dil ise "Türk dili" ve "halk dili"dir.

Hacivat ve Karagöz oyunu, Kemalizmin temsiller ve tekrarlar yoluyla "ritüel"leştirilerek halka benimsetilmesinin bir aracıdır. Bu oyun, *Ülkü*'de yer alan Dil Bayramlarına yönelik belirlemeyle birebir örtüşür. Dil Bayramlarında Öztürkçe şiirlerin okunması ve bu tür temsillerin yapılması Halkevleri'nin bu konudaki işlerliğinin 1940 yılında devam ettiğini gösterir.

Ülkü'deki yazarların, Dil Devrimi'nin edebiyata ilişkin yönüyle ilgili yorumlarına bakarak yazarlar arasında sınırları çok net çizilmiş bir ayrım yapmak mümkün değildir. Her ne kadar, Güneş Dil Teorisi'nin ortaya atılmasıyla birlikte yukarıda örneklerini verdiğimiz "tasfiyecilik"ten uzaklaşılma eğilimi görülse de bazı yazarların Öztürkçe kullanımıyla ilgili devrimin ilerleyişinden bağımsız tutumları olduğu görülür. Örneğin Kasım 1938 tarihli dergide Yaşar Nabi'nin "Ruşen Eşref'in Boğaziçisi" başlıklı uzun bir değerlendirmesi yer alır. Bu değerlendirmede Eşref'in eski kelimeleri neden kullandığına dikkat çekilir. Nabi, Eşref'in devrimden önce de Öztürkçe kelimeleri kullandığını ama bu eserde anlatımının sesine güç vermek için Arapça ve Farsça kelimeleri de tercih ettiğini ifade eder: "Üslubu vücude getiren, kelimelerin yan yana sıralanışındaki intihaptır. Ruşen Eşref kelimelerin en tok, en tannan, en âkislerini tercih ediyor" diyor ve *Boğaziçi*'nden ne demek istediğini anlatan bir paragrafa yer veriyor:

> Altlarında uzun uzun yollar, nerelere vardıklarını yeşilliklerden başka kimsenin bilmediği yollar, hatıralar gibi uzayan, duman gibi dalgalı,

[49] Karakoç, Kani İrfan. "Ulus-devletleşme süreci ve " 'Türk Edebiyatı'nın inşası (1923-1950)". Türk Edebiyatı Bölümü, İhsan Doğramacı Bilkent Üniv., 2012., 222.

> dalga gibi savruk yollar, üzerlerinde birkaç ışık ve birkaç yaprak kırıntısından başka kimsenin geçmediği şehvanî yollar (Cilt 12, sayı 69, İkinci teşrin 1938, 275).

Yaşar Nabi'ye göre Ruşen Eşref eski kelimelere sırf "gür ahenkleri"nden dolayı yer verir:

> Ruşen Eşref'in son dil özleşmesi cereyanından önce bile yazılarında- hatta bazı az menus kelimeler de dâhil olmak üzere- öz Türkçe sözlere gösterdiği rağbetin âmilini şimdi daha iyi anlıyoruz. Öz Türk dili erkek ve enerjik bir ahengin sahibidir. Türkçe ifadeyi yabancı kelimelerden ne kadar ayıklarsanız o kadar metin ve tok bir üslûp elde edersiniz. Muharririn en yeni Türkçe sözler yanında, artık bugün unutulmaya yüz tutmuş bazı arapça ve farsça kelimelere de müeddep, cüra, lüb, taan- neden yer verdiğini anlıyorum: sırf gür ahenkleri için (Cilt 12, sayı 69, İkinci teşrin 1938, 277).

Dil Devrimi'ne yaklaşımını ve sadakatini *Varlık* dergisini incelerken açıkça ortaya koyduğumuz Yaşar Nabi'nin söz konusu eserdeki eski kelimelere dair yorumundan, bu kelimelerin kullanılmasının, artık ancak "ahengi sağlamak" için hoş görüleceğini anlıyoruz.

Ülkü dergisinin incelenen sayılarında tez kapsamında taranan gazete ve dergilerin ortak bir figürü olan Halit Fahri [Ozansoy]'un şiirlerine rastlanmaz. Fakat kendisiyle ilgili bir değerlendirme yazısı yer alır. Halit Fahri, Öztürkçe kelimelerle ya da kullanımdaki doğal dille yazdığı şiirlerini aynı dönemde farklı yayın organlarında yayımlamıştır. Burada ilginç olan durum, şairin bu ikili tutumunun, dönem eleştirmenlerince fark edilmemiş olması ve daha sonraki edebiyat tarihlerinde de bu konuya değinilmemesidir. *Ülkü*'nün 65. sayısında Fevziye Abdullah'ın "Son Eseri Münasebetiyle Halit Fahri'nin Şiirleri Hakkında Birkaç Söz" başlıklı yazısı da tespitimizi doğrular. Bu yazıda şairin son şiir kitabı, "Sulara Dalan Gözler" üzerinde durulur. Yazara göre şairin diğer Türk şairleri arasındaki yeri, Yahya Kemal, Faruk Nafiz, Necib Fazıl, Orhan Seyfi gibi şairlerden sonra gelir. Hatta, yazara göre Halit Fahri, "kıymetine nazaran daha geniş bir şöhret yap[mıştır]" (454). Yazıda, şairin

bütün eserlerindeki şiirlerden parçalarla birlikte yapılan yorumlara ve yazının sonunda da onun çok iyi bir şair olmadığına ve zaman zaman zorlama şiirler yazdığına işaret edilir. Ne ki, Halit Fahri'nin *Ulus* gazetesinde ve *Servetifünun*'da yayımlanan Öztürkçe şiirlerinden hiç bahsedilmez (Cilt 11, Sayı 65, Temmuz 1938, s.454).

Derginin 68. sayısındaki, "C. H. Partisinin piyes ve memleket hikâyeleri müsabakası"na dair duyuru, bu eserlerde istenen koşullar arasında dille ilgili bir ibare içerip içermemesi açısından bir önem taşır. CHP Genel Merkezince üç yarışma tertip edilmiştir. İlki halkevleri sahnesi için piyes, ikincisi yetişkin yazarlar için memleket hikayeleri, üçüncüsü ise halkevleri azası olan genç yazarlar arasında küçük hikaye yarışmasıdır. Piyes müsabakası için istenen özelliklere bakıldığında Öztürkçe konusunda ayrıca bir ibare eklenmediği görülür. Bu konuda istenen ise, eserlerin "halkımızın dilinin ve ifadesinin güzelliğini, edebî zevkini, konuşma zarafetini, seçkinliğini ve olgunluğunu artıracak tarzda" olması ve "yeni Türk cemiyetinin modern, kültürel ve millî duygularını tatmin edebilmesi ve yetiştirici olma[sıdır]" (74).

Aynı şekilde hikâye yarışmasında aranan şartlar arasında da dil özelliklerine dair dikkati çeken bir ibare yoktur. Genel olarak hikayelerin, "memleketin tabiat, ahlak, iş, ideal, alicenaplık, aile muhabbeti, yurtseverlik, sevda hisleri ve evlenme tarzları, hülasa âdet, kahramanlık ve an'ane, karakter ve hususiyetlerini aksettirmesi" istenir. Hikâyelerde aranacak esas, "realite" ve "sanat"tır (Cilt 12, Sayı 68, İlkteşrin (Ekim) 1938, s.79).

Ülkü Dergisi'nin yayın politikasında 1933-1936 yılları arasında CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in hem parti hem de dergi nezdinde daha etkin olduğu dönemle 1936'da Fuat Köprülü'nün derginin genel yayın yönetmenliğine geçtiği

dönem arasında birtakım değişiklikler olduğu fark edilmiştir. Aslında, Dil Devrimi bağlamında fark edilen bu değişiklikler birebir devrimin kendi seyriyle de ilişkilidir. 1936'da yapılan III. Dil Kurultayı ve ortaya atılan Güneş Dil Teorisi'yle birlikte Osmanlıca kelimelerin dilden tasfiyesinin duraklamasının *Ülkü*'deki yazılarda önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. İlk dönemde yazarların Öztürkçe kelimeleri ihtiyatlı bir şekilde kullanmalarını özendiren duyurular 1936 sonrasında görülmez. 1936 sonrasında Nahit Sırrı ve Fevziye Abdullah gibi yazarların kendi yazılarında da Osmanlıca kelimeleri rahatlıkla kullandıkları görülür. *Ülkü* dergisinin Dil Devrimi bağlamındaki asıl işlevinin halkevlerindeki etkinliklerdeki yönlendirici rolü olduğu söylenebilir.

C. Varlık Dergisi, Temmuz 1933 - Ocak 1937 Tarihleri Arası Değerlendirme

Varlık, gerek derginin ilk sayısında yer alan manifestosu gerekse Yaşar Nabi'nin yazılarındaki duruşu göz önüne alındığında Dil Devrimi'nin savunucusu ve uygulayıcısı bir dergidir denebilir. Tez çalışması kapsamında taranan *Ulus* ve *Cumhuriye*t gazeteleri ile *Servet-i Fünun* dergisiyle bir karşılaştırma yapıldığında ise, *Varlık*'ın devrimin yanında, ama aşırılıklara kapalı bir tutumu olduğu gözlenir. Şöyle ki, II. Dil Kurultayı sonrasına denk gelen sayılarda yazarlardan Öztürkçeye dikkat edilerek yazmaları istenmiş, diğer yandan bu konuda aşırılığa gidilmesi de tasvip edilmemiştir. *Varlık*'ın 1933-1937 yılları arasındaki sayılarında söz konusu diğer yayınlarda tespit edilen, Tarama Dergisi ve Cep Kılavuzlarındaki kelimelerle ya da yazarların kendilerinin türettikleri kelimelerle şiir/yazı yazma eğilimi görülmez. Bu durumun, Reşat Nuri Güntekin'in Yaşar Nabi için kullandığı "inkılâbı inkılâba karşı savunmak" şeklinde adlandırıldığı bir tutuma karşılık geldiği söylenebilir. Dahası Yaşar Nabi'nin, devrim karşısındaki tutumunu özelde daha da farklı kılan bir tavrı vardır. Derginin ilk sayılarında yazıları, şiirleri yayımlanan şair ve yazarların

anılarına ve mektuplarına bakıldığında ilk bakışta fark edilmeyen bir kontrolün ve kapalı işleyen bir yapının varlığı gün yüzüne çıkar. Sanat ve estetik söz konusu olduğunda sınırlamalara mesafeli durduğunu ve yazılara müdahale yapılamayacağını açıklayan Yaşar Nabi, ileride örnekleri verileceği üzere bazı şiirlerdeki "Osmanlıca" kelimeleri yazarlarının inisiyatifinden bağımsız, kendine göre daha Türkçe bulduğu kelimelerle değiştirerek yayımlamıştır. Ziya Osman [Saba]'nın bir şiirinde ve Emin'in dergiye gönderdiği ilk yazısında bu tür değişiklikler yapılmıştır. *Varlık*'ın ilgili sayılarında dikkati çeken bir diğer tespit, Halit Fahri Ozansoy'un *Cumhuriyet* gazetesinde ve *Servetifünun*'da Öztürkçe kelimelerle yazdığı şiirlerle eşzamanlı olarak *Varlık*'ta yayımladığı şiirlerin bu eğilimden uzak olmasıdır. Bu ikili tavır, dönemin politik havasının, bir şairi nasıl etkilediğine ve politik olanla salt sanat ve estetik olan arasındaki gel-gitli hâline dair önemli bir örnektir.

Bu aşamada, *Varlık*'ın yayın politikasını belirleyen Yaşar Nabi'nin [Nayır], dergide yer alan Dil Devrimi ve Öztürkçeyle ilgili yazılarına ve izlediği yola yakından bakmak yerinde olacaktır.

1. Yaşar Nabi Nayır'ın Dil Devrimi'ne Bakışı ve *Varlık*'taki Yayın Politikası

Varlık'ın 15 Temmuz 1933 tarihli ilk sayısında Yaşar Nabi imzalı "Varlık Ne için Çıkıyor?" başlıklı yazıda, inkılâbın yeniliğine değinilir ve derginin, edebiyat alanında bu inkılâbı destekleyen böyle bir yayının eksikliği üzerine çıktığı duyurulur. "Memlekette tek hakiki san'at mecmuası yok"tur. Ayrıca dönemin edebiyatının ne kadar yeni olduğu da *Varlık* sayesinde gösterilecektir. Yaşar Nabi, yazarlarından Öztürkçe bir dil kullanmalarını rica eder: "Varlık, yardımlarını temin ettiği yazı arkadaşlarından mümkün olduğu kadar Öz Türkçe yazmalarını rica etmiştir. Dil hareketleri için yazılacak yazılara da daima sayfalarını açık tutarak, dil özleşmesi işinde yararlı bir varlık göstermek istiyor" (16).

15 Kasım 1933 tarihli sayıda ise Nabi, "İnkılâp ve Vazife" başlıklı yazısında, inkılâp, vazife ve sanat arasında bir bağ kurar. "Sözle, yazıyla, resimle; sanatın her şubesinden istifade ederek fertlere, inkılâbın iş bölümündeki hisselerini lâyıkıyle yapabilmeleri için heyecan dağıtmalıyız" diyen yazar, kendi payına düşen görevi yerine getirmeyenlerin inkılap savaşında "sabotaj" yapmış olacaklarını ifade eder (1933: 1). Bu sözler Nabi'nin inkılaplara bağlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Daha sonra kaleme aldığı "Dil Özleşmesi İçin" başlıklı yazıdaki sözlerini yorumlarken de geçerlidir. Şöyle ki yazarın inkılaplâra bu derece bağlılığına rağmen sanat ve edebiyat söz konusu olduğunda daha farklı bir noktada durduğu anlaşılır.

Derginin 30. sayısında yer alan "Dil Özleşmesi İçin" başlıklı yazıya, 18-23 Ağustos 1934'te toplanan II. Türk Dil Kurultayından sonrasına denk gelmesi açısından da bakmak gerekmektedir. Yaşar Nabi'ye göre cumhuriyet döneminde yapılan dil çalışmaları, Osmanlı döneminde dilin özleşmesi için yapılanların tümünü geçecek düzeydedir. Dil Cemiyeti'nin bilimsel yollarla yaptığı çalışmalar, sözlerin derlenmesi, Türkçe ekler, sentaks ve gramer üzerinde yapılan çalışmalar, millete yol gösterici niteliktedir. Sözünün bu noktasında Yaşar Nabi, dil konusunda iş edebiyata ve sanata geldiğinde bakış açısının farklılaşması gerektiğine inanır. Bu düşüncesini ve hassasiyetini dönemin koşulları, *Varlık*'ın durduğu yer, yapılan tartışmalar dikkate alındığında çok ustaca dile getirdiği görülür. 'Estetik', 'ahenk', 'zevk' ve 'sanatkâr' bu paragrafın anahtar kelimeleridir:

> Dil işi her şeyden önce bir estetik işidir, ne kadar ilmî bir görüşle hazırlanmış olursa olsun; estetik kaidelerine uymayan kelimeler halk diline çok güç yerleştirilebilir. Pek büyük ve ehemmiyetli bir iş olan söz yayma işi doğrudan doğruya sanatkârlara düşen bir iştir. Sanatkâr, tabiî bir insiyakla, yaşayacak kelimeleri yaşamak imkânı olmayanlardan ayırt eder, onları en doğru yerlerde en doğru şekiller içinde kullanarak halkın dilinde yeniden diriltir veya yoktan yaratır. Zevk mahsulü olmayan söz seçişleri hiçbir kıymet ifade etmez, böyle sözler, kullanıldıkları yerde cansız birer kalıp olarak kalmaya mahkûmdurlar (1).

Yaşar Nabi'nin eski ve yeni kelimelerde aradığı temel unsur "zevk mahsulü" olmaları ve "estetik kurallara uygunluk" gibidir. Yazarın estetik kurallara uygunluktan tam olarak neyi kast ettiği anlaşılamaz. Fakat, *Ülkü* dergisinde Yaşar Nabi'nin, Ruşen Eşref'in *Boğaziçi* adlı eserini değerlendirirken yaptığı bir yorum bu aşamada yardımcı olabilir. Şöyle ki Yaşar Nabi, Ruşen Eşref'in Osmanlıca kelimeleri kullanmasını ahenk konusuyla ilişkilendirir. Ruşen Eşref'in Osmanlıca kelimeleri kullanmasının nedeni onların "gür ahenkli" ve "tannan" olmalarıdır, oysa Öztürkçe çok "tok bir ses"e sahiptir. Yaşar Nabi, Ruşen Eşref'in eski kelimeleri kullanmasını ahengi sağladığı için mazur görür. Buradan hareketle Yaşar Nabi için kelimelerin estetik olması ahenkli bir sese sahip olmaları anlamına geliyor denebilir. (*Ülkü*, Cilt 12, sayı 69, 277).

Yaşar Nabi, "Dil Özleşmesi İçin" başlıklı yazısının devamında da "ahenk" konusuna dikkati çeker. Ona göre, söyleyişte ahenk önemlidir, bunu da ancak kelimeleri kullanan sanatçı en iyi şekilde sağlayabilir. Bu noktada Tarama Sözlüğü'ndeki kelimeleri gelişigüzel kullanmak doğru değildir:

> Eski Türk sözleri arasında bugün bir seçim yaparken her şeyden önce ahenksiz oldukları için ölmüş sözleri ayıklamalı ve bir yana bırakmalıyız. Hiçbir yerde artık yaşamayan söz, yaşama kabiliyeti olmadığını zaten isbat etmiş demektir. Böyle bir sözü diriltmeye kalkışmaktansa yerine dilimizin bugünkü ahenk nizamına uygun yeni sözler yaratmak daha doğru bir hareket olur (Cilt 2, Sayı 30, Birinci Teşrin (Ekim) 1934).

Yazara göre, eski kaynaklar taranarak kullanımdan düşmüş "ölü" ve "ahenksiz" kelimeleri diriltmeye çalışmak hatalı olacaktır. Bu durum tıpkı, güneş kelimesinin eskiden dilimizde olan ve "bir süs niteliğindeki" Arapça ve Farsça karşılıklarının kullanılmasına benzer. Dili zenginleştirmeyen bu kullanım, Türkçesi mevcut kelimelerin Uygurca ya da Çağatayca karşılıklarını dile sokmaya çalışmak hatasıyla aynıdır.

Varlık'ın Nurullah Ataç'ın deyimiyle "devrimin dergisi" olduğu düşünüldüğünde Dil Devrimi'nin Osmanlıca kelimeleri hızla tasfiye etmeye ve yerine yeni kelimeler koymaya çalıştığı 1934 yılında, Yaşar Nabi'nin buradaki aşırılığı eleştirebilmesi dikkate değerdir (Ataç, 2010: 80).

Reşat Nuri Güntekin'in Yaşar Nabi için kullandığı **"**İnkılâbı inkılâba karşı koruyor" cümlesi, Nabi'nin bu tür tutumları için kurulmuş olsa gerektir. "Varlık'ın Yirminci Yılı" başlıklı yazısında Güntekin, edebiyatçı, aydın ve inkılâp arasındaki ilişkiyi ve bu ilişki bağlamında *Varlık*'ı değerlendirirken derginin, sessiz ve etkin bir işlev gördüğünü dile getirir (2010: 83*).* Bu işlev derginin, dil konusunda yapılan tartışmalardan uzak bir "sığınak" olmasıdır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında düşünce ve sanat alanında da pek çok işler yapılmıştır. Fakat aydın ve sanatçıların daha fazlasını üretmek için zamana ihtiyaçları vardır. "Böyleleri için *Varlık* uzun yıllar, dışarıdaki havaya karşı sessiz sedasız bir sığınak hizmeti görmüştür. Hatta inkılâbın en iyi mahsüllerini korumak yoluyla, bir bakıma, inkılâbı inkılâba karşı savunmuştur da denebilir" (83).

Reşat Nuri Güntekin, Yaşar Nabi'nin ve Varlık'ın özleştirmeciliğe yönelik tavrını ortaya koyarken yaptığı değerlendirmede devrimin rüzgârıyla bir günde tarzını değiştiren yazarları ironik bir dille eleştirir:

> Dil hareketinde birçok dergiler, aceleye gelmiş bir deneme olan kılavuz kelimelerini yirmi dört saatte kullanmaya başlamışlar, onlarla şiirler yazmışlar, az sonra kılavuzda bir değişiklik olunca da gene hemencecik değişmişlerdir. *Varlık*'a gelince dil yenileşmesi denen şey, esasen edebiyatın malı idi; kılavuzdan çok evvel edebiyatın kendi içinde başlamıştır. Halis edebiyatın bir temsilcisi olarak *Varlık* da bu hareketin içinde idi. Bir gün evveline kadar yalana yalana kullandıkları *fahru hubur* ve *şermü haya*'yı bir gün sonra *kıvanç* ve *utkuya* çevirenlerin elbette çok daha ilerisindeydi. Fakat o, dirije dili, dirije ekonomi kadar kolay benimsemedi. Bugünün en güzel Türkçesini yazan genç edebiyat nesli, gelişmelerini onun sayfalarında yapmış olanlar olduğuna göre demek ki onun tuttuğu yol en doğrusu imiş" (83).

Reşat Nuri, *Varlık*'ı değerlendirirken aynı zamanda o dönemin edebî arenasının Dil Devrimi'nin yarattığı politik havadan nasıl etkilendiğini de ortaya koyuyor. Bu etkilenmenin boyutlarını *Ulus* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yazılan Öztürkçe şiirlerde ve hikâyelerde de görebilmiştik. Yazarların Cep Kılavuzunu açıp oradaki kelimelerle şiir/yazı yazmalarını istihza ile karşılayan yazar, bunun yanı sıra *Varlık*'ın söz konusu akıma kapılmadan "dil yenileşmesi"ni devam ettirmesini taktirle karşılar.

15 Aralık 1934 tarihli *Varlık*'ta bir duyuru yer alır. Bu duyuruda Yaşar Nabi, Atatürk'ten bizzat gelen direktiften uzak kalamamış görünmektedir. Yazarlardan yazılarında Öztürkçe kullanmalarını isteyen duyuru şöyledir:

> Yazı Arkadaşlarımızdan Dileğimiz Yüce Atatürk'ün buyruğu ile girmiş olduğumuz büyük dil özleşmesi ve düzenlemesi işinde Varlık kendi payına düşen yükünü gerektiği özenle ele alacaktır. Onun için bütün yazı arkadaşlarımızdan bize Öz Türkçeyle yazılar vermelerini, yazılarında yabancı sözleri ellerinden geldiği kadar azaltmalarını ve Türkçe karşılığı bulunan yabancı sözlerini ve terkiplerini hiç kullanmamalarını dileriz. Büyük ve özlediğimiz Türk dili ancak Türk yazar ve düşünürlerinin el ve iş birlikleri ile ortaya çıkacaktır **(**Cilt 2, Sayı 35, 15 I. Kânun [Aralık] 1934, 1).

Bu duyurunun yayımlandığı tarihlerde Matbuat Umum Müdürlüğü Atatürk'e ait bir tebliğ yayınlamıştır. 18 Kasım 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan "Özdil Yolunda" başlıklı haberde bu tebliğde gazetelerde Öztürkçe yazılan yazıların diğer sayfalara bölünmeden tamamının ön sayfada yer alması istenmektedir. Atatürk'ün bu işaretiyle birlikte tezin ilk bölümünde örnekleri verilen bu tür yazılar yazma akımı başlamıştır. Yaşar Nabi'nin de ilgili tebliğin ve basın dünyasındaki atmosferin etkisiyle *Varlık*'taki söz konusu duyuruyu yaptığı ileri sürülebilir.

Bu ilandan sonraki sayılarda Yaşar Nabi'nin kendi yazılarında çok sık olmasa da Öztürkçe kelimeler kullanmaya çalıştığı görülür. Örneğin "Basın Kurultayı"

başlıklı yazısında bu tür kelimeler kullanır ve yazının bitiminde kelimelerin Osmanlıca karşılıklarını verir: "dergi-mecmua, dizici- mürettip, sonuç-netice, örgüt-teşkilat, önemli-mühim, ortacılık-mutavassıtlık, basım-tabı, asığ-menfaat, yayım-neşriyat..." (Cilt 2, Sayı 46, 1 Haziran 1935).

1935 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise, söz konusu rüzgâr biraz dinmiştir. Yaşar Nabi'nin sanatı, estetiği kollayan tavrı "Öz Dil İçin" başlıklı *Varlık* *i*mzalı bir ilanla yine açığa çıkar. Türk Dili Araştırma Kurumu, bütün gazete ve dergilere mektup göndererek, her gün verilen beşer kelimelik listelerde geçecek Osmanlıca kelimelerin o tarihten sonraki yazılarda kullanılmamasını, bu kelimelerin geçmesi hâlinde değiştirilmesini istemiştir. Yaşar Nabi, TDK'nın bu isteğini yazarlarına bildireceğini ve yazarlarından listelerdeki kelimeleri kullanmamalarını rica edeceklerini söyler. Ayrıca, dört-beş sayı sonrasının yazılarının hazır olduğunu, bu yüzden listeleri takip etmenin imkânsız olacağını ama yine de "öz Türkçe savaşında" *Varlık*'ın en önde yer alacağını dile getirir. Bütün bu açıklamalarının arasında, Osmanlıca kelimeleri değiştirmenin "yazı'nın sanat değerini" azaltacağına ilişkin sözleri, o dönem için kayda değer bir çıkış olarak değerlendirilebilir:

> Ancak *Varlık*, baştan başa imzalı yazılarla çıktığı ve bir san'at dergisinde neşredilen eserlerin, hatta bir virgülüne bile dokunmamayı en esaslı ödev saydığımız için, Osmanlıca kelimeleri değiştirmek hakkını kendimizde görmüyoruz. Hem yalnız kelimelerin değiştirilmesi kötü bir çevirmecilik olacağından üzerinde işlenilen yazının san'at değerini de azaltabilir, en doğru yol, yazıların, öz Türkçe düşünülerek kaleme alınmasıdır (Cilt 2, Sayı 46, 1 Haziran 1935).

Yaşar Nabi'nin edebiyatın ve sanatın özerkliğini koruma karşısındaki tavrı çok önemlidir ve dikkate değer bir hassasiyettir. Yaşar Nabi çözümün, her biri imzalı çıkan yazılara müdahalede değil, yazarların Öztürkçe düşünerek yazmayı denemelerinde ve öğrenmelerinde olduğunu ileri sürmektedir. Fakat kendisi de bu beyanatıyla çelişerek yazarların yazılarına müdahale etmiş ve öyle yayımlamıştır.

Yaşar Nabi'nin söz konusu müdahalesine verilecek ilk örnek Ziya Osman'ın [Saba], "Her Akşamki Yolumda" şiirinde yaptığı değişikliklerdir. Şiir, *Varlık*'ta şu haliyle yayımlanır:

Her Akşamki Yolumda

Her akşamki yolumda ben yine gidiyorum.
Her akşamdan vücudum bu akşam daha yorgun,
Öyle istiyorum ki bu akşam biraz sükûn,
Şu mermer üzerine yatıversem diyorum.

Tanrım! Şuracıkta sen bari gözlerimi yum.
Sen bana en son kalan; ben senin en son kulun,
Bu akşam, karanlığa gömülen İstanbul'un
En eşsiz köşesinde uyumak istiyorum.

Burda, taşlar üstüne çöken aç gibi kalıp,
Burda, yere devrilen bir ağaç gibi kalıp,
Sessizliği öylece dinlemek istiyorum.
(Cilt 2, Sayı 35, 15 Aralık 1934).

Şiirin, 1947 yılında *Geçen Zaman*'da yer alan hâlinin yayımlanan ilk versiyonundan farklı olduğu görülür. 1931'de yazılan şiirin aslı aşağıdaki gibidir:

Her Akşamki Yolumda

Her akşamki yoluma koyulmuş gidiyorum.
Her akşamdan vücudum bu akşam daha yorgun.
Öyle istiyorum ki bu akşam biraz sükûn,
Bir cami eşiğine yatıversem diyorum.

—Rabbim, şuracıkta sen bari gözlerimi yum!
Sen, bana en son kalan, ben senin en son kulun;
Bu akşam, artık seni anmayan İstanbul'un
Bomboş bir camiinde uyumak istiyorum.

Sonsuz sessizliğini dinlemek istiyorum.
Bilirim ki taşlığın bir döşek kadar ılık,
Sana az daha yakın yaşamak için artık,
Rabbim, ben yalnız zeytin ve ekmek istiyorum (33).

Şiirin *Varlık*'ta yayımlanan hâlinde yer alan, "Şu mermer üzerine" ifadesinin "bir cami eşiğine" yerine, "Tanrım" nidâsı "nın ise "Rabbim"in yerine kullanıldığı görülür. Ayrıca, "Bu akşam, karanlığa gömülen İstanbulun / En eşsiz köşesinde

uyumak istiyorum." dizeleri de "Bu akşam, artık seni anmayan İstanbulun / Bomboş bir camiinde uyumak istiyorum" dizelerinin yerine gelmiştir.

İlk bakışta şiirdeki değişikliklerin kimin tarafından yapıldığı ve şiirin *Varlık*'ta yayımlanan şeklinin mi yoksa diğerinin mi şiirin ilk hâli olduğu anlaşılmaz. Bu konunun aslı, Ziya Osman ve Cahit Sıtkı [Tarancı] arasındaki mektuplarda gün yüzüne çıkar. Cahit Sıtkı, Ziya Osman'a yazdığı 23 Nisan 1942 tarihli mektubunda, şiirin "Bu akşam, artık seni anmayan İstanbul'un / Bomboş bir camisinde uyumak istiyorum" dizelerine yer verdikten sonra şöyle der:

> Allah'a inanmayan ve bunu bütün iğrenç patırtı gürültüsüyle haykıran İstabul'u senin kadar Yahya Kemal bile (elli yedi yaşına rağmen) duymamıştır. Yaşar'ın o beyti değiştirmek mecburiyetinde kalırken duyduğu ezayı tahmin edebiliyorum. (*Ziya'ya Mektuplar*. Cahit Sıtkı Tarancı, Varlık Yayınları, 2001, 121).

Bu alıntıdan, şiirdeki değişikliklerin Yaşar Nabi tarafından yapıldığı anlaşılır. Oysa Yaşar Nabi, yukarıda alıntılanan "Öz Dil İçin" başlıklı yazısında, "bir san'at dergisinde neşredilen eserlerin" "bir virgülüne bile dokunmamayı en esaslı ödev saydığı" için, "Osmanlıca kelimeleri değiştirmek hakkını kendi[lerinde] görm[ediklerini]" dile getirmişti. Dolayısıyla Nabi'nin kendi söylemiyle ve ilkesel duruşuyla çeliştiği rahatlıkla söylenebilir.

Ayrıca şiirde değiştirilen "Rabbim" ve "cami eşiği" ifadelerinin salt Osmanlıca olmalarından öte dinî literatüre ait oldukları göz ardı edilmemelidir. Şiirdeki anlatıcının, Rabbine "az daha yakın yaşamak" için onun "sonsuz sessizliğini" dinleyebileceği "taşlığı bir döşek kadar ılık" "bomboş bir camii"nde uyuma isteği de yerine getirilen dizelerde silinmiştir. Allah'a yakınlaşma isteği yerine, "taşlar üstüne çöken aç gibi" ve "yere devrilen bir ağaç gibi" kalan yalnız bir bireyin sesine dönüştürülür şiir. Buradan hareketle, Yaşar Nabi'nin şiire kelime ve ifade bazında yaptığı müdahalelerin Dil Devriminin İslam Medeniyetine dair

söylemleri, sembolleri ve imgeleri gösteren kelimelerden de uzaklaşmayı içerdiği iddiasına karşılık geldiği söylenebilir. Nitekim, Atatürk'ün "kaza ve kader" yerine "talih ve şans" kelimelerini tercihi, bu tabirlerin arka planındaki dünya görüşüyle ilgiliydi (Sadoğlu, 2010: 199-200). İlki İslamî bir anlayışı ikincisi ise bireyin iradesini gösteriyordu. Bu tür tercihler, Kemalizm'in Dil Devrimi'nden beklentisinin uzun vadede yaratacağı zihniyet değişikliğiyle ilintiliydi (200).

Yaşar Nabi'nin bu tutumunun bir benzerini Emin Özdemir "Yaşar Nabi'nin Dilsel Söylemi" başlıklı yazısında aktarır. Emin Özdemir, *Varlık*'taki ilk yazısının yayımlanırken değiştirilip değiştirilmediğine bakar. Metindeki iki kelimenin değiştirilmiş olduğunu görür; "tebessüm" yerine "gülümseme", "galiz" yerine de "çirkin" kullanılmıştır. Bu anı bize Ziya Osman'ın şiirinde yapılan değişikliğin tekil bir örnek olmadığını gösterir. Ne ki, Özdemir bu değişikliğin sebebini hemen anlayamaz. Kelimelerin Öztürkçe olmadıkları için değiştirildiklerini ve *Varlık*'ta yazmanın şartlarından birinin kelimelerin "Türkçelerini yeğlemek" olduğunu daha sonra anladığını ifade eder (351).

Özdemir, yazısına yapılan müdahaleyi sorun olarak görmez, aksine Öztürkçeye yönelik kendisinde uyanan dikkatin ve bilinçlenmenin bir başlangıcı olarak görür:

> O günden sonra dergide yayımlanan yazıları bir başka gözle okuyordum; sözcük örüntüsü, sözcüklerin seçimi, kullanımı yönünden de değerlendirmeye başlamıştım. Şu vargıya ulaştım sonunda: Türkçe sözcükleri yeğleme, derginin, daha doğrusu *Varlık* yazarlarının ortak tutumuydu. Benim için dilsel bir bilinçlenme olmuştu bu. Bundan böyle Türkçe sözcüklerle yazacak, Türkçe sözcüklerle düşünecektim. Dahası buna zorlayacaktım kendimi (2010: 353).

Emin Özdemir bu bilinçlenmenin sadece kendisiyle sınırlı olmadığını, yazı dünyasına adımını *Varlık'*ta atanlar için de geçerli olduğunu dile getirir. Yaşar Nabi'nin Fazıl Hüsnü [Dağlarca] üzerindeki etkisinin de "Türkçeye yönlendirme,

Türkçe sözcüklerle düşündürme" olduğunu hatırlatır. Fazıl Hüsnü'nün Öztürkçe konusunda geliştirdiği titiz tutumun 1955'ten sonra zirveye ulaştığı ve bu tarihten sonra geriye dönük olarak, yazdığı bütün şiirlerdeki Osmanlıca kelimeleri Öztürkçeleriyle değiştirdiği tezin ilgili bölümünde irdelenecektir.

Emin Özdemir *Varlık*'ın, Dil Devrimi'yle sözlüğe giren yeni kelimelerin okurla buluşmasında çok önemli bir yeri olduğunu, bu anlamda derginin bir "uygulamalı okul" gibi çalıştığını belirtir. Buna karşın Yaşar Nabi'nin dengeli ve akılcı bir tutum sergilediğinin, "özleştirmecilik adına, anlaşılırlık, okunabilirlik, yazınsallık" niteliklerinden vazgeçmediği bilgisinin, derginin sonraki yıllardaki sürekli yazarlarından birisi tarafından da dile getirilmesi önemlidir. Ayrıca Özdemir'in, Yaşar Nabi'nin dergiyi "halkın kolay sindiremeyeceği acayipliklere, çetrefil deyişlere, aşırı yeniliklere" kapalı tuttuğunu belirtmesi de, bizim *Varlık* ve Dil Devrimi bağlamında yaptığımız incelemeler sonucundaki tespitlerimizle örtüşür niteliktedir (353).

Varlık dergisini incelemenin sağladığı faydalardan biri, 1932'de ve 1934'te yapılan Dil Kurultaylarının bir edebiyat dergisinde, hem de o dönemin en iddialı edebiyat dergisindeki yansımalarını görmek imkânını sağlamasıdır. Derginin iddiası "Türk edebiyatının [o tarihte] en olgun ve erişkin devresinde olduğunu neşredeceği eserlerle ispat et[mektir]" (Sayı 1, 16). Bu taramalarda elde edilen veriler, dönemin gazetelerindeki verilerle birebir örtüşmez. *Varlık*'ın ya da Yaşar Nabi'nin bütünüyle devrimin yanında konumlanmasına rağmen sanat ve estetikten taviz vermediği görülür. Oysa, gazetelerde politik olan estetik olana ağır basmıştır. Kaldı ki, dönem gazetelerinde yayımlanan şiirlerin bazıları, salt sanatkarlarca değil aynı zamanda aydın ve bürokrat diye tanımlanabilecek kişilerce yazılmıştır. Her iki tarzda şiir yazan Halit Fahri Ozansoy ise bu konuda bir istisnadır.

İncelenen bölümlerde tek tek yazarların dil tutumlarına yer vermek mümkün olmasa da, bazı yazarların Osmanlıca kelimeleri kullandıkları görülürken, ki bu dil aslında dönemin yazılı dilinin geldiği noktayı birebir yansıtır, bazı yazarlarda bu kullanım gözlenmez. Örneğin Abdülhak Şinasi [Hisar] ve Nahit Sırrı [Örik]'in yazıları devrimden etkilenmemiş gibi dururlar. Nahit Sırrı'nın "Kanlıcanın Bir Yalısında" hikâyesi (Sayı 2, 1 Ağustos 1933) ya da Abdülhak Şinasi'nin "Seyahat Notları"nda (Cilt 2, Sayı 34, 1 Aralık (I.Kânun) 1934) böyle bir tavır bulunmaz.

Hattâ Sait Faik'in *Varlık*'ta yayımlanan ilk öyküleri de, örneğin "Sevmek Korkusu" **(**Cilt 2, Sayı 35, 15 I. Kanun [Aralık] 1934), Osmanlıca kelimeler içerir ve bu durum Yaşar Nabi'nin eleştirisine neden olur. Sait Faik'in *Semaver* adlı yeni çıkan eserine dair övücü bir yazı kaleme alan Yaşar Nabi, bazı yerlerde yazarın eski kelimeler kullanmasını gereksiz bulur. Şöyle ki, "kayıtsız bir ihmalcilik" ve "pürüz" olarak tanımladığı bu kullanımlar, yine yazarın biraz özen göstermesiyle düzelecektir. Yaşar Nabi'nin tespit ettiği eski kelimeler ve kalıplar şöyledir: "Anlatışta birbirini takip eden 'mazii nakli veya şühudi, üçüncü müfred şahısları ile artık bu kadar taze bir üslûbun içinde yer bulmaması lâzım gelen 'avdet etmek' gibi bazı eski kelimeler ve klişeler buna bir misal olarak gösterilebilir" (Cilt 3, Sayı 69, 15 Mayıs 1936).

Oysa yine genç bir öykücü olan Sabahattin Ali'nin ilk öykülerinin Osmanlıca kelimelerden uzak olduğu fark edilir. 1 Mart 1935 tarihli 40. sayıda yer alan "Kırlangıçlar" adlı öykü örnek olarak verilebilir.

Yaşar Nabi, yazılarında ara ara dönemin siyasi havasından etkilenmeler görülse de şiirlerinde sade bir dil kullanır, yeni türetilen kelimeleri kullanmaz. "Rüyalarım" şiirinin bir dörtlüğü bu duruma örnek gösterilebilir.

Rüyalarım, içinde sen olduğun geceler,
-Vücudum şiltelerin emerken hazlarını-

rüyalarım, içinde sen olduğun geceler
bana bir ölüm gibi hissettirir yarını
(Sayı 6, 1. Teşrin 1933).

Varlık'tan, Tarama Dergisi'nde yer alan kelimelerle yazılmış şiir ya da öykülere örnek bulmakta güçlük çekilir. Örneğin "Öztürkçe" üst başlığıyla yayımlanan Fazıl Hüsnü'nün "Arkasından" adlı şiirinin neden bu başlıkla yayımlandığını anlamak güçtür. Şiir şöyledir:

Gün olup geriye dönecek ama,
Gelmiyor bir türlü gelesi onun.
Ben de bir gelincik taktım yakama;
Gelincik doluymuş selesi* onun

Yollar bir söz olsa bildiği dile;
Anlasa niceymiş, neymiş bir çile.
Yollarda şu dört nal erişse bile,
Atımın ipekten yelesi onun...

Bir türkü yaksın bir tele diyormuş;
Söylesin yasım ele diyormuş;
Duydum ki, gelmesin hele diyormuş;
Gönlüme nidecek helesi onun!
*Sepeti
(Cilt 2, sayı 35, 15 I. Kanun [Aralık] 1934).

Belki de bu şiirin Öztürkçe kabul edilmesinin nedeni, yeni türetilmiş kelimeleri kullanıp kullanmaması değil, Osmanlıca kelime kullanmamasıdır, bu da Yaşar Nabi'nin Dil Devrimi'nden anladığıyla birebir örtüşen bir durumdur.

Düzyazılara bakıldığında yine çok az sayıda örneğe rastlanır. Aynı sayıda ve aynı başlık altında Hasan Refik Ertuğ imzalı "Gecelerin Dili Var mı?" adlı denemede

yalnızca "açkı" (anahtar) kelimesi kullanılmıştır (Cilt 2, sayı 35, 15 I. Kanun [Aralık] 1934).

1935 yılının Ocak ayına gelindiğinde Yaşar Nabi, yeni yıl yazısını "Öz Türkçe" başlığı altında yayımlar. 1934 yılında yapılan devrimlerin önemini anlatır ve Öztürkçe kelimeler kullanmaya çalışır: "Yarınki büyük Türkiye yapısı bu sağlam temel üzerinde berkitilecektir" (Cilt 2, Sayı 36, 1 Son Kânun [Ocak] 1935). Nabi, ulusça bir "dil kalkınması" yaşandığını, dil savaşının ulus çapında bir isteğe karşılık geldiğini ve bu yüzden güçlü bir yankı bulduğunu dile getirir.

36. sayıda "Öz Türkçe" başlığı altında Adile Maksudi'nin "İki Acun" adlı şiiri yer alır. Bu şiirde sadece "acun" ve "dökel" kelimelerinin Öztürkçe olduğu görülür. O dönem *Ulus* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yer alan şiirlerin yanında bu şiirde yapılan denemenin daha küçük ölçekte olduğu anlaşılmaktadır:

> **İki Acun**
> Yüce tanrı, nedense, iki *acun* [dünya] yaratmış,
> Şu, bir de içimdeki; yazık artık iş yapmış.
> Güzel olduktan sonra, yetişirdi bir teki.
> Bendeki acun varken, gerekmezdi öteki.
>
> Ne uluğdur, ne *dökel* [tam] nesneler acunumda!
> Kişiler ne erdemli içimdeki yurdumda!
> Benzer duygular orda ışıktan çiçeklere,
> Veya bir sazdan çıkan güzel, uygun seslere
> [...] (Cilt 2, Sayı 36, 1 Son Kânun [Ocak] 1935).

Çevirilerin, gerek edebiyatımıza kaynak oluşturma gerekse dilimizi yenileme bağlamındaki önemi Yaşar Nabi tarafından da tespit edilmiştir. Bu bağlamda dergide yayımlanan çeviri metinlerin yoğunluğu dikkat çekicidir. 1941'de kurulacak Tercüme Bürosu'nun ön adımları *Varlık*'ta atılmıştır denilebilir.

Halit Fahri Ozansoy'un ikili bir yol benimsediği daha önce de belirtilmişti. Şairin Öztürkçe kelimelerle yazdığı şiirlerle *Varlık*'ta böyle bir kaygı gütmeden yazdığı şiirler hemen hemen aynı dönemlerde yayımlanır. "Geçen Bir Şenlik İçin" şiiri söz konusu dil tutumunu göstermek açısından örnek olarak verilebilir:

Kadehler dibindeki son damla kızıllık mı,
Ne kaldı hayal olan o gençlik şenliğinden?
Yoksa o kadehler de gönlüm gibi kırık mı,
Ne kaldı o sofrada bir şair benliğinden?

O sesler, o gülüşler, o baygın iç çekmeler,
Hepsi bir hatıranın ölgün akisleri mi?
Sevdayı alev gibi parlatan gecikmeler,
Hepsi tatlı bir ânın dağılan sisleri mi?

Sabah çoktan ağardı üstünde o bahçenin,
Baktım ki saksılarda kalmamış solmayan gül.
Yıllar geçse üstünden nice coşkun gecenin.
(Cilt 3, sayı 49, 15 Temmuz 1935).

Varlık'taki "Ölen Bir Kurtizana" (Cild 3, sayı 52, 1 Eylül 1935) ve "Ağaçlar" (Cilt 3, sayı 57, 15 Sonteşrin [Kasım] 1935) adlı şiirler de yine bu tarzdadır. Oysa Halit Fahri'nin 7 Şubat 1935'te *Servetifünun*'da yayımladığı "Geceler Haykırıyor, Dinle, Kubilay", 18 Nisan 1935'te yine *Servetifünun*'da yer alan "Yeni Kadına" ve 26 Kasım 1934'te *Cumhuriyet* Gazetesi'ndeki "Tan Yolcusu" adlı şiirleri Öztürkçe kelimelerle yazılmıştır[50]. Halit Fahri'nin bu tür şiirlerini *Varlık*'a değil de diğerlerine iletmesi Yaşar Nabi'nin ortaya koymaya çalışılan yayın politikasından kaynaklanmış olabilir.

[50] Bu şiirler Tezin I. Bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Varlık'ın çıkış yazısında "Yaratıcı bir devrim kuşağının sanat alanında da var olduğunu göstermek ve onun için çalışmak istiyor…" deniyordu. Ayrıca "Dil özleşmesi işinde yararlı bir varlık göstermek istediği" de belirtiliyordu (15 Temmuz 1933). Bu bölümde 1933-1937 yılları arasında derginin ve Yaşar Nabi'nin yayın politikasına yakından bakılmış ve "dil özleşmesi" konusunda açıktan söylenen ve ilan edilenle derginin arka planında işleyen farklı bir yapının varlığı ortaya konmuştur. Yaşar Nabi'nin Dil Devrimi'nde aşırılığa gitmeden orta bir yolda ilerleme çabasına karşın, özellikle Ziya Osman Saba'nın "Her Akşamki Yolumda" şiirinde yaptığı değişiklikler, edebiyat tarihimiz ve siyasi tarihimiz açısından da çok şaşırtıcıdır.

D. Gramsci'nin "Organik Aydın"ı Bizde Nasıl Şiir Yazar?

Bütün bu süreçte Cumhuriyetin yönetici elitinin görünür/görünmez yönlendirmesinin, söz konusu şiirlerin yazımında etkisi olduğu açıktır. Gramsci'ye göre bu yönlendirmeler "siyasal irade marifetiyle yeni bir sanatsal üslûp yaratmak üzere gerçekleştirilen 'yapay', 'dışsal' ve zorlayıcı girişimlerdir" (Forgacs, 2010: 489). David Forgacs, Gramsci'nin buna karşı, "sanatçıların yeni bir kültürün tarihsel zorunluluğunu hissettiklerinde bu kültürün ussallığını gönüllü olarak kabul ettiklerini ve tarihsel eğilim eğrisini izleyen yapıtlar ürettiklerini ileri sür[düğünü]" belirtir (489). Tıpkı, Halit Fahri'nin, Fazıl Ahmet'in ve adı yeni duyulan genç şairlerin bu "tarihsel zorunluluğu", "gönüllü" olarak kabul etmeleri ve bu "tarihsel eğilime" göre şiirler yazmış olmaları gibi.

Bu aşamada, Öztürkçe'yi kullanarak yazı yazmanın, hem bir "organik aydın" olarak verili ideolojiyi yeniden üretmek anlamında bir işlevi olduğu hem de dönemin iktidarıyla bir yakınlık kurmak için araç hâline geldiği düşünülebilir. Örneğin Mehmet Nurettin [Artam], II. Türk Dil Kurultayı öncesi, daha önce *Hâkimiyet-i*

Milliye [Ulus] gazetesinde yayımladığı şiir ve yazılarını kurultay öncesinde "Öz Dilimizde Sınangılar" adıyla bir kitap hâline getirir ve kitabın ilk sayfasında buradaki amacını şöyle açıklar:

> Tarama Dergisinin **cayları** birer birer basılıp dağıtılmaya başlayınca Türk okur yazarları yerine getirilmesi gereken bir **yumuş** karşısında kaldılar. Bu **yumuş**, derlenmiş sözlerin içinde yanlış bulduklarını dil **oymağına** yazarak bildirmekti.Ben de bu caylarda sözler arasında seçtiklerimi, yeğrek bulduklarımı sıralayarak sözler yazmağa ve bunları Hâkimiyeti Milliye gündeliğinde bastırıp yaymağa koyuldum. İkinci dil kurultayının eşiğindeyiz. Bu topluluk oluncaya değin bu sözleri toparlayıp bir bitik kılığına sokmağı gönlüm diledi. Büyük kurtarıcının giriştiği büyük dil savaşı, hızlı ve **çin** adımlarla yürüdükçe Türk okuyucularının yakın bir ileride ve eyvel bitikler okuyacaklarını düşünerek **urunç** duyan bir yazıcı, bu çetrefil çizgileri onun **ulurak** katına sunmakla öğünür (Ankara, 1 Ağustos 1934).

Kitabın kapağında, başlığın altında "Tarama Dergisinden alınmış sözlerle yazılmıştır" ifadesi yer alır. Kitabın sonunda ise "Indeks" başlığıyla, kullanılan bu sözcüklerin anlamları yer alır. Sözlüğe göre yukarıda geçen kelimelerin anlamları şöyledir: "Cay": fasikül; "Yumuş": vazife; "Oymak": cemiyet; "Çin": isabetli; "Urunç": heyecan; "Ulurak": en büyük.

Mehmet Nurettin, kullandığı Öztürkçe kelimelerin zor anlaşılacağını düşünerek "çetrefil" diye nitelendirdiği yazılarını "büyük dil savaşı"nı başlatan "kurtarıcı"ya sunar. Bu durum, çalışmada daha önce ele alınan diğer şiirlerde de tespit edilen göndermelerden çok farklı değildir ve Gregory Jusdanis'in "Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür" adlı çalışmasında aktardığı 19. yüzyıl Yunanistan'ındaki durumla benzerlik taşır. O dönemde, Yunanistan'da resmî kültür, büyük ölçüde arındırma ideolojisi tarafından belirlenmiştir. "Aşırı arkaik söz dizimi biçimlerini kullanmak ya da arı şiire değer vermek, eğitimli seçkinlerin daha yüksek bir statü kazanmalarını ve bu statüyü korumalarını sağl[amaktaydı]" (104). Kuruluşunun ikinci on yılına henüz girmiş ve millî kimliğini yeni bir dil ile pekiştirmeye çalışan Türkiye'de ise, ele alınan örneklerde kesin olarak bir "statü"

beklentisi ya da statüyü koruma amacı açık değilse de iktidarla bir bağ kurma isteği görülmektedir. Söz konusu eğilim "Öz Dilimizde Sınangılar"da geçen "Ülkü" başlıklı yazıda görülür. Yazar, gençlere şöyle seslenir: "Çankaya üzerinden yurdun ve acunun üstüne kanatlarını geren ünlü kartal, ülkünün **ölgüsüz** ve **onuk ongunudur**" (12). ("ölgüsüz": lâyemut, "onuk": aziz, "ongun": arma). "Türk" başlıklı yazıda ise "Türk arıya benzer. Arı, beyine bağlı olduğu gibi, Türk te gerçek başbuğuna bağlıdır" ifadesi geçer (13).

Gazete ve dergi taramalarında, Dil Devrimi çerçevesinde yapılan soyadı kanunuyla ilgili haberlere çok fazla yer verildiği görülür. Yeni soyadlarının Öztürkçe kelimelerden alınması teşvik edilir. Bu durumun konumuz açısından ilgi çekici yanı ise, Konya Milletvekili Naim Onat'ın bu bağlamda yazdığı ve *Ulus* gazetesinde yayımladığı şiirlerdir. Onat'ın, İsmet Paşa'nın 26 Kasım 1934'te İnönü soyadını alması üzerine "Sevgili Başbakanımıza"[51] adlı şiiri ("Büyük Atatürk'ün yönelmiş göynü / Dedi, sana bugün: İsmet İnönü...") ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin *Ulus* adını alması üzerine de 29 Kasım 1934'te "Ata'ya" ithafen yazdığı "Ulus için" adlı şiiri (On beş yıldır Atatürk'ün / Ülküsüne oldu bayrak; Ulus için [Ulus] bugün, / Yeni antla yayıldı, bak...) yayımlanır[52].

Ulus gazetesinde şiirleri yayımlanan bir diğer milletvekili de İzzet Ulvi [Aykurt]'dir[53]. "Uluğ (Atatürk) için" ithafıyla yazılan "Türk'ün Güneşi" başlıklı şiir, hem Öztürkçe kelimelere yazılmış olması hem de bir milletvekili tarafından, iktidarın yayın organı kabul edilen bir gazetede, Atatürk'e ithafen yazılmış olması açısından değerlidir:

[51] *Ulus*, 28 Sonteşrin (Kasım) 1934, ilk sayfa.
[52] Ulus, 29 Sonteşrin 1934, ilk sayfa
[53] İzzet Ulvi Aykurt (d. 1879 – ö. 8 Kasım 1957)
TBMM II., III., IV. ve V. Dönem Afyonkarahisar, VI. Dönem Hakkari, VII. Dönem Eskişehir Milletvekilliği ve IV. Dönem Parlamentolar Türk Grubu Kurucu Üyeliği yapmıştır.

Gün oldu... daldık,
Yastan bunaldık;
Çok çetin bir **bun**
İçinde kaldık.

Yerler katıydı
Gökler hep sağır,
El kol düğümlü
Bukağlar ağır.

[...]

Sonsuz kaynaktır
Acunda umu...
Engeli; **güvenç**:
Yıkmaz olur mu?

İnleyen yurdun
Kara bağrından
Yükseldi bir (Güneş),
Bir uluğ Aslan

Gök **yaltırıkla**,
Parladı gözü,
Tunç çizgilerle
Bezendi yüzü.

Saçı doğunun
O altın **tanı**
Geçmiş **sanlarla**
Kükredi kanı.

Haykırdı: "Hey Türk,
Sensin en büyük
Budunu yerin;
Vardır **erlerin**!..,

Ulusal ordu
Bu sese uydu,
Çözüldü eller
Kurtuldu (**İl**)ler,
Başbuğ buyurdu
Kurduk bu yurdu..
Yol hep ileri
Dönmeyiz geri.

Varlığı ulu **evrene** eştir,
Adı (Atatürk)
Kendi güneştir.

O ad sevgiyle
Kanda yazılı,
O güneş içte
Canda kazılı![54]

“Yas”: keder, matem; “Bukağ”: Zincir; “Acun”: Dünya; “Umu”: Ümit, emel; “Engel”: Mania, mani; “Güvenç”: İtimat, istinat; “Yaltırık”: Nur, elektrik; “Bezenmek”: Tezyin olunmak; “Tan”: Şafak; “San”: Şan, şeref; “Budun”: Millet; “Er”: Kahraman, yiğit; “Ulusal”: Millî; “İl”: Memleket; “Evren”: Kâinat, felek; “Bun”: Sıkıntı.

İnkılâpların yapıcısına, dar çerçevede de Dil Devrimi’nin yapıcısına bir methiye olan “Türkün Güneşi” şiiri, İzzet Ulvi’nin bu devrimi benimsediğinin bir göstergesi olarak sunulmuştur. Bir yerde ideolojinin kurucusu ve uygulayıcısı konumundaki Naim Onat da bu kapsamda düşünülebilir- milletvekilinin/aydının bu tavrı, Gramsci’nin deyimiyle “kuram”ın (Öztürkçe ile yeni bir edebiyat kurmak) “pratik”e (Öztürkçe şiirler yazmak) dönüşmesine de karşılık gelir. Gramsci, siyasi partilerin, ideolojinin yeniden üretiminde nasıl etkin olduklarını ele alır. Ona göre, modern çağda siyasi partiler, dünya görüşlerini “ince ince iş[ler]” ve “yayar”. Buna bağlı olarak da kuram ve pratik arasında “daha sıkı bir ilişki kurulur ve böylece siyasi partinin dünya görüşü “canlılık kazanır, tamamen yenilenir ve eski düşünce biçimlerinin karşıtı olarak boy gösterir” (Crehan, 2006: 216).

Çalışmanın ilk kısmında I. Türk Dili Kurultayı’nda bildirileri ele alınan ve ikinci kısımda şiirleri ve yazıları incelenen yazarlar düşünüldüğünde, “belli bir sınıfla köklü ve yapısal ilişkileri” olması bağlamında, bu isimlerin çoğunun Gramsci’nin “organik aydın” tanımlamasına uydukları görülür (199). Bu aydınların “yaratıcı” olma vasıflarının yanı sıra “belirli dünya tasavvur[unun] aktarımı ve

[54] *Ulus*, 30 Sonteşrin (Kasım) 1934, ilk sayfa.

yeniden üretimi" de önemli özelliklerinden biridir (201). Dolayısıyla, Cumhuriyetin organik aydınları da Dil Devrimi'yle kurulmak istenen yeni bir dil ve edebiyat "tasavvuru"nu, bunun ilk örneklerini vererek aktarmaya çalışmışlardır.

Tüm bu inceleme ve değerlendirmelerden sonra şöyle bir soru sormak yerinde olacaktır: Etkisi sınırlı bir sürede ve çerçevede kalmış bu şiir/yazı denemelerine karşın, o dönemde bu akımdan etkilenmeden yazan ve bugüne kalmış şairler/yazarlar kimlerdi ve onların söz konusu atmosfere karşı geliştirdikleri bir tavır var mıydı? Kayahan Özgül'a göre, şiire Cumhuriyetten önce başlamış şairlerin, bu dönemde şiirlerini yayımlamamalarını ya da Faruk Nafiz'in (Bir Ömür Böyle Geçti, 1933; Elimle Seçtiklerim, 1934) ve Orhan Seyfi'nin (Kervan, 1935) yaptığı gibi, eski şiirlerini tekrar yayımlamalarını bir tavır olarak yorumlayabiliriz [55] . Yine Özgül'ün belirmesine göre, yeni kuşak şairler çoğunlukla bu akıma katılmamayı seçmiş görünmektedirler: Nâzım Hikmet (Taranta-Babu'ya Mektuplar ve Portreler, 1935), Fazıl Hüsnü [Dağlarca] (Havaya Çizilen Dünya, 1935), Cahit Sıdkı (Ömrümde Sükût, 1933), Hasan Âli (Dönen Ses, 1933), Vasfi Mahir (Tunç Sesleri, 1935), İlhan Berk (Güneşi Yakanların Selâmı, 1935) gibi şairler hatırlandığında, bu tavrın önemi ve sonuçları daha iyi anlaşılmaktadır.

Hece'nin Beş Şairi'nden Halit Fahri'nin [Ozansoy] de 1930'un başlarında kitap bastırmaması, 1938'de basılan "Sulara Dalan Gözler"deki şiirlerinin ise, söz konusu dönemde gazetelerde yayımladığı şiirlerle benzerlik taşımaması tekil bir örnek olarak görülmüştür. Yukarıda adı geçen Fazıl Hüsnü Dağlarca ise, tezin beşinci bölümünde 1930'larda dönemin politik havasından etkilenmeyerek şiir yazdıkları hâlde 1950'lerde, önceki şiirlerine müdahale eden şairler arasında incelenecektir.

[55] Bu paragrafta Kayahan Özgül'e atıfla kullanılan bilgiler, yazarın izniyle, henüz yayımlanmamış "Şiir Dili Çökerse" başlıklı yazısından alınmıştır.

BÖLÜM IV

TERCÜME DERGİLERİ EKSENİNDE GELİŞEN TARTIŞMALARA BİR BAKIŞ: "ESKİMİŞ DİL", "YENİ KELİMELER" VE "DİLİN YETERSİZLİĞİ"

Ana dili tasfiye ederken, bir yandan da zenginleştirmek parlak zekaların işidir. Zenginleştirmeyen tasfiye ekseriya ruhsuz kalır. Zira muhtevadan vazgeçerek yalnız ifadeye önem vermekten daha kolay bir şey yoktur.

Goethe

Dilde özleşme çalışmaları, 1935'ten sonra ve özellikle 1936 yılında yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultay'ında ileri sürülen Güneş Dil Teorisi'nin etkisiyle yavaşlamıştır. İsmet İnönü döneminde dilde özleşme faaliyetleri yeniden hız kazanır. İnönü, Eylül 1941'de "gerçek bir ulusal dilin yaratılması için... Türk aydınlarını uyaran bir bildiri" yayımlar, bir de örnek nutku olur. Radyo ve gazetelerde Öz Türkçe kampanyaları başlatılır, halk TDK sözcükleri için teşvik edilir. Ayrıca 1923-1938 yıllarında yürütülen eğitim ve kültür politikalarından farklı olarak bu dönemde Latin ve Yunan kaynaklarına yönelinir. (Heyd, 1954: 31).

Tezin bu bölümünde, ilk önce İnönü döneminde başlatılan Latin ve Yunan kaynaklarına yönelmenin önemli bir aşamasını oluşturan çeviri faaliyetlerinin düşünsel alt yapısını ortaya koyacağım. Sonrasında, Türkiye'de çeviri çalışmalarının

başlamasında atılan ilk resmî adımlardan biri olan Birinci Türk Neşriyat Kongresi'ne ve kongre bağlamında yapılan tartışmalara yakından bakacağım. Son olarak ise, Türkçe edebiyatın gerek dil gerekse yapı bağlamındaki gelişimini ve değişimini etkileyen ve cumhuriyet döneminin en yoğun çeviri faaliyetlerinin gerçekleştiği 1940 yılı sonrası süreçte çeviri dili konusunda yapılan tartışmalara yer vereceğim. *Tercüme* dergisinde yer alan bu tartışmalar, Türkçe'nin Dil Devrimi sonrası geçirdiği dönüşüm bağlamında, ilk kez bir tez çalışması kapsamında ve bütünlüklü bir şekilde ele alınacaktır.

Alfabe Devrimi'nin üzerinden on yıl geçmiş ve bu süre içinde yeni alfabeyle yayımlanan kitaplar 1 Mayıs 1939'da bir "Neşriyat Sergisi"yle toplu hâlde görünür kılınmak istenmişti. Bu sergiyle eşzamanlı olarak 1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında I. Türk Neşriyat Kongresi toplanmıştı. Kongrenin toplanmasındaki temel neden "Millî bir kütüphane" yokluğuna çözüm aramaktı. Bu kongre vesilesiyle yapılan yayınlarda Yunan ve Latin kökenli hümanist kültürün genç kuşaklara çeviri yoluyla aktarılması ve bu bağlamda bir kitaplık oluşturulması üzerinde birleşiliyordu.

Dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in I. Türk Neşriyat Kongresi 'nde yaptığı açış konuşmasındaki temel vurgu da hümanizme duyulan ihtiyaç ve bu kültür hamlesinin ancak devlet eliyle yapılabileceği yönündeydi. Hümanizmin, Latin ve Yunan klasiklerinin tam ve düzgün çevirileriyle özümsenebileceği düşünülüyordu. Böylesi bir çeviri etkinliği, dönemin koşullarında ancak devlet eliyle yapılabilirdi. Fakat aydınlar bu konuda farklı görüşler beyan ediyorlardı. Peyami Safa'ya göre alfabe ve dil devrimini devlet yaptıysa, bu devrimlerin ortaya çıkardığı boşluğun yerini doldurmak da devlete düşerdi. Devlet çeviri işine el atmalıydı. Çünkü bu, temelde maddi yatırımla ilgili bir meseleydi ve bunu da ancak devlet karşılayabilirdi. Ahmet Ağaoğlu ise bu konuda Safa'ya karşıt görüşteydi. Böylesi bir çeviri faaliyeti,

devletleşme ve standartlaşmadan başka bir anlama gelmeyecekti. Buna karşılık Muhittin Birgen ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi aydınlar, eserlerin nasıl ve hangi sermaye ile çevrileceği sorularına değil, hümanist kültürü aktarırken kullanılacak temel aracın, dilin nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaştılar. 1939'daki Türkçe bu çevirileri yapacak yeterlilikte miydi? Bizim bir lûgatimiz var mıydı? Herkesin kendisine göre bir sözlük oluşturduğu ortamda, sağlıklı çeviriler yapmak ne kadar mümkündü?

Söz konusu soru(n)ların yanı sıra bir de eski eserlerle ilgili ayrı bir tartışma yürüyordu. R.P. Yücer gibi yazarlar Arap harfli eski eserlerimizin de çevriyazılarının yapılmasını önemserken bazı yazarlara göre eski kitapların toplamının zaten bir işlevi ve önemi yoktu. R.P. Yücer *Birinci Türk Neşriyat Kongresi Raporları* içinde yer alan 2.4.1939- 4.4.1939 tarihleri arasında Bursa gazetesinde kaleme aldığı yazılarında: "Yazma ve basma eski kitaplardan, yeniden neşri faydalı olanlarının tespiti, başlı başına bir kültür hareketi teşkil e[ttiğini]" ifade eder. Ayrıca, Harf inkılabından önce, meraklı bir kesim tarafından okunup anlaşılan eski eserleri, herkesin kullanımına sunmanın "millî kültür" adına büyük kazanımları olacaktır (178). "Türkçeye Tercüme!" başlıklı [Ruhi Naci] Sağdıç imzalı yazıda ise, R.P. Yücer'in yazısına karşı çıkılarak eski eserlerin çevrilmesinin iyi sonuçlar vermeyeceği dile getirilir (1939: 81).

Bu konuda kurumlar arasında da duruş ve fikir ayrılığı gözlemlenmektedir. Örneğin, kongre raporlarında yer alan Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin [DTCF] hazırladığı "Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesince Türk harfleri ile Neşri Teklif Edilen Eski Eserler" başlıklı listenin üst yazısındaki ifadeler, diğer kurumların listelerinden (İstanbul Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu) ayrılır (1939: 292). DTCF'nin listesine göre, özellikle Tanzimat'tan önceki

eski eserlerin "fikir, muhteva ve metod bakımından kıymetlerini asla mübalağa etmemek" ve "onlardan bir Türk hümanizmi yaratmağa kâfi materyal beklememek gerek[mektedir]". Çünkü yeni kurulan Cumhuriyet, yeni bir "kültür"e dâhil olmuştur ve ilim, teknik ve felsefe alanında "gıdası"nı her yönüyle "mütekâmil" bu yeni kaynaktan almaktadır. Bu yüzden eski eserler düzenlenirken ve yeniden yayımlanırken tarihî vesika olarak kullanılacakları öncelemek ve kolaylıkla ulaşılır olmalarını sağlamak gerekmektedir (292).

I. Türk Neşriyat Kongresi 'ndeki tartışmalarda ortak unsurun "eski dil" ve "yeni dil" karşıtlığına dayalı bir ikilik olduğu görülür. 1930'lardaki tasfiye çalışmalarına karşın, özellikle genç çevirmenlerce kullanıldığı görülen Osmanlıca kelimelerle yüklü bir dilin varlığı dikkat çekicidir. Bu durum *Tercüme* dergisinde eleştirilmiştir. Ayrıca, bir diğer temel tartışma konusu da, Türkçe'nin çeviride yetersiz kaldığıdır. Bazı çevirmenler, bir yandan eski kelimelerin bu yetersizliğe karşı bir çözüm olabileceğini düşünürken, diğer yandan yeni bir dilin kuruluş aşamasında eski kelimeleri ve / veya söyleyiş biçimlerini kullanamayacaklarının farkındadırlar. *Tercüme* dergisindeki eleştiri yazıları aracılığıyla o dönem yapılan klasik eserlerin çevirilerine bakıldığında, dilin ciddî bir dönüşüm evresi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Tezin bu bölümünde son olarak, çeviri faaliyetlerinin yürütülmesinde hem fikirleriyle hem de yaptığı çevirilerle etkin bir rolü olan Nurullah Ataç, bu bağlamdaki konumu çerçevesinde incelenecektir. Bütün bu incelemeler sonucunda 1940'lı yıllarda üretilen ve dolaşıma giren "tercüme edebiyat"ın varlığının, dil bağlamında edebî kanonu nasıl etkilediği gösterilecektir.

A. Hasan Âli Yücel, Tercüme Seferberliği ve Tercüme Bürosu

Bu bölümde, tercüme "seferberliği"nin yapılmasına zemin teşkil eden Birinci Neşriyat Kongresi'ni ve dünya klasiklerinin çevirilerinin kimlerce, özellikle dil ve

edebiyat bağlamında, nasıl ve hangi tartışmalar ekseninde geliştiğini incelemeden önce dil ve edebiyatın yeniden şekillenmesinde işlevsel olan kültür politikalarının, hem teorisyeni hem de uygulayıcısı konumundaki Hasan Âli Yücel'in fikirlerine yakından bakılacaktır. Yücel, *Birinci Türk Neşriyat Kongresi Raporları*'nda yer alan konuşmasında şöyle demektedir:

> Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsüllerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor (1939: 8).

Hasan Âli Yücel bu alıntıda, "tercüme"yi "benliğin" kuvvetlendirilmesi için bir "mecburiyet" olarak nitelendirdiği gibi bunun, ancak bir "seferberlik" şeklinde yapılması hâlinde işe yarayacağını söyler. Bu sözlerde hissedilen telaş aynı zamanda bir geç kalınmışlığı da sezdiriyor gibidir. Nitekim bu durum, Gregory Jusdanis'in gecikmişlik duygusunun bir cemaate, modernliği başlatmış olanlara yetişme zorunluluğunu dayattığı belirlemesiyle de örtüşüyor (Jusdanis, 1998: 109).

Kimilerine göre ise, bu tercüme seferberliği ve Yücel'in uyguladığı kültür politikaları, yerellikten evrenselliğe bir geçiştir. Oysa evrensellik ve her modern toplumun edebiyatının vazgeçilmez bir özelliği görülen estetik özerklik de modernliğin bir dayatması değil midir? Jusdanis, "evrensellik"in ve "büyüklük"ün, bu sıfatları haiz olmayan diğer edebiyatları "mülksüz" bıraktığını ve "majör" ve "prototip" bir edebiyatın karşısına "taklit" ve "minör"ü koyduğunu belirtir. Her ne kadar Türkçe edebiyatı bu minör edebiyat kapsamında değerlendirmek yanlış olsa da, modern Türkçe edebiyatın Tanzimat'tan bu yana taklitle başladığını, bu geniş tercüme faaliyetlerinin de bunun bir uzantısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tercümelerde edebî metinlerin tür açısından taklit edilmesinin yanı sıra, dilin ve cümle yapılarının da kaynak metinlere benzetilme çabası dikkat çekicidir. Buradaki

benzetmeyle daha çok Türkçe sentaksta yapılan oynamalar kast edilmektedir. Bu konu, tezin "Nurullah Ataç ve Tercüme" başlıklı bölümünde incelenecektir.

1930'ların kültür politikaları, Osmanlı'ya ait geçmiş izlerin yıkılması ve yerine Türk milliyetçiliğini kuvvetlendirecek ve kaynağını Orhun Abideleri, Oğuz Kağan Destanı ya da Dede Korkut Kitabı gibi uzak geçmişten alan eserlerin yeniden üretilmesi yönündeydi. Oysa 1940'lara gelindiğinde İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığında ve Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde bu durum, yerini yıkılan eski kültürün yerini Batı ve hümanizm eksenli eserlerin almasına bırakır. Söz konusu denklemdeki bu kaymayı Orhan Koçak, Ziya Gökalp'ten beri devam eden hars-medeniyet ikilisindeki bir değişim olarak nitelendirir (2011: 370). Yine Koçak'a göre Hümanist kültüre yönelmek yeni bir sentez denemesidir. Hasan Âli Yücel'in, Gökalp'ın "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" formülünden farklı olarak "sentezci" bir yönelimi vardır. Yücel'in kurduğu Tercüme Bürosu bünyesinde çıkarılan "Dünya Edebiyatı'ndan Tercümeler" dizisi, Doğu ve Batı'ya bakışımızın "restorasyon"a maruz kaldığı bir dönem içerisinde başlamıştır. (395). Hasan Âli Yücel ve çevresindeki bir grup, modern Türk insanının kimliğini Anadolu hümanizmine dayandırırlar ki bu hümanizmin gerçek kaynağıdır. Bu kimlik sayesinde Türk rönesansı gerçekleştirilecektir. Millî kimlik, söz konusu kaynaklara yönelip yeniden inşa edilecektir (Yıldırım, 2013: 745-763) .

1940'lı yıllardan daha geriye gidip, Hasan Âli Yücel'in, Birinci Türk Dili Kurultayı'ndaki konuşmalarına yakından bakıldığında, buradaki sözlerinin 1940'larda yürüttüğü hümanist eğilimli kültür ve dil politikalarının nüvesini taşıdığı fark edilir. Şöyle ki, kurultaydaki bildiriler, temelde anlaşılması zor olan divan edebiyatı ve kolayca anlaşılan halk edebiyatı karşıtlığına dayanır. Tezin birinci

bölümünde ayrıntılı bir şekilde aktarıldığı üzere, Hasan Âli Yücel de bu karşıtlığı kullanır. Fakat Yücel'in, sonraki söz alışlarında, Hüseyin Cahit Yalçın'ın dile müdahale edilmesini doğru bulmadığını dile getirdiği konuşmasına karşılık, başka medeniyetlerin dillerinin geçirdiği süreçlerden örnekler verdiği görülür. Latince'nin gelişimini anlatan Yücel, milattan önce "iptidai" bir hâldeki Romalıların, dillerini ancak Yunancayı öğrenerek geliştirdiklerini ve şöyle düşünmüş olduklarını aktarır: "Romalı demiştir ki: Niçin Yunanlının bir 'Homiros'ı var? O 'Homiros'un bir 'Odise'si, bir 'İlyad'ı var ki onlar benim dilimde yoktur?" (1933: 281). Yücel, bu soruları soran Romalıların, *Odise*'yi kendi dillerine çevirmesini, ayrıca büyük devlet adamı Çiçeron'un da Yunancayı öğrenmesi ve hukukî ve ilmî terimleri Latinceye çevirmesini dilin "müdahale" edilerek gelişmesine örnek olarak verir (281). Latince, ancak kendinden üstün bir dilden tercümeler yaparak, ondan kelimeler alarak ilerlemiştir, Hüseyin Cahit Yalçın'ın öne sürdüğü gibi, kendi doğal seyrinde kalarak "tabiî tekamül" içerisinde değil. Hasan Âli, ayrıca Almanca, Fransızca ve Rusçanın o günkü hâllerine gelmesinde insan iradesinin hiçe sayılamayacağını sözlerine ekler (283).

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Tercüme Bürosu'nca yapılan *Dünya Edebiyatından Tercümeler* dizisinde Ahmet Cevat Emre tarafından yapılan *Odysseus* çevirisi, Hasan Âli Yücel'in esere verdiği önem çerçevesinde yeniden düşünülürse, o dönem için bu çevirinin taşıdığı anlam daha iyi anlaşılabilir. Nitekim, bu destanın eski Oğuz Dili ile çevrilmesi ve bunun İsmet İnönü'ye yapılan ithafta da vurgulanması, Homeros'un eserlerinin, Batı zihin dünyasına eklemlenme çabalarındaki yerini göstermesi açısından ayrı bir önem taşır. Bu çevirinin dili ve çevirisi ekseninde yapılan tartışmalara "Tercüme Dergisi" başlıklı bölümde yer verilecektir.

Tarihsel planda daha geriye gidildiğinde Yücel'in, Türkçenin kendi hâline bırakılarak bir çıkışa ulaşamayacağına, dilin ancak devlet eliyle oluşturulacak bir disiplin altında ilerleyebileceğine dair de net ve istikrarlı bir düşüncesi olduğu görülür. Şöyle ki, Yücel henüz Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişi iken, 1930'da Atatürk'ün üç aylık yurt gezisine eşlik etmiştir. Bu gezilerden birinde girdikleri bir felsefe dersinde Atatürk, Yücel'in yazmış olduğu felsefe kitabını incelemiş ve derste geçen Arapça kavramlardan pek hoşlanmamıştır, bu terimlerin Türkçesini bulmayı düşünüp düşünmediğini sorar. Yücel, bu konuyu düşündüğünü, hattâ küçük denemeler yaptığını, fakat bu şekilde herkesin kendi terimlerini üretmesi hâlinde bir karışıklık olacağını, kimsenin birbirini anlamayacağını ifade eder. Bu konuda yapılması gerekeni, "Bunun için bir heyet veya cemiyet kurulmalı ve ilim ıstılahları burada tespit olunmalı fikrindeyim" diyerek net bir şekilde ifade eder (Çıkar, 1997: 55). Nitekim Hasan Âli Yücel daha sonra Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Etimoloji Başkanlığı görevine getirilmiştir.

Hasan Âli Yücel'in gerek kurultay bildirilerindeki konuşmalarından gerekse kendi yazılarından Doğu ve Batı kavramlarını, bu kavram ikilisinin taşıdığı gerilimin dışında, daha farklı bir şekilde algıladığı anlaşılır. 1940'lardaki yoğun çeviri faaliyetlerindeki itici gücün, kendi içinde bu meseleyi daha önceden çözümlemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz:

> Ben, Doğu ve Batı diye bir ayrılık görmüyorum. İnsan eseri, insan ruhunun iştiyakları, kaygıları, korkuları zamana ve zemine göre değişse de, özünde bir ayrılık varsa, o tutulan yol ve usûldendir. Garplı kafasının metoduyla duymasak şarklıda bu özü bulmamız zor olurdu. Meselâ, Mevlâna'nın 'Fihi mâ Fih' kitabını Goethe'nin 'Eckerman'la Konuşmalar'ı gibi okuyorum. İkinciyi okumaya alışmasam, kimbilir birinciyi şimdikinden daha az başarı ile söktürebilirim (Çıkar, 1997: 62).

Başka bir yerde Yücel, "[B]en bu kültür davasını vekil olduktan sonra değil daha küçük yaşlarda iken bir kurtuluş ve yüceliş imanı olarak kalbime yerleştirmişimdir" demiştir (aktaran Başaran, 2011: 41).

Yücel'in 1935-37 yılları arasında yayımladığı yazılardan da, bakanlığı döneminde yaptığı işlerin düşünsel alt yapısının önceden hazır olduğu anlaşılır. Bu yazılarda, "konuşma dili ve yazma dilindeki ikiliğin kaldırılması gerektiğine", " 'büyük eserlerin' çevirilerine gereksinim olduğuna" ve "öğrencilerin 'fikrî yetişmeleri' açısından, klasik kültürün önemine" değinir. Ayrıca bu dönemde yazdığı bir yazıda Neşriyat Kongresi'nin programını da önceden sunar (Çıkar, 1997: 67).

Tercümenin bir "devlet politikası" olarak sistemli, yoğun ve çok geniş bir yayın faaliyetine dönüştürülmesi, Hasan Âli Yücel'in Maarif Vekili olması ve çalışmaları sonucu 1940 yılında mümkün olabilmiştir. Bu yıllarda dönemin aydınlarının genel tutumunda görülen, bir yandan geçmiş kültürümüzü önceleyen yerellikle diğer yandan Batı kaynaklarını merkeze alan evrensellik arasındaki gel-gitli durum tercümeler aracılığıyla yumuşayacaktır (Koçak, 2011: 397) . Çünkü artık Batı'nın hem "düşman" hem de "model alınması gereken" konumlarından kaynaklanan gerilim azalmış, yıkılan eski kültürel zenginliğin yerine folklorik unsurları öne çıkaran ve Türk Tarih ve Dil Tezleri temelinde gelişen eserler verilmesini önceleyen atmosferden çıkılmıştır (397).

Çeviri, ana dilin gelişmesine imkân sağlayacaktır. Çünkü her çeviri bir yeniden yazıştır ve yazar çevirdiği eserin kültürüne ve kavram dünyasına da hâkim olduktan sonra, bunları Türkçeye aktarmak için yeni yollar arayacak, dili zorlayacaktır. Ayrıca dil ve edebiyat, toplumun "ruhuna" işleyebilen bir etkiye sahiptir. Yücel, çevirinin bir toplumu dönüştürmedeki etkisinin farkındadır ve icracı konuma geldiğinde atacağı adım, çeviri faaliyetlerini sistemli bir hâle getirmek

olacaktır. Hasan Âli Yücel 23 Haziran 1941'de kaleme aldığı, Tercüme Bürosu'nun yaptığı çevirilerin birinci basımında yer alan önsözde hümanizma kavramını, edebiyatın gelişmiş medeniyetlerdeki yerini ve çevirinin bu iki öncülü aktarmadaki önemini şöyle vurgular:

> İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz. Zekasının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. [...] Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idrak etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir.

Bu anlayışla kurulan Tercüme Bürosu (1940), Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan bazı serileri çevirmiştir. Bunlar arasında "Dünya Edebiyatı'ndan Tercümeler" en çok bilinenidir. 1945'e kadar büro, Batı Klasiklerine odaklanır. Yunan ve Latin eserlerine önemli ölçüde öncelik verilirken Batılı olmayan eserler kayda değer biçimde görmezden gelinir (Gürçağlar, 2008: 72). 1940-1946 arasında çevrilen 467 başlıktan sadece 23'ü doğu klasikleridir (%5). Bunlar temelde Arapça ve Farsça eserlerdir. 1946'dan sonra ise, çevirilerin sayısında bir düşüş yaşanırken Tercüme Bürosu'nun genel politikasında da bir revizyon olur. 1947'ye kadarki süreçte odak edebiyatken, daha sonra bilimsel ve felsefi eserlere de yer verilir. Büro 1966'da kapatıldığında toplam 1247 eser üretilmiştir ve bunlardan 973'ü ilk basımdır. Tercüme Bürosu, bu faaliyetleriyle Erken Cumhuriyet Döneminde edebî ve bilimsel kanonun oluşma sürecinde merkezî bir rol üstlenmiştir (72).

1. I. Türk Neşriyat Kongresi

1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilen I. Türk Neşriyat Kongresi, erken cumhuriyet döneminde inşa edilmekte olan dil ve edebiyatın yeniden

şekillendirilmesinde, devlet eliyle girişilen somut ve sonuçları yönüyle de etkili olmuş bir adımdır. Kongrede, katılımcı aydın, yazar ve bürokratların ortak tespiti, Alfabe Devrimi'nden sonra geçen on bir yıllık süreçte okul materyalleri dışında kayda değer eserlerin üretilemediği yönündedir. Bu bölümde, "Millî Bir Kütüphanenin Yokluğu" diye adlandırılan bu durumdan çıkış yollarına getirilen önerilere ve yapılan tartışmalara eleştirel bir çerçeveden bakılacaktır.

i. Millî Bir Kütüphanenin Yokluğu Meselesi

I. Türk Neşriyat Kongresi'nin birinci celsesinde yapılan açılış konuşmalarında Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda ilerleyen ulusumuzun, özellikle de geçmiş medeniyetlerle bir bağ kurma imkânı kalmayan gençlerin besleneceği kaynakların kalmadığını ifade eder. Konuşmasında, millî bir kütüphanenin ivedilikle meydana getirilmesi gerekliliğini vurgular. Hasan Âli Yücel'in kurulacak bu yeni kütüphaneye dair hayâlinin iki yönlü olduğu görülür. Geçmişe ve geleceğe uzanan bu ikili planda, hem geçmişteki "büyük kıymet" taşıyan ve artık "doğrudan doğruya" anlaşılamayan eserler yer alacak hem de gelecekte genç nesillerin "millî duygularını" ve "edebî zevklerini" yükselten eserler yayımlanacaktır. Yücel'in sözlerinden gelecek millî kültürün, geçmişle birlikte kurgulandığı anlaşılmaktadır (1939: 12)[56].

Falih Rıfkı Atay da 6 Nisan 1939 tarihli *Ulus* gazetesinde yer alan "Millî Kütüphanemiz İçin" başlıklı yazısında, ileri bir lisanımızın olduğundan ve buna koşut olarak bir millî kütüphanemiz olması gerekliliğinden söz eder**. "**Dilimiz *Osmanlıca hâlinde* ve *eski kültür âleminde büyük eserlerini* vermiştir" diyen Atay'a göre, **"**Millî kütüphanemizin şimdiki fakirliğinin sebebini, münhasıran millî uyanış

[56] I. Türk Neşriyat Kongresi : Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları. Ankara : T.C. Maarif Vekilliği, 1939.

devrinden beri geçirmekte olduğumuz *tasfiye* ve *yeniden intibak buhranlarında* aramak lazım gelir". Bu buhrana Kemalizm son vermiştir ve artık belirli bir istikamette ilerlenmektedir (vurgular bana ait) (1939:156).

Atay, 4 Mayıs 1939 tarihinde *Ulus*'ta yazdığı "Neşriyat Kongresinde" başlıklı yazısında, yine kütüphanenin eksikliği ve acilen bu boşluğun giderilmesi gerektiği üzerinde durur. Eski harflerle okuyup yazmayan gençler artık üniversite çağına gelmişlerdir. Bu gençlerin kütüphanelerde ne Garp medeniyetine ne de Osmanlı ve Türk edebiyatı eserlerine ulaşması mümkün değildir. Çözümü tercümede bulan Atay, bunu şu şekilde ifade eder:

> Şimdi müspet tarafa geçelim: Yeni harfler başladığından beri, bilhassa lisan tasfiyesi de gene bu devre tesadüf ettiği için, hem tedris noksanlarına çare bulmak, hem de millî kütüphaneyi tesis etmek mümkün mü idi? Elbette değildi. Bugünkü dilimiz telif ve tercüme ile ve süratle bu tesisi vücude getirmeğe kâfi değil midir? Elbette kâfidir (1939: 214-215).

Falih Rıfkı Atay'ın yaklaşık bir ay arayla yazdığı bu iki yazıda aynı konuyu farklı şekillerde değerlendirdiği görülür. Önceki yazısında Osmanlıca ile "eski kültür" dünyasında "büyük eserler" verdiğimizi söylerken, sonraki yazısında "eski nesiller"in okullarını bitirdikten sonra "son derece eksik bir millî kütüphane" ile karşılaştıklarını belirtir. Atay'ın eski kütüphaneye yönelik bu çelişkili ifadelerine karşın, sorunun tespitine ilişkin yorumları iki yazısında birbirini tamamlar gibidir. Şöyle ki: millî kütüphanenin 'yokluğunu', ilk yazısında özellikle "millî uyanış devrinden beri geçirmekte olduğumuz tasfiye ve yeniden intibak buhranlarında arama[mız]"ı öğütlerken, ikinci yazısında da alfabe değişimini ve "lisan tasfiyesi"ni aynı anda yapan bir toplumda hem eğitimin eksikliklerini gidermenin hem de "millî kütüphaneyi" oluşturmanın mümkün olmadığını düşünür.

Bu konuşmaların kendi içinde bir paradoks taşıdığı söylenebilir. Şöyle ki: Aslında gerek Hasan Âli Yücel gerekse Falih Rıfkı Atay tarafından dile getirildiği

üzere (her ne kadar Atay sonraki yazısında kültürel mirası "son derece eksik" diye nitelendirse de) geçmişte kıymetli, önemli eserler verilmiştir. Dolayısıyla burada bir "yokluk" söz konusu değildir. Sadece var olan bu külliyat, alfabenin değişmesi sonucu artık gençler tarafından anlaşılmazdır. Var olanı yokmuş gibi gösteren[57], bir illüzyon etkisi yapan Alfabe Devrimi'ne ek olarak, var olanı da kendi içinde eksilten bir Dil Devrimi gerçekleşmiştir. Falih Rıfkı'nın söylediklerinde çelişki gibi duran unsurlar, belki de yaşanan bu büyük değişimlerin etkisinden kaynaklanmaktadır. Falih Rıfkı söz konusu değişimi "tasfiye" ve "buhran" kelimeleriyle ifade eder, fakat bu sorunların ayrıntısına ilişkin bir yoruma girmeden, millî uyanış devrinden beri içinde bulunulan bu buhrandan bizi kurtaracak kişinin, yine Atatürk olduğunu belirtir.

Alfabe ve Dil devrimleri sonrasında gelinen noktada, bir yanda Osmanlıca yazılmış eserleri okuyabilen, diğer yanda Osmanlıca bilmeyen, eski eserleri okuyamayacak ve yeni alfabeyle yazılmış kısıtlı bir kütüphaneye sahip genç bir neslin varlığı söz konudur. Hasan Âli Yücel'in ve Falih Rıfkı Atay'ın söylemlerinde işaret ettikleri bu sorunlara Ahmet Hamdi Tanpınar ise farklı bir açıdan yaklaşır.

Bu konuda fikir yürüten dönemin aydınlarından Tanpınara'a göre, söz konusu sıkıntılara çözüm, ancak tercüme yoluyla sağlanacaktır. Tanpınar, Neşriyat Kongresi'nde bulunmamış, kongreden kısa bir süre sonra, 25 Mayıs 1939 tarihinde, bu konudaki görüşlerini *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan "Tercüme Meselesi" başlıklı yazısında dile getirmiştir. Yazıda kongreden ve yapılması planlanan tercüme faaliyetlerinden hiç bahsedilmez. Fakat, acilen tercüme işine başlanması ve bunun da bireysel çabalarla değil, devlet eliyle ve bir planlamayla yapılması gerektiği belirtilir.

[57] I. Türk Neşriyat Kongresi Raporları içerisinde İstanbul Üniversitesi, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından yeni harflerle basılması teklif edilen eserlerin listesi yer alır. Bu listelerde tarih, iktisat, coğrafya, hukuk, edebiyat dallarından 13. yüzyıldan itibaren yazılan eserler ve farklı yüzyıllardan lûgatler vardır (1939: 286-334).

Tanpınar, yaklaşık yüz yıldır Avrupa medeniyetine girdiğimizi, fakat millî bir kütüphanemizin olmayışı nedeniyle yerimizde saydığımızı ifade eder. Millî bir kütüphanemizin yokluğu meselesinde dönemin pek çok aydınıyla hemfikirdir:

> Vâkıâ dilimize şimdiye kadar birçok eserler tercüme edildi. Fakat rastgele seçilen ve hiçbir programa tâbi olmadan yapılan bu tercümeler ihtiyacı karşılamak şöyle dursun, bu işin zaruretini duyuracak miktarda değildir. Bütün bir edebiyat mazisinden dilimizin haberi yoktur. Tek tük bir kaç roman, beş on felsefe kitabı ve bir kaç elemanter bilgi eseri. İşte bir asra yaklaşan bir müddet zarfında dilimizin kazançları (2011: 79)[58].

Tanpınar, dilimizin "fakir" kalmasının başlıca sebebini de "tercümenin yokluğu"na bağlar. "Bunu genişletmek, Avrupalı bir dil seviyesine çıkarmak, ancak Avrupalı bir kültürü ona boşaltmakla kabildir" diyen Tanpınar, "Edebiyatımızdaki kan zaafı yeni yetişenlerimizin ana dilinde lâyıkıyla beslenmemelerinden değil midir?" diye sorar (80). Tanpınar'a göre, kan kaybeden edebiyata yapılacak kan nakli Batı'nın kültür mirasının çevirileriyle yapılacaktır. Peki, nakledilen kanla, yani bu edebiyatla, bizim bünyemiz/edebiyatımız uyuşacak mıydı? Bu "terkip"ten ortaya nasıl bir edebiyat çıkacaktı? Kaldı ki, "bünye" yani dil, bu çevirilerin yapılması için yeterli miydi? Bu soruların cevabını 1940'lardaki Türkçenin çeviri bağlamındaki durumuna ilişkin tartışmalara yakından bakarak verebiliriz.

ii. Peki ya Dil?

I. Türk Neşriyat Kongresi Raporları'nda yer alan yazılarda Türkçe'nin tercüme yapmak için yeterliliği tartışılırken dilin içinde bulunduğu çıkmaz da gün yüzüne çıkar. Örneğin Muhittin Birgen[59], 5 Mayıs 1939 tarihli *Son Posta*'da yayımlanan

[58] Ahmet Hamdi Tanpınar. "Tercüme Meselesi". *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, 78-81.

[59] Muhittin Birgen (1885-1951) ikinci Meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinin önde gelen yazar, gazeteci ve fikir adamlarından biridir. II. Meşrutiyet döneminde Çorum (1914-1918), cumhuriyet döneminde de Mardin (1939-1941) milletvekili olarak mecliste görev yapmıştır. (Arıkan, 10)

"Neşriyattan evvel Dil" başlıklı yazısında Türkçe'nin 1939 yılındaki durumuyla ilgili net bir analiz ortaya koyar. Birgen basılacak kitaplardan önce üzerine düşünülmesi gereken en önemli konunun "dil" olduğu kanısındadır. Ona göre dil bir "anarşi" içerisindedir. Herkesin kendine göre bir "lûgati" vardır. Bütün bu neşriyat işlerine başlamadan önce dil, "disiplin" ve düzen altına alınmalıdır.

> Fakat, her şeyden evvel şu nokta üzerinde durmak lazımdır: Bütün bu neşriyatı hangi dille yapacağız? Evet, hangi dille? Bugünkü dil tam manâsile bir kelime ve gramer anarşisi içindedir. Gramer anarşisi belki bir dereceye kadar hafif; fakat, kelime anarşisi, artık elimizde bir dil, bir lûgat bulunduğunu iddia edemeyeceğimiz bir hadde kadar ileri gitmiştir. Meselâ mektep çocuklarının ellerinde dolaşan kitapta bir dil var ki bizim bunu anlamamıza imkân yoktur. Buna mukabil bizim anladığımız dili de mektep çocuklarının anlamalarını temin edemeyiz. (224).

Terimler konusundaki karışıklığa değindikten sonra Birgen dildeki karışıklığı şöyle dile getirir:

> [O]rta derecede ilim kitapları ile edebiyat vasfına geçecek olursak görürüz ki herkesin cebinde kendisine mahsus bir lûgat kitabı vardır. Türkçeyi Türkçeleştirmek namına rastgele kelime icat etmekten ibaret olan bu indî [keyfî] usûle bir nihayet vermedikçe ne bir Türk dili teşekkül eder, ne de böyle bir dille yapılacak neşriyattan bu memleketin nesillerine bir fayda gelir (225).

Hüseyin Cahit Yalçın da Muhittin Birgen'in taşıdığı kaygıyı taşır. "Neşriyat Kongresi Münasebetile" başlığıyla *Yeni Sabah*'ta yayımlanan, kongre raporları içinde yer verilen yazısında çevirilerin diliyle ilgili şu soruyu sorar: "Fakat eski Yunancadan, eski Latinceden, belki doğrudan doğruya asıllarından tercüme edilecek bu ölmez eserler hangi Türkçeye naklolunacaktır?" (264). Yalçın da farklı Türkçelerin varlığından söz eder. Ahmet Cevat'ın [Emre] ve İbrahim Necmi'nin [Dilmen] kullandığı dile karşın Maarif Vekâleti'nin yayımladığı bazı kitaplarda sadece öğretmenlerin anlayacağı bir Türkçe vardır. Bu dil öğretmenlerce, "resmî bir mecburiyet saikası ile çocukların zihnine tıkıştır[ıl]maya uğraşı[lır]" Esperanto'dan

bile kısa ömürlü görülen bu dil konusunda Hüseyin Cahit yapılması gerekeni şöyle dile getirir:

> Artık dile soktuğumuz uydurma kelimeleri kapı dışarı etmek ve hakiki, canlı dile avdet etmek sırası gelir. Bu temizleme ameliyesini lisan kendiliğinden yaptı ve yapmakta devam ediyor. Gazetelerin dili ile Dil Heyetinin icat ettiği uydurma bina arasındaki fark, yaşıyan lisanın mücerret düşüncesi arkasında koşan mütefekkirlere galebesini işaret eder (264-265).

Hüseyin Cahit Yalçın'ın II. Türk Dil Kurultayı'ndaki söylemleri hatırlandığında düşüncelerini aynı kararlılıkla savunduğu görülür. Dilin kendi hâlinde sadeleşmeye devam ettiğini düşünen yazar, gelinen noktada "zoraki" ve "sun'î" uygulamaların bir işe yaramadığını ve dile sokulan "uydurma" kelimelerden kurtulmak gerektiğini vurgular. Muhittin Birgen'in ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın sözlerinden 1939 yılında dilin temel sorunlarından birinin, herkesin kendine ait farklı bir sözlüğü/kelime dağarcığı olduğu anlaşılmaktadır. Okullarda, ders kitaplarında resmî ideolojinin uygun gördüğü dil kullanılırken, gazetelerin dili ve günlük konuşma dili bu dilden ayrışmaktadır.

Bu durumu Ferdinand de Saussure'ün langue (dil) / parole (söz) ayrımı ile analiz etmek yerinde olabilir. *Dil*, dil yetisinin toplumsallığını ve kurallı yapısını tanımlarken, *söz* bireyseldir ve topluma mal edilemez, kuralları değiştirilebilir. (Saussure, 1998: 43-50). Dil ve söz kavramları, toplumdilbilim çalışmalarına ölçünlü dil (standard language) ve bireysel dil (idiolect) olarak yansır. Ölçünlü dil, "çeşitli yerel ya da toplumsal değişkenliklerin dışında kalan ve dilsel bir topluluğun ortak paydası olarak görülen dildir" ve bu anlamda *dil* kavramına benzer. Bireysel dil ise, Saussure'ün toplumsal uzlaşının bireysel anlamda kullanımı olan *söz* kavramına benzer (Vardar 2002: 153).

1939 yılına gelindiğinde alfabe ve dil devriminin etkileriyle dilin "kurallı, standart" olması gereken yapısında bir karmaşa ortaya çıkmıştır. Bu karmaşada *söz*,

yani, toplumun geneline mal edilemeyecek bireysel dil, *dil*'in önüne geçmiştir denebilir. Birgen ve Yalçın'ın dikkat çekmeye çalıştığı sorun, ortak paydasını yitirmiş bir standart *dil*'e karşın çoğullaşmış, *dil*'e üstün gelmeye başlamış *söz*'lerin varlığı ve bu bireysel dillerle nasıl nitelikli çeviriler yapılacağıdır. Ayrıca bu karmaşadan dolayı *dil*, söz konusu çevirilerin yapılması için yetersiz görülmektedir.

iii. Tercümenin Planlanması

Tercüme seferberliği sırasında Türkçenin yapısının yanı sıra klasiklerin nasıl bir planlamayla çevrileceği de gündemdeydi. Hasan Âli Yücel, I. Türk Neşriyat Kongresi'ndeki açılış konuşmasında kütüphanemizi meydan getirecek Osmanlıca eserlerin yeni dile aktarımının ve "Garp" kültüründen tercümelerin nasıl bir plan çerçevesinde yapılması gerektiğini kongrede hazır bulunanlara sorar:

> Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsüllerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet bizi geniş bir terceme seferberliğine davet ediyor. Bunu nasıl yapacağız? Neleri terceme etmeliyiz ve hangi sıra ile, nasıl bir yoldan bu işleri başarmalıyız? (1939: 12)[60].

Kongre'deki sunumlarda ve tartışmalar ile kongre dolayısıyla yazılan gazete yazılarında dönemin aydınlarının büyük bölümünün tercüme işinin devlet eliyle ve bir plan dâhilinde yapılmasını düşündükleri görülür. Örneğin Tanpınar, "Tercüme Meselesi" başlıklı yazısında bunu şöyle ifade eder: "Fakat tercüme meselesi sadece bir iyi niyet meselesi değildir. Para ve program meselesidir. Eğer bir Türk irfanı yaratmak istiyorsak, bu işe bir devlet programıyla ve memleketin bütün imkânlarını seferber ederek girmemiz lazımdır" (2011: 81). Peyami Safa da, I. Neşriyat Kongresi Raporları içinde yer alan "Birinci Neşriyat Kongresi" başlıklı yazısında işin

[60] I. Türk Neşriyat Kongresi : Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları. Ankara : T.C. Maarif Vekilliği, 1939.

malî boyutuna dikkat çeker. Latin alfabesinin kabulünden sonra yeni neslin okuyacaklarını üretmek devletin işidir:

> Latin harflerini benimsediğimiz günden beri, on yılın tecrübesi bize gösterdi ki hususî teşebbüsün ve sermayenin başaracağı iş, Babıâli camekânlarında gördüğünüz kadardır. Bununla bir memleket değil, bir kasaba kültürü bile yapılamaz. Her ihtisas şubesine beş on kitap düşüyor. Türk ilmi ve Türk kültürü bu beş on kitaptan doğamaz. Elde bulunan kemiyet ve keyfiyet, ya gülünçtür, ya korkunç. Bu iki sıfattan birini tercih et, yani ölümlerden ölüm beğen. Madem ki harf inkılâbını devlet yaptı, onun tabiî neticelerine ait bütün külfetlere devlet katlanacak. Daha realist konuşalım: Bu dava herşeyden evvel para meselesidir ve bu parayı devlet verecek" (1939: 210).

Bu eğilimlere karşı, çevirilerin devlet eliyle ve bir plana uygun yapılması önerisi bazı aydınlarca bir müdahale olarak algılanır. Örneğin Ahmet Ağaoğlu, 1 Mayıs 1939 tarihli *İkdam* gazetesindeki "Neşriyat Kongresi" başlıklı yazısında programın birinci maddesinde geçen, özel "nesir teşekküllerinin"[61] resmî yayınevleriyle işbirliği yapması ve genel bir yayın programı yapılmasına ilişkin ifadeye tepkisini şöyle gösterir: "Ben doğrusu bu maddeden ürktüm. Burnuma nasıl diyeyim, 'devletleştirme', 'planlama', vesaire gibi tâ –sıkılıyorum söylemeğe- 'standardizeye' kadar kokular geldi! İnşallah yanılıyorum, tevehhüm ediyorum" (187). Ağaoğlu daha önce de böyle bir şeye girişildiğini, yazarlara, âlimlere "direktifler" verildiğini ama bunun "tutmadı[ğını]" hatırlatır (187). Öte yandan Batı'da ve Doğu'daki diğer ülkelerin durumlarından bahseden Muhittin Birgen de özgür bırakıldığında kültürün nasıl geliştiği, oysa planlamaya tâbi tutulan yerlerde nasıl durakladığını örneklendirir. Türkiye'de tam "yaratmak" ve "açılmak" zamanının geldiği bir dönemde böyle devletçi bir girişimin başarısız olacağını düşünür (189).

[61] İlgili madde şöyledir: "Resmî ve hususî nesir teşekküllerinin sermaye ve kuvvetlerini azamî verim temin etmek üzere teksif ederek iş birliği etmeleri yollarının araştırılması ve bu esasa göre umumî bir neşriyat programı hazırlanması".

Tercüme ve planlama konusuyla ilgili tartışmalar Şehnaz Tahir Gürçağlar tarafından *Türkiye'de Çeviri Siyaseti ve Poetikası, 1923-1960 (The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960)* adlı çalışmada da ele elınmıştır. Gürçağlar'a göre, cumhuriyetçi bürokratlarca uygulanan Dil Devrimi, sadece edebiyat sistemini değil, kültürün eğitim ve din gibi diğer sistemlerini de etkilemeyi öngören geniş bir planlama projesine dönüşmüştür. Yazara göre, Dil Devrimi'nin boyutları, ancak ve ancak Cumhuriyetin öteki uygulamalarının (1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1928'deki Cuma Hutbelerinin Türkçeleştirilmesi ve 1932'de ezanın Türkçeleştirilmesi) genel çerçevesi ile birlikte ele alınırsa anlaşılabilir. Dil devrimi Cumhuriyetin ilk on yılındaki seküler politikaları hem pekiştirmiş hem de bunlar tarafından pekiştirilmiştir. 1928'deki Harf Devrimi de 1930'lardaki Dil Devrimi için önemli bir adım teşkil etmiştir (53). Dil Devrimi'nin kültür politikasında gerçekleştirilen öteki uygulamalarla olan ilişkisine değindikten sonra, Tercüme Bürosu'nun bu bağlamdaki işlevini irdeleyen Gürçağlar, Tercüme Bürosu'ndan beklenenler arasında bir edebî kanon meydana getirmek olduğu tespitini yapar:

> 1940'tan sonraki dönem, kültür planlamacılarının edebî kanonun oluşmasına dair projelerinde yeni bir dönemi gösterir. 1930'larda retorik kalan kanon 1940'larda Tercüme Bürosu'nun artan çalışmalarıyla somutlaşmaya başladı. Klasiklerin çevirilerine dair beklenti memleketin kültür ve dil seviyesini geliştirme fonksiyonunu içerse de, bu çeviriler daha gelişmiş ve ince işçilikliydiler. Çeviriden diğer beklenenler ise, Türk hümanizminin yaratılması, nitelikli çevirmenlerin konumlarının güçlendirilmesi, [...] ve yeni edebî ve bilimsel terminolojilerin geliştirilmesiydi (107).

Gürçağlar, Tercüme Bürosu'nu patronaj sisteminin bir parçası olarak değerlendirir. Büronun Maarif Vekilliği'nin bir bölümü olması, çevirmenlere iyi maaşlar vererek onlara özel bir statü sağlanması ve çevrilecek eserlerin neler olacağının ve nasıl çevrileceğini denetlenmesi, patronaj sisteminin tam anlamıyla

çalıştığının bir delilidir (118). Ayrıca, devlet sadece tercüme bürosu aracılığıyla değil özel yayıncılara da teşvik vererek ve onları basacakları kitaplar konusunda da yönlendirerek kültürün şekillenmesine müdahil olmuştur (116).

Bu konuda Vedat Günyol da, Tercüme Bürosu'nun, Atatürk'ün "devletçilik" politikasına uygun olarak, dünya klasiklerinin çevirisini düzenli bir biçimde ele aldığını ifade eder. 1940-1946 yılları arasında Türk sanat ve düşünce dünyasına dokuz yüze yakın eser kazandırıldığını söyleyen Günyol'a göre, Türkiye'de çeviri çabasını devlet eliyle geniş kapsamda ele alan tek kişi Hasan Âli Yücel'dir. Günyol açısından Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı'na gelişi, "devlet gücüne dayanan bir yetkiyle" dünya klasiklerini dilimize kazandırmayı "ulusal bir görev" olarak benimsemesi çok önemlidir (325).

Planlı bir şekilde ve devlet eliyle yürütülen çeviri faaliyetleri dilimizde ve edebiyatımızda ne gibi kımıldanmalara neden oldu, nakledilen bu yeni dil ve kültür asıl bünyede kabul gördü mü, tüm bunlar dönemin yazarlarınca nasıl tartışıldı? Tercüme Bürosu'nun çıkardığı *Tercüme* dergisi bu soruların cevaplarına ışık tutacak tartışmalara yer vermiştir. Söz konusu yazılar, daha önce farklı çalışmalarda farklı bağlamlarda ele alınmışsa da Dil Devrimi'nin edebiyata etkisi bağlamında incelenmemiştir. [62]

B. *Tercüme* Dergisi

Tercüme dergisinin, Tercüme Bürosu aracılığıyla çevrilen Klasiklerin arka mutfağı gibi bir işlevi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dergide yer alan yazılarda çeviri sorunları ve çeviri kuramlarıyla ilgilenildiği kadar, çevirilerde

[62] Tercüme Bürosu konusunda, Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın, *Türkiye'de Çeviri Siyaseti ve Poetikası, 1923-1960 (The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960)* adlı çalışmasında erken cumhuriyet döneminde çok satan çeviri eserlerin edebiyat kanonunu nasıl dönüştürdüğü incelenir. Taceddin Kayaoğlu'nun "Türkiyede Tercüme Müesseseleri" adlı çalışmasında ise 1921'den itibaren Türkiye'deki resmî çeviri çalışmaları ele alınır ve ideolojik boyutta eleştiriler getirilir.

kullanılan dilin eskiliği ve yeniliğine ilişkin yorumlar da yapılmıştır. Alfabe ve Dil Devrimlerinden sonra bir geçiş sürecindeki Türkçenin, gerek söz dağarında (vokabüler) gerekse cümle yapısında (sentaks) bir genişlemeye tâbi tutulduğu söylenebilir. Yazarlar, dilin yetmediği yerde yeni kelimeler türetmişler ve cümle yapılarını da kaynak dilin yapısına uydurmaya çalışmışlardır. Tercüme dergisindeki eleştiri yazılarını konu alan bu bölümde çeviri eserlere ilişkin eleştirilere, yazarların çeviri sırasında dilin yetmezliği konusunda yaşadıkları sorunlara ve buldukları çözümlere yer verilecektir. Bu tartışmalardan tercüme edebiyatının, edebî dilin ve ona dayalı kanonun inşasında belirli bir etkisi olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

I. Türk Neşriyat Kongresi 'nde alınan kararla Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak Tercüme Encümeni kurulur[63]. Dr. Adnan Adıvar'ın başkanlığında ve Nurullah Ataç'ın yöneticiliğinde dört kez toplanan heyette; Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır üye olarak yer almıştır. Tercüme Bürosu 1946 yılına kadar Dünya Klasiklerinden 496 eseri okurlara sunmuştur. İlk üç yılda yayımlanan 109 eserin 39'u Klasik Yunanca'dan, 38'i Fransızca'dan, 10'u Almanca'dan, 8'i İngilizce'den, 6'sı Latince'den, 5'i Şark ve İslam Klasiklerinden, 2'si Rusça'dan ve bir tanesi de İskandinav edebiyatındandır. Sonraki yıllarda eserlerin çeşitliliği artar. Dil ve biçem normları, çevirmenden çevirmene değişmekle

[63] Tercüme Encümeni Üyeleri: Reis: Ethem Menemencioğlu (Siyasal Bilgiler Okulu Profesörlerinden), Raportör: Mustafa Nihat Özön (Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni). Azalar: Abdülhak Şinasi Hisar (Balkan Birliği Katibi), Ali Kâmi Akyüz (İstanbul Meb'usu), Bedrettin Tuncel (Tarih-Dil ve Coğrafya Fakültesi doçentlerinden), Burhan Belge (Matbuat Umum Müdürlüğü Başmüşaviri), Cemil Bilsel (Üniversite Rektörü), Fazıl Ahmet Aykaç (Elazığ Mebusu), Fikret Adil (muharrir), Galip Bahtiyar Göker, (İstanbul mebusu), Halil Nihat Boztepe (Trabzon Meb'usu), Halit Fahri Ozansoy (Uyanış Dergisi Direktörü), İzzet Melih Devrim (muharrir), Nasuhi Baydar (Malatya Mebusu), Nurettin Artam, (Muallim ve muharrir), Nurullah Ataç (Pertevniyal Lisesi Fransızca Öğretmeni), Orhan Şaik Gökyay (Bursa Lisesi Edebiyat Öğretmeni), Rıdvan Nafiz Edgüer (Manisa Mebusu), Sabahattin Rahmi Eyüboğlu (Maarif Vekaleti Müfettişlerinden), Sabahattin Ali (Konservatuar Öğretmeni), Sabri Esat Siyavuşgil (Edebiyat Fakültesi Doçentlerinden), Selami İzzet Sedes (Muharrir), Suut Kemal Yetkin (Güzel Sanatlar Umum Müdürü), Yusuf Şerif Kılıçer (Harp Okulu Fransızca Öğretmeni), Yaşar Nabi (muharrir), Zühtü Uray (Riyaseticumhur mütercimi).

birlikte, genelde yalın ve anlaşılır bir Türkçe norm olarak belirlenmiştir (Çıkar, 1997: 83).

Tercüme Bürosu, 19 Mayıs 1940 yılından itibaren, iki ayda bir *Tercüme* dergisini yayımlamaya başlamıştır. Dergi iki bölümden oluşur, birinci bölümde çoğu zaman orijinal metinle birlikte düşünce yazıları, şiir, öykü, roman ve oyunlardan bölüm çevirileri yer alır. İkinci bölüm ise, çeviri üzerine kuramsal ve eleştirel yazıları içerir. Haberler bölümünde ise çevirmenlere sipariş edilen eserler, yayımlanması uygun görülen ve yayımlanan çeviriler duyurulur. *Tercüme* her ne kadar dil konusuna odaklanmıyorsa da, "Tercüme tenkidleri"ndeki değiniler, o dönem Türkçenin kullanımı, dahası 1932'den beri tartışma konusu olan yeni ve eski kelimelere yaklaşımlar konusunda bir fikir vermektedir.

Tercüme dergisinin çıkarılması planlanırken, derginin sonunda bir lûgat olması ve yazarların, yaptıkları çeviriler sırasında yabancı kelimelere buldukları karşılıkların bu sözlükte yer almasının iyi olacağı da konuşulmuş, bu konu özellikle Nurullah Ataç tarafından dile getirilmiştir. Ne var ki, *Tercüme* sayılarında böyle bir sözlük yer almamıştır. Yine de *Tercüme*'de dille ilgili yapılan yorum ve tartışmalar, bize çeviriler sırasında dilin hangi durumlarda yetersiz kaldığı, eski kelimelerin bu yetersizliğe bir çözüm olarak kullanılması ya da buna karşı çıkılması bağlamında Dil Devrimi'nin gelinen noktada nasıl alımlandığıyla ilgili yeteri kadar malzeme sağlamaktadır.

Derginin ilk sayılarında dile ilişkin yorumlara ya da eleştirilere rastlanmaz. Çeviriler sayıca arttıkça dergilerdeki eleştiri yazıları da çoğalır ve bu tür yorumlara daha sık rastlanmaya başlar. Çevirilerde Osmanlıca kelimelerin kullanımı daha çok "eski dil" şeklinde ifade edilmektedir. Derginin 3. sayısında (19 Eylül 1940), ilk sayıda (19 Mayıs 1940) ilan edilen "Tercüme Müsabakası"nı kazanan iki çeviri

metnine yer verilir. Sanevber Tanyeri[64] tarafından çevrilen "Saint Pierre Adasında" adlı metnin altına "Bu tercüme güzel olmakla beraber, lisanı biraz eskimiştir" notunun düşüldüğü görülür. Metinden yapılan aşağıdaki alıntıda "eskimiş"likle neyin kast edildiği daha iyi anlaşılabilir:

> Arasıra suların sathına bakarak, her an değişen bu manzaranın temsil ettiği manâ delâletiyle bu dünyada her şeyin ne kadar kararsız olduğuna dair içimde hafif ve kısa bir tefekkür vakfesi doğuyor; fakat bu hafif intibalar, ruhumun aktif hiçbir tesir ve yardımına muhtaç olmadan mıhlanmış bulunduğum noktadan, muayyen saatte ve muayyen işaret üzerine cehd sarf etmeksizin ayrılamayacak derecede beni kendimden geçiren ve oyalıyan devamlı hareketin yeknesaklığı içinde hemen siliniyordu (1940:305).

Alıntılanan metindeki "delâletiyle", "temsil ettiği", "tefekkür vakfesi", "intibalar", "tesir", "muhtaç", "muayyen", "cehd sarf etmeksizin" gibi kelimelerin varlığına rağmen, bu çeviriye birincilik veren Tercüme Bürosu'nun Osmanlıca kelimelere karşı tutumu, 1934'lerdeki aşırı özleşmeci tavrın devam ettirilmediğini düşündürür. Tercüme Bürosu'nun yaklaşımının yanı sıra, bu çevirinin o dönemdeki yazı dilinin birebir yansıması olduğu düşünüldüğünde yine 1930'lu yıllarda uygulanan politikaların etkisinin halk nezdinde süreklilik kazanmadığı söylenebilir.

Dilin eskiliği, kısaca Osmanlıca kelimelerin bazı çevirmenlerce kullanılması meselesi *Tercüme* sayılarındaki eleştirilerde, genellikle yazıların son paragraflarında dile getirilir. Eleştiri yazıları genelde, yanlış çeviriler ve ifade bozuklukları üzerinedir. Çalışmamızın bu bölümünde, 1940-1948 yılları arasında taranan dergilerde tespit edilen dille ilgili eleştirilere ve bu bağlamda gelişen tartışmalara yer verilecektir.

Nurullah Ataç, derginin ikinci yılındaki ilk sayısında "İkinci Yıla Girerken" başlıklı yazıda bir yıl boyunca nasıl bir yol izlediklerini, yaptıklarını, yapamadıklarını anlatır. *Tercüme* dergisinde, tercümelerin nasıl yapılacağının

[64] Sanevber Tanyeri'nin sıfatı, "T.C. Merkez Bankası Müdürlerinden" şeklinde belirtilmiştir.

öğretilmediğini, herkesin kendine göre çeviri yaptığını söyler. Amaç, özgün dillere ilişkin bir çalışma yapmak değildir: "En çok kendi dilimizin hususiyetlerini düşündük; bir metnin aslını aksettirmekten ziyade onun Türkçesini vermek istedik. Tercümelerimiz ne dereceye kadar gerçekten Türkçe oldu? Ne dereceye kadar dilimizin inkişafına hizmet etti? Bunu takdir de bize düşmez. Gene söyliyelim, bu hususta verebildiğimizden çok daha iyisini vermiş olmak isterdik". Ataç, tercüme "tenkit"leriyle ilgili olarak da, gelecek sayılarda bu bölümün genişleyeceğini haber verir (1941: 2).

Ataç'ın dediği gibi, derginin ilerleyen sayılarındaki eleştiri sayfalarında 1940'lardaki Türkçe'nin ve özellikle edebiyat dili olarak Türkçe'nin yabancı diller karşısında hangi boğumlarda tıkandığı, çevirmenlerin bu kıvrımlardan nasıl düzlüğe çıkmaya çalıştığı izlenebilir. Örneğin *Tercüme*'nin 10. sayısında Suat Sinanoğlu'nun, "Ahmet Cevat Emre'nin Odysseia Tercümesi Hakkında" başlıklı tenkid yazısı, hem metni tercüme edenin hem de eleştirenin dille ilgili hassasiyetleri açısından yakından bakılmayı gerekli kılar. Tenkid yazısına geçmeden önce eserin ilk sayfasındaki ibareyi buraya almak yerinde olacaktır:

> Türkçeyi yaymak ister misiniz, kitaba geçirin," öğüdiyle önümüze Türkçülüğün en doğru yolunu açan Ulusal Başkanımız, Cumhurreisimiz, Büyük İsmet İnönü'ye, Oğuzların destan diline yaklaşan bir Türkçeyle yaratılan bu küçük tercüme armağan olsun ("Odüsseia: Odise" 1).

Eserin, dönemin hümanizm eksenli kültür politikalarını belirleyen lidere, İsmet İnönü'ye adanması, bu kültürün mayası hükmündeki kült bir kaynağın çevirisinin başındaki bu adayış anlamlıdır. Önsöz ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu imzasını taşır. Yakup Kadri, Homeros'un Avrupa medeniyeti için önemine değindikten sonra *İlyada* ile *Odise*'yi daha önce başka dillerde de okuduğundan, hattâ kendisinin de bu eseri çeviri çalışmalarının varlığından söz eder. Bu eski

müsveddeleri incelerken eseri anlayış ve duyuş tarzının yeni bir "revision"a uğradığını söyler. Pınara benzettiği eserin suları, "[a]na dili[nin] kanalından" daha özlü akmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise, "[...] Arap ve Fars kültürüne mukaddem olan eski Türkçenin veya bu kültürün dışında kalmış destan ve masal lehçemizin homerik beyan tarzına hemen diğer bütün yabancı dillerden çok daha yakın, çok daha uygun ve akraba oluşudur" (*Odise* 8).

Ahmet Cevat Emre, kitabın başındaki kırk beş sayfalık "Homerik Eposların Mütalâasına Kılavuz"da ise Homeros destanları hakkında genel bir bilgi verir. Emre burada, ilk Ege medeniyetini geliştiren *Ahay*lar (Achéens) ve *Dor*ların (Doriens) Türklerin ilkel tarihiyle derinden ilgisi olan etnik unsurlar olduğunu iddia eder. Ayrıca "Ahay" ve "Dor" isimlerinin "dilsel kök ve şekilleriyle" Türkçe olduğunu söyleyen Emre, bu konuda Atatürk'ün tanıklığına da başvurur: "Türk'ün menşei ve en eski kültürü üzerine ilmin dikkatini çevirmiş ve belki en ziyade yarınki nesillere hitap etmiş olan ölümsüz başkan Atatürk, ilk olarak, *Ahay*larda ve *Dor*larda [Aka(y), Tor sözlerinde] Türklük damgasını keşfetmişti! Homeros'un dili ile Türk dili arasında bulmakta olduğumuz büyük münasebetler, bir gün, tarihin bu büyük bilmecesini çözmeğe hizmet edecektir, ümidindeyiz" (21-22). Emre ayrıca, eski bir dilden modern bir dile çevirinin zorluklarına ve kendisinin bu zorluğu aşmada kullandığı yola ilişkin şu açıklamayı yapar:

> Homeros eposlarını en önce ben Mme Dacier'nin salon Fransızcasından okumuştum. Fakat altı yedi senemi Homeros'un dilini tahsile; filolojik, historik ve arkeolojik etütlere sarf etmeden, Victor Berard'ın yayınlarını mütalâa etmeden; öbür yandan da Gök Türklerin yazıtlarından, Uygur anıtlarından Ön Asya ve Küçük Asya fatihleri Oğuz Türklerinin onüçüncü ve on dördüncü asır betiklerine ve Dede Korkut Kitabı gibi ulusal eposlarına nüfuz etmeden homerik eposların çeşnisine erişmek mümkün olmamıştır. Kullandığım üslûptaki arkaik renklerin sebebi iki devrin yaklaştırılmasıdır" (58).

Suat Sinanoğlu, kitapla ilgili eleştirisini tam da bu noktadan başlatacaktır. Sinanoğlu, Oğuz Kağan'ın "fakir syntaks'lı, arkaik, primitiv" diliyle Dede Korkut'un "dolgun cümleli, ahenkli lisanı" arasında büyük farklar olduğunu belirtir. Ayrıca, bu metinler "eposların hiçbir vasfına sahip" olmadıkları gibi, farklı zamanlarda yazıldıklarından, bir Türk "destan lisanı" yaratamadıkları inkar edilemez bir gerçektir (*Tercüme* 2 [10]: 345).

Sinanoğlu'na göre, Ahmet Cevat Emre "arkaik" kelimesini yanlış anlamıştır. Yakup Kadri'nin de önsüzünde "arkaik Türkçe"den ne anladığını bilmediğini söyleyen eleştirmen, dilde "archaïsme"in yanlış anlaşıldığını, dil bağlamında kullanıldığında bu kelimeyle kastedilenin, canlı dilde artık kullanılmayan şekil ve kelimeler olduğunu belirtir. Homeros'un dilinin Emre'nin anladığı manâda *archaïque* olmadığını söyler. Ona göre, Homeros'un dili canlı ve tatlı bir dildir. *Archaïque* şekillerin kullanılması onun eski, kaba bir dili değil, aksine işlenmiş, olgun bir dili olduğunu göstermektedir (348). Emre'nin Eski Türk metinlerinden aldığı Öztürkçe kelimelerin "archaïsm"le bir ilgisi olamayacağını ifade eden Sinanoğlu (349), onun eski Türk metinlerine yönelmesinin asıl nedenini o günkü "edebî dilin" yetersizliğine bağlar. Sinanoğlu, Ahmet Cevat Emre'nin, yanlışlıklarını eleştirse de, çeviriye çok emek verildiğini, dolayısıyla çevirinin Türk edebiyatı tarihinin kaydedeceği bir "yenilik" olduğunu da belirtir. Emre'nin *Tarama* dergisinde de yer alan bu kelimeleri nasıl kullandığıyla ilgili şunları söyler:

> Ara sıra öz Türkçe davası canlandıkça, bir iki Osmanlıca kelimenin yerine Türkçesini kullanıp, üst tarafını olduğu gibi muhafaza etmekle, cümle içinde, canlı lisanda hiç işitmediğimiz kelimeleri ölü lûgat silsileleri hâlinde toplamakla, Türk dilinin Osmanlıcadan kurtulmak için yarım adım olsun alabileceğine kimse inanmıyordu. İşte Emre bu hakikati sezmiş, Türkçe kelimeleri hazır lûgatlerden alacağına, eski Türk dünyasına dalmış, o dünyanın dilini, ruhunu anlamağa, sevmeğe, benimsemeğe çalışmıştır. Cümlelerinden bir Arapça kelimeyi kaldırıp, yerine mihanikî bir surette Türkçesini koymayı değil, doğrudan

> doğruya, mümkün olduğu kadar temiz, aynı zamanda canlı bir Türkçeyle yazmayı kendine gaye edinmiştir (*Tercüme* 2 [10]: 352).

Sinanoğlu'nun bu değerlendirmesinde, Türkçe'de 1930'larda başlayan Dil Devrimi'nden sonra açık bir şekilde gün yüzüne çıkan bir soruna, dil içi çeviriye de bir atıf vardır. Bir cümledeki Osmanlıca kelimeleri atıp yerine tek tek bu kelimelerin çevirisini yerleştirmek cümlenin kuruluş mantığına uymuyordu. Çözüm cümleyi Türkçe düşünmekte yatıyordu. Sinanoğlu'na göre Ahmet Cevat Emre yaptığı çeviride hem eski kelimeleri anlaşılmaz bir şekilde kullanma hatasına düşmemiş hem de çevirisini Türkçenin "ruhu"na göre yapmıştı.

Ahmet Cevat Emre'nin *Odise* çevirisinde eski kelimeleri "başarılı" bir şekilde kullanmasına örnek olarak "belikli" kelimesi gösterilebilir. Ahmet Cevat Emre, kelimeyi sayfanın altında şu şekilde açıklar: "Belik, ondördüncü asır betiklerinde saç örgüsü demektir; hâlâ bu mânâ ile Anadolu'da kullanılmaktadır" (64). Yine, "yügen" kelimesi şu şekilde açıklanarak kullanılmıştır: "Araba koşumundaki boyunduruklu dizgin. Sadece dizgin veya boyunduruk denemez; [...] bu güzel Türkçe kelimenin arabacılık tekniğimize iade edilmesine çalıştım" (114). "Kovuculuk" kelimesinin kullanım gerekçesi ise şöyle belirtilmiştir: "Arapça zem, gıybet gibi kelimeler yerine Anadolu'nun bu güzel ve geniş kullanılan kelimesi niçin alınmasın?" (177). Örneklerde de görüldüğü üzere, Emre bu kelimeleri kullanırken aynı zamanda bu kelimeleri dile önermektedir.

Sinanoğlu, Emre'nin yukarıda örnekleri verilen Öztürkçe kelimeleri kullanım tarzını onaylar, fakat sonra, bazen bu kelimeleri kullanmakta gösterdiği çekinceden dolayı Emre'yi eleştirir. Sinanoğlu, "uslu akıllı, sağ esen, konuk, şölen, engin deniz, öğüt" gibi kelimelerin Emre'nin sayesinde dilimize girdiğini, fakat bazı kelimelerin metinde Osmanlıcasını kullanıp dipnotta Türkçesini göstermekle bu kelimelerin dile giremeyişine neden olduğunu söyler. Sinanoğlu'nun kast ettiği kullanımlara örnek

vermek gerekirse; Emre "esvap"ı metinde kullanırken sayfanın altında "giyesi/giysi" açıklamasını verir (*Odise* 189). Yine "saki"yi "ayağçı" (217), "kudret"i "erk" (241), "hediye"yi "kalın" (265) karşılıklarıyla dipnotta açıklar. Sinanoğlu'na göre, Emre örnekleri çoğaltılabilecek diğer kelimeleri metinde kullansaydı, kelimeler[in] dile gire[bileceğini], çünkü, "kelimeler[in] bir dile sokuldukları zaman değil, biz[im] onları farkına varmadan kullandığımız zaman [dile] gir[ebildiklerini]" belirtir (Tercüme 2 [10]: 353).

Tercüme dergisindeki eleştiri yazılarında "dilin eskiliği"ne ve "yeni dil"e yönelik tespitlerin yanı sıra "dilin yeterliliği / yetersizliği" konusu da ortak bir nokta olarak belirir. Reşat Nuri Güntekin, *Tercüme*'nin 19 Temmuz 1944 tarihli 26. Sayısında yer alan "Türkçenin Eksikleri" başlıklı yazısında tercüme yaparken bazı kelimelere Türkçe karşılık bulamadığından yakınır. Ya da örneğin İngilizcede altı ayrı nüanstaki kelimeyi karşılayan tek bir kelimemizin olmasından şikayetçidir (150-151). Fakat tercüme sırasındaki tek sıkıntı bu değildir, dille ilgili yaşanan bir başka sorun Güntekin tarafından şöyle ifade edilir: "Hepimiz büyük bir cereyana kapılmış, yıllardan beri dilimizi tasfiyeye doğru gitmekteyiz. Öz Türkçeyi, bazılarımız kelimelerin köklerinde bazılarımız onların Türk dili nizamları, fonetiği ve sairesine uymalarında arıyoruz" (153). Yazar, kendi tecrübelerinden yola çıkarak yaptığı bu saptamalara başka bir tercüme çalışmasında yaşadığı sıkıntılardan ötürü bir yenisini daha ekler.

Reşat Nuri Güntekin, Carlyle'ın *Kahramanlar* adlı eserini, Hasan Âli Yücel'in arzusu üzerine çevirmeye başladığını dile getirir. Batı'nın en "özlü, ana" eserlerinden biri olan bu kitabı kendisinden kırk sene önce Mahmut Esat Efendi çevirmiş, fakat Reşat Nuri'nin çektiği sıkıntıyı çekmemiştir. Çünkü, "Arap ve Fars kültürünün, asırlar içinde Osmanlıcaya mal olmuş bütün kelimeleri ve imkânları

henüz ayaktadır. O vakit ki tercümecinin emrindedir" (153). Bu yüzden de Mahmut Efendi, bu kelimelerden oluşmuş "eksiksiz bir takma diş takımıyla, Carlyle'in çetin metnini leblebi gibi övütüp geçi[rmiştir]" (153). Bu sözlerden sonra Güntekin, "Halbuki ben!" diyerek içine düştüğü sıkıntılı durumu anlatır. Bu durumu birebir yaşadığı bir zorlukla somutlaştırır:

> *Kahramanlar*'ın ikinci adı, Fransızca metinde "Le culte des Héros"dur. Mahmut Esat Efendi buna "Kahramanlara taabbür" diyor. *Taabbür* ne ferah ve aydınlıkkelime. Fakat ne çare ki *ibadet* kelimesi benim için, daha daralmış bir mânada yaşamakta devam etse bile *taabbür* artık ölmüştür. "Kahramanlara tapma" desem... Fakat bunda menfiye kaçma tehlikesi var... Biraz değişiklik yaparak "Kahramanlara tapmak" şeklini alsam, o da bir tuhaf... Mahmut Esat Efendi için *idole, put*'tur. Benim için de öyle. Fakat *idolâtre* ve *paine*'e *putperest*, *sanemperest,* hattâ *müşrik* diyor ki ben pek darda kalmadıkça diyememek zorundayım.Kökü ne olursa olsun put benim için Türkçedir. Fakat, *putperest, putperestlik, putperestane* gibi şekillerini artık midem almıyor. Ben bu put kelimesini kendi dilimin kaidelerine göre tasrif zorundayım. *Putatapan* desem hem uzun, hem de acayip. Eskiden *putşiken* diye tercüme ettiğimiz *iconoclaste*'a *putkıran* demek ne güzel, fakat putatapan'ın ortasında sinek gibi ufacık bir *a* var ki her şeyi bozuyor. Nihayet birçok düşünmeler ve danışmalardan sonra ve *putçuluk* demekte karar kılıyorum (153).

Reşat Nuri Güntekin yazının devamında buna benzer başka örnekleri de sıralar. Bu bağlamda şikayeti "tercümecilik"ten ziyade "dilcilik" konusundadır. Temeldeki sorun iyi bir lûgatimizin yokluğudur. Burada söz konusu edilen "umumi dil"den farklı olarak "kültür kelimeleri"dir. Kültür kelimelerinin dile yerleşmesi, gerek kendisinin yaptığı gibi bir kelimenin yeni dilde kendine yer açmasını sağlamak şeklinde, gerekse bir heyetin lûgat çalışmaları yapmasıyla mümkündür. Güntekin, Latin harflerinin kabulünden sonra Birinci Dil Encümeni'nin Fransızların iki ciltlik *Larousse*'sini tarayarak Türkçede karşılığı bulunmayan mefhumlara kelime aramak ya da icat etmek yolunda iki buçuk sene kadar çalıştığını, fakat bu çalışanın devam etmediği bilgisini aktarır (154).

Nurullah Ataç ise, Reşat Nuri Güntekin'in "Türkçenin Eksiklikleri" yazısını konu edinen "Tercüme Üzerine" başlıklı yazısında, Güntekin'e hak verirken bu zorlukların üstesinden nasıl geldiğine dair deneyimlerini aktarır. Ona göre çözüm, "tercüme ederken bir cümledeki kelimeleri değil, bütün cümlenin Türkçedeki karşılığını aramak[tadır]" (155). Türkçede bir takım terimlerin karşılığı yoktur, ama Fransızların, Almanların, İngilizlerin şiirlerinde, romanlarında kullandıkları kavramların çoğu bizde vardır. Kendilerine düşen, o kavramın nasıl anlatılacağını bulmaktır (156).

Türkçenin "yeterliliği"yle ilgili iyimser ve kuşatıcı bir bakışa Sabri Esat Siyavuşgil'de rastlanır. Siyavuşgil, **"**Rabelais'yi Türkçeye Nasıl Çevirmeli?" başlıklı yazısında eserin öneminin yanı sıra, asıl merak ettiğinin Türkçeyi bu anlamda "denemek" olduğunu söyler. Bu eseri çevirerek "asırlarca işlenmiş" ve "artık zengin, kıvrak, renkli ve ince" bir ifade aracı hâline gelmiş Türkçenin imkânlarını kullanarak "Türkçenin bir abidesi"ni dikmek ister. Türkçe'nin buna yetip yetemeyeceğini, çevirinin Süleyman Çelebi ya da Evliya Çelebi'nin dili gibi bize "yakın" gelip gelmeyeceğini merak eder (*Tercüme* 7 [41-42]: 407).

Siyavuşgil, "Orman Dile Geldi" başlıklı yazısında ise, yeni kelimeler üretmeye çalışırken "tedai"ye yaslanılmasını öğütler. Eğer "icad" edilen kelime "tedaili kelimeler"e "uydurulur" ise okuyucuda da istenen çağrışımı yapacaktır. Çağrışımların bir toplumda, ancak uzun yıllar içinde oluştuğunu düşünürsek, Siyavuşgil'in meseleyi çok ince ve önemli bir yerinden yakaladığı fark edilir (409).

Tercüme dergisinde yer alan eleştiri yazılarında "dilin yetersizliği" mesele edilirken "dilin eskiliği"nin de yapılan tercümelerde bir problem olarak görüldüğüne rastlarız. Bu konuda kayda değer bir tartışma, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce bölümü öğrencilerinin yaptığı *Hamlet* tercümesiyle ilgilidir.

Saffet Korkut ve İrfan Şahinbaş[65], "Hamlet Tercümesi" adlı eleştiri yazısında şöyle demektedir:

> Tercümede bazı öz Türkçe kelimelere yer verilmiş, ama bunların yanında Arapça, Farsça kelimeler de bol bol kullanılmış; bu hâl, dili pek bozuyor, bir üslûp birliği bırakmıyor. Yeni dil kurulurken genç mütercimlerin *nehyetmek, hiffet, tezyif, mel'unane, seyran, paymal, ibzal, istiane* gibi çoktan bırakılmış kelimeleri kullanmalarına şaştık (*Tercüme* 2 [12]: 529).

İstanbul Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Profesörü Halide Edip'in bu eleştiriye yanıtı iki sayı sonra dergide "Tenkidi Tenkid" şeklinde yer alır. Halide Edip, eleştirilen konuya şu şekilde karşılık verir:

> Klasik eser tercümesi her yerde ve her zaman çetin bir iştir. Eğer bu tercüme herhangi bir dilin intikal devresine tesadüf ederse, çetinden de fazladır. (*Tercüme* 3 (14): 138) En nihayet, münekkitler bazı öz Türkçe kelimeler yanında menşeleri Arapça veya Farsça olan kelimelerin kullanılmasına iki bakımdan şaşıyorlar: bu kelimeler çoktan bırakılmıştır ve uslûp vahdetine mânidir, diyorlar.Seminer, münekkitler kadar öz Türkçe kelimelere taraftardır. Yalnız eski öz Türkçeleri değil hattâ yenilerin bir kısmını da kullanıyor. Fakat Shakespeare tercümesinde dikkate alınacak bazı esaslar vardır. Bu şair İngilizce asıllı kelimeler kadar Latince asıllı kelimeler de kullanmıştır. Din, ilim ve felsefe gibimevzularda Latince asıllılara, şahsi duygular ve tabiat tarifi gibi içten gelen mevzularda İngilizce asıllı kelimelere çok tesadüf ediliyor. Meselâ ukalâ kıralın nutku Latince asıllı kelimelerle doludur. Hamlet'in Ophelia'ya (perde III sahne 1'de) 'Bir manastıra çekil'. 'Günahkar üretmekte ne mâna var...' gibi pasajlarda, seminer hemen hemen hiç Farsça veyahut Arapça kelime kullanmamıştır" (*Tercüme* 3 [14]: 141).

Halide Edip'in söz arasında yaptığı bir belirleme, dille ve tercümeyle ilgili pek çok sıkıntının temel kaynağını işaret eder. Dil "intikal devresinde"dir. 1932'de gerçekleştirilen Dil Devrimi üzerinden on yıl geçmiş, her ne kadar Osmanlıca kelimelerin dilden tasfiyesi ve yerine yeni kelimelerin gelmesine yönelik büyük bir çaba sarf edilmişse de, on yıl bir dilin yaşamında çok kısa bir süredir. Yazılı dilde ve konuşma dilinde ciddî bir geçiş devri yaşanmaktadır.

[65]Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi doçentlerinden.

Halide Edip Adıvar'ın Alfabe ve Dil Devrimi ile ilgili görüşlerine bakıldığında, onun "intikal devrini" Alfabe devrimiyle birlikte başlattığı görülür. Çok hızlı bir şekilde gelişen Alfabe değişikliğine uyum sağlanamamışken dil inkılâbı yapılmış, fikir ve sanat alanlarındaki "tekâmülümüz" aksamıştır (2009: 221). Adıvar, dil inkılâbından tam olarak ne kast edildiğinin açıklanmadığını, "bir nevî resmî Purist" diye nitelendirdiği bu akımın daha çok terimleri ele alması gerekirken dilin kendisini ele aldığını ifade eder. Arapça ve Farsçadan aldığımız kelime ve terimler Türkçe'nin zenginleşmesini ve kendine özgü karakterinin gelişmesini sağlamıştır (222-223). Yukarıda alıntılanan paragrafta yabancı yazarların, yerine göre Latince, Yunanca; yerine göre Anglo-Sakson kökenli kelimeler kullanmasını bir zenginlik olarak algılayan Adıvar, Türkçede farklı bağlamlarda yeri geldiğinde Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımını da bir kazanım olarak görür (225). *Genç Kalemler*'den beri dilin sadeleşmesine yönelik akımlar ve bireysel girişimler olmuş, fakat bunların hiçbirisinde resmî makamlar yer almamıştır. Bu durumu olumlu gören Adıvar, cumhuriyetle birlikte ve hızlı yapılan müdahaleleri tasvip etmemektedir:

> Dilimizin bu suretle sadeliğe doğru tekâmülünü, Cumhuriyet'in Dil İnkılâbı âni bir sıçrama ile "Evolution Brusque" (sert değişim) ile fevri bir harekete çevirmiştir. Buna sebep de evvelâ bir hükûmetin dil meselesine bir suretle müdahalesinden ve aynı zamanda uydurma kelimelerin sayısının artmasından ve sonra da birkaç senede bir, bu uydurulmuş başka kelimelerin konulması olmuştur. Bu hareket, sadece çocuklarla aileleri arasında değil, bazan on iki ile on beş veya on altı yaşında olanlar arasında dil bakımından bir anlaşmazlık hâsıl etmiştir" (227).

Bu satırlar, yukarıda *I. Türk Neşriyat Kongresi Raporları'*na ilişkin tartışmalarda da gündeme gelen farklı farklı Türkçelerin varlığını teyid ediyor. Dil içindeki ayrışma, *Hamlet* tercümesine yönelik eleştiride ve Halide Edip'in eleştiriye cevabında belirgin bir şekilde görülebiliyor.

Geçiş evresindeki dilin temel sıkıntılarından biri dilde belirli bir standardın yokluğu ve çevirmenlerin kendi dağarcıkları nispetinde kullandıkları Osmanlıca ifadelerdir. Dilin eskiliğiyle ilgili Lûtfi Ay'ın "Gençlik Hulyaları"[66] adlı eserin çevrisiyle ilgili yazısı örnek verilebilir. Ay, çevirmenin "kulağa hoş gelmeyen ifade"ler kullandığından ve kullandığı kelimelerin eskiliğinden şikayet eder:

> Bu arada bugün artık konuşma, hattâ yazı dilimizde yeri olmayan birçok kelimelere mütercim sık sık iltifat ediyor. Örnek vermiş olmak için bunlardan da birkaçını sayalım: 'gururla meşbu etti' (13); 'aculluklarından' (36); 'keyfiyet', 'metrukiyete benzeyen bir serbestî' (37); 'içtima akdetmişlerdi' (39); 'meyanında' (41); 'nefsime rücu ettiriyor' (45); 'tezellül etmek, tahmil' (46); 'arzuların âli melcei olan orta melce" (60); 'bir müzakereyi intizar ediyordum" (62), "lâyetenahiye bırakıverdiğim" (138) vb. (*Tercüme* 3 [13]: 81).

Lûtfi Ay, *Gençlik Hulyaları*'nın çevirisine dair eleştirisini bitirirken mütercimin eserdeki olayları aktardığını, fakat eserin havasını ve Duhamel'in üslûbunu okura yansıtamadığını ileri sürer. Bunun nedeni çevirmenin "kullandığı dil"dir. Fakat Ay, ilk tercümesini veren mütercimin Fransızcayı iyi bildiğinin anlaşıldığını ve ileride daha başarılı tercümeler yapacağını düşünür (*Tercüme* 3 [13]: 81).

Lûtfi Ay, Cafer Bater'ın metninde gördüğü aksaklıkların çok benzerini bu defa Halit Fahri Ozansoy'un "Salavin'in Ruznamesi"[67] çevirisinde saptar. Tercümede yapılan yanlışlıkları gösteren Ay, diğer yandan da çevirmenin eserin havasını veremediğini söyler. Bunun nedeni, Georges Duhamel'in açık ve duru anlatımına karşın Ozansoy'un kullandığı eski kelimelerdir. Ozansoy, çeviride "mâsiva", "iptidai", "fazilet", "tecerrüt", "istidat" ve "mütevakkıf" kelimelerini kullanır (153). Bu kelimelerin "eskiliği" ve böyle bir dilin Halit Fahri'nin kaleminden dökülmesi dikkat çekicidir. Burada, çeviride kullanılan bu "eski dil"in

[66]*Gençlik Hulyaları (La Pierre d'Horeb),* Georges Duhamel, çev: Cafer Bater; Ahmet Halit Kitabevi, 141 s. İstanbul: 1941.
[67]Georges Duhamel. *Salavin'in Ruznamesi*. Çev. Halit Fahri Ozansoy. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.

nasıl'lığının yanı sıra bu çeviriyi yapanın Halit Fahri Ozansoy olması ayrıca üzerinde durmayı gerektirir. Halit Fahri Ozansoy'ın 1934'te *Ulus* ve *Cumhuriyet*'te yayımladığı Öztürkçe kelimelerle yazılmış şiirler hatırlandığında, Dil Devrimi'nin ilk yıllarında "eski dil"e karşı tutumuyla 1942'deki tavrı arasında bariz bir fark olduğu görülür. *Salavin'in Ruznamesi'*nin çevirisinde kullandığı dil, dönemin günlük dilinden bile yer yer daha ağırdır. Kısaca söylemek gerekirse, 1942'den 1934'e geriye doğru bir değerlendirme yapıldığında Ozansoy'un 1934'teki tutumunda dönemin politik atmosferinin ve yönlendirmelerinin bir etkisi olduğu açıktır (*Tercüme* 3 [14]: 153).

"Eski dil"in kullanımının nasıl mesele edildiğine bir başka örnek, Yaşar Nabi Nayır'ın "Tercümeye Dair" yazısıdır. Fakat bu yazı bir tercüme eleştirisi olmayıp yazarın yaptığı çeviri çalışmasına dair okurla sohbetidir. Nayır, Musset'nin *Pierre et Camille* adlı hikâyesini tercüme etmektedir, eserin beşinci bölümünü okurlarla beraber çevirmeyi önerir. Bir cümleyi ilk okumada yapılan çeviriyle, daha iyi ifade yollarını araştırarak yapılacak çeviri arasındaki farkı okura göstermeye çalışır. Bir cümleyi ilkin şöyle çevirir[68]: "-Fakat kim bilir, diye düşündü, bilâkis faydalı ve mâkul bir şey yapmıyor muyum? Kim bilir gaybubetimin sebebiyet verebileceği muvakkat keder bize daha mesut günler vermeyecek mi?". Bu cümle kendisini "irkiltir" ve ona göre "bilâkis", "gaybubet", "muvakkat" kelimeleri "göze batacak kadar eskimiş"tir. Yaşar Nabi, cümleyi söz konusu noktaları göz önünde bulundurarak yeniden yazar: "-Fakat tam tersine, bu hareketimin faydalı ve makul bir şey olmadığı ne malum? Yanında olmayışım yüzünden karımın çekeceği kederin bize daha mesut günler hazırlamayacağı ne malum?" (*Tercüme* 3 [18]: 424).

[68]Cümlenin Fransızcası şöyledir: " Mais qui sait, pensa-t-il, si je ne fais pas, au contraire, une chose utile et raisonnable? Qui sait si le chagrin passager que pourra causer mon absence ne nous rendra pas des jours plus heureux".

Yaşar Nabi Nayır'ın okurla paylaştığı bu deneyim, bazı tespitlerin yapılmasına imkân verir. Yazarın metni çevirirken eski kelimelerle ilgili kendi kendine yaptığı uyarı yani bir çeşit otokontrol, bu dönemde tercüme faaliyetleri çerçevesinde yapılan çevirilerde pek çok diğer çevirmenin de böyle bir tavrı benimsediğini düşündürebilir.

Yine bu yazıda Yaşar Nabi Nayır, "exécuter" fiilini eskiden olsaydı "fiile koymak" ya da "mevkii tatbike koymak" gibi bir "kılişe" ile çevireceğini, oysa şimdi "temiz Türkçeye sadık kalmak endişesi"nin kendisini daha iyiyi bulmaya zorladığını belirtir. Çeviride bu fiili "yerine getirmek" şeklinde kullanır.

Bu konuyla ilgili dikkati çeken bir diğer konu da, aslında Yaşar Nabi'nin eski kelimelerin yerine kullandığı kelimelerin, 1934'lerde Osmanlıca kelimelere karşılık olarak "türetilen" kelimelerden farklılığıdır. Buradaki hassasiyet, yeni kelimelerin salt "Öztürkçe" olmasından ziyade, dönemin yazma ve konuşma dilinde kullanılan kelimelerin tercih edilmesine yöneliktir (*Tercüme* 3 [18]: 424).

Tercüme dergisinin 16. sayısında Berit Gerçin'in "Coriolanus Tercümesi" başlıklı bir eleştiri yazısı yer alır, Shakespeare'in *Coriolanus* adlı eseri Seniha Sami[69] tarafından "Coriolanus Faciası" olarak çevrilmiştir. Gerçin, tercümeyi genel olarak başarılı bulsa da, kullanılan eski dil açısından çevirmeni eleştirir:

> Tercümede eski kelimelere fazla yer verilmiştir. Ve bazen şimdi tamamen köhnemiş olan kelimeler kullanılmış ve diğer taraftan da birkaç öz Türkçe kelime araya sokulmuştur. Bu en eski kelimeler bilhassa en yenilerle yan yana bulununca, lisanda bir ahenksizliğe sebep olmuştur. Halbuki bütün bu eski kelimelerin şimdi konuşulan dilde karşılıkları vardır (*Tercüme* 3 [16]: 287).

[69] Seniha Sami Moralı, Topkapı Sarayı Müzesi'nin yönetimine atanan ilk kadın müzecidir. William Shakespeare'in eserlerini İngilizce'den Türkçe'ye çevirmiştir: *Richard III Faciası* (1946) (*King Richard III*), *Antonius ile Kleopatra* (1946) (*Antony and Cleopatra*).
Kaynak: http://www.istanbulkadinmuzesi.org/seniha-sami-morali/?tur=Alfabetik; erişim tarihi 02.03.2015.

Eleştirmen, tespit ettiği bu türden kullanımları sıralar. Çeviride, örneğin, "ıs'ad ettiği", "beşuş", "atiye", "suud edince", "metalibini serdetti", "haysiyetşiken", "tecziye etmek", "vatanın kalbkâhı", "Günde bir habbe ile seddi ramak etmek üzere bahsetsinler" gibi kelimelere ve cümlelere yer verilmiştir (*Tercüme* 3 [16]: 287).

Seniha Sami de derginin 18. sayısında bu eleştiriye " 'Coriolanus' Tercümesi Tenkidine Cevap" yazısıyla karşılık verir. Seniha Hanım'ın, kullandığı dile yönelik eleştiriye cevabında, dil ve kelime ilişkisini "kronolojik" bir bakış açısına indirgemek istemediği görülür. Yeni kelimeler aralıksız dile girerken eski kelimelerle yan yana kullanılırlar. Bazı kelimeler dilde asırlarca yaşarken bazıları ölü doğar. Bunların yan yana kullanılmasında bir sorun yoktur. Seniha Hanım'ın cevabında, Türkçe'nin içinden geçtiği değişim sürecini asıl yansıtan unsur "müteradif" (eşanlamlı) kelimelere ilişkin söyledikleridir:

> Müteradif kelimelere gelince, bunlar ne kadar çoksa lisan o nispette zengindir. Evvelden beri meşgûl olduğum tercümelerde Fransızca ve İngilizce metinlerde tesadüf ettiğim müteradif kelimelerden hemen hepsinin karşılığını Türkçede bulduğum için lisanımızın bu hususda onlardan daha az zengin olmadığına kanaat getirerek iftihar ettim. Müteradif kelimelerden aynı manâyı ifade edenler gayet azdır ve öyle olunca o kelimelerden birinin istimalden düşmesi lisanlarda vâki tabiî hadiselerdendir. Eskseriya aralarında az çok farklar vardır. Meselâ yazıcı, hattat, kâtip, mübeyyiz, müsevvid, münşi, edip, muharrir, müellif kelimelerinden her biri ayrı bir mâna ifade eder; 'yazıcı' kelimesi bunların hepsinin yerine ikamet edilerek ötekileri atılsa lisânımız o nispette fakirleşmiş olur (*Tercüme* 3 [18]: 432- 433).

"Müteradif" kelimelerin her biri farklı bir anlama karşılık geldiğinden, örneğin Osmanlıcada beş ayrı şekilde ifade edilebilen "yazar" kelimesini sadece "yazıcı" kelimesiyle ifade etmek doğru olmayacaktır. Hattat yerine kâtip, mübeyyiz yerine müsevvid, münşi yerine edip, muharrir yerine müellif'i kullanmak doğru değilken hepsini atıp yazıcı'yı kullanmak dili fakirleştirecektir. Seniha Sami'den alıntılanan satırlar, Türkçede neredeyse 19. yüzyılın sonundan beri yapılan tartışmaları özetler niteliktedir.

Dilin eskiliği 1948 yılına gelindiğinde de eleştiri yazılarında konu ediliyordu. Örneğin Oğuz Peltek, Samim Akses'in Millî Eğitim Bakanlığı, Fransız Klasikleri serisinden basılan Volney'den yaptığı "Harabeler" (1946) çevirisinin eleştirisinde bu konuya şöyle değinmiştir:

> Kitapta birçok adlı adsız kişiler, guruplar konuşur, ama hepsi de az çok yazarın dili ile konuştuğu için bütünlük kaybolmuyor. Şüphesiz, "muhteris", "elem", "sabite", "muhayyel" gibi bazı eski sözlerin kullanışı -pek alışılmamış sözler olmamakla beraber- hoşa gitmeyen bir ikilik yaratıyor (*Tercüme* 8 [43-44]:136-140)

Aynı yıl, Şevket Rado'nun derginin 45. ayısında "Yeni Bir Tercüme Devrine Girerken" başlıklı yazısı ise, bu bölümde yer verilen tartışmalarda yapılan tespitlerin bir özeti niteliğindedir. Bu yorum, o tarihte dilin içinde bulunduğu geçiş süreci ve tercüme arasındaki ilişkiye ışık tutar. Rado, yüz yıllık bir gecikmeyle başlayan tercüme faaliyetlerini sonraki nesiller için büyük bir kazanım olarak görür. Fakat şu kritik soruları sorar:

> Klasikleri dilimize aktarma teşebbüsünün, Türkçenin en çok bulandığı bir devre rastlaması da acaba bir talih eseri midir? Yoksa sarf edilen gayretlerin yer yer gölgelenmesine mi sebep olacaktır? Bunu kestirmek kabil değildir. Yalnız dikkatimize çarpan nokta şudur: Şimdiye kadar dilimize çevrilen beş yüzden fazla eserde beş senenin bütün dil yenilikleri yer almıştır. Bazılarını pek rahat okumak mümkün iken bazılarını anlamak oldukça zor işlerdendir. Tutunmuş gibi görünen kelimelerden tutun da hiçbir lûgatte yer almamış, sadece yazıların içinde uydurmaca kabilinden geçmiş, ne olduğunu 18 milyonluk Türk kitlesinin içinde ancak beş kişinin bildiği ve belki artık onların bile unuttuğu kelimeler de vardır. Tercüme Bürosunun, tercümeleri bundan sonra hangi şartlarla vereceğini bildiren tamiminde dil bahsine hiçbir suretle dokunulmuyor. Dokunmamakta haklı olduklarını elbette ki teslim ederiz. Fakat bu mesele üzerinde düşünme, hiç olmazsa bu tercümeleri bir büyük lûgate bağlamak zamanı gelmemiş midir?" *Tercüme* 8 [45]: 250

Şevket Rado'nun yaptığı bu tespit, eserlerin çevrilmesinde ve tenkitlerinde dil konusunda temel bir ilke konulmadığı, burada bir serbestiyet olduğu izlenimini doğurur. Temel eksiklik ise bir lûgatin yokluğudur. Çevirmenlerin nasıl bir dil kullanmaları gerektiğine dair resmî çerçevede bir yaptırım uygulanmamıştır. Fakat

eleştirmenlerin eski kelimelerin kullanılmasını hoş karşılamamaları, çevirmenler üzerinde etkili olmuş olabilir.

Rado yukarıdaki alıntıda çevirilerde standart bir dilin kullanımına yönelik devlet eliyle bir düzenleme getirilmediğini haber verir. Bu konuda yaptığımız araştırmada karşımıza Maarif Vekilliği'nin 1944 yılında, "Maarif Vekilliğince Bastırılacak veya Basılması Teşvik Edilecek Tercüme Eserlerin Ne Suretle İnceleneceği Hakkında Talimatname" adıyla hazırladığı broşür basılmıştır. Nitekim bu broşürde tercümelerin hangi dillerden, hangi eserlerin kimlere yaptırılacağına dair maddeler yer alır. Yapılan tercümelerin incelenmek için Tercüme Bürosu'nda eserin yazıldığı dille ilgili gruba iletileceği ve bu grubun hazırladığı raporun görülmesinden sonra basımına karar verileceği yazılıdır. Söz konusu maddeler arasında "eski dil" ya da "yeni dil" ile ilgili bir ibareye rastlanmaz. Ayrıca bu konuda Tercüme Bürosu'nun dilin yapısıyla ilgilenmekten çok "çeviri[nin] doğruluğu"nu ve "ifade[nin] düzgünlüğü"nü denetlediği, Orhan Burian tarafından da dile getirilmiştir (Aktaran Bektaş, 1997: 69-70)

Tezin bu bölümde *Tercüme* (1940-1948) dergisinde yer alan çeviri eleştiri yazıları üzerinde yapılan yakın okumaların, yorum yapabilmek için somut veriler sağladığı ileri sürülebilir. Yazıların dille ilgili bölümlerindeki tartışmalarda ve yorumlarda Dil Devrimi'nin artçı etkileri görülmektedir. Dil bir geçiş aşamasındadır. Şöyle ki, Osmanlıca kelimeler hâlen Öztürkçe kelimelerle yan yana kullanılmaktadır. Münekkidlerce eleştirilen bu durum, bazı çevirmenlere göre bir kusur değil zenginliktir. Yine, bazı çevirilerde eski kelimelerin çok sık geçiyor olması bir sorun olarak görülmüştür. Yukarıda Şevket Rado'nun da belirttiği üzere dilde yerleşmemiş, toplum tarafından kabul görmemiş bazı Öztürkçe kelimelerin kullanımı da ayrı bir problemdir. Bunların yanı sıra, sırf Osmanlıca kelimeleri kullanmamak adına, bu

kelimelerin yerine yazılıveren, cümlenin ruhuyla bütünlük sağlamayan Öztürkçe kelimelerin kullanımı da eleştirilmiştir.

Bazı eleştirmenlerin, örneğin Yaşar Nabi'nin bu bölümün başlarında yer alan örneklerde de ortaya konulduğu gibi, her ne kadar "temiz Türkçe'ye sadık kalmak" gibi bir endişe taşısa da, bunun katı bir Öztürkçecilik olmadığı çok açıktır. Yaşar Nabi "Bir Tercüme Münasebetiyle" başlıklı yazısında, Sıraceddin Hasırcıoğlu tarafından yapılmış Colomba'nın "Prosper Merimée" adlı eserinin çevirisine dair eleştirilerinde "lieue" kelimesinin "merhale" şeklinde değil "fersah" diye çevrilmesinin daha uygun olduğunu söyler. Burada neden *aşama* gibi bir kelimeyi önermediği sorusu sorulabilir (*Tercüme* 4 [24]: 453).

Tercüme dergilerinin, Dil Devrimi'nden sonra devrimin henüz oturmamış kelimelerinde ve dizgesinde nasıl bir rolü olduğuna, Ertuğrul Efeoğlu'nun "Hasan Âli Yücel'in Tutkusu: Türkiye'de Çeviri Atılımı" adlı yazısında değinilir. Tercüme Bürosu'nun temel işlevleri arasında konumuzla ilgili olarak şu maddeler yer alır:

> Yazı devrimiyle olan yayın kopukluğunu tez sürede kapatmak; halk yazını dışında yüzyıllarca işlenmemiş olan Türkçenin Dil Devrimi'yle belirlenen ilkeler doğrultusunda arındırılıp gelişmesine katkıda bulunmak; dil ve yazı devrimleriyle oluşan boşluğu kapatmaya çalışan özel kesim yayıncılığının çeviri alanındaki özensizliklerine bir düzen önerisi sunmak (Yağcı, 1999: 353)

Çevirilerin Türk edebiyatına katkısı/etkisi, salt dil bağlamında ele alınamayacak denli geniş ve ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Fakat söz konusu etkiyi birebir yaşamış bir şairin sözlerine yer vermek, bir fikir edinmek açısından yerinde olacaktır. Attilâ İlhan, Selim İleri ile yaptığı söyleşide şöyle diyor:

> Çağdaş Türk edebiyatında çevirinin katkısı büyüktür. Bizim kafamız öylesine ütülenmiştir ki, aramızdan "yerli" roman okumayı küçümseyenler, -küçümsemek ne lâf- ayıp sayanlar çıkmıştır. İnönü Cumhuriyeti, Yunan/Latin kültürüne yöneldiğinden, lise hayatımızda, *Aristophanes, Euripides, Sophokles vb.* handiyse ders kitabı diye okutulurdu. Meşhur "klasikler çevirisi" döneminin, en civcivli

> zamanı, bizim yetişme çağlarımızdır. Maarif Vekâleti'nin beyaz kaplı kitaplarını kapışırdık. [...] 40'lı yıllarda Türk edebiyatı "ulusal" bir "bileşim" aramıyordu ki! Tıpkı Tanzimat edebiyatı gibi, çeşitli Batılı edebiyatlara özeniyordu (131).

Sözlerinin devamında çevirilerin daha çok Yunan/Latin, Fransız, Alman, İngiliz klasiklerinden yapılmış olmasını, Doğu klasiklerinden sadece göstermelik olarak Mevlânâ ve Şeyh Sâdi'nin eserlerinin yayımlanmış olmasını eleştiren Attilâ İlhan, Türk edebiyatının Tanzimat'tan itibaren taklit edebiyatı olarak gelişmesinde "tek yönlü" çeviri anlayışının da etkili olduğunu düşünür.

Cumhuriyet dönemindeki çeviri faaliyetlerine eleştirel bir değerlendirme getirenler arasında Cemil Meriç de vardır. "Çeviri Sorunları Özel Sayısı" adlı yazısında tercüme için olgunlaşmış bir dile ihtiyacımız olduğunu ifade eder. Oysa Cumhuriyet hükûmetleri "Batı edebiyatını Türkçeleştirirken Türkçeyi yok farzedip yeni baştan kurmağa çalış[mışlardır]. Uydurma dil özentisi en büyük zekâlarımızı abesle uğraşmağa mahkûm et[miştir] (1996: 325)[70].

Tercüme'nin çıktığı süre içerisinde bir okul niteliği taşıdığını söyleyen Azra Erhat ise, Tercüme Bürosu'nun bünyesinden çıkan klâsiklerle birlikte Türkiye'de bir çığır açıldığını ve bu çığırın edebiyatımıza yenilik getirmekle kalmayıp "dilimizi biçimlendir[diğini]" söyler (aktaran Cemal, 1999: 437).

Güzin Dino'ya göre de, bir yayın organı olarak *Tercüme*, genelde çeviri konusunda bir bilinç oluşturmuş, dolayısıyla anadil alanında yepyeni bir perspektifin doğmasında büyük katkısı olmuştur, bu sayede dilin yönlendirilmesi ve araştırılması hızlı bir gelişme göstermiştir (294).

Bu bölümde, I. Türk Neşriyat Kongresi 'nde masaya yatırılan dil, edebiyat, kültür ve çeviri meselelerinin, devletin Tercüme Bürosu aracılığı ve müdahalesiyle geçirdiği yavaş dönüşümün izleri tespit edilmeye çalışıldı. *Tercüme* dergisinde yer

[70] Cemil Meriç, *Jurnal* Cilt 2, 1966-83, İletişim Yayınları, 1996, 325-326.

alan tartışmalar, gerek Tercüme Bürosu gerekse özel yayınevlerince basılan Klasiklerin bir nevi mutfağını ve arka planını yansıtıyordu. Eldeki malzeme yani dil hep yetersiz bulunuyordu. Bu yetersizlik, ya eski kelimelerin kullanılmasıyla ya da yeni kelimelerin "türetilmesiyle" aşılmaya çalışılıyordu. İlginç çıkışlar yapanlar da oldu, örneğin Ahmet Cevat Emre, çareyi Türkçenin destan diline yaslanmakta bulmuştu. Eski kelimeleri fazlaca kullananlar ya da yeni kelimeleri cümlenin yapısına yedirmeden kullananlar eleştirmenlerce yeriliyordu. Çözüm, o günün konuşma diline en yakın dili kullanmakta görülse de, konuşma dilinin mahiyetinde herkes hemfikir değildi. O dönem 20'li yaşlarını süren genç bir çevirmenin Osmanlıca kelimelerle yüklü bir çeviri yapmış olması, dil gerçekte ne kadar sadeleşmişti, sorusunu gerekli kılıyordu. Kısacası, Halide Edip'in deyişiyle dil bir "intikal" evresindeydi. Geçiş devresindeki dil, çevirilere yetebilmek için çevirmenler eliyle zorlanıyor, bazen dile yeni kelimelerin sokulması bazen de yeni cümle yapılarının entegre edilmesiyle dilin yapısı yavaş yavaş değişiyordu. Bu türden bir değişim için en çok uğraş veren kişi ise kuşkusuz Nurullah Ataç'tı.

C. Nurullah Ataç ve Tercüme

Cumhuriyet aydınları arasında Nurullah Ataç, Öztürkçe kullanımının yaygınlaşmasındaki rolü ve yeni bir yazar çevresinin oluşumundaki etkisi açısından farklı bir yerde durmaktadır. Ataç, edebiyat çevresince fazlasıyla önemsenmesi ve yeni yazarlar üzerinde, özellikle de yeni dilin yerleşmesi bağlamındaki otoritesi nedeniyle, dilin ve edebî metinlerin evrilme sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Türkiye'de 1940'larda başlayan tercüme faaliyetlerinin incelendiği bu bölümde Ataç'ın, Tercüme Bürosu'ndaki ve *Tercüme* dergisindeki işlevi ve bu konular bağlamında söylediklerine yakından bakılacaktır.

Tercüme dergisinin yayımlanması düşüncesi Nurullah Ataç'a aittir. Bu düşünce Ataç tarafından I. Türk Neşriyat Kongresi 'nde ortaya atılır. Kongre'den önce 20 Mart 1939 tarihli *Haber* gazetesinde çıkan, *I. Neşriyat Kongresi Raporları* içerisinde yer alan "Lüzumlu Bir Karar" başlıklı yazısında Ataç, zihnindeki dergi taslağını şöyle ortaya koymuştur:

> Yıllardan beri düşündüğüm ve memleket için pek lüzumlu gördüğüm bir mecmua vardır: Bir tercüme mecmuası. Bu mecmuayı üç kısım olarak tasavvur ediyorum: 1-Metinler tercümesi, 2- Gerek mecmuada, gerek hariçte yapılan tercümelerin tenkidi ile tercüme sanatı hakkında makaleler, 3-Mütercimlerin, ecnebi dillerdeki kelimelerin veya tabirlerin karşılığı olarak teklif edecekleri kelime ve tabirlerin münakaşası; bu kısmı ile mecmua, ciddî bir lûgat kitabının meydana gelmesine hizmet etmiş olur. Bu mecmuaya bir dördüncü kısım ilavesi de kabildir: Avrupa mecmualarındaki hulasalar ve tercümeler.
> Böyle bir mecmua bizde bir tek kişinin, hattâ bir tâbiin himmetiyle çıkarılamaz; para kazanmasına, hattâ belki masrafını çıkarmasına imkân yoktur. Onun için bunu ancak Devlet başarabilir... Maarif Vekâleti, tercümelerini bir yoluna sokmaya çalıştığı bu sıralarda bu meseleyi de tetkik edebilir ve hiç şüphesiz bizim tasavvur edebileceğimizden daha mükemmel bir mecmua çıkarmaya muvaffak olur (1939: 137).

Nurullah Ataç, Tercüme Bürosu beşinci yılına girdiğinde yaptığı 25 çeviriyle çevirmenler arasında birinci olmuştur[71]. 1958 yılında yayımlanan *Tercüme* dergisinin Ataç'a ilişkin bölümünde, çevirilerinden örneklere ve kendisinin çeviri üzerine yazdıklarına yer verilir. Bu bölümde Bedrettin Tuncel "Ataç ve Tercüme" başlıklı yazısında, gerek Tercüme Bürosu'nun kurulması gerekse Tercüme dergisinin çıkarılması fikrini Ataç'ın ileri sürdüğünü belirtir. Tuncel'in aktardığına göre Ataç, I. Türk Neşriyat Kongresi 'ne sadece Pertevniyal Lisesi Fransızca Öğretmeni olarak çağrılmamıştır, onun 1939 yılına kadar yaptığı, pek çoğu gazete ve dergilerde yayımlanmış yetkin çevirileri vardır ve "memleketin en kuvvetli mütercimlerinden

[71] İlk beş yılda 500 kadar klasik yayımlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı listeye göre, 160 eserle Fransız klasikleri birinci, 67 eserle Yunan klasikleri ikinci, 60 eserle Rus klasikleri üçüncü, 54 eserle İngiliz klasikleri dördüncü, 49 eserle Alman klasikleri beşinci sıradadır. Mütercim olarak Nurullah Ataç 25 eserle birinci, Hamdi Varoğlu 21 eseriyle ikinci, Sabahaddin Eyüboğlu 11 eseri üçüncü olmuştur (Ragıp Şevki Yeşim [43-44] 162).

biri" olarak bilinmektedir[72]. Bedrettin Tuncel, 1940 yılı başlarında kurulan Tercüme Bürosu'nda Ataç'la birlikte çalışmaya başladıklarını, derginin ilk sayılarının çıkarılmasında onun heyecanının ve emeğinin etkisi olduğunu dile getirir. Dergide çıkacak yazılar üzerinde titizlikle durmuş ve çevirmenlerle çok verimli tartışmalar yapmıştır.

Tuncel, Ataç'ın ilk çevirilerinin "eski yazı dili"nin kelimelerinden faydalanılarak "terkipli hattâ oldukça ağdalı bir üslûpla" yapıldığını belirtir. Ataç'ın dili ilerleyen zamanlarda aşama aşama değişir, bu değişim *Tercüme* dergisinde yer verilen metinlerden de anlaşılır. Tuncel, Ataç'ın ilk tercümelerinde kullandığı dile örnek olarak *Shelley'in Hayatı*'nın önsözünden yapılan çeviriden bir bölümü aktarır:

> Hayırhah kaariimin nazar-ı dikkatine- Bu kitabı bir müverrih veya münekkid üslûbundan ziyade bir romancınınkiyle yazmak istedim. [...] Kaari bu sayfalarda ne mütebahhirâne malûmat aramalıdır, ne de şairin hayatı hakkında şimdiye kadar bilinmeyen şeyler; hislerin tezhibi emrine karşı da canlı bir alâka göstermiyorsa bu küçük kitabı açmasın (*Tercüme* 12 [63-64]:74).

Ataç'ın, 1928 yılında yapılan bu çeviride görülen dili zamanla değişirken, eski dil zevkinin sonraki çevirilerinde daha farklı yansımaları olur. Örneğin, 1944 yılında Maarif Vekâleti'nin "Dünya Edebiyatından Tercümeler" serisinde çıkan, *Tehlikeli Alâkalar*'da Ataç, Fransızca ifadeleri Türkçeye çevirdikten sonra dipnotlarda, Fransızca cümlenin "edâ"sını, Türkçede daha iyi ifade edildiğini düşündüğü beyitlerle destekler. Örneğin "Sizin o şirin yüzünüze, gönlü saran zekânıza, büyüleyici güzelliğinize, bu büyük meziyetlerinizin kıymetini bir kat daha yükselten, o ta içe işler temiz kalbinize hayran olmak bir suç mudur?" cümlesine Nahifi'nin şu dizesini dipnot olarak düşer: "Ölsün mü neylesin olan aşüfte hüsnüne / Kurban olduğum seni sevmek hata mıdır" (45). Bir başka örnek; "Ah! Cecile! Bana

[72] Kitap hâlinde çıkan ilk tercümesi, Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan, Maurois'nin *Genç Werther'in Iztırapları* (*Les souffrances du jeune Werther*) adlı denemesidir. Ayrıca Ataç, Shelley'in Hayatı'na ilişkin bir kitabı da çevirmeğe başlamıştır. Bu çeviri *Hayat* dergisinin 10 Mayıs 1928 tarihli 76. sayısından itibaren çıkmaya başlamış ve yarım kalmıştır (Tuncel, *Tercüme* 12 [63-64] 77).

hayatı tatlı kılmak ancak sizin hakkınızdır; gene bahtiyarlığa mı kavuşacağım, yoksa bütün ömrümce yeis içinde mi yanacağım, bunu bana sizin söyliyeceğiniz ilk söz bildirecek" ifadelerine ise Bâki'nin şu beytini not düşer: "Hep seniniçündür benim dünya cefasın çektiğim / Yoksa ömrüm varı sensiz neylerim dünyayı ben" (246). Nâilî'nin, "Yıkanlar hâtır-î nâşadımı ya Rabbi şâd olsun / Benimçin nâmurad olsun diyenler bermurad olsun" dizesini de, "Dilerim Tanrı'dan, ömrünüz saadet içinde, rahat içinde geçsin! Beni mahrum ettiğiniz bütün saadet, bezesin günlerinizi!" cümlesine bir açıklama olarak yazmıştır (348).

Nurullah Ataç'ın divan şiirine karşı sevgisi ve beğenisi, onun Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Divan Edebiyatı Beyanındadır*[73] adlı eserine karşı kaleme aldığı "Abdülbaki Gölpınarlı'ya Mektup"unda açıkça görülür. Hattâ burada beğeniden ziyade Gölpınarlı'nın klasik Türk şiirini Fuzulî, Nef'î, Bakî ve Şeyh Galib'in beyitleri üzerinden sert bir şekilde eleştirmesine karşı Ataç'ın savunusu söz konusudur. Ataç yazısında en çok, Gölpınarlı'nın divan şiirinde aşkın "marazi ve gayritabiî" olduğu yönündeki eleştirisine Bâkî'den ve Necati'den getirdiği beyitlerle karşı çıkar. Ona göre divan şiirini sevmeyen ve ondaki "öz"ü anlamayan, Avrupa şiirini de anlayamayacak ve sevemeyecektir (Ataç, 1989:193-4). Ataç'ın bu düşüncesi onun *Tehlikeli Alâkalar* çevirisinde, özellikle aşk konulu cümleleri divan şiirinden beyitlerle destekleme gereğini anlaşılır kılıyor.

Ataç, "Bir Tercüme Dolayısıyla" (1944) adlı yazısında *Tehlikeli Alâkalar*'daki çeviri usûlüyle ilgili, kendisine yöneltilen eleştiriyi cevaplar (1989: 135). Söz konusu eleştiriyi *Ülkü* dergisinde Orhan Burian yapmıştır. Ataç'ın bize aktardığıan gore, Burian çeviriyle ilgili şöyle demektedir: "Nurullah Ataç bu tercümesinde Türkçeyi öyle sanatkârcasına kullanıyor ki, Fransız on sekizinci

[73] Abdülbaki Gölpınarlı. *Divan Edebiyatı Beyanındadır*. İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945.

asrından değil de Türk on sekizinci asrından söz açan bir kitap okur gibi oluyoruz" (137). Burian'ın burada vurgulamak istediği, Ataç'ın metindeki cümleleri aslına sadık kalarak birebir çevirmediği, yazarın duygu ve düşüncelerini Türkçede ifade etmeye çalıştığıdır Ataç, "on sekizinci asırdan söz açan bir kitap"la ne denmek istediğini anlamadığını ifade eder. "Yoksa dilim mi on sekizinci yüzyıl Türkçesi?" diye sorar. Bu eleştiriye hiç katılmayan Ataç'a göre tercüme, kelimeleri "kendi nahvı" ve "kendi kelimeleri" ile söylemektir (137).

Ataç'ın *Tercüme* dergilerindeki çeviriye ilişkin yazılarına bakıldığında, onda kendine özgü bir çeviri anlayışının ve bu konuda net çizgilerin varlığı dikkat çeker. Ataç'a göre, çeviride "sadakat" çevirinin başlıca şartı değildir. Mesele kelimelerin aslına uygun olarak birebir çevrilmesi değil, "söyleyiş tarzının" yani "şeklin" sadakatle çevrilmesidir. Çünkü, "Okuduğumuz kitaplarda veya karşımızdakinin sözlerinde manâyı kelimeler vasıtasıyla kavradığımızı zannetmek daima yanlıştır, bize manâyı, maksadı bahşeden edâ'dır. Bunun için mütercimin vazifesi edâ'yı tercüme etmektir" (1958: 77).

Ataç'ın çeviri anlayışının dilin dönüşümünde etkili olduğu söylenebilir. Ataç tek tek kelimeler üzerinde yoğunlaşırken aynı zamanda cümle dizgesinin de farklılaşmasından yanaydı. Türkçede var olmayan cümle yapılarını almanın gerekliliğini savunuyordu:

> Avrupa dillerinden tercüme ettiğimiz eserlerin, dilimizin bünyesine de tesir etmesini istiyoruz; Türkçeye aykırı gelen bazı cümle şekillerini de almamız lâzımdır. Bittabiî bu hususta gayet titiz davranmamız şarttır. [...] Bunun için mütercim Türkçeye yeni bir cümle şekli, yahut yeni bir tâbir, bir terkip alırken onun Türkçede zaten mevcut cümle şekilleri, tâbirler, terkiplerle ifadesi kabil olmadığına tamamiyle kanaat getirmelidir" (78).

Ataç'ın yazılarında, dilin "bünyesi"ni de etkilemesini istediği, "Türkçeye aykırı gelen" cümle yapılarıyla tam olarak neyi kastettiğine ilişkin bir açıklaması

yoktur. Fakat, Ataç'ın bu dileğinin, Melih Cevdet Anday'ın şiirlerindeki bazı kullanımlar sayesinde gerçekleştiği söylenebilir. Melih Cevdet Anday'ın, bazı şiirlerinde Fransızca cümle yapısındaki "apozisyon"'u (apposition) kullandığı görülür[74]. Fransızca cümle yapısında, özneyi tanımlayan cümle, özneden sonra virgülle sıralanabilir. Türkçe cümle yapısında ise, özneyi tanımlayan cümle, öznenin önüne gelir. Melih Cevdet Anday, "Troya Önünde Atlar" adlı şiirinde apozisyon'u kullanarak Türkçeyi Fransızcaya yaklaştırmıştır: "Benzer iyi huylu Düldül, *edep yeri kapalı*, / Dolandı çok tanrılı atlar arasında ağır ağır, / Gözleri iyi görmüyordu" (1995: 80). İtalikle belirtilen "edep yeri kapalı" nitelemesi, Türkçe sentaksta "iyi huylu Düldül" ifadesinin önüne gelmeliyken, burada tersi söz konusu olmuştur. Bu tür bir kullanıma bir başka örnek olarak "Kolları Bağlı Odysseus*" adlı şiirdeki*; "Kirke, bilge tanrıça, selam sana!" dizesi de gösterilebilir (1962: 47).

Nurullah Ataç, çevirilerde "yabancı kelime" kullanılmasını onaylamaz. Kelimelerin "Frenkçe" ya da Osmanlıca olmasının bu bağlamda bir farkı yoktur. "Tercümeye Dair" başlıklı yazısında, Türkçe yazılarda "Frenkçe" kelimelerin varlığının hoşa gitmediğini, Avrupa dillerinden almamız gereken kelimeler olsa da, bazı yazarların bunu "kendilerini göstermek isteyen züppelerin konuşmasını andıran bir dille" yaptıklarından yakınır. Ataç, biraz düşünülse ve çalışılsa Türkçe karşılıkların bulunabileceği fikrindedir.

Türkçe'nin yabancı kelimeler karşısında yetersiz olmadığına ilişkin iddiasını "Tercüme Üzerine" başlıklı yazısında da açıkça dile getirir. Bu yazı, tezde daha önce de atıfta bulunulan Reşat Nuri Güntekin'in "Türkçe'nin Eksiklikleri" başlıklı yazısına bir cevap niteliğindedir (Tez'de s.43). Güntekin, çeviri yaparken Fransızca

[74] Arka arkaya gelen, cümledeki diğer unsurlarla aynı ilişkiye sahip ifadelerin arasındaki ilişkidir. "Washington, ilk başkanımız, Virginya'da doğmuştur" cümlesinde Washington'u tamlayan cümlenin, onun hemen ardından gelmesi bu kullanıma bir örnek olarak gösterilebilir. http://www.thefreedictionary.com/apposition; erişim tarihi 01.04.2014.

kelimelere karşılık bulamamaktan yakınmıştır. Ataç ona hak verir, fakat daha çok çalışarak bu kelimelere bir karşılık bulunabileceğini savunur: "Türkçede birtakım terimlerin karşılığı yoktur, olabilir; ama Fransızların, Almanların, İngilizlerin şiirlerinde, romanlarında kullandıkları kavramların çoğu, hemen hemen hepsi elbette vardır. Biz o kavramı nasıl anlatırız, onu aramalı" (*Tercüme* 12 [63-64] 82). Söz konusu zorluğun nasıl üzerinden gelineceğini örnekler üzerinden açıklayan Ataç, yazının sonunda şu belirlemeyi yapar:

> Türkçenin eksiklikleri olduğunu biliyorum, her dilin eksiklikleri vardır, Türkçenin olmaz olur mu? O eksiklikleri biz de en çok şimdi duyuyoruz, çünkü bugün gerek kendi çevremize bakıp yarattığımız, gerek başka illerden öğrendiğimiz düşünceleri söylemek için dün alışık olduğumuz kelimeler yetmiyor. Hepsini birer birer, bazen tatlı tatlı anlaşarak, bazan çekişerekkuracağız. Hepimiz birtakım yeni sözler bulup ortaya atıyoruz; hiçbiri zorla tutturulamaz, ama bir çoğu beğenilir, kalır (1958: 84).

Ataç, bu alıntıda sözünü ettiği denemelere yazısında da yer verir. Reşat Nuri Güntekin'in karşılık bulamadığından yakındığı "diaphane", "vulgarisation" ve "périphrase" kelimelerine karşılık bulmaya çalışır. *Diaphane*'ne karşılık; "ışıkgeçer, güngeçer" ya da bazı yerlerde kullanıldığı şekliyle "görel"'i önerir. *Vulgarisation* için "halklama"yı düşünür, fakat hem Öztürkçe olmadığından hem de zor söylendiğinden vazgeçer, "kamulama"da karar kılar. *Périphrase* için ise "çevremsöz" ve "uzuntu" kelimelerini önerir (84).

Nurullah Ataç'ın dile ilişkin özleşmeci tavrının, çeviriyle ilgili tutumunda da değişmediği, Kültür Bakanlığı'nın 2011 yılında yayımladığı *Nurullah Ataç* kitabında, Mustafa Şerif Onaran tarafından dile getirilir: "Ataç'ın çeviri anlayışı edebiyata bakışıyla, dilin özleşmesine verdiği emekle bütünleşir. Batı kültürünü benimsemesi, usçuluk anlayışına bağlı kalarak birtakım yeniliklerin ayrımına, tadına varması, onun edebiyatçı kişiliğinin şaşırtıcı bir özelliğidir" (Onaran, 2011: 388).

Ayrıca, *Tercüme* dergisindeki eleştiri yazılarında sıklıkla gündeme gelen, eski dönemleri anlatan metinlerde eski kelimelerin kullanılmasına dair tartışmalara, Ataç'ın net bir yanıtı olduğunu Onaran'dan öğreniriz. Onaran'a göre, çeviride de "özleşmeci" bir tavrı benimseyen Ataç, "belli bir dönemi yansıtmak için eski sözcükleri kullanma"nın yanlış olduğunu düşünür. Örneğin, yaşlı bir adamın "okul" yerine "mektep" demesi Ataç'a göre yanlıştır. Okul kelimesi, nasıl doğal olarak kullanılıyorsa, yaşlı adamın da "okul" demesi yadırganmamalıdır (385).

Murat Belge de "Nurullah Ataç" adlı yazısında, Ataç'ı çevirmenliği bağlamında değerlendirirken onu "kalburüstü bir çevirmen" şeklinde niteler. Onun sıkıntısı sadece Türkçenin kavram sıkıntısına çare bulmakla ilgili değildir. Ataç'ın, kendisi şiir ya da roman yazmasa da dille "tamamen edebî ve sanatsal" bir ilişkisi vardır. "İnatçı bir dava adamı" olan Ataç, Arapça "ve"yi kullanmamak adına Stendhal'in *Le Rouge et le Noir*'ını "Kızıl ile Kara" diye çevirmiştir (2011: 93).

Ataç'ın dile getirdiği bir diğer yenilik, zamanında tartışmalara da neden olan "devrik cümle"dir. Mustafa Şerif Onaran, Ataç'ın bulduğu yeni kavramlara uygun yeni bir tümce düzeni kurduğunu, konuşma diline uygun olduğu için "devrik tümce"yi kullandığını belirtir. Böylece "unutulan o dili" bulmayı amaçlamıştır (2011: 385).

Nurullah Ataç, dil devrimine önceleri karşı olduğunu Öztürkçeciliği sonradan benimsediğini *Diyelim - Söz Arasında*'da şu şekilde dile getirir: "Dil işine sonradan giriştim. Daha önce başlasaydım, dil devriminin gerekli olduğunu daha önce anlayabilseydim ne iyi olurdu!..." (1988: 19). *Günlerin Getirdiği*'nde ise dil meselesinde bu tavrı benimsemesinden önceki fikirlerine rastlanır. "Tercüme Üzerine" başlıklı yazısında: "[T]ercüme ederken bir cümledeki kelimelerin değil, bütün cümlenin Türkçedeki karşılığını aramak gerektir. Bize yazarın ne demek

istediğini bildiren kelimeler değildir, onların birbirlerile birleşerek meydana getirdikleri bütündür. [...] İnsan kelimelerle değil, cümlelerle düşünür" (1989a:129) demektedir. "Şiirimiz Üzerine"de ise, saz şairlerinin şiirlerini okumaya öncelik verirken divan şiirinin de okunması gerektiğini söyler, ayrıca: "Bize dilimizi asıl onlar öğretecek, tadına asıl onlar erdirecektir. [...] Divan şairlerimizin Arapçadan, Farsçadan aldıkları sözler, onların dillerini Türkçe olmaktan çıkarmamıştır. O sözler, birer yabancıdır; ama salınıp gezdikleri bahçenin toprağı buram buram Türkçe kokar (150). 1944'te Ulus'ta yayımlanan "Dil Üzerine" başlıklı yazısında ise Keziban'la tartışırken şöyle demektedir: "Türk oğlunun şu 'sel', 'sal' ekine alışacağını hiç sanmıyorum. Evet, 'kumsal' var, 'uysal' var, 'yoksul' var... Ama 'topraksal', 'ahlâksal' çekilir şey değil; hele o sel eki 'imgelem' gibi zaten soğukça bir sözle birleşince insanın büsbütün betine gidiyor" (162).

Ataç'ın gerek çevirilerinde gerekse çeviriyle ilgili yazılarında, söz'e ve kelime'ye odaklılıkta süreklilik gösteren hassasiyeti devam edecektir. Ne var ki Ataç, geriye dönüp baktığında tek başına gösterdiği dil işçiliğinin başkalarınca önemsenmediğini görmüş ve bir hayal kırıklığı yaşamıştır.

Nurullah Ataç, 1952 yılında kaleme aldığı "Çeviri Çağı" başlıklı yazısında Türkiye'de çeviride ve çevirmenlerin yetişmesinde gelinen noktayı değerlendirir. Türk aydınlarının çoğu, yeni "söz kurmaktan" ve "uydurmaktan" çekindikleri için büyük çevirmenler yetişmemiştir. Bazıları "Osmanlı Türkçesi" ile yetinmiş bazıları da "Avrupalı dillerin sözlerini olduğu gibi" almıştır (aktaran Yağcı, 1999: 47). Bu yüzden de en az yüz yıl önce başlayan "çeviri çağı"nda ilerlenememiş, verimli olunamamıştır (48).

1. Bir "Organik Aydın" Olarak Nurullah Ataç

> "Batıya doğru...Gidiyoruz Batıya doğru. Bir kez çıkmışız yola, kimse durduramaz artık" Nurullah Ataç, 1953.
>
> "Nedir Ataç'ın tedirginliğinin altında saklı olan? Donup kalmak korkusu..." Mehmet Fuat, 1986.[75]

Ardına bakmadan koşuyordu Ataç, geç kalınmış bir modernleşmeyi yakalamak için hızla koşmak gerekiyordu çünkü, bir an duraklasa o çok sevdiği Fuzûlî ve Bâki'nin beyitlerinden kendini alamayacak, donup kalacaktı. Yunan mitolojisinde dillere destan olmuş bir ozan olan Orpheus'un, ölüler diyarından kurtarmaya çalıştığı sevgili Eurydike'sine arkasını dönüp bakınca başına gelenleri bildiğinden olacak, Ataç bu hataya düşmek istemedi. Bu bakış, seveni de sevgiliyi de öldüren bir bakıştı. Ataç dönerse yanacak, Divan edebiyatıyla birlikte geçmişe, ölüler diyarına iyice gömülüp kalacaktı.

Bu hikâyeyi Orpheus'unkinden farklı kılan ise, ölüler diyarındaki bir sevgilinin yanı sıra, hep ileride ve ancak koşularak yetişilecek bir başka sevgilinin, Batı'nın varlığıdır. Ataç ve geçmiş edebiyata, sanata ve kültüre içten içe bağlı pek çok aydının, bu iki sevgili arasında kalmışlıkla malul olduğu söylenebilir. Ataç, Batı'ya doğru inişli çıkışlı, gel-gitli koşusunu bir maratona dönüştürmekten ve yanına aldığı özellikle genç kuşak yazarları bu koşuya dâhil etmekten geri durmadı. Ne de olsa, 24 saat edebiyatçı olarak niteliyordu kendisini.

Nurullah Ataç; üretmekten zevk aldığı kelimeleri, edebiyat eleştirileri, çevirileri, Tercüme Bürosu'ndaki çalışmaları, Cumhurbaşkanı İnönü'nün çevirmenliğiyle, 1940'lı yılların önemli bir aydını. Söz konusu çalışmaların yeni bir edebiyatın oluşmasında yadsınamaz bir etkisi var. Dâhil olduğu edebî çevrelerde, dergilerde, yarışma jürilerinde Osmanlıca kelimelere tahammülü olmadığı bilinen bir

[75] Mehmet Fuat'ın *Unutulmuş Yazılar*'ından aktaran Konur Ertop. *Nurullah Ataç, Bütün Eserleri I.* İstanbul: Varlık Yayınları, 1967, s. 12.

gerçek. Pek çok genç yazarın onun karşısına, eski kelimelerden silkinmiş metinlerle çıkmaya çalıştığı da anılarda sıkça karşımıza çıkıyor.

Ataç'ın dil hassasiyetlerinin nasıl işlediği, yeni yazarların ve yeni üslûpların ortaya çıkmasındaki etkisi yakından bakılmayı gerektiriyor. Cumhuriyet ideolojisini ve devrimleri benimseyen, aldığı görevler dolayısıyla iktidara eklemlenmiş, bu ideolojiyi üreten, buna yönelik eserler veren ve edebî kamuoyunu etkilemeye, ikna etmeye çalışan bir aydın Nurullah Ataç. Erken dönem Cumhuriyet aydınları arasında Dil Devrimi'ni en çok benimseyen, bu konuda ciddi anlamda çalışan, emek veren bir organik aydın. Ataç çalıştığı kurumlar itibariyle de iktidara eklemlenmiştir; 28 Aralık 1944'te Basım Yayın Umum Müdürlüğünde Basım ve Dağıtım Dairesi Şefliği, 1947'de Cumhurbaşkanlığı çeviriciliğinde bulunur, bu görevinden 7 Şubat 1952'de emekliye ayrılır. Türk Dil Kurumu üyesi olarak 1951 Mayısından 1957'ye kadar 'Türk Dili Dergisi'ni yönetir. Tercüme Bürosu'nun ve *Tercüme* Dergisi'nin kuruluşunda ve gelişmesinde ise, tezin bir önceki bölümünde incelendiği üzere etkin bir rol alır.

Prospero ile Caliban, Nurullah Ataç'ın bir aydına yüklediği misyon ve onu konumlandırdığı yerle ilgili bir manifesto niteliği taşıyor. Böylece Ataç, toplum karşısında kendisini nerede konumlandırdığını da açık ediyor:

> Gerçekte özgürlük bir ülkede aydınlar takımının, Prospero'nun, Prospero olmaya özenenlerin sözlerini dinletebilmeleriyle, Caliban'ı baskı altına almalarıyla elde edilir [...]. Caliban özgürlük istemez... Eskinin, geçmiş ölmüş kalıpların, inançların baskısı altındadır, o baskıdan da kurtulmak istemez... Prospero'nun, aydın kişinin ödevi ise, bugünü kurmak, bugünü dünün baskısından kurtarmaktır. Özgürlük ancak böyle olur. Çoğunluğun dileklerine boyun eğen, çoğunluğa yaranmak isteyen kişi ise özgürce düşünmekten kaçınan kimsedir. Prospero değildir o, bir aydın değildir (1961: 23).

Prospero'ya yani aydına biçilen görev, Ataç'ın Dil Devrimi'ne karşı tutumuyla birlikte düşünüldüğünde onun eski kelimeleri ve ifade kalıplarının

kullanılmaya devam etmesine yönelik tepkisi daha iyi anlaşılıyor. Caliban, burada eski dili kullanmakta ısrar edenler olarak okunabilir. Cümlesinin devamında daha sert bir şekilde şöyle demektedir: "Gerçek özgürlük, bir ülkede aydınlar takımının, Prospero'nun, Prospero olmaya özenenlerin sözlerini dinletebilmeleriyle, Caliban'ı baskı altına almalarıyla elde edilir'' (42). Bu yaklaşım daha elitist ve Murat Belge'nin belirlemesiyle "jakoben" olarak nitelendirilebilir. Belge, Ataç'ın demokrasi bağlamında "jakoben" bir demokrat olabileceğini söyler. Bunun nedeni ise, Ataç'ın dil konusunda benimsediği tavırdır. Jakobenler, fikirlerle ilgilenir ve toplum için iyi olacak şeyleri düşünürler. Fakat kendilerinin önemsedikleri bu düşüncelere karşı toplumların nasıl tavır aldığına pek önem vermezler. Topluma da iyi geleceği düşünülen şeyleri herhangi bir şekilde yaptırmaya çalışırlar (2011: 95).

Yazarın *Prospero ve Caliban*'daki bu üstenci aydın bakışının konjonktürel olduğu da düşünülebilir. Orhan Koçak, bu eseri 1950'lerin güncel politiğinin içerisinde değerlendirir. Ona göre, Ataç'ın Prospero'ya ilişkin sözleri 1950'ler Türkiyesinde "iktidardan düşmüş Batıcı aydının serzenişleri olarak da yorumlanabilir: "CHP'nin kültürel sözcüsü, halkın nankörlüğünden yakınırken siyasal kadroları da popülizmden uzaklaşmaya çağırır gibidir" (1995: 230).

Nurullah Ataç'ın yukarıda anılan aydın algısı tahakkümü vurguluyorsa da, onun pratikte Öztürkçenin yerleşmesi yönündeki eylemleri ve tutumları, daha çok ısrarlı bir çalışmaya ve iknaya dayalıdır. Dilin kendi hâline bırakılamayacağını düşünür, bu konuda aydınlara görev düşmektedir: "Dil kendi kendine gelişiyormuş, temizlenecekse temizleniyormuş, bırakmalıymışız kendi hâline. Aklı başında bir kişinin söyliyeceği söz mü bu? Bir ulusun okur-yazarları, aydınları, bilginleri dille uğraşmazlarsa dil kendi kendine ilerler, gelişir mi?'' (Ataç'tan aktaran Dizdaroğlu, 1962: 31).

Ataç, edebiyatta tek başına bir iktidar alanı ve bir denetim mekanizması kurmuştur. Bu onun devlet mekanizmasındaki görevlerinden bağımsız işler. Bu durum, Gramsci ve Foucault'da ortak olan iktidar tanımlamasıyla örtüşür. Onlara göre iktidar, siyasal olmayan alanlarda da karmaşık biçimlerde işler. İktidarın işleyişini sağlayan araç olarak siyaset sadece hükümetler, seçimler, polis ve ordu ile ilgili değildir. Siyaset, okula giden, roman okuyan ya da doktora giden herkesin gündelik hayatında muhatap olduğu bir şeydir. İktidarın en kritik işlemi mikro ve moleküler düzeylerde gerçekleşir (Ives, 2011:222). Nurullah Ataç, edebiyat dergilerini, taşrada çıkanlar da dâhil, takip eder ve özellikle yeni yazar/şairlerle ilgili eleştirilerini kendi köşesine taşırdı. Yeni kuşak edebiyatçılar da kendilerine ilişkin bir yorum var mı diye, onu yazılarını merakla beklerlerdi. Dolayısıyla, burada kendinden menkul bir iktidar alanı oluşmuştu. Söz konusu işleyişi ve etkiyi Doğan Hızlan şöyle aktarıyor:

> Yaşadığı dönemde çok az insan, onun kadar eksen kişilik olma özelliğini taşımıştır. Olumlu ya da olumsuz her tartışma maddesinin içinde Ataç adı vardır. Dilden şiire kadar herkes ne söylediğini merak ederdi. O zaman birinden söz ettiğinde hele olumlu bir söz söylediğinde bir referans sayılırdı. Bu yönüyle sanırım edebiyatımızı en çok etkileyen, yaşadığı yıllarda adından en çok söz edilen edebiyat adamlarından biriydi Nurullah Ataç (2011:32).

Nurullah Ataç üzerine yapılan çalışmalarda, onun yazarlar tarafından nasıl takip edildiğiyle ilgili çok sayıda edebiyatçının anekdotu geçmektedir. Bunlardan bazılarına yer vermek, söz konusu etkiyi göstermek açısından yerinde olur. Örneğin Sabahattin Teoman, şöyle der: "Her şair, her yazar gibi şiirlerimi, yazılarımı Ataç Usta'nın beğenmesini ben de ne kadar istemiş, yazılarını hep bu umutla okumuşumdur" (aktaran Alangu, 1959: 117). Vural Sözer ise, Ataç'ın Türk dilinin sadeleştirilmesi için çalışan tek dilci olduğunu, yeni yazarların kendisinden faydalandıklarını ve onun "tilcik"lerini [sözcüklerini] benimsediklerini söyler (117).

Haldun Taner de Ataç olmasa edebiyatçıların öksüz kalacağını, onların bütün yazılarını üşenmeden okuduğunu belirtir. Yazarlar için onun ilgisini çekmek başarının ölçütüydü. Şöyle ki, yazarlar "acaba bizden bir kelime olsun söz ediyor mu, diye heyecanla beklerlerdi: "İsmi onun sütununa, şiiri onun diline düşen şairin sevincine sınır olmazdı artık'' (117). Mehmet Salihoğlu, Ataç'a ve Öztürkçeye ilişkin anılarında özellikle kendisi ve diğer genç yazarlar üzerindeki etkisinden söz eder. Ataç'ın o gün yadırganan kelimelerinin bugün Öztürkçeye karşı olanlarca bile kullanımda olduğunu, onun bu devrimci ağırlığı olmasaydı bu kelimelerin yazı hayatına yerleşemeyeceğini yazar (1968: 311). Salihoğlu da zamanla Ataç'ın arı dilini tamamen benimsemiş ve bu dille şiirler yazmıştır. 1952'de *Türk Dili*'ne gönderdiği şiirlerle ilgili olarak Ataç'ın kendisine yazmış olduğu bir mektuba yer verir. Şiirinde "gönüldeş" sözünü çok güzel kullandığını, bunu çok beğendiğini ifade eden Ataç, iki şiirini *Pazar Postası'*nda yayınlamak için Salihoğlu'ndan izin ister. Ataç'ın genç bir yazarı ciddiye alarak cevap yazması, şiirlerini beğendiğini söylemesi yazar için çok önemlidir (311). Ataç, bir gün yazara, hiç sözcük üretip üretmediğini sormuş ve kendisinin "vantilatör" karşılığı olarak "yellik" kelimesini bulduğunu söylemiştir (319).

Ataç'ın örneklerle gösterilmeye çalışılan etkisi, onun edebî kamuoyundaki gücünü açık bir şekilde ortaya koyuyor. Onun dilini kullanarak yazmak ya da en azından onun beğeneceği dilde ve tarzda yazmak diye özetlenebilecek bu etki, tezde daha önce organik aydın olarak nitelendirilen şairlerin/yazarların belki de hepsinin uğraşısının toplamından fazla bir güce sahiptir. Bu aşamada, bu etkiyi biraz daha iyi aktarabilmek için Ataç'ın şairlerin/yazarların diline Öztürkçe özelinde yaptığı yorumlara yakından bakılabilir.

Dergiler'de *Yeditepe* dergisini ele aldığı bölümde Ataç, Turgut Uyar'ın "Durmuş, Süt Mavi Gecesine..." adlı şiirini diğer şairlerin şiirlerine kıyasla ve Oğuz Tansel'in "Yol" şiirini de beğendiğini yazar (2000: 10). Bu bölümde, Mustafa Şekip Tunç'un genç şairlerin yeni kelimeleri kullanmadıklarını, bundan o kelimeleri tutmadıklarını, tutmayacakları sonucunu çıkardığı bir yazısına gönderme yapar. Oysa Ataç, Tansel'in "hürriyet" yerine "özgenlik" kelimesini kullandığını göstererek bunun aksinin geçerli olduğunu göstermeye çalışır (10). *Seçilmiş Hikayeler Dergisi*'nden Salâh Birsel'in "Kamer Hanımın Üzüntüsü" adlı şiirini alıntılar, şiiri beğendiğini, fakat şiirde geçen "ilave edin" sözü kullanılmasa daha iyi olacağını belirtir. *Varlık*'ın 1952 Aralık sayısında M.F. Savaşçı'nın "Okuma" hikâyesinde kullandığı 'iknaya' ['iknaa' yerine] kelimesini doğru kullandığı için takdir eder. Sonra da aslında ikna yerine neden "kandırmak"ı , "inandırmak"ı kullanmadığını sorar ve dahası bu köklerden yeni sözler yapabileceğini ifade eder (26). Ataç, *Dergiler*'deki tüm yazılarında tek tek kelime avcılığı yapar, özellikle beğenmediği yazılardaki eski kelimeleri bulup çıkarır, yenisini önerir bir çeşit dil müfettişi olarak tek başına yeni dilin kuruluşunu tüm edebiyatta denetlemek ister.

Dolayısıyla, Gramsci'nin ifadeleriyle, belirli bir sınıfla yapısal ilişkisi olması, belirli dünya tasavvurlarının aktarımında ve yeniden üretiminde/ürettirilmesinde etkin olması bağlamında Nurullah Ataç, tam anlamıyla bir organik aydındır. Onun Öztürkçenin yerleşmesinde ve Arapça ve Farsça kelimelerin özellikle genç yazarlarca kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesinde ikna'yı, yer yer de psikolojik anlamda baskıyı kullandığı söylenebilir.

Değinilmeden geçilmemesi gereken bir nokta ise, Nurullah Ataç'ın erken dönem Cumhuriyet aydınlarının pek çoğu gibi arada kalmış olmasıdır. Öyle ki, Batı medeniyetine tam olarak geçmek uğruna çok sevdiği divan şairlerinden vazgeçmek

zorunda kalmıştır. Doğan Hızlan da onu bir geçiş dönemi aydını olarak tanımlar. O da, diğerleri gibi rejim uğruna kendi fikirlerinden ödün vermiştir. Bu anlamda bu aydınların işi zordur, "çünkü hem cumhuriyet idealini/ideolojisini yerleştirecekler hem de edebiyatın herhangi bir türünde bu anlayış doğrultusunda eser vereceklerdir" (2011: 29).

Söz konusu çıkmaz, *Ararken'in "*Devrim" başlıklı bölümünde Ataç'ın kendi ifadelerinde de fark edilir. Yazar, divan edebiyatını artık çocuklarımıza neden öğretmememiz gerektiğini anlatırken aslında, sanki kendi iç çelişkilerini de ifşa etmektedir. Divan edebiyatı duygularımızın ezgisi olduğu için, gücünü bizim duygularımızdan alıp bizim duygularımızı beslediği için atılmalıdır. Eğer bir devrim geçiriyorsak bunu içimizde yapmamız gerektiğini, duygularımızın da devrim geçirmesi gerektiğini düşünür:

> Yaşayışımızda, görüşlerimizde, düşünüşümüzde bir değişme olmasını istiyoruz. Bunu gerçekten istiyorsak, duygularımızın da değişmesine katlanacağız. Ağır bir ödevmiş, üzücü bir ödevmiş bu. Ne yapalım? Devrim dediğiniz de kolay değildir ki! Ağır yüklere, üzücü, ezici ödevlere katlanmağı gerektirir (1954: 30- 31).

Devrimi bu denli benimsemesi ve duygularını bile değiştirmeye çalışması, bir nevi samimiyet göstergesi olarak görülebilir. Orhan Koçak, Nurullah Ataç'ı değerlendirdiği "Samimilik" başlıklı yazısında onun Tanpınar ve Beyatlı'nın görmek istemediği nesnel bir gerçekliğe "dimdik baktığını", bütün savrulmalarının, kaprislerinin, kızgınlıklarının arkasında bu "yüzleşme"nin yattığını iddia eder. Ataç'ın kendi samimiliğinin, doğallığının, sahiciliğinin arasına Avrupa kültürü girmiştir. Koçak, diğerlerinin bu gerçeği görmekten kaçındığını, bu yüzden Ataç'la anlaşamadıklarını düşünür: "Süreklilik (Beyatlı) ya da 'sentez' (Tanpınar) iddiaları, ona bu yüzden abartılı ve sahte görünmüş de olabilir - çok daha temelli ve zorunlu bir sahteleşmeyi gizleyen bir sahtelik...'' (2011:37).

Nurullah Ataç'ın benimsediği şairlerden şiir kanonuna kimler kaldı diye baktığımızda onun Orhan Veli'yi fark edişi ve ona destek verişi bilinmektedir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya olan desteğiyle ilgili ise Konur Ertop yazarın mektuplarında geçen bir ifadesine yer verir: "Çok severim şiirlerini, yalnız bugünün değil, bütün Türk edebiyatının en güçlü yaratıcılarından biri olduğuna inanırım'' (1967: 46). Nurullah Ataç, "Gençler İçin" başlıklı yazısında yenilik arayan gençlerin yerilmesiyle ilgili eleştirilerini ortaya koyar. A. Demirbağ ile T. Demiriz adlı iki yazar, *Genç Nesil Konuşuyor* adlı yeni yazarların tanıtıldığı bir kitap çıkarmışlardır. Ataç, bu kitapta seçmelerin yapılırken neden daha çok yeni yazara yer verilmediğinden dem vurur. Kitapta, Cahit Sıtkı Tarancı, Sait Faik Abasıyanık, Asaf Hâlet Çelebi, Orhan Arıburnu ve daha başkaları vardır. Fakat Ataç, Oktay Rifat, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necati Cumalı, Sabahattin Kudret'in neden bu kitapta yer almadığını sorgular. Buradan onun hangi şairleri benimsediği anlaşılır (1989: 104).

Nurullah Ataç'ın, Dil Devrimi'ni, belki de devrimi yapanlardan da çok benimsemesi, tutulmayacağını bile bile kelime üretmekten alıkoyamaz. Nitekim Geoffrey Lewis, onu Atatürk'ten başka, Türkçe'nin vokabülerine katkıda bulunmuş iki kişiden biri olarak tanımlar. Ataç, 1940'lı yılların sonunda özellikle *Ulus* gazetesindeki yazılarında kendi ürettiği "tilcikleri" kullanır. Levent "Bir Nurullah Ataç Sözlüğü için Girizgah (1948-1949)" adıyla yazarın kullandığı kelimelerden bir sözlük oluşturmaya çalışır[76]. Cantek, bu kelimelerin daha çok gazete yazılarında kaldığını Ataç'ın sürekli olarak bu kelimeleri kullanmadığını da belirtir. Kelimelerin karşılığına mümkün olduğunca cümle içindeki kullanımlarını da yazar. Sözlükte "harfler" karşılığında verilen "ucukler" kelimesinin cümle içinde kullanımına yakından bakalım:

[76] http://derinhakikatler.blogspot.com.tr/search?q=tilcik.
http://derinhakikatler.blogspot.com.tr/search?q=Ataç.

> Ucukler: Harfler. "Arap ucuklerini bilmezler ki ikisinde de ayn'ı görsünler. Yani'yi ayrı, ma'nâ'yı ayrı bellesinler diyeceksin, sonra da çocukların anlamadıkları nenleri bellemelerine, ezbercilikle yetinmelerine şaşacaksın" (*Ulus*, 16.12.1949).

Bu cümle Nurullah Ataç'ın Arapça ve yeni nesille ilgili pek çok yazısında dile getirdiği görüşlerini özetler niteliktedir. Yeni nesil Arapçayı hiçbir zaman tam olarak öğrenemeyeceği için, "ya'ni" ve "ma'nâ"daki "ayn" harfini algılayamayacak ve kelimeleri doğru bir şekilde telaffuz edip yazamayacaktır. Bu kelimeler, onlar için "anlamadıkları nenler [şeyler]" hükmündedir. Sözlükten örnek olarak şu kelimeler verilebilir: "Kirpinmek: itiraf etmek", öğüt: tavsiye", "saldamlı: ciddi", "yımızık: çirkin", "yürekleme: teşvik", "dörütmen: sanatkâr", "gökçe-yazın: edebiyat", "günce: gazete" (http://derinhakikatler.blogspot.com.tr/search?q=tilcik).

Ayrıca Türk edebiyatında edebiyat eleştirisinin, 1940'larda Nurullah Ataç'la başlayan süreçten 1980'lere kadar, dil eleştirisi olarak gelişmesinde ve ilerlemesinde Ataç'ın rolü olduğuna da değinmek gerekir. Tevfik Turan'ın belirlemesine göre, bu süreçte dil eleştirisi Öztürkçecilik eğilimiyle sınırlı kalmıştır. Edebiyat eleştirisinin, dil eleştirisi olarak gelişmesinde *Türk Dili* dergisi de etkindir (Turan, 2008:74). *Türk Dili*'nde edebiyat eleştirisinin odağında, ele alınan metinlerin Öztürkçe olup olmaması yer alır. Yazarların kullandığı Öztürkçe kelime sayısını yüzdeye vurup başka yazarlarla veya önceki yıllarla karşılaştırmayı çok önemli bulan bir eleştiri anlayışı hüküm sürmektedir. Bu anlayış kendini sadece dergide yayımlanan eleştiri yazılarında göstermez, dergiye alınan edebiyat metinlerinin seçiminde ve kurumun ödüllerinin dağıtımında da etkili olur. Edebiyat eleştirisini dil arılığının saptanmasına indirgeyen bu eleştiri anlayışı, edebiyat ortamına da belli bir söyleyiş biçimini, belli bir sözlüğü, belli tercihleri, belli çekinceleri dayatır (74).

Edebiyat eleştirisinin dil üzerinden gelişmesinin Türk roman kanonunun oluşmasını geciktirdiğini söyleyen Jale Parla da, cumhuriyet aydınlarının bir romanı,

romanda kullanılan dili “eski” bulmaları nedeniyle standart dilden ve milliyetçi, Kemalist, gelişmiş, batılı Laik toplumdan bir sapma olarak yorumlayıp kolaylıkla görmezden gelerek yok saydıklarını belirtir (2008:31).

Bu bölümün sonunda Nurullah Ataç’ın Dil Devrimi’nin edebiyat izlerçevresinde oturmasında, kök salmasında, bu anlamda bir bilinç oluşmasında gerek yazdığı yazıları, ürettiği kelimeleri gerekse yazarlar üzerindeki yadsınamaz etkisi bağlamında Nurullah Ataç’ın organik aydın olduğunu söylemek mümkündür.

BÖLÜM V

ŞİİR BAĞLAMINDA KELİMELERDE YİTİRİLEN ÇAĞRIŞIMLAR

Dil Devrimi'nin Osmanlıca kelimeleri tasfiye etme aşamasında edebiyat bağlamındaki işlevinin, şiirde yüzyıllardır yeni anlamlar eklenerek metaforlaşan göstergelerin/kelimelerin anlamlarını ve "duygu değer"lerini daraltması olduğu iddia edilebilir. Doğan Aksan *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* adlı çalışmasında: "Göstergeler kimi zaman da, söylendikleri anda zihnimizde tek bir kavramın belirmesine yol açmazlar; bir çok tasarımı da birlikte, yanlarında getirerek canlandırırlar" der. Bu bağlamda göstergelerin bir "duygu değeri" taşıdığından da söz eder (77).

Gelenekte kelimelerin duygu değerlerinden, aynı kelimenin taşıdığı farklı anlamlar aracılığıyla da faydalanılmıştır. Bu konuya dikkat çeken Özer Şenödeyici, Nâilî Divanı'ndan alıntıladığı bir beyitte[77] geçen tüm renk isimlerinin aynı zamanda bir duygu hâlini aktardığını belirtir: "Anlama nüfuz edebilmek için siyah rengin kötülüğe, cimriliğe, ayba, körkütük sarhoşluğa; beyazın iyi amele, sevaba; kırmızının utanca delâlet ettiğinin bilinmesi gerekmektedir" (2012: 29). Bu bağlamda siyah'ın kara'yı, beyaz'ın da ak'ı karşılamadığı söylenebilir.

[77] Söz konusu beyit şöyledir: *Bilsün siyeh-derûn idiğin cümle kâ'inât/Etsin kebûd iken nemedin dûd-ı dil siyâh* (-Ey Felek- içinin karanlığını/kötü kalpliliğini bütün kâinat bilsin. Gönülden yükselen duman, keçe hırkanı mavi iken siyah etsin).

Divan şiiri bağlamında kelimelerin taşıdığı duygu değerlerinin yanı sıra kelimelerle ilgili, dikkate alınması gereken başka işleyiş ve etkileşimler de söz konusudur. Divan şiirinin kelime haznesindeki göstergelerin büyük bir anlam derinliğine sahip olduğunu ortaya koyan Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*'nda, bu kelime haznesinin şemasını çıkarır ve bunlar arasında "düzenli şekilde tekrarlanan ilişkiler"den ve bunun "dilbilgisi/sözdizimi düzeyinden başka bir düzeyde çağrışımlar yarat[tığından]" söz eder (77). Andrews, ayrıca konuşma dilinden farklı olarak, "Şiirsel kullanım[ın], kelimelerin anlamlarını genişletme etkisine sahip" olduğunu ve çok uzun bir süre farklı bağlamlarda "genişleme süreç"lerinden geçerlerse, anlam alanlarının genişleyeceğini ve "gönderme gücü"ne sahip olacaklarını belirtir (77).

Bu durumda şiir bağlamında kelimeleri değerlendirirken, kelimelerin duygu değerlerini ve özellikle divan şiirinde yüzyıllarca işlenerek genişleyen çağrışım alanlarını ve diğer kelimelerle kurulan ilişkileri göz ardı ederek yapılacak değerlendirmelerin eksik kalacağını söyleyebiliriz.

Kelimelerin söz konusu anlam genişlemesine, çağrışımları bağlamında zihinde birden çok imgeye dönüşmesine belirgin bir örnek getirebiliriz. Tanpınar'ın "İstanbul'un Mevsimleri ve San'atlarımız" yazısında sözünü ettiği lâle, şiirsel kullanımla genişleme süreçlerinden geçmiş, farklı gönderme gücüne sahip bir imge durumuna gelmiştir. Altından "gülistan"ı çekilen "lale" köksüzleşir, artık ne "sevgilinin yanağı"dır ne de "şarap" ya da "kadeh". Lale, göstergesel anlamda yalnızlaşmış ve zayıflamıştır (2005: 144).

Latin harfleriyle yazılan "lale", Osmanlıca yazılışıyla sahip olduğu imgesel gücü ve çağrışımları taşıyamasa da, en azından bir çiçek adı olarak varlığını sürdürebilmiştir. Bununla birlikte zengin yan anlamlara sahip bazı kelimeler,

Öztürkçe karşılıklarına tercih edildiklerinde ise, önce anlam daralmasına uğramışlar, sonra da yavaş yavaş edebiyatta ve konuşma dilinde daha az kullanılır duruma gelmişlerdir.

Tezin bu bölümünde, ilk şiirlerini 1930'larda yazan, fakat daha sonraki yayımlarında şiirlerine müdahale eden şairler ve şiirleri incelenecektir. Bu durum, Dil Devrimi'nin Türkçe edebiyatta izi sürülebilir en somut etkilerinden biri olarak değerlendirilecek. Şairlerin, şiirlerindeki Osmanlıca kelimelere müdahalelerini tespit ederken, yeni kelimelerin çağrışımlarının ve yan anlamlarının "duygu değerleri" bakımından eskilerinin yerini tam olarak tutmadığı öne sürülecektir. Değerlendirmelere geçmeden önce, yan anlamın dilbilimsel bağlamda neye karşılık geldiğine bakalım. Süheyla Bayrav, *Dilibilimsel Edebiyat Eleştirisi* adlı çalışmasında edebiyat ve dil ilişkisiyle ilgili bir belirleme yapar. Bayrav, edebiyatın "iki bakımdan" bir "dil ürünü" olduğunu hatırlatır: "(i) Edebiyat bir 'ulusal dilde ortaya çıkar ve (ii) bir dolaylı anlam (connotation) dizgesidir" (19). Dolaylı anlam (connotation), Martinet ve Mounin gibi dilbilimcilerce farklı anlamlarda kullanılır. Onlara göre, "bir sözcüğün yalın anlamı (denotation) yanında, yan anlamları da olabilir: örneğin 'derya'nın yalın anlamı 'deniz'inkine eş ise de, fazla olarak arkayik, şiirsel yanları vardır" (19).

Erken Cumhuriyet dönemi şairlerinin şiirlerinden çıkardıkları kelimelerin "arkayik" ve "şiirsel" yan anlamlarını göz ardı ettiklerini ortaya koymadan önce eski ve yeni kelimeler arasındaki farklılığın Edebiyat-ı Cedide döneminden beri tartışılagelen bir mesele olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Halit Ziya Uşaklıgil'in bu bağlamda *Servetifünun*'daki yazısı önemlidir.[78] Halit Ziya Uşaklıgil , *Kaari'lerime* başlıklı yazısında şöyle der:

[78] Halit Ziya Uşaklıgil. *Kaari'lerime.* Servetifünun, 1899 (1 Nisan 1315) sayı 422.

> Deniyor ki: fazla lûgat-ı Arabiyye vü Farissiyyeyi atalım. Meselâ "gök" varken "sema" niçün kalsın? "Sema"yı kaldırıyoruz "semavat, sümüv, semavî" bittabi' beraber gidecek; biraz münakkaş, biraz müzeyyen bir cümle arasında 'sehârî-i semâvat, sümüvv-i cenab, nazar-ı semâvî' diyemeyeceğiz; 'göklerin kırları, öz ululuğu, gök bakış' diyeceğiz. Nahoş! Fakat zarar yok, madem ki 'sema'yı ortadan kaldırdılar, yerine bir 'gök' diktiler, bu büyük bir muvaffakiyet sayılacak. Sonra 'heva, ruzgâr, feza, esîr, nesîm, cev, felek' için birer Türkçe mukabil bulunacak, bunları hep öğreneceğiz (aktaran Levend, 1960: 236).

Yazının devamında Uşaklıgil, "fazlaları atalım" dendiğini, fakat hangi kelimenin neye göre fazla olduğunun nasıl anlaşılacağını sorar. Uşaklıgil'ın dikkati çekmeye çalıştığı nokta, dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiyesinin meydana getireceği boşluğun, sadece gösteren düzeyinde, bir kelimenin düz anlamı kadar değil, gösterilen düzeyde yan anlamın genişliğince olacağıdır. Kaldı ki, 'semâ'nın yan anlamları ve onun çağrıştırdığı, ondan türetilmiş öteki kelimeler de kullanılamayacaktır. Semâ'nın yerine getirilen 'gök' ile 'semavat', 'sümüv' ve 'semavi' de kullanım dışı kalacak, Süheyla Bayrav'ın değindiği gibi kelimelerin 'arkayik' ve 'şiirsel' anlamları da ortadan kalkacaktır. 'Gök' kelimesinin arkayik ve şiirsel bir arka plan kazanmasının zorluğunu, Halit Ziya ironik bir üslûpla dile getirmiştir.

1930'lu yılların "şiir kamuoyu"nun gündemine bakıldığında Hakan Sazyek'in "Şiir: 1920-1950" başlıklı yazısından hareketle, temel belirleyenin aruz ve hece karşıtlığı bağlamında vezin tartışması olduğu görülür. "Şiirin bireyselliği ve toplumsallığı", "şiirin inkılâp içindeki yeri" ve "divan şiirine yaklaşım" da temel tartışma konuları arasındadır (2006: 30-31). Tartışma başlıkları arasında Öztürkçe şeklinde bir başlık yer almamaktadır. Bu durum, tezimizin üçüncü bölümünde incelediğimiz 1934 ve 1935 yıllarındaki *Cumhuriyet* gazetesinde ve *Servetifünun* dergisinde yer alan Öztürkçe şiirlerin yoğunluğuyla çelişir görünmektedir. Görünürdeki bu çelişkiden hareketle şöyle bir yargıya ulaşılabilir: 1930'lu yıllarda

Osmanlıcayı/eski dili kullanmamak tercih edilse de bunun edebî camiada "ideolojik" bir tavır olarak gelişmesi 1950'den sonra başlar.

Şimdi, bu çerçevede şiirlerinin 1950'den sonraki yayımlarında kelime bazında değişiklikler yapan Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas ve Oktay Rifat'ın Dil Devrimi hakkındaki düşüncelerine ve söz konusu şiirlerinden örneklere yakından bakalım. İlk olarak Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, ilk kez 1951'de *Aç Yazı*'da yayımlanan "Geçen Şey" şiirini ele alalım. Şiir şöyledir:

Geçen Şey

Kocaman yıldızlar altında ufacık dünyamız,
Ve minnacık bir hâne:
Kokar gün çiçekleri gün ağarmadan,
Hâtırasız, uykusuz,
Kokar nane.

Ta ezeldenberi mestolmuş herkes,
Bir bakıma her şey mestane
Hayal edilir nazlı yâr yönlerden,
Aşk ile kuşlar süzülür,
Değişir gökler şahane.

Farkında değil gönül,
Sanki hepten divane;
İçimizden, dışımızdan,
Geçer vakit
Zalim, zalimane! (1951) (vurgular bana ait)

Şiirin 1959'da yayımlanan versiyonu ise şöyledir:

Geçen Şey

Kocaman yıldızlar altında ufacık dünyamız,
Ve minnacık bir "hane":
Kokar kır çiçekleri gün ağarmadan,
Anısız, uykusuz,
Kokar nane.

Ta öncelerden beri mestolmuş herkes,
Bir bakıma her şey "mestane".
Hayal edilir nazlı yar yönlerden,
Aşk ile kuşlar süzülür,
Değişir gökler şahane.

Farkında değil gönül,
Sanki hepten divane;
İçimizden, dışımızdan
Geçer vakit
Zalim, zalimane ! (1959). (vurgular bana ait)

Bu şiirin ilk basımında italikle belirtilen "ta ezeldenberi" ve "hâtırasız" kelimelerinin, "ta öncelerden beri" ve "anısız" kelimeleriyle değiştirildiği görülür. Osmanlıcada "ezel" kelimesinin anlamı Osmanlıca ve Türkçe sözlükte: başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik olarak verilir[79]. "Ta ezel" deyişinin karşılığı ise, Osmanlıca Sözlükte "ezelden beridir" olarak yer alır[80]. 'Önce' sözcüğü Türkçe sözlükte: "(i) Baştaki, geçmişteki bölüm, geçmiş zaman, (ii) İlk olarak, başlangıçta" olarak açıklanır. Fakat, kelimenin "ta önceden" şeklinde bir kullanımı yoktur[81].

Dağlarca'nın "ta ezeldenberi" deyişindeki "ezel"i, "öncelerden" ile değiştirmesinin iki yönlü bir anlam daralmasına yol açtığı söylenebilir. İlk olarak, "ezel" kelimesi, "önce"den farklı olarak bir "öncesizliğe" işaret eder, bu yönüyle de "arkayik" ve "şiirsel" olarak değerlendirilebilir. İkinci yön ise, "ta ezel" deyişinin Osmanlıca Türkçe Sözlükte bir karşılığının olmasına karşın, "ta öncelerden" ifadesinin TDK'nın Türkçe Sözlük'ünde yer almamasıdır. Osmanlıca kelimenin yerine yenisi getirilerek, olmayan bir deyiş üretilmeye çalışılmıştır.

"Geçen Şey" şiiri üzerinde göstermeye çalıştığımız bu türden değişiklikler, şair tarafından başka pek çok şiirinde de yapılmıştır. Veli Savaş Yelok, şairin diğer şiirlerinde yaptığı kelime değişikliklerini tek tek tespit etmiş ve bunları liste hâlinde sunmuştur (2011: 389-393)[82]. Listeden örneklere yer vermeden önce Dağlarca'nın belirli bir tarihten sonra dil konusunda farklı bir tutum benimsemesinin nedenlerini

[79] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.245
Türkçe Sözlük. TDK. s.672
[80] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.245
[81] *Türkçe Sözlük*. TDK. s. 1542
[82] Yelok, Veli Savaş. "Dağlarcanın Dili Üzerine". Fazıl Hüsnü Dağlarca. Ankara: T.C. Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2011: 389-394.

anlamaya çalışalım. Cemal Süreya, Dağlarca'nın şairliğini iki döneme ayırır; ilki sezgi, ikincisi akıl dönemi. *Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Daha, Çakır'ın Destanı, Taş Devri* (1935-1940) birinci dönem şiirlerini içerir. Süreya, 1949-1955 yılları arasındaki şiirleri (*Üç Şehitler Destanı, Toprak Ana, Aç Yazı, Sivaslı Karınca, Anıtkabir, İstanbul Fetih Destanı)* geçiş dönemi olarak değerlendirirken, *Asu* (1955) ile başlayan dönem ise ikinci dönemi olarak adlandırır (1991: 57). Bu ikinci dönemle birlikte onun "akıl" dönemi başlar. Bu akıl, şiirlerin işleyişlerinde ve görüntülerinde bariz olan Öztürkçe sevgisidir. Bu aşamada Fazıl Hüsnü Dil Devrimi "kavgası"na katılır ve bir "dilci" gibi şiir yazar (67).

Dağlarca, *İnönüler (İstiklal Savaşı)* (1951), *İstanbul Fetih Destanı* (1953), *Asu* (1955), *Batı Acısı* (1958) ve *Aç Yazı* (1959) adlı kitaplarının daha sonraki baskılarında "eski" kelimeleri "yeni"leriyle değiştirir. Söz konusu değişiklikleri listeleyen Veli Savaş Yelok, şairin Öztürkçeyi gözeterek yaptığı bu değişiklerde anlamdan feragat ettiğini ifade eder (2011: 391). Söz konusu listeden, anlamın ve şiirselliğin kaybolduğunu göstermeleri açısından *Asu*[83]'daki müdahalelerden örnekler verelim:

> Mutluluğu suyu *ateşin* (8) - Mutluluğu suyu *yalazın* (977)
> *Ve bir evvel zaman* vaktinde (19) – *Bir ilkçağlar süresince* (983)
> *Bakiredir* binlerce *nefesten* sonra (55) – *Kız oğlan kızdır* binlerce *soluktan* sonra (1009)
> *Şiirimin (*68) – *Yırımın (*1016)
> Ve yıldızsız kavaklarımın *vakti* (79) – Ve yıldızsız kavaklarımın *süresi* (1022)
> *Sahipsiz dünyaların* (97) – *İyesiz evrenlerin* (1035)
> Hem *memnun* hem yaslı *rüzgâr* kadar / *bahsetme* anlattıklarından *hastabakıcının* (122) - Hem *esenliğe ermiş* hem yaslı *yelcek* / söz açma anlattıklarından *sayrıbakıcının* (1047)
> *Zamanları* senin havalarına uymaz (180) – *Sürezleri* senin havalarına uymaz (1065) (Yelok 391-392).

[83] Karşılaştırma; Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Asu,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1955 ile Fazıl Hüsnü Dağlarca, Bütün Şiirleri 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008 arasında yapılmıştır.

“Ateş” yerine gelen “yalaz”ın, “nefes” yerine gelen “soluk”un, “şiir” yerine gelen “yır”ın, “vakit” yerine gelen süre”nin, “rüzgâr” yerine gelen “yelcek”in ve “zaman” yerine gelen “sürez”in yerine geldikleri kelimelerin taşıdığı “arkayik” ve “şiirsel” yan anlamları ve çağrışımları aktaramadığını söyleyebiliriz. Dağlarca’nın ilkesel olarak neden “Öztürkçeci” olduğuna tanıklık eden söyleşisinde, tam da bu noktadan, kelimelerin “çağrışım”larından yola çıkarak bu tavrı benimsediğini öğreniriz. Ne ki, o yeni kelimelerdeki çağrışımları yakalamanın daha doğru olacağını düşünür:

> Ben şundan Öztürkçeci oldum. [...]. Şiir yaza yaza, bir gün bana şiirlerim, şiirlerimdeki Türkçe sözcükler dedi ki: “Arkadaş sen hem burda ışık diyorsun, hem de orda müselles diyorsun; hem hitam diyorsun hem anne diyorsun. Biz o yabancı sözcükle aramızda bir anlam dolaşımı yapamıyoruz. Bugün ışık sözcüğüyle su sözcüğünün, anne sözcüğüyle uzak sözcüğünün çağrışımlarıyla bunların hepsinin bir dil salkımı olduğu gözüküyor. Bir anlam bütünlüğü veriyor. Dizelerin içine bir yabancı sözcük koyarsak, bu dil salkımı olmuyor. Aralarında anlam akımı, kan akımı gibi, anlam dolaşımı olmuyor. Dinle, olmuyor. Ya bizi seç, ya onları” Ben de başladım ayırmaya... (“Kutluk’un Evindeki Konuşma” 33).

Dağlarca, yeni ve eski kelimeler bir arada kullanılınca, aralarındaki çağrışım ve anlam dolaşımının sağlıklı olmadığını düşünmektedir. Fakat, yukarıda yer verilen hem *Geçen Şey* şiirinde hem de diğer şiirlerdeki değişikliklerden anlaşılacağı üzere, yeni kelimelerin çağrışımları ve hattâ anlamları, eski kelimeninkilere nispetle çok zayıf kalmaktadır.

Şairin, “Türkçe”yi konu alan şiirlerine bakıldığında da, onun ideolojisine bağlılığı ve kararlılığı açıkça görülür. *Türkçem Benim Ses Bayrağım: Türk Dil Kurumu Koçaklaması*’nda yer alan şiirlerindeki temel izlek, kitabın başlığından da anlaşıldığı üzere, Türk Dil Kurumu’nun Türkçe ile ilgili çalışmaları ve “yaşayan” bir Türkçeye verilen önemdir. Bu şiirlerden “Dille Var Olmak”ta ise, Osmanlıca yerine Türkçe karşılıklarının kullanılması gerektiği fikri açıkça görülür: “*İstiklal* derken / Yok olur bağımsızlığımız bizim / Yok olur / *Hürriyet* derken özgürlüğümüz” (17).

İtalikle gösterilen "istiklal" kelimesi kullanıldığı takdirde "bağımsızlığı", aynı şekilde "hürriyet" kelimesi de "özgürlüğü" yok edecektir. "Var olmak", eğer dil ile mümkünse, burada şairin Öztürkçe kelimelerle bu "var"lığı kurmayı istediği ve Osmanlıca kelimeleri bu bağlamda olumsuzladığı görülür.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, *İlk Yapıtla 50 Yıl Sonrakiler* adlı kitabının giriş bölümünde yer alan "*Havaya Çizilen Dünya*'nın 50. Yayın Yılında Dağlarca ile Yapılan Söyleşi"sinde: "Nerede sözcüğün karşı koymasını yenmişsem, orada aydınlığa ulaşmışımdır. Kişi şiir yazarken en azgın bir yaratığı, bir canavarı eğitiyor gibidir" der (1985: III). Dağlarca'nın "sözcüğü" ve "dili" eğitme çabası, salt Osmanlıcayla ilgili değildir, o daha çok "arınmış bir dil içindeki anlama varma" amacını taşır. Dildeki "yabancı" kelimelerden "kurtulma"nınsa başka bir konu olduğunu belirtir. Dağlarca, bu konuda Ali Şir Nevai'nin, "dili" eğitilmesi gereken bir "at"a benzettiğinden söz ettikten sonra Türkçenin o günlerde böylesine bir "Osmanlıca bataklığı"na düşmediğini, gelinen noktada Türk Dil Kurumu'nu "elegeçiren" Osmanlıcaya "canavar" demenin az olacağını sözlerine ekler (IV).

Dil Devrimi'ne ve Öztürkçeye bağlılığı ve şiirlerini bu anlayışa göre yeniden yazma tavrıyla öne çıkan Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan sonra bir başka şaire, Ahmet Muhip Dıranas'a geçebiliriz. Dıranas'ın düşünce yazılarında Dil Devrimi'ni benimseyen, ama dengeli bir tutumu vardır. 1935'te kendisiyle yapılan bir söyleşide dönemin edebiyatçılarına bu konuda önemli işler düştüğünü, dili güzelleştirecek ve dili yapacak olanın onlar edebiyatçılar olduğunu belirtir. Dıranas, Kemalist ideolojiyi sadece benimseyen değil, aynı zamanda icra eden konumdadır. Şairin, 1940'larda Hasan Âli Yücel döneminde CHP Halkevleri Şefi olduğunu, 1938-1942 yılları arasında CHP genel merkezinde Halkevleri Kültür ve Sanat Yayınlarını yönettiğini hatırlamak gerekir. Dıranas, 1950'den sonra ise Demokrat Parti'ye yakın bir duruş

sergiler. 1951'de Devlet Tiyatroları Edebî Kurul üyeliğine getirilir. 1956'da merkezi İsviçre'de bulunan Milletlerarası Çocuk Koruma Birliği'nin altı yıl İcra Komitesi üyeliği, 1957'de Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı, 1957-1960 yılları arasında ise Ankara İl Genel Meclisi ve Belediye meclis üyeliği, Anadolu Ajansı İdare Meclisi Başkanlığı, Devlet Tiyatroları Edebî Heyet Başkanlığı gibi önemli görevler üstlenmiştir (Gür, 2013: 24- 25).

Ahmet Muhip Dıranas'ın 1950'lerdeki yazılarında ise, dilin politik nedenlerle ileri geri çekiştirilmesinden rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle ne Osmanlıcaya dönülmesinden ne de halkın kullanmadığı ve alışamayacağı anlaşılmaz yeni kelimelerin kullanılmasından yanadır. Nitekim, gazete yazılarında, Nurullah Ataç'ın önerdiği kelimelere ve kelime düzeyinde yapılan zorlamalara karşı çıkar (Kırcı, 1997: 75-77). Dıranas'ın bu dengeli tutumuna karşın şiirlerinde yaptığı değişiklikler ilgi çekicidir.

Dıranas, ilk şirini 1926 yılında yayımlamasına karşın ilk ve tek şiir kitabını 1974 yılında çıkarmıştır. Mehmet Can Doğan Ahmet Muhip Dıranas'ı, şiirlerini geç kitaplaştıran şairler arasında değerlendiği "Tamamlanamama Korkusu: Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirlerinin Yeniden Oluşumu" başlıklı makalesinde şairin, şiirlerini kitaplaştırırken müdahale etmediği hiçbir şiirinin olmadığını belirtir (2013: 196). Ayrıca şair, farklı tarihlerdeki yayımlarında da şiirlerinde değişiklikler yapmayı sürdürmüştür. Söz konusu müdahaleleri kelime ve biçim bazında inceleyen Mehmet Can Doğan, kelime bazlı değişiklikler bağlamında Dıranas'ın, şiirlerindeki Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri Öztürkçe kelimelerle değiştirdiğinin kolaylıkla fark edilebildiğini söyler (197).

Dıranas'ın şiir adlarında yaptığı değişiklikleri sıralayan Doğan'a göre, sadece başlık seçiminden bile şairin "Öztürkçe tutkusu" sezilir. Örnek vermek gerekirse,

"Ahd ü Peyman", "Yemin"; "Mahrem", "Yaz Gecesi"; "Ben ve O", "Benle O"; "Sen ve Gökyüzü", "Senle Gökyüzü" olarak değiştirtilmiştir (197). Burada, Arapça "ve" bağlacının da başlıklarda yer almasının istenmediği fark edilir.

Şiirlerdeki kelime değişiklerine gelince, Mehmet Can Doğan'ın "Şiirin dönemsel söz varlığına doğrudan müdahale" olarak değerlendirdiği bu tutuma ilişkin verdiği örnekler şöyledir: "Velûd-cömert, vazife-görev, macera-serüven, fecir-şafak, siyah-kara, sükût-sessizlik, sarhoş-esrimiş, neşe-sevinç, nedamet-pişmanlık, esir-tutsak, şehir-kent, müsait-uygun" (198). "Büyük Olsun" şiirinin ilk yayınındaki "ebedîdir" kelimesi "ölümsüzdür" ile, "hasretim" kelimesi "özlemim" ile, "davet eder" ifadesi "çağırır durur" şeklinde değiştirilmiştir. Mehmet Can Doğan'ın yeni kelimelerin, eski kelimelerdeki "çağrışımı kestikleri" belirlemesi (198-99), tezin bu bölümünde Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirlerine ilişkin belirlemelerimizle de örtüşür. Buna göre, Osmanlıca kelimelerin taşıdığı arkaik ve şiirsel anlamlar, aynı zamanda kelimelerin çağrışımlarının taşıdığı "duygu değerleri", yeni kelimelerle aktarılamaz.

Dıranas'ın bir dizenin sonundaki kelimeyi değiştirince kafiyeyi sağlamak adına sonraki dizede de değişiklikler yaptığını saptayan Doğan, "Gerçek" isimli şiirin son bölümlerinde yapılan değişiklikleri şöyle gösterir:

> Sarhoş eden, davet eden bu *ıklim*
> İçinde, yalnız bir *beni ademim*;
> Korkan, ölüsünü hatırlayarak...
>
> Lâkin sen ey *nurun* boşandığı pencere!
> Sen ey bütün zamanı kucaklıyan *buse*;
> Yaşamak... Eken İnsan, veren Toprak[84] (vurgular bana ait)

Şiirin kitaptaki hâli ise şu şekildedir:

> Sarhoş eden, davet eden bu *olum*
> İçinde ben salt bir *âdem oğluyum*,
> Korkan, ölüsünü hatırlayarak...

[84] Şiir ilk kez "Realizma" başlığıyla, Yücel dergisinde yayınlanmıştır (c.13, Sayı 75, Mayıs 1941, s.104).

Ey, *ışığın* boşandığı gerçek düş!
Bütün zamanı kucaklayan *öpüş*;
Yaşamak... Eken İnsan, veren toprak[85] (*Şiirler* 113).(vurgular bana ait)

Bu dizelerde; ıklim: olum, beni adem: adem oğlu, nur: ışık, buse: öpüş olarak değiştirilmiştir. Dıranas'ın şiirlerinde yaptığı değişiklikleri bütüncül bir bakış açısıyla ele alan Mehmet Can Doğan'a göre, şair bu tür değişiklikleri "Öztürkçe tutkusu"nun yanı sıra "imajı, söyleyişi, ahengi" düşünerek de gerçekleştirmiştir. Bir anlamda şair, yazdığı şiirlere yıllar sonra dönüp baktığında, o dönemin ifade biçimiyle güncel dil arasındaki farkı gidermek istemiş de olabilir. Örneğin 1933 yılında yayımlanan "Portre" şiirindeki şu dize: "Ve ebedî zamanların alnında fecri" dizesi kitaba alınırken "Alnında o yaman ölmezliğin zaferi" şeklinde değiştirilmiştir (Doğan, 2013: 201).

Bu bölümde ele alacağımız son şair ise, Oktay Rifat'tır. Rifat'ın *Karıma* adlı şiirinde Dağlarca ve Dıranas'ınkine benzer değişikler yaptığı görülmüştür. Dağlarca ve Dıranas kadar yoğun bir uğraşısı olmasa da, Oktay Rifat'ın müdahaleleri bize Dil Devrimi'nin, bir akımın öncüsü olmuş bir şairi bile ne kertede etkilediğini göstermesi açısından önem taşır.

Oktay Rifat'ın, şiirlerindeki eski kelimeleri değiştirmesinde şiirini yeni dile aktarmak, bir anlamda şiirinin dilini "onarmak" gibi bir kaygısı olabilir. "Anıtlarımız" başlıklı yazısında Rifat, anıt kelimesinin sadece somut yapıları değil, yazılı eserleri de kapsadığına dikkat çeker. "Yazı anıtları" da tıpkı cami, çeşme ve diğer anıtlar gibi onarılmalıdır. Dilleri artık anlaşılmaz olan Divan şiirleri sadeleştirilmeli ve anlaşılamayarak unutulma tehlikesinden kurtarılmalıdır (Rifat, 1992: 159-160). Buradan hareketle şairin kendi şiirini de yeni dile aktarmak, bir yerde "onarmak" istediği söylenebilir.

[85] Dıranas, Ahmet Muhip. 1993. *Şiirler*. İstanbul: Adam Yayınları.

Nasıl bir Türkçe kullanılacağı, daha doğrusu Osmanlıca kelimelerin yerine hangi kelimelerin kullanılacağı, Oktay Rifat için her zaman bir "mesele" olmuştur. Denemelerinde, bir konuyu anlatmaya başlarken doğru kelimeyi, kavramı seçmek istediği ve bunu okurlarıyla tartıştığı görülür. Örneğin, "İthaf, Biçim ve Direnme" adlı yazısında Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, Öztürkçe karşılık önerilmeyen "ithaf" kelimesinin yerine hangi kelimeyi koymamız gerektiğini sorgular[86] (163).

Oktay Rifat temelde, dilden Osmanlıca kelimeleri tasfiye etmenin yazı dilinde yapılması gerektiğini, konuşma diline müdahale etmenin yersizliğini savunur. Nurullah Ataç'a hitaben yazdığı bir yazısında Ataç'ın, halk dilinde yaygın bir şekilde kullanılan "cevap" kelimesi yerine "yanıt"ı kullanmayı önermesine anlam veremez (117). Rifat'ın denemelerinde onun dil duyarlılığını açık bir şekilde görmek mümkündür. Örneğin, Melih Cevdet Anday'ın, mesela kelimesi yerine örnek'i, hattâ örneğin yerine de yazı dilinde "örnekin"in kullanılması önerisine de karşı çıkar. Bu itirazların temelinde, onun sözlü dilde yer etmiş kelimelere, kökenleri yüzünden savaş açılmasına duyduğu tepki yattığı görülüyor (Rifat, 1992: 104). "Kitap Dili, Konuşma Dili" başlıklı yazısında da de benzer bir ayrım yapar (110-112). "Anlaşma" başlıklı yazıda da asıl meselenin "anlaşılmak" olduğu, oysa "aşırı Türkçeciler"in, ölü köklerden ürettikleri kelimelerle dili yeniden anlaşılmaz hâle getirdiklerinden yakınır. Konuşma dilinden faydalanmadan kurulan bir dilin tıpkı Osmanlıca gibi anlaşılmaz olacağını ifade eder (113-114).

Oktay Rifat'ın "Karıma" şiirinde yaptığı değişiklikler / onarmalar, onun yazı dilinin Osmanlıca kelimelerden arındırılması konusundaki duyarlılığına karşılık gelir. "Aşağı Yukarı" adlı kitabında 1952'de yayımlanan şiirin ilk hâli şöyledir:

[86] Bu yazı ilk kez 18 Mart 1961 tarihli *Tanin* gazetesinde yayımlanmıştır.

Karıma

Sofalar seninle serin,
Odalar seninle ferah
Günüm *neşeyle* uzun
Yatağında kalktığım sabah

Elmanın yarısı sen yarısı ben
Günümüz gecemiz evimiz barkımız bir
Saadet bir çimendir bastığın yerde biter
Yalnızlık gittiğin yoldan gelir.

"Aşağı Yukarı'nın 1963'teki ikinci baskısında ise, yukarıda italikle gösterilen kelimeler başka kelimelerle değiştirilmiştir:

Karıma

Sofalar seninle serin
Odalar seninle ferah
Günüm *sevinçle* uzun
Yatağında kalktığım sabah

Elmanın yarısı sen yarısı ben
Günümüz gecemiz evimiz barkımız bir
Mutluluk bir çimendir bastığın yerde biter
Yalnızlık gittiğin yoldan gelir.

Şiirin ilk yayınlanışındaki "neşe" ve "saadet" kelimelerinin; "sevinç" ve "mutluluk"la yer değiştirildiği görülür. Osmanlıca kelimelerin yerini, Öztürkçe sözcükler almıştır. "Sevinç" ve "mutluluk" kelimelerinin "neşe" ve "saadet" kelimelerindeki çağrışımları aktarabildiğini söylemek zor olsa da, bazı araştırmacılara göre dildeki bu tür tercihler daha çok hayat anlayışıyla ilgilidir. Fatma Erkman Akerson'a göre "yaşam anlayışı", "kültür dizgesi"ni değiştirir ve yeni anlayış/kavram, yeni bir gösterge olarak karşımıza çıkar, eski sözcüğün anlamı daralır (2000: 116). Akerson, bu dönüşümü "ihtiyarlamak-yaşlanmak" ve "hayat-yaşam" gibi farklı kelime ikilikleri üzerinden irdeler ve tam da burada "mutluluk" ve "saadet" kelimelerine değinir. Yazara göre, *"Mutluluk* ortaya çıkınca, *saadet* belki de unutulmadı, ama *aile saadeti* gibi geniş kapsamlı, sürekli durumlar için kullanılır

oldu: “Çağdaş yaşamdaki parçalanmış küçük mutluluklar, artık ‘saadet’ sözcüğü ile dışa vurulam[az olur]” (2000: 117). Akerson’un değerlendirmesi, verdiği bütün örnekler için bir yönüyle doğru olsa da, temelde eksiktir. Çünkü bu değerlendirme, kullanımı azalan ve anlamı daralan kelimelerin hepsinin Osmanlıca, yerine gelenlerin ise Öztürkçe olduğuna değinilmeden yapılmıştır.

Oktay Rifat’ın “saadet” ve “neşe” kelimelerini değiştirirken, bu kelimelerin, Martinet ve Mounin’in değindiği “arkayik” ve “şiirsel” yan anlamlarından da vazgeçtiği söylenebilir. Akerson’un değerlendirmesi bağlamında okunduğunda, Rifat’ın “sevinç” ve “mutluluk” kelimelerini tercihinde, bu kelimelerin “yeni”yi ve “yeni bir yaşam tarzını” göstermeleri önemlidir. Yeni kelimeler, bu anlamda yeni yan anlamlar kazanmışlardır. Dolayısıyla, “saadet” ve “sevinç” kelimeleri, düz anlamlarıyla aynı kavramı gösterseler de, yan anlamları bakımından farklıdırlar. Bu kelimelerin tercih edilmeleri ya da edilmemeleri, aynı zamanda eski ve yeni yaşam tarzı arasında yapılan bir seçimdir.

Cumhuriyet dönemi şairlerinden Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas ve Oktay Rifat’ın şiirlerinde yaptıkları değişiklikler, Dil Devrimi’nin edebiyat üzerindeki etkisinin görünürlüğünü ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca, şairlerin dille ilgili yazılarından, her birinin Dil Devrimi’ne karşı farklı düzeylerde bağlılıkları olsa da, değişiklikleri yaparken kelimelerin yan anlamı, duygu değeri, çağrışımı gibi unsurlardan çok, salt Osmanlıca ve Öztürkçe karşıtlığına dayalı bir seçim yaptıkları açık bir şekilde görülür. Son olarak, şairlerin eski kelimelerin mistik/uhrevî/dinî alana ait göndermelerini de geride bırakmak istedikleri söylenebilir. Kelimeler dünyevileştirilir; nitekim sürez, zaman’ın, soluk, nefes’in, ışık, nur’un manevi boyutunu taşımaz/çağrıştırmaz.

SONUÇ

Bu çalışmanın başında sorduğumuz "Dil Devriminin edebiyata etkisi oldu mu?" sorusunun cevabı Macaristan'da tarih ve dil eğitimi almış olan Hüseyin Namık Orkun'la ilgili bir anekdottaki gibidir. Orkun, yoğun bir şekilde devam eden özleştirme çalışmalarından şikayet edince, Atatürk ondan boşalan bir bira kadehini doldurmasını istemiş, Orkun'un hızla doldurduğu bira köpürüp kabarınca da: "İşte bizim de yaptığımız bu. Taşkınlıktan sonra geriye kalanları kullanacağız!" demiştir (aktaran Turan, 2007: 116).

1930'larda radikal bir şekilde yürütülen dilde özleştirme politikalarıyla birlikte söz konusu "taşma"nın, edebiyatta nasıl bir karşılık bulduğu akademik bir çalışma bağlamında ilk kez bu tez kapsamında ele alınmaktadır. Tezin getirdiği yorum ve önerilerle bu ilk çalışmayı temellendiren yaklaşım, söz konusu dil politikalarıyla dil ve edebî dil arasındaki ilişkinin birbirinden bağımsız olmadığıdır.

Çalışmada dil politikalarının zihinsel arka planı, dil-düşünce-zihniyet ilişkisi ile medeniyet arasında kurulan bağ üzerinden temellendirildi. Alfabe Devrimi'yle başlayıp Dil Devrimi ile devam eden bu süreçte, dil ideolojik bir gösterge sistemine dönüşmüştü. Bu durum, *Marksizm ve Dil Felsefesi*'nde Voloshinov'un, kelimelerin "toplumsal değişimin tüm geçici, hassas, anlık evrelerini kaydetme kapasitesine sahip" olduğuna ilişkin yorumu doğrultusunda bir dönüşümün yaşandığını göstermektedir (2001: 61). Osmanlı kültürünün ve İslam medeniyetinin yazısı olan Arap elifbasından Latin harflerine geçmek, Batı medeniyetine geçmenin işaretidir.

Harflerin değişimiyle toplumsal bellekte yaşanan kırılma, öncelikle bu bağlamda gerçekleşti. Şiirde, Latin harfleriyle yazılan kelimelerin, figüratif yapıdaki Osmanlıca yazılışlarına denk olması mümkün değildi. Mazmunların Arap harfleriyle yazılış biçimleriyle ilgili çağrışımlarının, bir başka deyişle kelimeye zimmetli tedâîlerin başka bir alfabeye taşınması sorunluydu.

Dil bağlamında ikinci kırılma ise, Ahmet Haşim'in benzetmesiyle, yeni kıyafetler içerisinde eğreti duran Arapça ve Farsça kelimelerin dilden uzaklaştırılmalarıyla yaşanacaktı. Kelimelerin yeni kimliği, uzak geçmişten ve Orta Asya Türk medeniyetine ait kaynaklardan edinilecek ve bunlarla yeni ulus-devletin dili inşa edilecekti.

Kelimelerin, ancak edebiyat ürünlerinde kullanıldığında yaşarlık kazanacağının dolayısıyla benimseneceğinin bilincinde olan Cumhuriyet elitinin yönlendirmesiyle 1930'lu yıllarda şiirde, 1940'lı yıllarda ise çeviride Türkçenin "özleşme" çabalarının açık etkisi görüldü. Özellikle şiir denemelerinin sadece bu döneme özgü oluşu, şiirlerde kullanılan Öztürkçe kelimelerin yukarıda değinildiği gibi, ideolojik göstergelere dönüşmeleri, başta milletvekilleri olmak üzere birçoklarının böyle şiirler yazması, meselenin çok yönlülüğünü ortaya koyar. İnönü döneminde bir devlet politikası olarak yürütülen tercüme seferberliği sırasında yapılan tartışmalar ise, devrimin ısrarcı etkisiyle Türkçede yaşanan değişimin nabzının tutulmasına imkân verir. Bu bağlamda tez, 1932-1950 arasında Dil Devrimi'nin Türkçe edebiyatta şiir ve çeviri bağlamında etkisini, dönemin etkin gazete ve dergilerini, şairlerin değişen tutumlarını ele alarak ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır.

Devrimin farklı kurumlarda, yayın organlarında ve tek tek şairler üzerinde farklı etkileri olduğu görüldü. Bu anlamda, homojen ve tekil bir davranış kalıbından

söz edilemeyeceği açıktır. 1930'larda örneklerini gösterdiğimiz Öztürkçeyle yazılmış uç şiirler kalıcı olmamış, o yıllarda şiir kitabı çıkaran İlhan Berk, Nâzım Hikmet, Hasan Âli, Halit Fahri gibi şairler, bu dille şiir yazmamışlardır. Yine de devrimin, edebî dile yapılmış ciddi bir müdahale olduğunu öne sürmek mümkündür. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas ve Oktay Rifat'ın şiirlerinde yaptıkları değişiklikler, bu etkinin 1950 ve sonrasındaki örnekleridir. Çeviri bağlamında ise, Batı klasikleri çevirilerinin dilin, söz dağarı ve sözdizimini değişik ölçülerde etkilediği pek çok yazar tarafından da dile getirilmiştir. Edebî alt yapılarını, bu romanları okuyarak sağlayan yazarların varlığına tezimde değindim.

Tek-parti iktidarında yürütülen dil politikalarının geç Osmanlı döneminden ayrılan temel yanı, dilin söz dağarı ve sözdizimine doğrudan devlet eliyle müdahale edilmesidir. Örneğin, Şemsettin Sami daha1898'de kaleme aldığı "Lisân ve Edebiyatımız" adlı yazısında, dile yapılacak bir müdahalenin sınırlarını belirlerken, "Lisân hiçbir vakit sun'î olamaz. [...] Lisânlar tabiîdir. Edebiyyat halkın söylediği lisâna tâbi'dir. Onun dâhilinde ıslâhat ve tezyinat yapılabilir. Lâkin haricine çıkılamaz" demiştir (aktaran Sadoğlu, 2010:116). Kaldı ki, Edebiyat-ı Cedide dönemi de dâhil olmak üzere Osmanlı siyasi iktidarı, şiir dilinin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir dayatma ya da ikna metodu uygulamamıştır. Bu yüzden de dönemin basın ve bürokrasi dilinde sadeleşme devam ederken, önceki dönemin edebî dilinden daha da ağırlaştırılmış bir dili benimseyen Edebiyat-ı Cedide'nin varlığı görülebilmektedir.

Cumhuriyet dönemindeki dil politikalarının belirlenmesinde milliyetçilik ve halkçılık anlayışları etkilidir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına göre millet, "birbirlerine dil, kültür ve ideal birliğiyle bağlı vatandaşlardan oluşan sosyal ve siyasal bir oluşumdur". Dil ve kültürün öne çıkarıldığı bu tanımlama, dilin

standartlaştırılması ve millî bir kimlik inşasında temel oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Halkçılık ilkesi gereği olarak yönetenlerin ve halk dilinin aynılaştırılması, kurucu ideolojinin benimsediği idealler arasındadır.

Yönetenle (sarayla) halkın dili arasındaki farklılığın kapanması, Tanzimat'tan beri Osmanlı aydının da temel sorunlarından biridir. Basın ve bürokrasi dili üzerinden yürütülen tartışmalar ve yine bu mecralar üzerinde seyreden sadeleşme süreci söz konusudur. II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan "Yeni Lisan" hareketi de dâhil olmak üzere, Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar dilin ve edebî dilin söz dağarına devlet eliyle bir müdahaleden bahsedilemez.

Erken Cumhuriyet döneminde devletin dile müdahalesinin yerleşik kılınmasında devlete bağlı aydınların önemli bir işlevi vardır. Bu işlevin ilk kez bu tez bağlamında ele alınmış olduğunu belirtmek gerekir. Tezde milletvekili, gazeteci, bürokrat ve edebiyatçılardan oluşan aydınların dil politikalarıyla ilgili işlevleri açık bir şekilde ortaya konulmuş, aydınların Öztürkçeyi benimseyip bu dille şiirler/metinler yazarak ideolojinin yeniden üretilmesinde etkin oldukları gözlemlenmiştir. Devletin ve aydınların bu bağlamdaki eylemlerinin ise zor kullanmadan çok, iknaya yakın olduğu öne sürülebilir.

Süreli yayınlar üzerinde yapılan incelemelerde, yazarların yönetici elitle bağları olduğu veya yönetici elite yakınlaşma çabalarının olduğu görülür. Aydınların tüm bu süreçlerde nasıl bir işlevi olduğu, Gramsci'nin "organik aydın" tanımlamasındaki unsurlarla, erken dönem cumhuriyet aydını arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir. Gramsci'nin meseleyi sınıf bağlamında ele aldığı göz ardı edilmeden, "sınıf" kavramı yerine bürokratik elit "tabaka" ikame edildiğinde bu benzerlik görünür kılınmaktadır. Örneğin, *Ülkü*'nün yeni bir "münevver" kitlesi yaratma amacı ve yazarların buna yönelik tutumları Gramsci'nin belirlemeleriyle

uyumludur. Ona göre, bu aydınlar geleneksel aydınları "yenmek" zorundadır. Kendilerini "okuryazar, filozof, sanatçı" ve "gerçek" aydınlar olarak görürler. Ayrıca, incelenen süreli yayınlarda adı geçen kişilerin Öztürkçeyi kullanarak yazmaları, organik aydınların "belirli dünya tasavvur[unun] aktarımı ve yeniden üretimi" ve ideolojinin kurucusu ve uygulayıcısı konumlarına denk düşmektedir. Mehmet Nurettin'in [Artam], II. Türk Dil Kurultayı öncesinde, kurultayda dağıtılmak üzere "Öz Dilimizde Sınangılar" adıyla bastırdığı kitabını Atatürk'ün "ulurak [yüce] katına" sunması; *Ulus* gazetesinde şiirleri yayımlanan milletvekili İzzet Ulvi'nin Atatürk'e ithafla "Türk'ün Güneşi" başlıklı şiirini yayımlaması ve tezde incelenen bunlara benzer pek çok örnek, Dil Devrimi ile yeni bir edebiyat oluşturulmasında yönetici elitin politik ve yönlendirici etkisinin varlığını kanıtlar.

1930'larda Atatürk'ün deyişiyle, "köpüren" Öztürkçe kelimeler kalıcı olmamış, fakat yazılı ve sözlü dilde dolaşıma girebilenler varlıklarını sürdürebilmişlerdir. İnönü dönemine gelindiğinde, Alfabe ve Dil Devrimleri sonrasında, eski kaynakların yeni alfabeye aktarılmamasından ve dilden tasfiye edilmeye veya dile dâhil edilmeye çalışılan kelimelerin tam olarak karşılıklarını bulamamalarından kaynaklanan sorunlar, daha somut bir şekilde görünür olmuştur. Klasiklerin çevrilmesinin kaynak sorununu çözeceği düşünülerek Tercüme Bürosu kurulmuş ve tercüme seferberliği başlatılmıştır. Dilde yaşanan değişim ve Atatürk döneminde başlatılan dil politikalarının devam eden etkisi, bu büro tarafından çıkarılan *Tercüme* dergilerindeki tartışmalarda apaçık ortaya çıkar. *Tercüme* dergileri, Dil Devriminin edebiyata etkisi bağlamında ilk kez bu tez kapsamında ele alındı. Bu dönemde bir geçiş aşamasında olan dil, çevirilere yetebilmek için çevirmenlerce zorlanmış, yeni kelime ve cümle yapılarının entegre edilmesiyle dilin yapısı değişmeye başlamıştır.

Tercümelerin edebî kanonun oluşmasında yadsınamaz bir etkisi olduğu düşünüldüğünde, Türkçenin bu aşamada aldığı biçimin önemi daha çok anlaşılır. *Türkiye'de Köy Enstitüleri* adlı çalışmasında Fay Kirby, Mahmut Makal, Fakir Baykurt gibi yazarların başarısının köy enstitülerinde öğrencilerin "yüksek bir kültür düzeyi ile karşılaşması"nın bir sonucu olduğu kanısındadır. Kirby'e göre, "Klasiklerin çevirilerini, enstitüde olsunlar ya da olmasınlar, ortalama köy enstitüsü öğrencilerinin okumaları, yoğun bir şekilde tartışmaları, güçlü bir okuma ve nitelikli kitaplar arama alışkanlığını yerleştirmiştir". Ayrıca Kirby, enstitüden çıkan yazarların dil ve edebiyat aracılığıyla "halk biçemini ve sözcüklerini" dile dâhil etmelerinin, Türk Dil Kurumu'nun yapmaya çalıştığı "edebiyat devrimi"nden daha etkili olduğunu düşünür[87] (2012: 362).

Köy Enstitüleri kaynaklı bu oluşum edebiyatın söylemsel düzeyde değişmesine neden olmuştur. Orhan Tekelioğlu, Köy Enstitülerinin 1950'lerde kapanmış olmasına rağmen, özellikle 1960'larda gündeme gelen 'köy romanları'na hem yazar hem de okur sağladığını ifade eder: "Anadolu'daki yerel kullanımlar yeni sözcüklerle birleşir ve 'bir tür köy mitosu' ile harmanlanır"(2003:75). Ayrıca dile ilişkin tüm uygulamaların ulusal kanonun 'çoğullaşması'nda da çok önemli bir etkisi olmuştur (76). Bu durum, Cumhuriyet'in, yeni bir kimlik yaratma arzusunu yerine getirmede Halkevleri, Türk Dil Kurumu, *Ülkü* Dergisi gibi dil ve edebiyatın yeniden inşasında da köy enstitülerini eşgüdümlü çalıştırdığını gösterir.

Dolayısıyla, 1930'larda devlet eliyle uygulanmaya başlanan dil politikalarının, devrimi destekleyen kurumlar ve aydınlar eliyle dilde ve dolayısıyla edebiyatta somut etkileri olmuştur. Siyasal iktidarın dile müdahalesi zorlayıcı yöntemlerle yapılmamış olsa da, tek parti döneminin dil politikası olması açısından

[87] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2012.

bu girişimlerin dil hareketlerine ağır bir etkisi olmuştur. 1950'lerde şairlerin kendi şiirlerine geriye dönük yaptıkları müdahalelerde kelimelerin çağrışımlarından doğan duygu değerlerinin aktarılamaması, Dil Devriminin edebiyatta şiir bağlamındaki en tanımlanabilir etkisi olarak ortaya çıkmıştır. Şairlerin bu tutumu ideolojik veya değil, dilin sadeleşme süreçleriyle ilintili olsa da, temelde eski kelimelere yönelik algının değişmesinde Dil Devrimi'nin ciddi bir etkisi olduğunu söylenebilir.

Nitekim, günümüze gelene değin bu tavrı benimseyen başka yazarlar da vardır. Bilge Karasu'nun Arapça "ve" bağlacını dahi kullanmadan Türkçe kökenli kelimelerle kurmaya çalıştığı bir söylemi vardır. Bu ve benzeri edebî eserler bağlamında Dil Devrimi'nin edebiyatta başka ifade imkânlarını ortaya çıkardığı söylenebilir. Başka bir açıdan bakıldığında ise devrimin, etkileri günümüzde de süren bir ikilik yarattığı düşünülebilir. Örneğin Hasan Ali Toptaş'ın ilk romanlarında eski kelimeleri kullanmama tavrını sonrakilerde değiştirmesi, edebiyat dilinin eski ve yeni kelimeler arasında gidip gelen ikili görünümünün günümüzde de devam ettiğini gösterir.

Kuşkusuz, Dil Devriminin artçıl etkileri artarak ve mecra değiştirerek devam etmektedir. Örneğin, 1960'larda Nuri Pakdil ve onun başlattığı hareketin temsilcisi şair ve yazarlar, Öztürkçe kelimelerle yazmayı benimsediler. Bu tutumun ilkesel amacı, her ne kadar iktidarın ideolojisine ve kültürel hegemonyaya egemenin diliyle karşı çıkmak olsa da ortaya çıkan edebî dil, devrimin kurmayı hedeflediği dille birebir örtüşüyordu. Kaldı ki, Pakdil'in Öztürkçe eğiliminin İslami, muhafazakâr olarak tanımlanabilecek kesimden yazarların dilini, örneğin Rasim Özdenören'in öykü dilini etkilediği söylenebilir.

Dil Devrimi'nin etkisini erken Cumhuriyet döneminde şiir ve çeviri bağlamında inceleyen bu ilk çalışma, bundan sonraki çalışmalar için yol açıcı

olabilecektir. Erken Cumhuriyet dönemi ve sonrası romanlarında Dil Devrimi odağında yapılacak yakın okumalar, yazarların dile müdahalelerini, değişmekte olan dili ve dille birlikte değişmekte olan yaşam tarzını romanlarında nasıl dönüştürdüklerini açığa çıkaracaktır.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

I. Bildiriler

I. Türk Dili Kurultayı: Tezler Müzakere Zabıtları. İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

I. Türk Neşriyat Kongresi : Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları. Ankara : T.C. Maarif Vekilliği, 1939.

II. Taranan Gazete ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Servetifünun

Ulus

Ülkü Dergisi

Varlık Dergisi
http://arsiv.varlik.com.tr/abone-giris

Tercüme Dergisi

Zaman

YAYINLAR

Abasıyanık, Sait Faik. 1934. "Sevmek Korkusu," *Varlık* 35 (15 I. Kanun/Aralık).

Adıvar, Halide Edip. 1942. "Tenkidi Tenkid". *Tercüme* 3 (14): 138-141.

——. 2009. "Latin Harfleri ve Dil İnkılâbı". *Türkiye'de Şark, Garb ve Amerikan Tesirleri*. İstanbul: Can Yayınları, 219-232.

Ahmet, Cemal. 1999. "Yeni Bir Süreci Başlatırken". *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aksan, Doğan. 1995. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.

Akerson-Erkman, Fatma. 2000. *Dile Genel Bir Bakış: Türkçe Örneklerle*. İstanhul: Multilingual.

Akyıldız, Kaya. 2002. "Nurullah Ataç'ın Eleştiri Pratiğinde Uygarlık Sorunu." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Akyüz, Kenan. 1995. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Alangu, Tahir. 1959. *Ataç'a Saygı. : Tanıtma basında çıkmış yazılardan seçmeler, eserlerinden bir kaç örnek.* İstanbul : Varlık Yayınevi.

Ali, Sabahattin. 1935. "Kırlangıçlar". *Varlık* 40 (1 Mart).

Altuğ, Fatih. 2012. "İmparatorlukla Ulus-Devet Arasında Kozmopolit Fuad Köprülü'nün Millî Edebiyatı İhtidası". *Mehmet Fuat Köprülü*. Ed. Yahya Kemal Taştan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Anday, Melih Cevdet. *Teknenin Ölümü*. İstanbul: Adam Yayınları, 1995.

——. *Kolları Bağlı Odysseus.* İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1962.

"Ankara'da Dil Bayramı," 1935. *Ülkü* 32 (Birinci Teşrin/ Ekim): 87.

Arayıcı, Ali. 1999. *Kemalist Dönem Türkiyesi'nde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*. İstanbul: Ceylan Yayınları.

Arsal Maksudi, Sadri. 1930. *Türk Dili İçin*. İstanbul: Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti.

Ataç, Nurullah. 2010 [1953]. "Yirminci Yıl". *Yaşar Nabi Nayır Ve Varlık Dergisi*. Ed. Filiz Nayır Deniztekin ve Enver Ercan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 80-82.

——. 2000. *Dergilerde*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

——. 1999 [1952]. "Çeviri Çağı" *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*. Ed. Öner Yağcı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 46-50.

——. 1997. *Karalama Defteri, Sözden Söze : Denemeler.* İstanbul : Can Yayınları

——. 1989a. *Günlerin Getirdiği*. İstanbul : Can Yayınları.

——. 1989b. *Okuruma Mektuplar.* İstanbul : Can Yayınları.

——. 1988. *Diyelim - Söz Arasında: Deneme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

——. 1988. *Prospero ile Caliban*. İstanbul : Can Yayınları.

——. 1962. (haz.) Hikmet Dizdaroğlu ve Sami N. Özerdim. *Ataç - Ataç üzerine Söyleşiler – Nurullah Ataç Bibliyografyası.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

——. 1989. *Günlerin Getirdiği*. İstanbul: Can Yayınları.

——. 1961. *Prospero ile Caliban*. İstanbul: Varlık Yayınları.

——. 1958. "Tercüme Üzerine," *Tercüme* 12 (63-64): 82.

——. 1954. *Ararken.* İstanbul: Varlık Yayınevi.

——. 1953. "Ataç'ın Cevabı". Türk Dili 3(26): 75-78.

——. 1952. *Sözden Söze :Edebiyat Konusmaları*. İstanbul : Varlık Yayınevi.

——. 1944. "Tercüme Üzerine," *Tercüme* 5 (26): 155-157.

——. 1941. "Tercümeye Dair". Tercüme 1(6): 505-507.

——. 1941. "İkinci Yıla Girerken". *Tercüme* 2 (7): 2.

——. 1958. “Tercümeye Dair Notlar”. *Tercüme* 12 (63-64): 77.

——. 1939. “Lüzumlu Bir Karar”. *Neşriyat Kongresi Raporları* içinde: 137.

Atay Rıfkı, Falih. 1997. “Sanat ve Dil”. *Atatürk ve Türk Dili 2: Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri (Gazetelerden Seçmeler)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atatürk, Mustafa Kemal.1934. “Gazi’nin Büyük Millet Meclisini Açma *Nutku*,” *Ülkü* 22 (Kasım): 245.

——. 1935. “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Dördüncü Büyük Kurultayı Söylevi,” *Ülkü* 28 (Haziran): 242.

Ay, Lûtfi. 1941. “Dominik,” *Tercüme* 2(8): 188-192.

——. 1942. “Gençlik Hulyaları,” *Tercüme* 3(13): 77-81.

——. 1942. “Salavin’in Ruznamesi,” *Tercüme* 3(14): 150-154.

Aydemir, Şevket Süreyya. 1966. *İkinci Adam: İsmet İnönü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, Ertan. 2003. “The Pecularities of the Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: The Ülkü Version of Kemalism, 1933-1936”. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Aydın, Suavi. 1993. *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

[Aykaç], Fazıl Ahmet. 1934. “Geçmiş, Gelecek”. *Cumhuriyet,* 1 Kânunuevvel (Aralık).

Aytürk, İlker. 2008. “Politics and Language Reform in Turkey: The ‘Academy’ Debate,” *Wiener Zeitchrift fur die Kunde des Morgenlandes* 98: 13-30.

Ayvazoğlu, Beşir. 1996. *Geleneğin Direnişi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

——. 2006. *Ömrüm Benim Bir Ateşti: Ahmet Hâşim’in Hayatı, Sanatı, Estetiği, Dramı.* İstanbul: Kapı Yayınları.

——. 1998. *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

——. 2013. *Ateş Denizi*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Bağbaşı, Gamze. 2010. " 'Güç' ve 'Egemenlik' Kavramları Bağlamında Antonio. Gramsci ve Edward Said'in Görüşlerinin Değerlendirilmesi". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Başaran, Mehmet. 2011. "Adı Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Aydınmacılığıyla Özdeşleşen Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve Köy Enstitüleri". *Hasan Âli Yücel* içinde. Ed.Kemal Kocabaş. Ankara: T.C. Kültür ve Turzim Bakanlığı, 41-57.

Bayrav, Süheyla. 1999. *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul: Multilinguel.

Bektaş, Cengiz. 1997. "Klasiklerin Çeviri İmecesi". *Hasan Âli Yücel Günleri* içinde. (Ed.) Ali Ekber Danabaş vd. Ankara: Edebiyatçılar Derneği: 69-70.

Belge, Murat. 2011. "Nurullah Ataç." *Nurullah Ataç* içinde. Ed. Mustafa Şerif Onaran vd. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

——. 2007. "Batılılaşma: Türkiye ve Rusya." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*. (C. 3) İstanbul: İletişim Yayınları.

Berk, İlhan. 1935. "Kargalar ve Akşam". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, No: 2012/327, Perşembe 14 Mart.

——. 1935. "Sarı Güller". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, No: 2018/333, Perşembe 25 Nisan.

Berk, Özlem. 2004. *Translation and Westernisation in Turkey*. Istanbul: Ege Yayınları.

Cantek, Levent. "Bir Nurullah Ataç Sözlüğü İçin Girizgah (1948-1949)". http://derinhakikatler.blogspot.com.tr/search?q=Ataç; erişim tarihi 10.14.2015.

——. "Bir Nurullah Ataç Sözlüğü İçin" http://derinhakikatler.blogspot.com.tr/search?q=tilcik; erişim tarihi 10.14.2015.

Crehan Kate. 2006. *Gramsci, Kültür, Antropoloj*. Çev. Ümit Aydoğmuş. İstanbul: Kalkedon.

"C. H. Partisinin piyes ve memleket hikâyeleri müsabakası," 1938. *Ülkü* 68 (İlk Teşrin/Ekim): 79.

Çağan, Kenan. 2005. "İktidarla İmtihan Süreçlerinde Entelektüelin Durumu." *Entelektüel ve İktidar* içinde. Ed. Kenan Çağan. Ankara: Hece Yayınları, 155-176.

Çağlar, Behçet Kemal. 1934. "Dil Bayramı". *Türk Dili*. Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni. Birinci Teşrin [Ekim] 25: 10.

——. 1935. "Ustaların Çıraklığı ve Tılsım Taşı". *Ülkü* 25 (Mart): 15.

Çelebi, Asaf Halet. (1942). *He: Şiirler.* İstanbul : Ahmet Sait Matbaası.

Çıkar, Mustafa. 1997. *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu.* Ankara : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü. 1934. "Arkasından". *Varlık* 35 (15 I. Kanun/Aralık).

——. 1951. *Aç Yazı*. İstanbul: Varlık Yayınları.

——. 1985. *İlk Yapıtla 50 Yıl Sonrakiler*. İstanbul: Özgür Yayın.

——. 1999 [1951]. *Türkçem Benim Ses Bayrağım: Türk Dil Kurumu Koçaklaması*. İstanbul: Doğan Kitap.

Demir, Gökhan Yavuz. 2007. *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Demirelli, F[uad]. H[ulusi]. 1934. "Oğuz Dirildi". *Cumhuriyet*, 3 Kânunuevvel (Aralık).

Demirkıran, Kabil. "Asaf Hâlet Çelebi'nin Şiirinde Letrizm Etkisi Var mı?" *Asaf Hâlet Çelebi Kitabı*. Yay. haz. Hüseyin Su vd. Ankara: Hece Yayınları, 44-65.

Derrida, Jacques. 1994. *Göstergebilim ve Gramatoloji*. İstanbul: AFA Felsefe Yazıları Ansiklopedisi.

Devellioğlu, Ferit. 2008. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 25. bs. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dıranas, Ahmet Muhip. 1993. *Şiirler*. İstanbul: Adam Yayınları.

Doğan, Mehmet Can. "Tamamlanamama Korkusu: Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirlerinin Yeniden Oluşumu". *Ahmet Muhip Dıranas* içinde. Ed. Bahriye Çeri. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 189-209.

Dosdoğru, M. H[ulusi]. 1934. "Türk Ulusu". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 2000/315, Perşembe 20 Birincikânun (Aralık).

Ediboğlu, Baki Süha. 1968. *Bizim Kuşak ve Ötekiler: 36 Şair Üstüne Anılar ve Şiirler*. İstanbul: Varlık.

Efeoğlu, Ertuğrul. 1999. "Hasan Âli Yücel'in Tutkusu: Türkiye'de Çeviri Atılımı". *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Emre, Ahmet Cevat. 1941. *Odüsseia: Odise*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1941.

Erözçelik, Seyhan. 1986. "Son Vezir Asaf'ın Şiir Dünyasında Nedircik Yavruları, Bir İpuçlandırma Çalışması". *Şiir Atı* içinde. İstanbul: Şiir Atı Yayıncılık, 36-71.

Ertop, Konur. 1967. *Nurullah Ataç, Bütün Eserleri I*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Ertuğ, Hasan Refik. 1934. "Gecelerin Dili Var mı?". *Varlık* 35 (15 I. Kanun/Aralık).

Ertürk, Nergis. 2011. *Grammatology and Literary Modernity in Tukey*. New York: Oxford University Press.

——. 2008. "Modernity and Its Fallen Languages: Tanpınar's Hasret, Benjamin's Melancholy,'' PMLA 123(1): 41–56.

——. 2010. "Phonocentrism and Literary Modernity in Turkey," *Boundary 2*: *An International Journal of Literature and Culture* 37(2): 155-185.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. 1940. "Namık Kemal ve Yaşayan Tarafları," *Ülkü* 94 (İkincikânun/Ocak): 295-296.

Forgacs, David. 2010. *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*. Çev. İbrahim Yıldız. Ankara: Dipnot Yayınları.

Gerçin, Berit. 1942. "Coriolanus Tercümesi," *Tercüme* 3 (16): 284-289.

Goethe. 1949. "Dil üzerine Düşünceler," Çev. Yaşar Önen. *Tercüme* 9 (49-51): 169.

Gökalp, Ziya. 1980. "İnkilapçılık ve Muhafazakarlık". *Makaleler IX* içinde. Yay. haz. Şevket Beysanoğlu. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gümüşlüoğlu, Firdevs. 2005. *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

[Güntekin], Reşat Nuri. 1933. "Türk Dilinin Asrî ve Medenî İhtiyaçları Istılahlar". *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası, 362-371.

——. 1944. "Türkçenin Eksikleri," *Tercüme* 5(26): 150-154.

——. 2010 [1953]. "Varlık'ın Yirminci Yılı". *Yaşar Nabi Nayır Ve Varlık Dergisi* içinde. Ed. Filiz Nayır Deniztekin, Enver Ercan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 350-354.

Günyol, Vedat. "Türkiye'de Çeviri". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde. (C. 2) İstanbul: İletişim Yayınları, 324-330.

Gür, Âlim. 2013. "Ahmet Muhip Dıranas'ın Hayatı, Kişiliği, Eserleri*". Ahmet Muhip Dıranas* içinde. Ed. Bahriye Çeri. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 15-37.

Gürçağlar, Şehnaz Tahir. 2008. *The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960*. Amsterdam-New York: Rodopi.

Güzel, Mehmet Şirin. 2008. " 'Bir Ölünün Defteri' Romanında Türkçenin Sadeleşme Seyri." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

"Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi," 1935. *Ülkü* 32 (Birinci Teşrin/ Ekim): 93, 95.

Haşim, Ahmet. 1991. *Bütün Eserleri III: Gurabâhâne-i Laklakan/Diğer Yazıları* içinde. Haz. İnci Enginün ve Zeynep Kerman, İstanbul: Dergah Yayınları.

Heyd, Uriel. 1954. *Language Reform in Modern Turkey*. Jeruselam: The Israel Oriental Society.

Hızlan, Doğan. 2011. "Türk Edebiyatının Kurucu Eleştirmeni.'' *Nurullah Ataç* içinde. Haz. Mustafa Şerif Onaran vd. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 29-41.

Hikmet, Nâzım. 2014. *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.

Hisar, Abdülhak Şinasi. 1934. "Seyahat Notları," *Varlık* 34 (1 Aralık).

Holbrook, Victoria R. 2008. *Aşkın Okunmaz Kıyıları.* Çev. Erol Köroğlu, Engin Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları.

Işıtman, İshak Refet. 1933. "Karacoğlan," *Ülkü* 3 (Nisan): 222.

Ives, Peter. 2011. *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*. Çev. Ekrem Ekici. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

İldeş, Özgür. 2013. *Tercüme: Resmî Türk Rönesans'ına Aracı Bir Dergi*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Jusdanis, Gregory. 1998. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

Karakoç, Kani İrfan. 2012. "Ulus-devletleşme Süreci ve 'Türk Edebiyatı'nın İnşası (1923-1950)". Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.

Karasan, Mehmet. 1944. "Eflâtun Tercümelerini Okurken II," *Tercüme* 4(24): 443.

Karpat, Kemal.H. 2009. *Osmanlıdan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kırcı, Mustafa. 1997. *Ahmet Muhip Dıranas: Hayatı, Fikirleri, His Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kirby, Fay. 2012. *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. Çev: Niyazi Berkes. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Kireçci, Akif. 2007. *Decline Discourse and Self -Orientalization in the Writings of Al-Tahtawi, Taha Husayn and Ziya Gokalp: A Comparative Study of Modernization in Egypt and Turkey.* Yayımlanmamış master tezi. ABD: University of Pennsylvania.

Koçak, Orhan. 2011."1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları." *Modern Türkiye'de Düşünce: Kemalizm* içinde. Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 370-410.

——. 1995. "Ataç, Meriç, Caliban, Bandung-Evrensellik ve Kısmilik Üzerine Bir Taslak." *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu* içinde. Haz. Sabahattin Şen. Ankara: Bağlam Yayıncılık, 227-253.

Korkmaz, Ramazan. 2006. "Servet-i Fünun Topluluğu(1896-1901)". *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 3, içinde. Ed. Talât S. Halman. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 102-143.

Korkmaz, Zeynep. 1992. *Atatürk ve Türk Dili, Belgeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

——. 1997. *Atatürk ve Türk Dili 2: Atatürk devri yazarlarının Türk dili hakkındaki görüşleri (gazetelerden seçmeler*). Ankara : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu.

Korkut Saffet, İrfan Şahinbaş. 1942. "Hamlet Tercümesi," *Tercüme* 2(12): 527-529.

Köprülü, Fuat. 1933. "Türk Dilinin Hali ve İstikbali, İnsan İradesinin Lisanın İnkişafında Tesiri- 26 Eylûl Millî Bir Rönesansın Başlangıcıdır". Birinci Türk *Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası, 410-415.

——. 1938. "Alfabe İnkılâbı," *Ülkü* 67 (Eylül): 2.

Kösemihal, Mahmut R. 1938. "Cumhuriyet Devrinde Musiki," *Ülkü* 69 (İkinci Teşrin/Kasım): 241.

Laclos, Pierre Ambroise François Choderlos de. 1944. *Tehlikeli Alâkalar* (Les Liasions Dangereuses). Çev. Nurullah Ataç. Ankara: Maarif Matbaası.

Levend, Agâh Sırrı. 1954. *"*Nasıl Birleşebiliriz,*"Türk Dili* 4(37): 1-2.

——. 1954. "Yine Tasfiyecilik ve Uydurmacılık Sözleri," *Türk Dili* 3 (32).

——. 1949. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

——. 1960. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lewis, Geoffrey. 2007. *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Maarif Vekilliğince Bastırılacak veya Basılması Teşvik Edilecek Tercüme Eserlerin ne Suretle İnceleneceği Hakkında Talimatname. 1944. Ankara: Maarif Vekilliği.

Macit, Muhsin. 2003. "Asaf Hâlet Çelebi'nin Şiirinde Geleneğin Dönüşümü." *Asaf Hâlet Çelebi Kitabı* içinde. Haz. Hüseyin Su vd. Ankara: Hece Yayınları, 65-73.

Makal, Mahmut. 2001. *Köy Enstitüleri Ya Da Deli Memedin Türküsü*. Ankara: Güldikeni Yayınları.

Maksudi, Adile. 1935. "İki Acun." *Varlık* 36 (1 Son Kanun/Ocak).

Meriç, Cemil. 1996. *Jurnal* Cilt 2, 1966-83. İstanbul: İletişim Yayınları.

Miyasoğlu, Mustafa. 1993. *Asaf Hâlet Çelebi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Nadi, Yunus. 1935. "Dil Devrimi Yoluna Girdi mi, Yürüyüp Gidiyor mu?". *Cumhuriyet,* 19 Şubat.

Nayır, Yaşar Nabi. 1933. "Varlık Ne için Çıkıyor?" *Varlık* 1 (15 Temmuz): 16.

——. 1933. "İnkılâp ve Vazife". *Varlık* 9 (15 Kasım): 33.

——. 1934. "Dil Özleşmesi İçin". *Varlık* 30 (1 1. Teşrin/Ekim): 1

——. 1938. "Ruşen Eşref'in Boğaziçi". *Ülkü* 69 (II. Teşrin/Kasım): 275.

——. 1934. "Yazı Arkadaşlarımızdan Dileğimiz". *Varlık* 35 (15 I. Kânun/Aralık): 1.

——. 1935. "Basın Kurultayı". *Varlık* 46 (1 Haziran).

——. 1935. "Öz Dil İçin". *Varlık* 46 (1 Haziran).

——. 1936. "Sait Faik'in İlk Eseri Karşısında". *Varlık* 71 (15 Haziran).

——. 1933. "Rüyalarım". *Varlık* 6 (1 1.Teşrin/Ekim).

——. 1935. "Öz Türkçe". *Varlık* 36 (1 Son Kanun/Ocak).

——. 1938. "Ruşen Eşref'in Boğaziçisi". *Ülkü* 69 (İkinci Teşrin/Aralık): 275, 277.

——. 1943. "Tercümeye Dair". *Tercüme* 3(18): 422-425.

——. 1944. "Bir Tercüme Münasebetiyle". *Tercüme* 4(24): 451-454.

Nimetullah, Halil. 1934. "Ulusal Anım (şuur)". *Cumhuriyet*, 25 Kasım.

Onaran, Mustafa Şerif. 2011. "Nurullah Ataç ve Çeviri Anlayışı". *Nurullah Ataç* içinde. Ed. Mustafa Şerif Onaran vd. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 383-389

Ortaç, Yusuf Ziya. 1966. *Bizim Yokuş*. İstanbul: Akbaba Yayınları.

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu. 1935. Türk Dili Araştırma Kurumu. İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.

[Ozansoy], Faik Âli. 1933. "Dili Sadeleştirmek ve Basitleştirmek-Türkçe İmlânın İslahı Lüzumu", *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası, 265-270.

[Ozansoy], Halit Fahri. 1934. "Atatürk". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 2001/316, Perşembe 27 Birincikânun (Aralık).

——. 1934. "Tan Yolcusu". *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani (Kasım).

——. 1935. "Geceler Haykırıyor, Dinle, Kubilay!". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 2007/322, Perşembe 7 Şubat.

——. 1935. "Yeni Kadına". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 2017/322, Perşembe 18 Nisan.

——. 1935. "Geçen Bir Şenlik İçin". *Varlık* 49 (15 Temmuz).

——. 1935. "Ölen Bir Kurtizana". *Varlık* 52 (1 Eylül 1935).

——. 1935. "Ağaçlar" .*Varlık* 57 (15 Sonteşrin / Ekim 1935).

——.1967. *Edebiyatçılar Geçiyor*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

——. 1970. *Edebiyatçılar Çevremde.* Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Ölmez, Mehmet. 1996. "Ülkü ve Dil Yazıları". *Kebikeç* 3: 143-160.

Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış. 1968. Ankara : Ankara Üniversitesi Basımevi.

Örik, Nahit Sırrı. 1933. "Kanlıcanın Bir Yalısında". *Varlık* 2 (1 Ağustos).

——. 1937. "Bir Okuyucunun Notları". *Ülkü* 50 (Nisan): 53.

——. 1938a. "İki Yeni Mecmua". *Ülkü* 63 (Mayıs): 277, 278.

——. 1938b. "Dil Bayramı İçin". *Ülkü* 68 (İlkteşrin/Ekim): 185-186.

Özdemir, Ahmet. 1934. "Ulu Dönenme". *Servetifünun,* Yıl 45-Cilt 77/13, no: 1999/314, Perşembe 13 Birincikânun (Aralık).

Özdemir, Emin. 2010. "Yaşar Nabi'nin Dilsel Söylemi." *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi* içinde. Ed. Filiz Nayır Deniztekin, Enver Ercan. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 351-359.

Özgül, M. Kayahan. 1997. *Resmin Gölgesi Şiire Düştü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

——.1986. *Halit Fahri Ozansoy*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Parla, Jale. 2008. “The Wounded Tongue: Turkey’s Language Reform and the Canonicity of the Novel,’’ PMLA 123(1): 27–40.

Peltek, Oğuz. 1948. “Harabeler,” *Tercüme* 8 (43-44):136-140.

Peker, Recep. “Ülkü Niçin Çıkıyor,” 1933. *Ülkü* 1 (Şubat): 10.

Rado, Şevket. 1948. “Yeni Bir Tercüme Devrine Girerken,” *Tercüme* 8 (45): 250.

Ramos, Jr. Valeriano. 1982. “The Concepts of Ideology, Hegemony, and Organic Intellectuals in Gramsci’s Marxism,” *Theoretical Review* 27 (March-April). https://www.marxists.org/history/erol/periodicals/theoretical-review/1982301.htm; erişim tarihi 03.01.2016.

Rifat, Oktay. 1952. *Aşağı Yukarı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

——. [1963] 2007. “Aşağı Yukarı,*” Bütün Şiirleri I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

——. 1992. *Şiir Konuşması*. İstanbul: Adam Yayınları.

Saba, Ziya Osman. 1934. “Her Akşamki Yolumda,” *Varlık* 35 (15 Aralık).

——. 1947. *Geçen Zaman*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Sadık, Mehmet. 1934. “Adam Yalvaç”. *Cumhuriyet*, 12 Kasım.

——.1934. “Uçmakta Türk Dili”. *Cumhuriyet*, 13 Kasım.

Sadoğlu, Hüseyin. 2010. *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Safa, Peyami. 1970. *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*. Der. Ergun Göze. İstanbul: Ötüken.

——. 1978. *Doğu-Batı Sentezi*. İstanbul: Yağmur Yayınları.

Salihoğlu, Mehmet. 1968. *Ataç’la Gelen*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Sami, Seniha. 1943. " 'Coriolanus' Tercümesi Tenkidine Cevap," *Tercüme* 3 (18): 432- 433.

Saraç, Yekta. 1997. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Saussure, Ferdinand. 1998. *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multlingual.

Sazyek, Hakan. 2006. "Şiir: 1920-1950". *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 4 içinde. Ed. Talât S. Halman vd. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Schick, İrvin Cemil. 2014. "Hat Sanatının Günümüze İntikalinin Bazı Boyutları, Nasıl Hatırlıyoruz." *Türkiye'de Bellek Çalışmaları*'nın içinde. Ed. Ali Berktay. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 13-39.

Sevük, İsmail Habib. 1949. *Dil Davası*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.

Sinanoğlu, Suat. 1941. "Ahmet Cevat Emre'nin Odysseia Tercümesi Hakkında," *Tercüme* 2(10): 314-353).

Siyavuşgil, Sabri Esat. 1947. **"**Rabelais'yi Türkçeye Nasıl Çevirmeli?" *Tercüme* 7 (41-42): 406-408.

Soldan, Uğur. 2001. "Asaf Halet Çelebinin Şiir Dünyası, *Kaşgar* (Kasım-Aralık) 24.

Süreya, Cemal. 1991. "Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirinde İki Dönem IV." *Şapkam Dolu Çiçekle*, *Denemeler*. İstanbul: Can Yayınları, 57-74.

Şahin, İbrahim. 2013. "Ya Rab Bana Bir Ses Yaratma Kudreti Ver," *Kurgan* 3(16): 7-13.

Şavkay, Tuğrul. 2002. *Dil Devrimi.* İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Şenödeyici, Özer. 2012. *Osmanlının Görsel Şiiri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Şimşir, Bilal. N. 1992. *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Tahir, Kemal. 1991. *Bozkırdaki Çekirdek.* İstanbul: Tekin.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 2005. "Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan." *Yaşadığım Gibi.* İstanbul: Dergah Yayınları, 34-40.

——. 2005. "İstanbul'un Mevsimleri ve San'atlarımız". *Yaşadığım Gibi.* İstanbul: Dergah Yayınları, 141-158.

——. 2006. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

——. 2011. "Tercüme Meselesi". *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 78-81.

Tansel, Fevziye Abdullah. 1938. "Son Eseri Münasebetiyle Halit Fahri'nin Şiirleri Hakkında Birkaç Söz," *Ülkü* 65 (Temmuz): 454.

——. 1939. "Eski Hastalık," *Ülkü* 71 (İkincikânun/Ocak): 472.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt: 1. 2003. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tarama Dergisi: Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. 1934. Istanbul: Türk Dil Kurumu.

Tarancı, Cahit Sıtkı. [1934] 2001. *Ziya'ya Mektuplar*. İstanbul: Varlık Yayınları. İstanbul: Devlet Matbaası.

Tekelioğlu, Orhan. 2003. "Edebiyatta Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar,'' *Doğu-Batı Dergisi* 6: 65-77.

Tökel, Dursun Ali. 2003. *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*. Ankara: Hece Yayınları.

Tuncel, Bedrettin. 1958. "Ataç ve Tercüme," *Tercüme* 12 (63-64): 72-74.

Tunç, Gökhan. 2015. "Çağdaş Türk Edebiyatında Görsel Şiir," *Bilig* 73 (Bahar): 249-270.

Turan, Şerafettin. 2007. *75. Yılda Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Turan, Tevfik. 2008. “Edebiyat Eleştirisi Olarak Dil Eleştirisi.” *Türkiye'de Dil Tartışmaları*’nın içinde. Der. Astrid Menz. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 73-80.

“Türk Dili Araştırma Kurumu Adına Verilen Ayta,” 1935. *Ülkü* 32 (Birinci Teşrin/ Kasım): 84.

Türkçe Sözlük. 10. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkeş, Ömer. “Güdük Bir Edebiyat Kanonu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2. 425-448 İstanbul: İletişim, 2011.

Usluer, Fatih. 2014. *Hurufilik*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

[Uşaklıgil] Halit Ziya. 1933. “Sarf, Nahiv, İmlâ -Türkçe’nin Dört Garp Lisanı ile Mukayesesi”. *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası, 332-342.

Ülgener, Sabri F. (1983). *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*. Ankara: Mayaş Yayınları.

Ülkü, Feyzullah Sacid. 1935. “Devirim Uzu”. *Cumhuriyet,* 25-29 Aralık.

——. 1935. *Devirim Uzu*. İstanbul: Ülkü Matbaası.

“Ülkü’ye Yazanlardan Bir Dilek,”1934. *Ülkü* 20 (Ekim): 222

“Ülkü’ye Yazanlardan Rica”. 1935. *Ülkü* 28 (Haziran): 51.

Ülkütaşır, M.Şakir. 1981. *Atatürk ve Harf Devrimi.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ünaydın, Ruşen Eşref. 1972. *Diyorlar ki…* Haz. Şemsettin Kutlu. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Vardar, Berke. 1977. *Dil Devrimi Üstüne*. İstanbul: Yankı Yayınları.

——. 2002. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Varlık, B. Bülent. 2011. "Ülkü: Halkevleri Mecmuası". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*. (C. 2) İstanbul: İletişim Yayınları, 268- 271.

Veli, Orhan. 2002. "Garip." *Bütün Şiirleri*'nin içinde. İstanbul: Adam Yayınları.

Voloshinov, V.N. 2001. *Markizm ve Dil Felsefesi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yağcı, Öner (haz.). 1999. *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

[Yalçın], Hüseyin Cahit. 1933. "Dilimizin Hindu-Avrupaî Dillerle Münasebetini Araştırmak Lüzumu, Dil İçtimaî Bir Müessesedir, Dilin Ecnebî Kaidelerden Temizlenmesi, Dilimizin Bugünkü Medeniyet İhtiyaçlarına Uydurulması, Dilimizin Noksanları ve İhtiyaçları". *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası, 270-279.

Yalman, Ahmet Emin. 1990. *Yarının Türkiyesine Seyahat*. İstanbul : Cem Yayınları.

Yavuz, Hilmi. 2008. *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

——. 2006. *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler 1969-2005*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

——. 1991. *Dilin Dili*. İstanbul: Arma Yayınları.

Yayla, Aziza. 1935. "Bayrı [sadık] Dost," *Ülkü* 30 (Ağustos): 456.

"26 Eylül'de Kutlanan Dil Bayramının Ankara ve İstanbul'da Nasıl Kutlandığına Dair Bir Özet Yazı," 1936. *Ülkü* 44 (Birinci Teşrin/Ekim): 160.

Yeğen, Mesut. 2011. "Kemalizm ve Hegemonya." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*'nin içinde. (C. 2) İstanbul: İletişim Yayınları.

Yelok, Veli Savaş. 2011. "Dağlarca'nın Dili Üzerine." *Fazıl Hüsnü Dağlarca*'nın içinde. Ed. Konur Ertop ile Özgen Kılıçarslan. Ankara: T.C. Kültür ve Turzim Bakanlığı, 389-394.

Yıldırım, Emre. 2013. “Erken Cumhuriyet Yılları Millî Kimlik Tartışmaları: Hasan Âli Yücel ve Türkiye’de Hümanizma Arayışları,” *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8(7): 745-763.

Yorulmaz, Hüseyin. 1995. *Tanzimattan Cumhuriyet’e Alfabe Tartışmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

[Yücel], Hasan Âli. 1933. “Türk Dilinin, Halk Edebiyatında Sürüp Divan Edebiyatında Bozulması- İki Edebiyattan Numuneler”. *Birinci Türk Dil Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları*. İstanbul: Devlet Matbaası , 200-214.

Yücel, Tahsin. 1968. *Dil Devrimi*. İstanbul: Varlık Yayınları.

EK 1: Hilmi Yavuz'un Hurufî Şiirleri

Hilmi Yavuz, Asaf Halet Çelebi gibi Arap harflerini gelenek içindeki göndermeleriyle kullanırken ondan farklı olarak harflerin resimsel çağrışımlarına başka imgesel özellikler de yükler. Arap harflerini hem resim etkisiyle (picture-effect) hem de dil etkisiyle (language effect) birlikte kullanır. Bu ikili kullanımın en bariz örneği "harfler ve yunanlı" şiirinde görülür: "biri dâima önde, biri dâima yavaş; / giderler elifle birlikte dağa; / bir 'âh' olmak için; — iki arkadaş, / giderler, akhilleus ve kaplumbağa...". Alphan Akgül, şairle yaptığı "*hurufî şiirler* Üzerine Bir Tartışma" başlıklı söyleşide[88] şiirde geçen "elif ve he"nin anlam olarak 'âh' feryadını üretirken, görsel olarak ise (λ) Akhilleus ile kaplumbağanın yarışının anlatıldığı 'Zenon paradoksu'na gönderme yapan bir imgeyi akla getirdiğini belirtir (60-61).[89]

Resim ile yazı arasındaki ilişki, Hilmi Yavuz'un "Akyavaş ve Yazı" adlı makalesinde de değindiği bir meseledir. İslam medeniyetinde yazının resim olarak kullanımına/resme üstünlüğüne karşı Batı geleneğinde resmin yazıya üstünlüğü söz konusudur. Erol Akyavaş, Arap harflerini resimsel özelliğiyle değil yazı özelliğiyle resme sokarak bu durumu yapısökümüne uğratır (2008: 388). Hilmi Yavuz da *Hurufî Şiirler*'de Arap harflerinin divan şiiri geleneğindeki çağrışımlarından, göndermelerinden ve onların resim etkilerinden yararlanırken başka bir şey daha yapar. Elif ve he'yi hem "ah" anlamıyla hem de Akhilleus ve kaplumbağayı imleyen birer resme dönüştürerek kullanır. Kendisi buradaki işleyişi şöyle dile getirir: "Batı resminin 'eikonocentrisme'ine (imgemerkezlilik'ine) ya da, 'resimsel-olan'ın 'yazı'ya üstünlüğüne karşı, Doğu'nun hat sanatı, yazı ile resim üreterek bu durumu

[88] Alphan Akgül, "Hurufî Şiirler Üzerine Bir Tartışma". *Sanat Dünyamız*, sayı: 95, yaz 2005.
[89] Akhilleus ile Kaplumbağa bir yarışa tutuşurlar. Akhilleus iyi bir atlet ve savaşçı olduğu için kaplumbağaya önden başlama fırsatı verir. Yarışta Akhilleus, kaplumbağanın geçtiği herhangi bir noktaya vardığında, kaplumbağa her seferinde bir başka noktada olacaktır. Akhilleus bu durumda, bir doğrunun sonsuz sayıda noktadan oluştuğu hipotezine göre kaplumbağayı asla geçemez. Yavuz, bu paradoksa ait görüntüleri, Osmanlı şiirine ait bir görsel formla verir (a.g.e. 61).

tersine çevirir, ama bu ‘tersine çevirme'yi bir ‘dekonstrüksiyon’a dönüştüren Erol Akyavaş'tır. Ben bu şiirde, Erol Akyavaş'ın resimde yaptığının, şiirde de yapılabilir olduğunu göstermeye çalıştım sadece, onun ‘iz’inden gittim” (Akgül, 2005: 61).

Hilmi Yavuz’un, Şuara Sûresi'nin başlangıcındaki harfler (huruf-u mukattaa) üzerine bir seri şeklinde kaleme aldığı “‘Tâ, Sin, Mim” şiirlerinde de harflerin görsel göndermelerinden yararlandığı görülür. Şiirlerin başlığının kesin olmayan, adeta şifre hükmünde harfler olması, şiirlerin daha isminden başlayarak tekil bir yoruma imkân vermediğini imler. “Tâ, Sîn, Mîm (dört)” başlıklı şiirdeki şu dizelere yakından bakalım:

lâmba
gibi yüzlerle tanıştık
samim-
Î bir mum, içten
bir aynayız, dıştan hep-
imiz
karanlıkta
biz bizeyiz ve belirsiz [....] [90] (Yavuz, 2006:436)

Burada “Î bir mum” ifadesinde “Î” harfi hem “samim-” kelimesinin sonunu tamamlayarak “samimî” şeklinde okunmasına imkân verirken hem de uzun, ince bir mumu imler. Burada, Arapça bir harfin yerine Latin harfinin görsel çağrışım alanından faydalanılmıştır. Fakat, “İ”nin aynı zamanda Elif’e (ا)benzediği ve şairin bu benzerlikten de faydalanmak istemiş olabileceği düşünülebilir. “Elif” Allah’ın remzidir. Şiirde geçen, “bir aynayız, dıştan hep- / imiz / karanlıkta / biz bizeyiz ve belirsiz” ifadeleri “İ”nin yani “ا”in gölgesi altında toplanmış birbirini yansıtan aslında aynı olan biz’i / insanları imliyor olabilir.

Hilmi Yavuz, Hurufî Şiirler’de yer alan “Harfler ve Melâl” adlı şiirinde Hurufîliğin temel ilkesini de yapıbozmuna uğratır. Hurufiliğe göre Allah'ın ilk

[90] Hilmi Yavuz. *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler 1969-2005*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

tecellîsi "ses" ya da kelâm ile olduğundan, sesin dış ögeleri ve bunların farklı kombinasyonları da kutsal nitelik taşır.[91] Fatih Usluer'in belirttiğine göre harfler "Allah'ın ezeli ve ebedi kelamı olarak O'ndan ayrılamaz" (2014:11). Oysa şair şiirde, "esterabadî'nin sözünü kaale" "almadı[ğını]" söyler. Harfler ulvî bir makamdan dünyaya gelmek yerine "dünyadan hayâle / doğru yolcudurlar" ve dünyadaki bir çiçeğin, "lâle"nin imgesinde "Allah"a dönüşürler. Hurufilikte soyut olan, somutla ifade edilirken Hilmi Yavuz'un şiirinde somut (lale) soyuta (Allah'a) dönüşür:

> ben esterabadî'nin sözünü kaale
> almadım: harfler dünyadan hayâle
> doğru yolcudurlar, durmazlar;
> dönüşür birbirine 'Allah' ve 'lâle'...
> [....] (2006:422)

"Allah" ve "lale" kelimelerinin yazımında kullanılan harfler aynıdır. Fakat şair, bu kelimeleri Arapça harfler yerine Latince harflerle yazarak dilin resim etkisinden çok yazı etkisinden yola çıkar. Böylece, Allah lafzının ve lalenin Arapça harflerle yazımının İslam geleneğindeki ve Hurufîlikte güçlü resim etkisini tersine çevirmiş olur.

Son söz olarak, Alphan Akgül'ün belirlemesiyle Hilmi Yavuz, "Osmanlı medeniyetinin ürettiği gösterge rejimlerinin altında yoğun duygusal anlam tabakaları keşfetmek suretiyle ('duygu') 'dilin gücü'nü ve 'dilin belirsizliği'ni (ambiguity) yeniden üreti[r]" denilebilir (2005:57).

[91] https://tr.wikipedia.org/wiki/Hurûfilik

EK 2:

Belgeler: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi

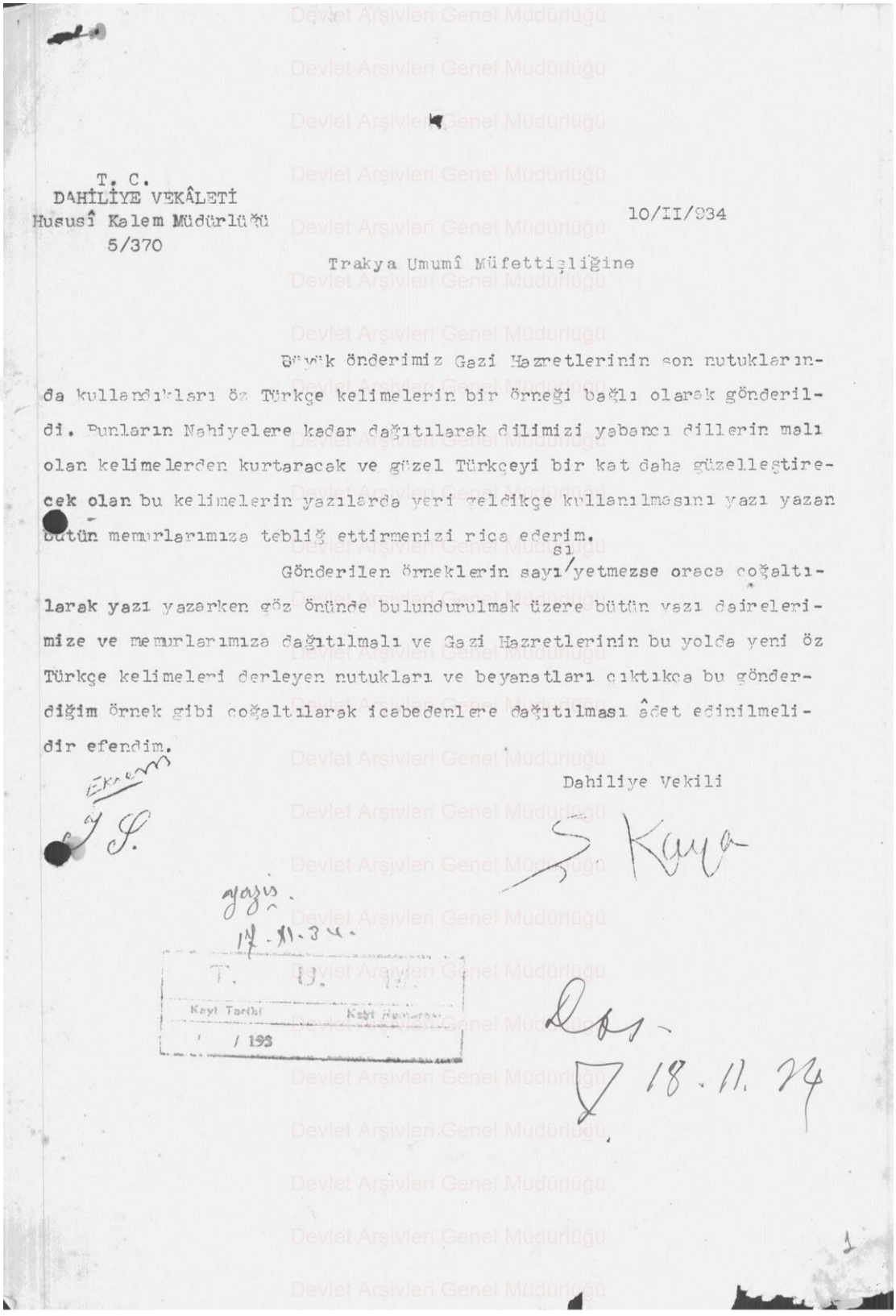

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Hususî Kalem Müdürlüğü
5/370

10/II/934

Trakya Umumî Müfettişliğine

Büyük önderimiz Gazi Hazretlerinin son nutuklarında kullandıkları öz Türkçe kelimelerin bir örneği bağlı olarak gönderildi. Bunların Nahiyelere kadar dağıtılarak dilimizi yabancı dillerin malı olan kelimelerden kurtaracak ve güzel Türkçeyi bir kat daha güzelleştirecek olan bu kelimelerin yazılarda yeri geldikçe kullanılmasını yazı yazan bütün memurlarımıza tebliğ ettirmenizi rica ederim.

Gönderilen örneklerin sayısı yetmezse oraca çoğaltılarak yazı yazarken göz önünde bulundurulmak üzere bütün yazı dairelerimize ve memurlarımıza dağıtılmalı ve Gazi Hazretlerinin bu yolda yeni öz Türkçe kelimeleri derleyen nutukları ve beyanatları çıktıkça bu gönderdiğim örnek gibi çoğaltılarak icabedenlere dağıtılması âdet edinilmelidir efendim.

Dahiliye Vekili

Ekrem

S. Kaya

yazıs.
17-XI-34.

T. U. M.
Kayıt Tarihi Kayıt Numarası
/ 193

Dos.
18.11.34

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1: 180.900.424.8

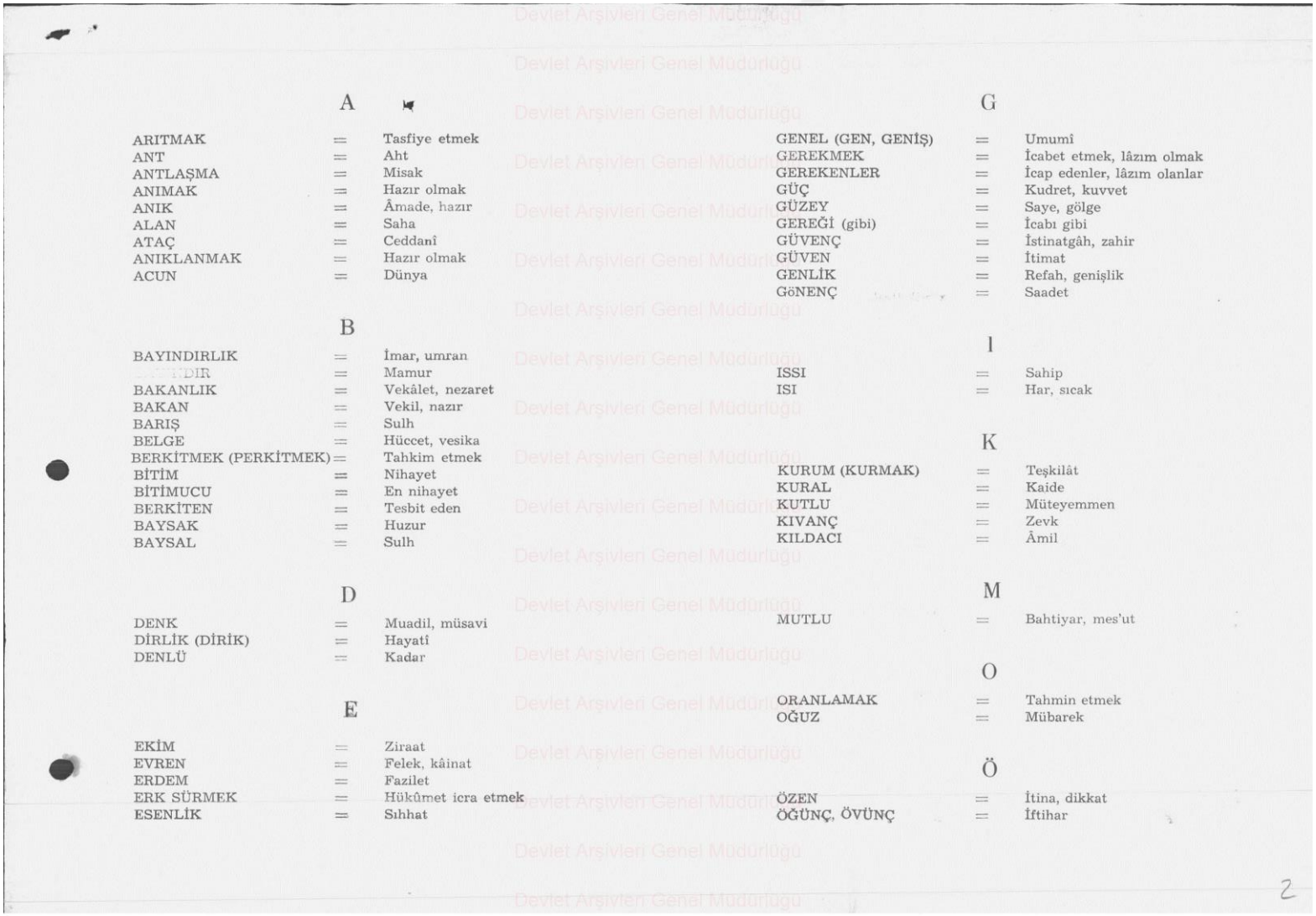

A

ARITMAK	=	Tasfiye etmek
ANT	=	Aht
ANTLAŞMA	=	Misak
ANIMAK	=	Hazır olmak
ANIK	=	Âmade, hazır
ALAN	=	Saha
ATAÇ	=	Ceddanî
ANIKLANMAK	=	Hazır olmak
ACUN	=	Dünya

B

BAYINDIRLIK	=	İmar, umran
[illegible]DIR	=	Mamur
BAKANLIK	=	Vekâlet, nezaret
BAKAN	=	Vekil, nazır
BARIŞ	=	Sulh
BELGE	=	Hüccet, vesika
BERKİTMEK (PERKİTMEK)	=	Tahkim etmek
BİTİM	=	Nihayet
BİTİMUCU	=	En nihayet
BERKİTEN	=	Tesbit eden
BAYSAK	=	Huzur
BAYSAL	=	Sulh

D

DENK	=	Muadil, müsavi
DİRLİK (DİRİK)	=	Hayatî
DENLÜ	=	Kadar

E

EKİM	=	Ziraat
EVREN	=	Felek, kâinat
ERDEM	=	Fazilet
ERK SÜRMEK	=	Hükûmet icra etmek
ESENLİK	=	Sıhhat

G

GENEL (GEN, GENİŞ)	=	Umumî
GEREKMEK	=	İcabet etmek, lâzım olmak
GEREKENLER	=	İcap edenler, lâzım olanlar
GÜÇ	=	Kudret, kuvvet
GÜZEY	=	Saye, gölge
GEREĞİ (gibi)	=	İcabı gibi
GÜVENÇ	=	İstinatgâh, zahir
GÜVEN	=	İtimat
GENLİK	=	Refah, genişlik
GöNENÇ	=	Saadet

I

ISSI	=	Sahip
ISI	=	Har, sıcak

K

KURUM (KURMAK)	=	Teşkilât
KURAL	=	Kaide
KUTLU	=	Müteyemmen
KIVANÇ	=	Zevk
KILDACI	=	Âmil

M

MUTLU	=	Bahtiyar, mes'ut

O

ORANLAMAK	=	Tahmin etmek
OĞUZ	=	Mübarek

Ö

ÖZEN	=	İtina, dikkat
ÖĞÜNÇ, ÖVÜNÇ	=	İftihar

2

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

ÖĞÜNMEK = Fahretmek
ÖKONOMİK = İktisadî
ÖDÜNÇ = İstikraz
ÖĞMEK, övmek = Sena etmek
ÖZEL, (Öz) = Hususî
ÖZGÜ = Hususî
ÖZENÇ = Gıpta
ÖZLÜK = Vasıf
ÖNÜRME = Terakki

P

PEKİŞTİRMEK = Takviye etmek

S

SAYIN = Güzide, muhterem
[illegible] (YASA) = Siyaset
SOSYAL (SOY) = İçtimaî
SİYASAL = Siyasî
[illegible] = Askerî fazilet ve hüner
SOYUNCÜ = Nişanei muhabbet

T

TİKEL = Tam
TÜZÜN = Asil

U

ULUS = Millet
[illegible]USAL = Millî
[illegible] = Müddet, müddetçe
[illegible] = Zafer
[illegible]UNLUK = Ahenk, vifak

U

ÜYE = Aza, unsur, uzuv
ÜRÜM = Hâsılât, mahsul
ÜZEL = Ezel, evvel
ÜNLÜ = Şanlı

Y

YÖNDEM = Usûl
YANKU = Aksiseda
YALTIRIKLI = Nurlu

3

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

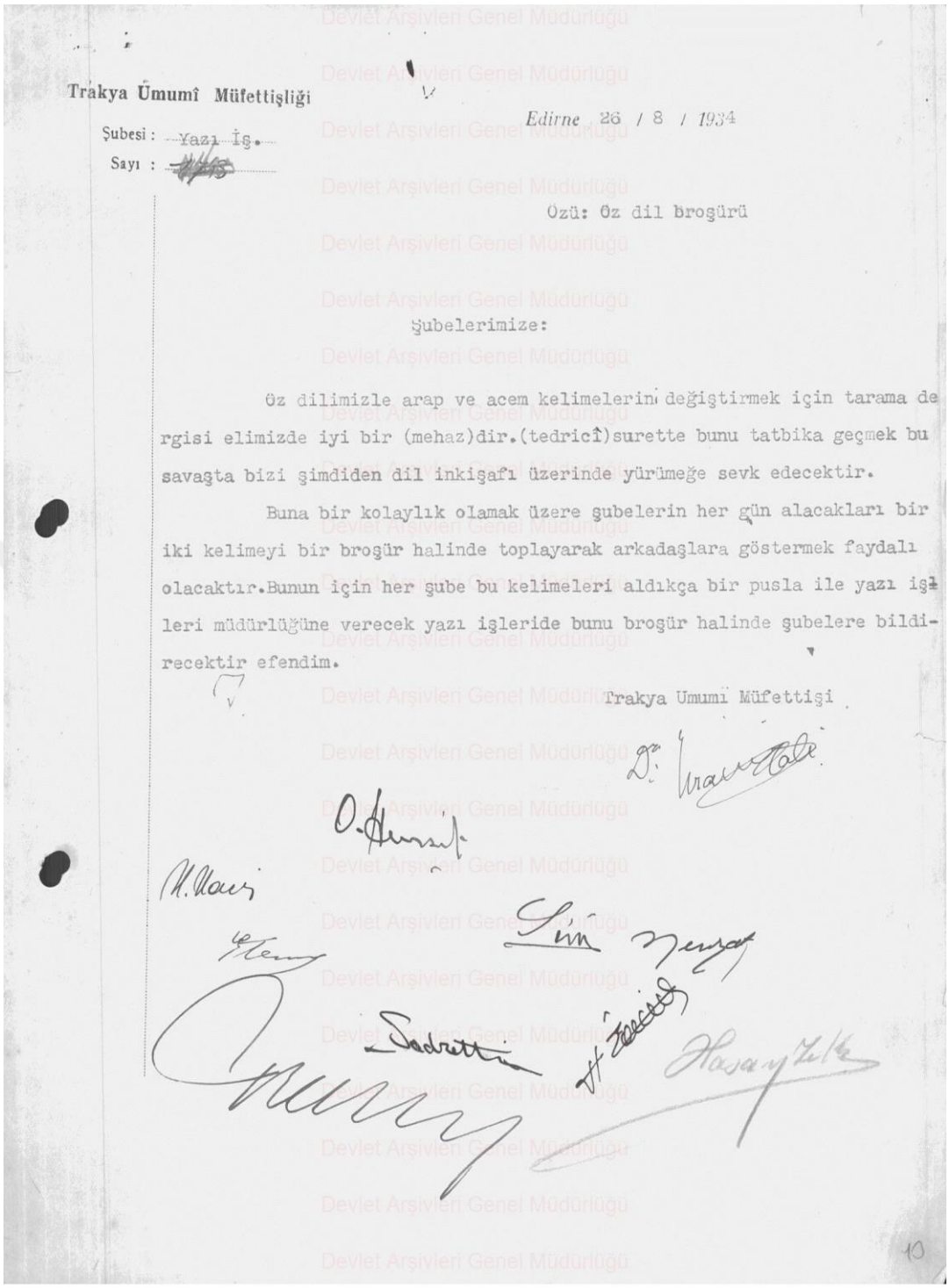

Trakya Ümumî Müfettişliği

Şubesi : Yazı İş.
Sayı : [illegible]

Edirne 26 / 8 / 1934

Özü: Öz dil broşürü

Şubelerimize:

Öz dilimizle arap ve acem kelimelerini değiştirmek için tarama dergisi elimizde iyi bir (mehaz)dir.(tedricî)surette bunu tatbika geçmek bu savaşta bizi şimdiden dil inkişafı üzerinde yürümeğe sevk edecektir.

Buna bir kolaylık olamak üzere şubelerin her gün alacakları bir iki kelimeyi bir broşür halinde toplayarak arkadaşlara göstermek faydalı olacaktır.Bunun için her şube bu kelimeleri aldıkça bir pusla ile yazı işleri müdürlüğüne verecek yazı işleride bunu broşür halinde şubelere bildirecektir efendim.

Trakya Umumi Müfettişi

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.3: 180.900.424.8

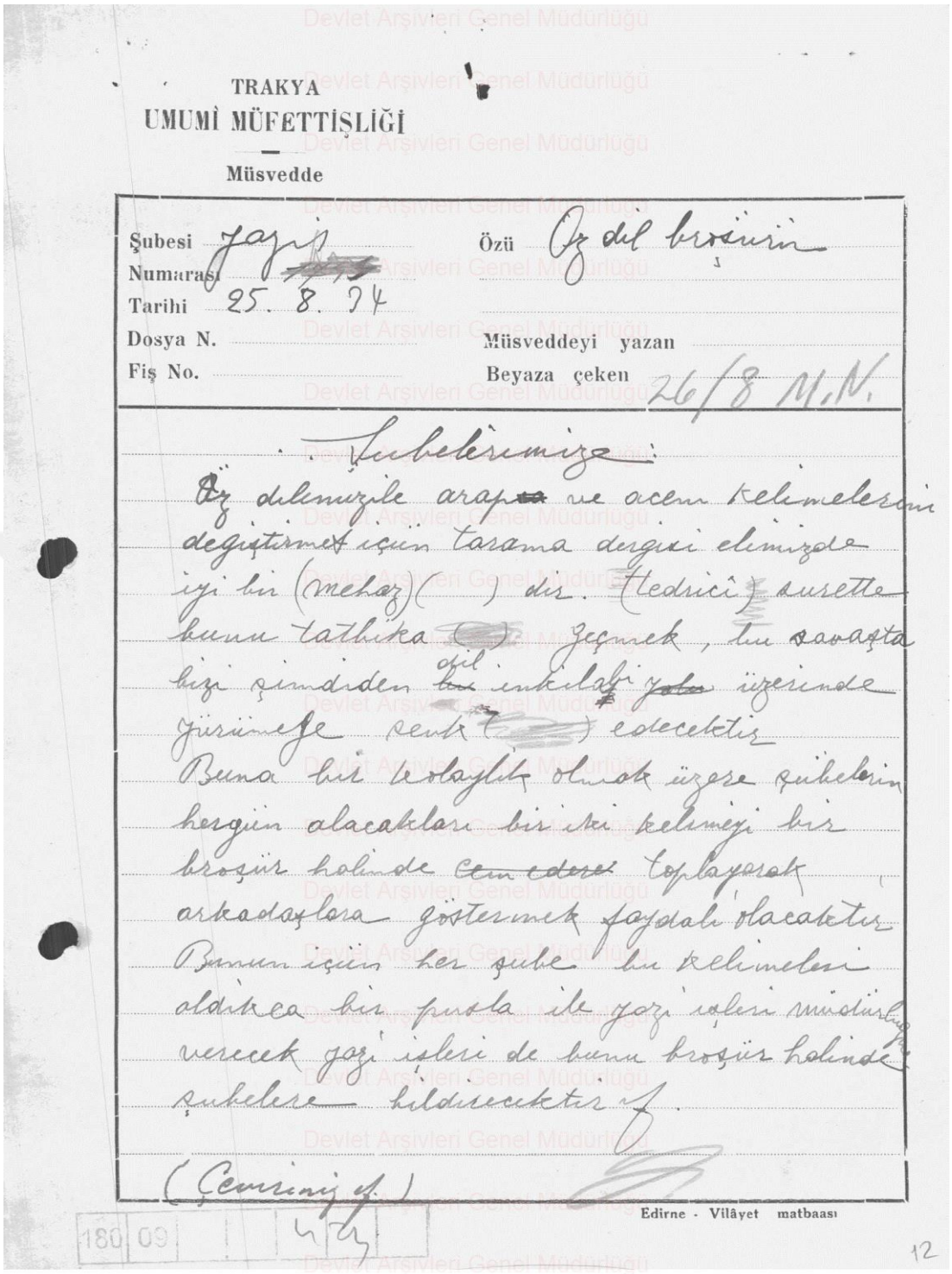

TRAKYA
UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ

Müsvedde

Şubesi Yazı Özü Öz dil broşürü
Numarası
Tarihi 25. 8. 74
Dosya N.
Fiş No.
Müsveddeyi yazan
Beyaza çeken 26/8 M.N.

Şubelerimize:

Öz dilimizle arapça ve acem kelimelerini değiştirmek için tarama dergisi elimizde iyi bir (mehaz)( ) dir. (tedricî) surette bunu tatbika ( ) geçmek, bu savaşta bizi şimdiden özel inkılabi yolu üzerinde yürümeğe sevk ( ) edecektir.
Buna bir kolaylık olmak üzere şubelerin hergün alacakları bir iki kelimeyi bir broşür halinde cem'edere toplayarak arkadaşlara göstermek faydalı olacaktır. Bunun için her şube bu kelimeleri aldıkca bir pusula ile yazı işleri müdürlüğüne verecek yazı işleri de bunu broşür halinde şubelere bildirecektir.

(Çevriniz.)

Edirne - Vilâyet matbaası

180 09

12

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.4: 180.900.424.8

Öz Dilimizden : 5

Öğmek, övmek	-	Sena etmek
Diriklik, Dirik	-	Hayatî
Soysak, soy	-	İçtimaî
Bakanlık	-	Vekâlet, nezaret
Kural	-	kaide
Bakan	-	Vekil, nazır
Güzey	-	Saye, gölge
Evren	-	Felek, kâinat
Evrensel	-	Âlemşumul
Pekiştirmek	-	Takviye etmek
Barış	-	Sulh
Gereği gibi	-	İcabı gibi
Ant	-	aht
Antlaşma	-	Misak
Özel, Öz	-	Hususî
Özel	-	Ezel, evvel
Mutlu	-	Bahtiyar, mesut
Belge	-	Hüccet, vesika
Siyasal	-	Siyasî
Anımak	-	Hazır olmak
Anık	-	Amade, hazır
Güvenç	-	İstinatgâh, zahir
Güven	-	İtimat
Kutlu	-	Müteyemmen

180 09 4 24

Belge 1.5: 180.900.424.8

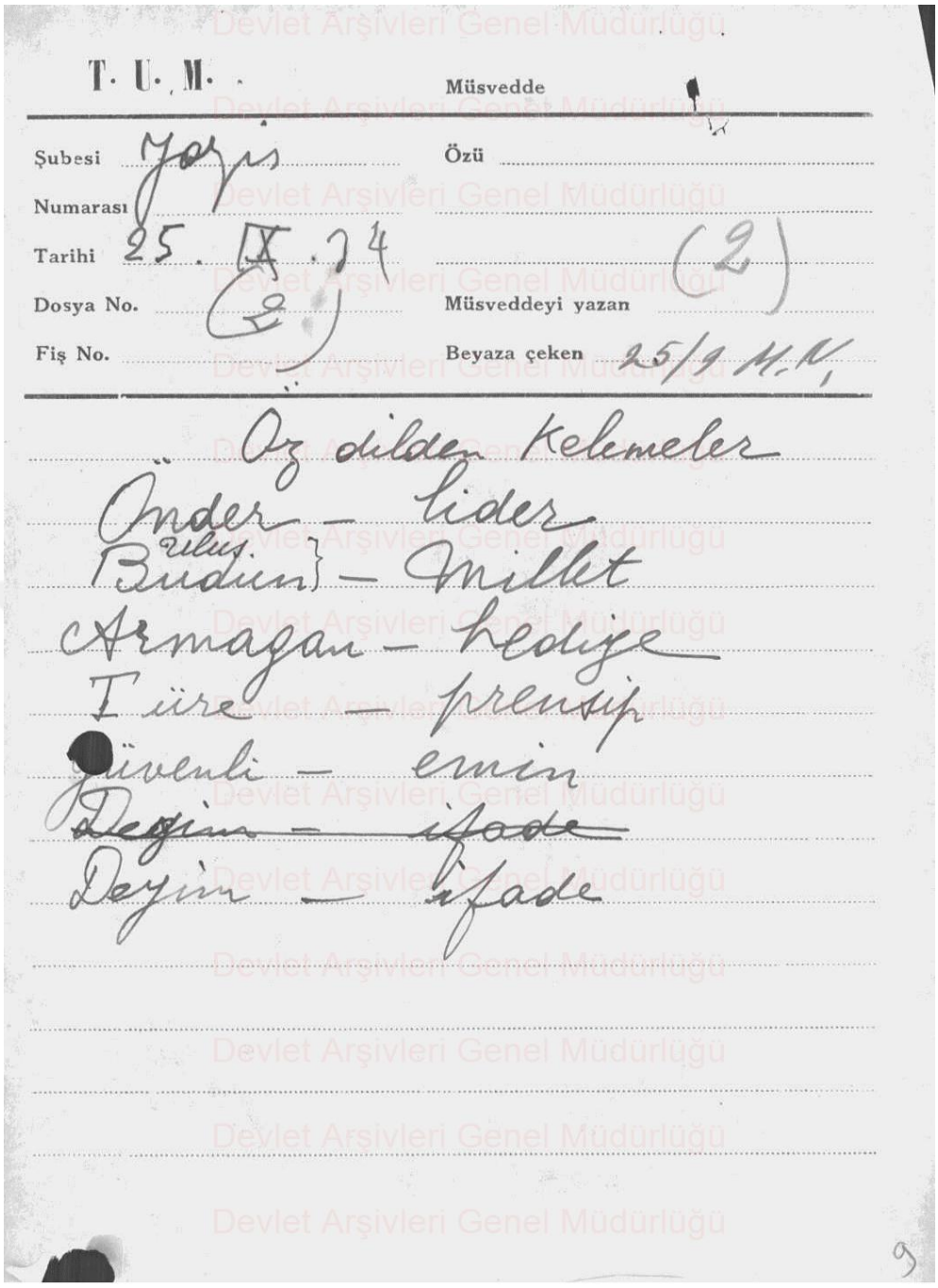

T. U. M.

Müsvedde

Şubesi Yazıs

Özü

Numarası

Tarihi 25. IX. 74

(2)

Dosya No. (2)

Müsveddeyi yazan

Fiş No.

Beyaza çeken 25/9 M.N.

Öz dilden kelemeler

Önder – lider

Budun (ulus) – millet

Armagan – hediye

Türe – prensip

Güvenli – emin

~~Dezim – ifade~~

Dezim – ifade

9

Belge 1.6: 180.900.424.8

Öz Dilimizden : 4

Özen	-	İtina, dikkat
Oğünmek	-	Farretmek.
Ekonomik	-	İktisadî
Kurum, Kurmak	-	Teşkilât
Berkitmek	-	Tahkim etmek
Gerekme	-	icap etmek, lâzım olmak.
Gerekenler	-	icap edenler, lâzım olanlar
Denk	-	muadil, müsavi
Ekim	-	ziraat
Ürün	-	Hasilât, mahsul
Bayındırlık	-	imar, umran
Bayındır	-	memur
arıtmak	-	tasfiye etmek
Oranlamak	-	tahmin etmek
Ödünç	-	istikraz
Güç	-	kudret, kuvvet

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

180 09 4 24

5

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.7: 180.900.424.8

Öz Dilimizden : 3

Soysal	-	Medenî, İçtimaî
Okan	-	Azamet sahibi
İnanç	-	İman
Başkan	-	Reis
Başyazgan	-	Başkâtip
Onarmak	-	İslâh etmek
Ozek	-	Merkez
Onur	-	Şeref
Ulusluk	-	Milliyet
Acun	-	Alem, Dünya
Sayın	-	Güzide
Üye	-	aza, unsur, uzuv
Genel	-	Umumî
Sıyasa	-	Siyaset
Ulusal	-	Millî
Yöndem	-	Usul
Öğünç, Övünç	-	İftihar

6

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.8: 180.900.424.8

TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ

Şubesi: Yazış

Sayı :

Edirne 27/ 9 / 193 4

Öz Dilimizden : 3

Soysal (Sosyal)	-	Medenî , İçtimaî
Okan	-	Azamet sahibi
İnanç	-	İman
Başkan	-	Reis
Başyazgan	-	Başkâtip
Onarmak	-	İslâh etmek
Özek	-	Merkez
Onur	-	Şeref
Ulusluk	-	Milliyet

7

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.9: 180.900.424.8

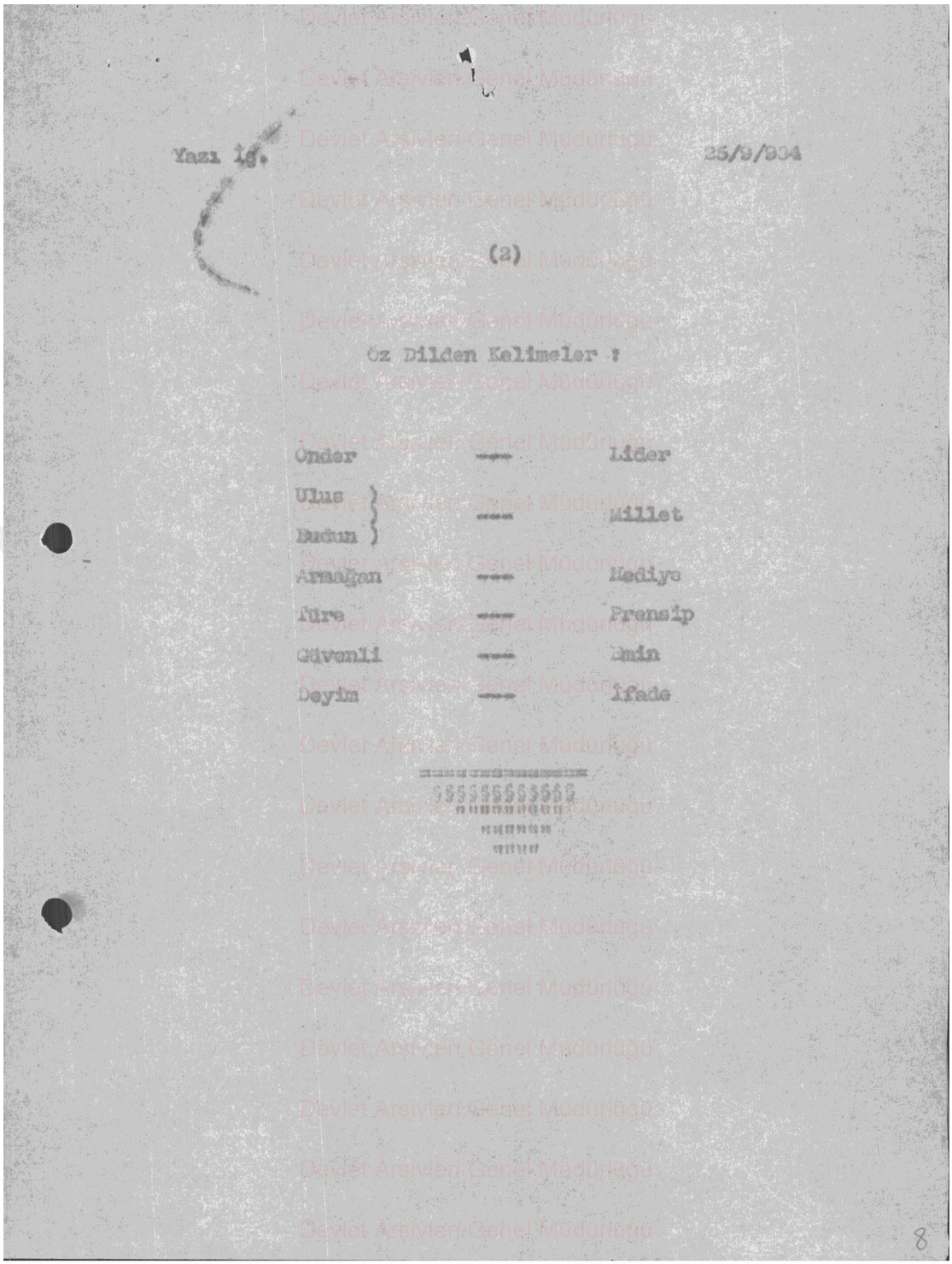

Yazı İş.

25/9/934

(a)

Öz Dilden Kelimeler :

Önder	---	Lider
Ulus, Budun	---	Millet
Armağan	---	Hediye
Füre	---	Prensip
Güvenli	---	Emin
Deyim	---	İfade

8

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.10: 180.900.424.8

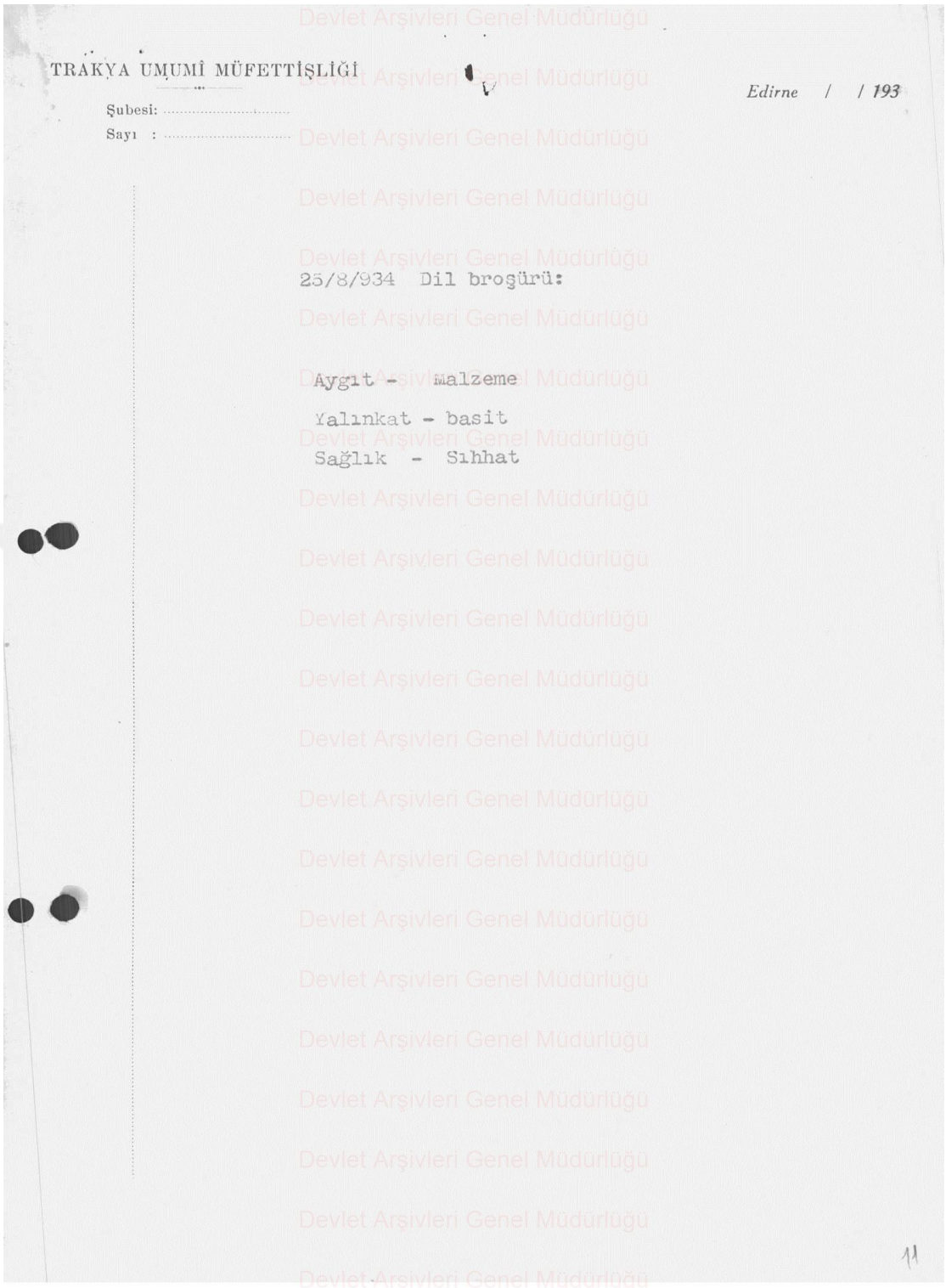

TRAKYA UMUMÎ MÜFETTİŞLİĞİ

Şubesi: .....

Sayı : .....

Edirne / / 193

25/8/934 Dil broşürü:

Aygıt - Malzeme

Yalınkat - basit

Sağlık - Sıhhat

11

Fon No: 180 9 0 0 - Kutu No: 4 - Dosya No: 24 - Sıra No: 8

Belge 1.11: 180.900.424.8

EK 3: Gazete Kupürleri

***Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani 1934**

Ilk opera birincikânunun 10 unda oynanacak

Dün toplanan daimî komite vazife taksimi yaptı, ayni temsiller Ankarada da verilecektir

Dün Halkevinde toplanan heyet

Şehir Tiyatrosunda temsiline karar verilen operalar için teşkil edilen daimî komite dün Halkevinde, reis Ali Rıza Beyin riyasetinde ve Ankaradan bu iş için sureti mahsusada gönderilen Münir Hayri Beyin iştirakile ilk toplantısını yapmıştır.

Toplantıda evvelâ şu şekilde vazife taksimi yapılmıştır: Orkestra işlerine Mes'ut Cemil Bey, bale işlerine konservatuvar bale muallimi Celâl Bey, solistlerle meşgul olmak üzere konservatuvar müdürü Yusuf Ziya Bey, rejisörlüğe Celâl Tahsin Bey, dekorasyon işlerine Güzel San'atler Akademisi muallimlerinden İsmail Hakkı Bey.

Toplantıda verilen karara göre kânunusaninin 10 uncu günü İstabulda Şehir Tiyatrosunda bu operalar gençlerden mürekkep heyetler tarafından temsil edilecektir.

Operaların üçünü de Münir Hayri Bey yazmış ve bunlardan Bay Önderi Pragda tahsilini ikmal eden müzisiyenlerimizden Necil Kâzım, Taşbebeği, Riyaseticumhur filarmoni orkestrası şefi Ahmet Adnan, Ülkü Yolunu, Fansada tahsil eden Ulvi Cemal Beyler bestelemişlerdir. Bu gençlerin üçü de halen Ankara Musiki muallim mektebi muallimlerindendirler.

Ankarada hazırlık

Haber verildiğine göre bu operaların üçü de ayni zamanda Ankarada da temsil edilecektir. Bunun için Ankarada yapılan hazırlık İstanbuldakinden daha fazladır. Orada temsil edilecek olan operaların dekorlarını Almanyada ve Pragda sırf bu işi tahsil etmiş olan Cevdet Ziya Bey yapacaktır. Kostümleri de Perihan Tacettin Hanım hazırlamağa başlamıştır. Korolarını musiki muallim mektebi ha-

[Mabadi dördüncü sahifede]

Paris 17 (A.A.) — M. Laval dün sabah Avusturya sefirini kabul ederek Fransanın Avusturya istiklâli hakkında daki vaziyetinde hiçbir değişiklik olmadığını temin etmiştir.

Deniz müzakereleri

İngiltere Amerikaya müşterek hareket teklifinde bulundu

Londra 17 (A.A.) — Japon hükûmeti tarafından Japon heyeti murahhasasına talimat gönderilmediğine dair Tokyodan gelen haber üzerine deniz müzakereleri dün durdurulmuştur.

Geçen hafta İngilizler tarafından sorulan suallere Japonyanın resmî cevabının salı veya çarşambadan evvel a -

[Mabadi dördüncü sahifede]

Matbuat Umum Müdürlüğünün bir tebliği

Ankara 17 (A.A.) — Matbuat Umum Müdürlüğünden tebliğ olunmuştur:

Gazetelerde öztürkçe yazıların başmakale yerinde, bölünmeden ve öteki yüzlere atılmadan yazılmasını Reisicumhur, gazete sahibi arkadaşlarından dilemektedir. Gazetenin en başındaki öztürkçe yazı, siyasî başmakale olabileceği gibi, gazetelerin dil inkılâbına yardım olarak yazdıkları örnek yazılar da olabilir.

Bu düzenin gazetelerde, en uzak yedi gün içinde başlıyabilece -ğini Reisicumhur, arkadaşlarının özeninden beklemektedir.

Bugün:

3 üncü sahifede — Merinosçuluğun inkişafı için yeni teşkilât yapılıyor.

5 inci sahifede — İngiltere - İtalya maçının tafsilâtı, haftalık radyo programı.

Yeniden açılan
BÜYÜK Imperyal Oteli
Beyoğlu, İngiliz sefarethanesi yanında N. 6-8
Temiz ve Halice bakan odalar
Süslü salonlar
Banya daireleri
Teshinat - Mutedil fiatler

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3792 — İSTANBUL - CAĞALOĞLU — Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul. Posta kutusu: İstanbul, No. 246 — Telefon: Başmuharrir ve evi: 22308, Tahrir heyeti: 24308, İdare ve matbaa kısmile Matbaacılık ve neşriyat Müdürü: 24299 - 24299.

Salı 4 Birincikânun 1934

HAYAT Ansiklopedisi 69 üncu cüzü çıktı

Dilimizi ulusal Özüne döndürmede Güdülecek yol

Hiçbir dil başka dillerden tek söz almadan bütün konuşmalarını yalnız kendi sözlerile yapar diye bir töre yoktur. Ancak ulusal dil de olamaz ki başka dillerin sözlerini kurallarile (kaidelerile) birlikte alarak kendisine öz dil yapmış olsun. Her ulusal dilin kendi ulusal kuralları vardır, ve dışardan söz de alınsa bu yabancı sözler ulusal kurallar içinde azçok eski benliğini yitirerek içine girdiği yeni dilin benliğine katılır, gider.

Bilirsiniz ki fildişor bir çeşit dokumadır. Bunu hepimiz biliriz ve hemen hergün onu söz olarak ta, dokuma ve çamaşır olarak ta kullanır dururuz. Araştırmada devinliğe gidilmedikçe bizim fildişorun Avrupalı til d'Ecosse (Ekos ipliği) olduğu bilinmez ve bulunmaz. Şimdi bizim fildişorun geliş yeri Fil d'Ecossetur. diye çamaşırdan vaz geçmeyiz amma sözlen vaz geçelim mi? Geçelim de yerine ne koyalım? Sözü sözüne türkçeye çevirerek Ekos ipliği demek istediğimiz yerine gelmez. Çünkü burada söylenilmek isteniler anlam (mana) iplik değil, o iplikten yapılmış bir dokumadır. Fildişor çorap, fildişora benilk bu ipliktcn yapılma çorap ve fanila demektir. Sonra o ipliğe belki ilk çıktığı yer orası olduğu için Ekos ipliği denilmiş. Şimdi ise o çeşid ipliği ve dokumayı yeryüzünün her yerinde yapıyorlar. Adı fil d'Ecosse anmasa onu Amerikada da yapıyorlar, İtalyada da, hatta Japonyada bile. Bize sorarsanız öz türkçede benimsenmiş olan bu söz artık bizim dilimizin içine girmiştir. Dışta kalışını kıyafetini değiştirerek dilimize girmiş sözler üzerinde çok durmağa hizce ver olmuşmak daha gerekli dir. Hele hergün yeni yeni ilerlemelerini göreceğimiz bilgi alanında Avrupalı uluslararası evrensel bir değer alınış ve alacak pek çok sözü pek az değiştirmelerile alb gideceğimizi sanıyoruz.

Bizi bu dil işinde ençok düşündüren yer, Arabi ve Fars sözlerinin kendi kaidelerile alınış olmasındaki yanlışlıktır ki şimdi işte bunu düzeltmek istiyoruz. İmparatorluk çağında sürülüb gitmiş ve katmerleşerilmiş olan bu yanlışlıktan görümüz o kadar yılmıştır ki herhangi bir söz uzaktan, yakından Arab veya Fars kökü mu hemen onu kaldırıb atmak hızile yürümekteyiz. Doğrusu bu büyük iş böyle zorlu bir hız ölmünün da karşılanmaz. Fakat bu hız kadar bir dil düşenini ortaya çıkarmak için gözönüne alınması gerek olan prensiplere de özen (ehemmiyet) vermeliyiz.

Bu prensiplere göre bir dil düzenli rastgele ortaya konmuş pek çok sözleri alıb kullanmaya başlamakla başarılamaz. Her sözün bütün kudun çevresinde azçok kolaylıkla evrensel bir alınış ve kullanılış olacaktır. Dilin ulus içinde tıpkı ulus gibi canlı bir değeri vardır. Canlı işlerde yaratığın (kaidenin) kanunları yürür. Elimizdeki dilin doğru veya iğri, artık veya eksik hersözü azçok bir çekilişim kavrandığı bir anlam (mana) karşılığıdır. Örnek olarak sermaye sözünü alalım.

Sermayenin ne olduğunu çoğumuz biliyoruz. Söz, iki sözden yapma bir sözdür, farsçadır. Açık söylemek gerektir ki anlatmak istediği iş bakımından söz güzeldir. Ancak yabancı olduğu için bunu uluslaştırmak istiyoruz. Dergilerin bize verdiği sözler pek işimize gelmiyor. Biz Türk dilini konuşan Türkler değil miyiz? Anlatmak istediğimiz anlam da ortada. Haydi sonsuz olsun: Sermaye bir işi başarmak için ilkönce ortaya konacak olan akçe veya onun değerindeki nesnedir, değil mi? O halde söyliyelim: Beankça, yahut sınankça. Bunun çıplak ana biçimi üstelerdeki kendi aramızda kullandık dardoğunu da bu sırada anıyoruz. Oldu mu? Belki daha beceribi birimiz çıkar da daha iyisini bulur. Biz yeni sözleri kendi elimizdeki söz mahzenlerile kendimiz yaptığımız kalıplarla işbilir en iyi yaparız. Sermaye sözünün baş anlamına gelen ser var. Bizim sözümüzde de baş var. Bilirsiniz ki bu sözün geçtiği dillerindeki capital sözü de gene ilkönce baş demek olan eşgüsten alınmış bulunmaktadır.

Bir sonuyoruz ki Türk ulusal dil düzeltilirinde ençok bu yoldan yürümek gerekliği vardır. Amma kendi dilimizde ve başka dillerde bilgin kişilerin özenile. Güzel yazan bilginlerin vetikliği (sadâkiyeti) bu işin ta başındadır. Demek olur ki ortaya böylelerinden kurulacak bir akademi çıkarmak işile karşı karşıya bulunuyoruz.

YUNUS NADİ

Yunan topraklarındaki hâdise

Muhtelit bir komisyon dün canavarca cinayetin işlendiği noktada tahkikata başladı

Beş ölüden üçünün kurşunla, birinin süngü ile, birinin de el bombasile, öldürüldükleri, yere yıkılanların üzerine ateşe devam olunduğu anlaşılıyor

Son dakika:

Bulgarlar da tahkikatın neticesini kabul ettiler

Drama 3 (Gece yarısından sonra, husust muhabirimizden) — Bugün öğle üzeri Yunan - Bulgar zabitlerinden mürekkep muhtelit tahkik komisyonu Drama civarında Sermiyada birleşerek üç gün evvel Bulgar hudud karakollarının Yunan arazisine tecavüzü hâdisesini tetkik etmişlerdir. Tetkik neticesinde Bulgar askerlerinin Yunan hududunu geçtikleri ve öldürülen beş pomağın da Bulgar askerleri tarafından katledildikleri resmen tahakkuk etmiş ve bu neticeyi Bulgar zabitleri kabul eylemişlerdir.

Pomakları nasıl öldürmüşler?

Atina 3 (Husust) — Yunan hükumeti, Pomakların katledildiği mahalle, tahkikata bulunmak üzere bir jandarma zabiti göndermiştir. Zabit raporunu yazıb vermiş ve şu noktaları tesbit etmiştir:

Üç Bulgar askeri, haklına uğrıyan Pomaklardan daha evvel hududu geçerek, iki saat ilerideki yerde pusu kurmuşlardır. Bu arada hava açık ve berraktı. Çocukları, kadınları ve kimlerine aid 170 koyunla güç adan Pomaklar, işte böyle bir pusuya uğramışlardır. Beş ölüden üçü kurşunla, biri süngü ile, biri de el bombasile öldürülmüşlerdir. El bombalarının parçaları orada bulunmuştur. Bulgarlar sağ kalan insanlarla berabor koyunları da alıb kendi taraflarına götürmüşlerdir.

Bu vaziyet, Bulgar ajanslarının tebliğ

(Mütebâki üçüncü sahifede)

Bulgar askerleri bir geçid resminde

Şiddetten hoşlanan Bulgarlara şiddetle muamele edilmeli!

Bulgarlar, ne Pomakların hayvan çaldıklarına, Bulgar müfrezesine ateş ettiklerine, ne de askerlerinin yolu şaşırdıklarına kimseyi inandıramazlar

Bulgarlar, canavarca bir cinayet işlediler. Pomak olsun, Türk olsun, beş insanı alçakca bir bahane ile öldürmek için, uluslararası (beynelmilel) hakları da, kaideleri de çiğneyerek Yunan toprağına girdiler. Bulgarlarda, Türk ve Müslüman kanı dökmek - hoş onlar buralarda ve İtalyalılara da aynı şeyi yaparlar ya - öyle bir ihtiras ve içtilik haline almış ki önlerine çıkan hududları bile dinlemiyorlar.

(Mütebâki üçüncü sahifede)

Kadınlar, mebus intihab edecek ve edilecekler

Teşkilâtı esasiye ve meb'us intihabı kanunlarında yapılacak tadilât bugünkü Fırka Grupu içtimaında görüşülecek

Ankara 3 «Telefonla» — Teşkilâtı esasiye kanunile meb'us intihabı kanununda bazı değişiklikler yapılacağı rivayetleri gittikçe kat'leşmektedir.

Bu cümleden olarak kadın - ların meb'us intihap etmek ve meb'us olmak haklarının tanınmasını her 50,000 kişinin bir meb'us intihap etmesi, meb'us intihap etmek hakkının 18 yaşından değil, «22» yaşından başlaması gibi esaslar rivayet halinde dolaşmaktadır.

Bu me- - 'erin yarınki Fırka içtimaında müzakere edilmesi, Meclisin çarşamba günkü toplantısında kat'iyet kesbetmesi kuvvetle muhtemeldir.

Meclisin çarşamba toplantısında intihabın yenilenmesine karar verileceği ısrarla söylenmektedir.

Ankara 3 «Telefonla» — Halk Fırkası Umumî Divanı, Fırka Umumî Reis vekili Başbakan İsmet İnönünün riyasetinde saat 5 te toplanarak geç vakte kadar müzakerelerde bulunmuştur.

Malûm olduğu üzere Fırka Umumî Divanı, Vekiller Heyeti azası, Fırka Umumî Heyeti İdare ve Fırka Grupu heyeti idaresinden terekküp etmektedir.

Türk - Yunan ticaret itilâfı meriyete giriyor

Takas tetkik heyetleri bu ayın on beşinden itibaren müracaatleri kabule başlıyacaktır

Yunanistana yapdığımız başlıca ihracattan: Kasaplık hayvanlar

Yunanistanla aramızda yapılan yeni ticaret anlaşması birincikânunun 15 inde mer'iyete girecektir. Anlaşmanın ne suretle tatbik edileceğini gösteren talimatname hazırlanmış ve dün alâkadarlara bildirilmiştir.

Diğer taraftan Cumhuriyet Merkez Bankası da Yunanistan bankasile ihracatatın ikinci grupunu tetkil eden maddelerin bedelleri hakkında mü - zakerelere girişmiştir. Bu grupta yu -

(Mütebâki üçüncü sahifede)

Dinî kıyafetlere dair kanun Meclisten çıktı

Kanuna göre mabetlerden dışarıda ruhanî kisveyi yalnız her dinden bir kişi taşıyabilecektir

Ankara 3 (Telefonla) — Büyük Millet Meclisi bugün dörd çeyrek kala Jeneral Kâzım Özalp'in başkanlığile toplandı. Evvelâ Meclisle bulunan eman kanunu, hususi idarelere aid kanunun bazı maddelerinin tadili, belediye kanununun bazı maddelerinin tadili hususunda Meclise sevkine gelmiş bazı lâyihaların müzakere için müstaceliyetle encümenlere tevkifi hakkında reisin teklifi ve gizli oylarla kabulünden sonra Dahiliye Vekili ruhanilerin kisvesine dair olan lâyihanın müstaceliyetle müzakeresini istedi.

Kılıçzade Hakkı söz alarak kanunun çok yerinde, hatta bundan geç kalınmış olduğunu söyleyerek müftülüklerin de kaldırılması hakkında bir madde ilâvesini teklif etti.

Turgut (Manisa) bu kanunu Meclise getirdiğinden dolayı hükümete teşekkür etti. Kabiler ara eylik muvakkat maddenin de kaldırılmasını istedi.

Dahiliye Bakanı bu kanunun müftülüklerle alâkası olmadığını söyleyerek lâyiha hususunda geç kalınmadığını ve şimdi vakti gelmekle bulunduğunu söyledi.

İstanbul sokaklarında artık tarihe karışan bir manzara: Dinî kıyafetlerile rahibeler...

Müzakere (Isparta) inkılâbı Kılıçzade Hakkının anlattığı gibi yaparsak doğru olmadığını söyledi.

Neticede kanun müttefikan ve alkışlarla kabul edildi.

Lâyihaya göre ruhanî kisveler yalnız mabetlerde giyilecektir. Her mezhepten birer ruhaniye, rehberi kisvesile gezmeğe müsaade edilecektir. Altı ay yabancı memleketlere aid işaret ve kisve ve alâmetlerle Türkiye dahilinde gezdirilmiyecektir.

Venizelos gene sahnede

Arnavutluk işi halledilmezse...

Eski Başvekil «Uluslar Derneğinden çekilmeliyiz» diyor

Atina 3 (A. A.) — Eski Başvekil M. Venizelos gazetelere şunları söylemiştir:

«Uluslar derneği Arnavutluktaki Yunan azınlığının haklarını tanımadığı takdirde Cenevre derneğinden çekilmeliyiz.

M. Venizelos

(Mütebâki birinci sahifede)

Kirof Yoldaşı bir memur öldürmüş

Tahkikat devam ediyor, J. Stalin Leningrada gitti

M. Stalin tayyarede bir arkadaşı ile görüştüğü bir sırada alan matbut Kirof Yoldaşı (aşağıda en başta)

Moskova 3 (Husust) — Leningradda öldürülen Kirof eski bir ih -

(Mütebâki dördüncü sahifede)

M. Göbelsin Almanyada esrarengiz bir nutku

Almanya, tarihinde eşine rastlanmamış derecede cüretkârane bir iş yapacakmış, müfrit naziler harici bir maceradan bahsediyorlar

Berlin 3 (A. A.) — Reuter ajansı muhabirinden:

M. Goebbels, Stettinde söylediği bir nutukta emsalsiz hâdiselerden esrarengiz bir telmihte bulunmuştur.

M. Goebbels, bahsetmek sanmamı henüz gelmemiş işlere temas etmiştir ve Almanyanın tarihte şimdiye kadar eşine rastlanmamış derecede cüretkâr bir iş göreceğini ilâve etmiş ve demiştir ki:

— Tarihi yapmak niyetinde olan bir hükümetin büyük ve cüretkâr kararlar alması lâzımdır.»

M. Goebbels

M. Goebbelsin Alman mesulünden hangisine temas ettiği soruşturulmaktadır. Müfrit naziler arasında Saar reyikmdan sonra nasıl heyecanına mahrec olacak bir yabancı maceraya dair sık sık bahse - dilmektedir.

Jeneral Göring de bir nutuk söyledi

Berlin 3 (A.A.) — Jeneral Hermann Göring, Essen yakinlerinde bir Hususunda söylediği bir nutukta demiştir ki:

— Herkes bilir ki, artık bugün Berline askeri bir geçitli ile gidilmez.»

Jeneral, cihan siyasetinin Almanyayı nazarı dikkate amlarını ilâyın

(Mütebâki üçüncü sahifede)

Öz türkçeyle şiir

Akdoğan

Kadar dağ başında kiz gibi erdim,
Akdoğan sitellir ak beşerlerden,
Gecelen süytlik geçse günerden,
Bulutlar bezenir geliyor diye!

Akdoğan inemez böyle iğnek,
Bulutlar tutamaz bu yildizimi,
Bu gecgin kanatlar yolden kalır mı,
Çikacak bu hizla daha yükseğe!

Akdoğan güneşe kadar yaklaşır,
Türleri kitaatle, yalnızlaşır.
Oradan dağlara ışıklar taşır,

Her ışık bir hezaa verir güneşe!

Akdoğan, hey ulu kuşum, sözerim,
Güneşi kaplasın sendeki erim.
Boz kirlar aştığın gün sana derim:
Akdoğan, bu hizla böyle nereye?

HALID FAHRI

Sözler: Bekir Güner: Perir, Erim: Erzurum. Yalnız: Gün, Yalnızlanmak: Parmak, ışıklı karanlık, Güney: Şark, Erim: Beşeret.

Öz türkçeyle şiir

Akdoğan

Karlar dağ başında kız gibi erden,
Akdoğan süzülür ak tepelerden,
Geceden sıyrılıb geçer günerden,
Bulutlar bezenir geliyor diye!

Akdoğan istemez böyle ırımı,
Bulutlar tutamaz bu yıldırımı,
Bu gergin kanatlar yoldan kalır mı,
Çıkacak bu hızla daha yükseğe!

Akdoğan güneşe kadar yaklaşır,
Tüyleri kızarır, yalazalaşır,
Oradan dağlara ışıklar taşır,
Her ışık bir bezen verir güneye!

Akdoğan, hey ulu kuşum, diierim,
Güneyi kaplasın sendeki erim,
Boz kırlar aştığın gün sana derim:
Akdoğan, bu hızla böyle nereye?

HALID FAHRI

Erden: Bakır, Güner: Fecir, Irım: Efsun, Yalaza: Şule, Yalazalaşmak: Parlamak, ışıkla harelenmek, Güney: Şark, Erim: Beşaret.

Öz türkçe öğrenmek için
TARAMA
DERGİSİNİ
alınız. Tevzi merkezi:
Türk Kitapçılığı Limited Şirketi

Cumhuriyet

İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU

Onbirinci sene No. 3795 — Cuma 7 Birincikânun 1934

TÜRK DİLİ BÜLTENİNİN
8-9 Sayıları
bir arada çıkmıştır
TEVZİ MERKEZİ :
İstanbul Türk Kitapçılığı Limited Şirketi

Öz türkçe

Soyumuz

— Bay Recebe —

Bulutları dolik geçse çok mu bir
gün oyunsuz
Kaç bin yılın gövdesinden kopuh
gelmiş soyumuz!
Nece nece yüz yılları bir devir -
miş yıkmışız
Nece ünsüz kara kara kovuklara
tıkmışız.
Kollarımız yeri sarmış, dizilo -
vermiş gökleri
Varlıklardan ötür yazda bu oh -
sun kökleri!
Denizleri dinlemişiz, yıldızlara
bakmışız
Geçmişlerden üç almışız, gelecek -
ge akmışız!
Dört bir yana akın etmiş Türk
Atası durmamış.
Nerde otağ kurmuşsa o beş bo -
şuna kurmamış!
Takmış yayı arkasına çelikten
bir ay gibi!
Yelesini yele vermiş kişneyen
bir tay gibi!
Ululuğun bağlarını o ulumuş ilk
bağlayan
Güzelliğe gönül veren, ülkü için
çağlayan!
Doğruluğu o göstermiş en acı
öğüt gibi
İnceliğe o titremiş narin bir sü -
güt gibi!
Nece bin yıl yalnızlık dalgalara
takmışız
Enginleri çiğnemişiz, dimdik o -
luh çakmışız!
Görülmemiş tek bir tepe, bu sey
ona çıkmamış
Duyulmamış tek bir engel, bu sey
ona yıkmamış!
Gene bugün yıldızlarla, küpük -
lerle doluyuz
Bu ok soyun oğluyuz biz, bu ulu -
sun kuluyuz!

FAZIL AHMET

CUMHURİYET — Bay Fazıl Ah - ...in ince buluşları, sevimli yaz - ları ötedenberi herkesçe bilinir ve sevkle okunur. O kadar ki üç türkçe dönemlerinde de en çok sevilen yazılar sanatkârlardır. «Cumhuriyet» bu sütunlarda her gün onun bir yazısını basacaktır.

Türk kadını Büyük Millet Meclisinde

Dumandan yürüyen Türk in - kılâbı büyük bir adım daha atıp dün Türk kadını meb'us seçecek ve meb'us seçilecek.

Bu tarihî kararlar tarihe geçecek olan dördüncü Büyük Millet Meclisi, inkılâbın yüce Önderi Atatürkün, kafes ve peçenin karanlıklarından çekip insanî ve maddetten güneşe, ışığa kavuşturduğu Türk kadınına, en büyük hakkını ve en mühim vazifesini yapmak salâhiyetini de verdi. Bir çok ileri garb milletleri kadınlarının, henüz, bu hakkımızı elde edemediklerini düşünürsünüz, Cumhuriyet devrinde, Türk kadınının ne büyük mutluluğa eriştiği kendiliğinden anlaşılır. Türk kadını, General İsmet İnönünün, Büyük Millet Meclisinde, pek güzel anlattığı gibi, eski Türk hayatında erkeğin yanında idi. Onunla beraber çalıştı, onunla beraber yürüdü, onunla beraber savaştı. Sonraları Türk kadını kafeslerin arkasına çekildi. Beyhude verem ki kadın, yalnız şehirlerde hasrını kapanacak köylerde, erkeğin yanında kaldı; erkeğin yardımcısı olmakta, hattâ ondan daha çok çalışmakta devam etti. F. R. Ateşin dediği gibi uyandın temelî köye, Anadolu köyü kadınsız düşünülemez. Köz anası ocak başında doğurur, yuvrusuna düğen üstünde süt verir. İlk gün ışığında yuvasından çıkar; karanlığa kadar tek doğrulmaz; sönteri dinmez. Eker, biçer, öğütür, pişirir. Kerpiç yoğurur, taş yontar. Anadolu, yarıçapına kadın emeği üstüne dayanmaktadır. Kurtuluş savaşında köy kadını sokulik etti. Atış boyuna giden yollar kuğu sürü - sınırlarla dolmuştu. Bu anılar, cephede dü - vüşen Türk erkeklerine sıcak, sıcak dinlemeden yürüyüş gidiyordu.

Böyle fedakâr ve kahraman kadına meb'us seçmek ve seçilmek hakkı verilmez olur muydu hiç? Bu hak; okumamış diye mi kadına verilmiyordu? Bu bakımdan küçük erkeğin küçük kadından büyük farkı mı vardı? Şehirli kadına gelince, inkılâbın kahraman ve perçeden kurtardığı Türk kadını, her meselede, erkeğin yanında erkek gibi, yürümektedir. Erkek nekadar okuyursa ve okumuşsa o da o kadar okuyor ve okumuştur. Şehirlerde, iş hayatında, fabrikalarda, tezgâh başlarında kadın erkek ile yarışına ve erkek gibi çalışıyor.

Görülüyor ki münevverlik ve ilçilik bakımından da Türk kadınının Türk erkeğinden farkı yoktur ve kadının, erkek gibi, meb'us seçmeğe de, seçilmeğe de hakkı vardır. İnkılâbın son ademi Türk kadınına reva görülmemiş olan bir hakkalık ortadan kalkmış oluyor.

Avrupanın birçok milletlerinin hâlâ kadından korkmağa bu hakkı, bir Türk kadınına vermekle demokraside nekadar ileri bir millet olduğumuzu göstermiş oluyoruz, ki bu da, ayrıca iftihar edilecek bir şeydir.

Şimdiye kadar, Büyük Millet Meclisinde, milletin yarısının, irâdesi tecelli ve temsilden edilmekte idi. Bu eksiklik, bugün, tamamen ikmal edilmiş oluyor.

Türk kadınının bu büyük hakkını kullanmasını, Türk Devletinin ve Türk Milletinin, bütün kalbimizle tebrik ederiz.

Türk kadınının sevinci

Ankara kadınları dün Atatürke ve büyüklere teşekkür için Halkevinde bir toplantı yaptılar, bundan sonra Millet Meclisine gittiler

Bugün de İstanbul kadınları Beyazıtda ve Taksimde toplanacaklar, en büyük haklarının tanınmasından ötürü duydukları sevinci ortaya koyacaklardır

Ankara 6 (Telefonla) — Türk kadınına meb'us seçmek ve seçilmek hakkının verilmesi münasebetile kadınlar bugün Halkevinde büyük bir toplantı yaptılar.

Toplantıda hazta Bayan Afet olmak üzere memleketin okumuş kadınları bulundular.

Denizli meb'usu Necib Ali top -

İstanbul kadınlarını bugünkü Top - kapıdaki Halkevinde karşılıyan İstanbul Ümumî Meclisindeki kadın azalar

lantının maksadını kısaca anlattıktan sonra, toplantıya Bayan Afetin başkanlığı altında devam olundu.

Çok alkışlanan nutuklarla yeni Türk kadınlığının vazifeleri anlatıldı. Atatürke ve büyüklere Türk kadınlarının şükranlarının bildirilmesine karar verildikten sora, hep birlikte Büyük Ulus Kurultayına gidildi.

Büyük Ulus Kurultayında

Ulus Kurultayının dinleyici locaları, Halkevindeki toplantıda bulunanlara kâfi gelmediğinden, kadınlar meb'us arkadaşlarının boş sıralarını da doldurdular.

Celse açılınca ruznameye geçilmeden evvel, Türk kadınlığı namına gelen bir teşekkür mektubu sürekli alkışlar arasında okundu.

Necib Ali de bu münasebetle söz aldı ve çok alkışlandı.

Ankara kadınları, bundan sora Meclisin müzakerelerini dinlediler.

İstanbulda

İstanbul kadınları bu sabah en kalabalık Beyazıtda toplanacaklar, Halkevine gidecekler, oradan Taksim meydanına gidecek Cumhuriyet abidesine çelenk koyacaklardır.

Intihab hazırlıkları her yerde hararetlendi

Ankara 6 (Telefonla) — Dahilî - ye Vekilliğinin dünkü tamimin - den sonra memleketin her tarafında meb'us seçmi hazırlığı hararetlenmiştir. Birçok yerlerde vilâyet heyetleri seçilmiştir. Burada yeni Meclisin ü - zerine hakkında muhtelif tahminler yapılmakta, herkes bu hafta içinde - li bir aleka göstermektedir.

Şimdiden meb'usluğa namzedliği - ni koyanlar vardır. Fırka merkezinde namzedler için bir hâreketlenme - yi - tülmektedir. Namzedlik müracaat - leri hakkında bir tebliğ yapılmasi beklenmiyor.

Meclisin kararı İstanbula da bildirildi

Büyük Millet Meclisince intihabın yenilenmesi hakkında verilen karar dün İstanbul Vilâyetine tebliğ edilmiştir. Vilâyet bu karar dahilinde derhal faaliyete geçilmesini icab eden - leri bildirmiştir.

General İsmet Inönünün seyahati

Başbakan, Istanbuldan geçerek Trakyaya gitti

Başbakanın seyahati en çok üç gün sürecek, Edirnede bir gün kalması beklenivor

Başbakan Haydarpaşada trenden indikten sonra

Başbakanımız General İsmet İnönü, Sıhhiye Bakanı Refikle beraber dün Ankaradan Trakyaya gitmek üzere İstanbula gelmiştir. Başbakanın daha ehemmiyetli Pendikte ikmi Kadın Birliği ve başka teşekkülle - rin memdarı kadın azası karşıla - mışlardır. Kadınlar, Başbakana bir buket takdim ederek hadiselere meb'us seçmek ve seçilmek hakkının verilmesinden dolayı duydukları sevinci ve teşekkürlerini bildirmiş - lerdir.

Başbakanı getiren katarı Haydarpaşa istasyonunda büyük bir kalabalık karşılamıştır. Bu arada İs - tanbulda bulunan zevattan, Vali

(Mukabil üçüncü sahifede)

Kara cübbelerden siyasal mesele mi çıkıyor?

M. Çaldaris beyanatta bulundu, M. Maksimosun çekildiği şayiası var, İstanbuldaki papazlara gelince kanunu memnuniyetle karşıladılar

Son günlerde şayiası dikkat içtimalara sahne olan İstanbul Rum Patrikhanesi

Rahast hürriyetin yalnız ma - hedlerde girilme - si hakkında var - dığımız kanun mü - nasebetile Yunan gazetelerinin yap - tıkları alıştırma - ne memleket Ata - türkte olduğu gibi İstanbulda da derin bir hayret uyandırmıştır. Al - dığımız malûmata nazaran bu ka - nun dolayısile patrikhanedeki Rum Patrikhanesi Sen Sinod meclisi ön - deta toplanmış, bir üç içtima da da - kiyetleri tesbit edere gayri papazlar kiseler hakkındaki kanunun çok mutlak olduğunu, hiçbir mahkemenin bunu değiştiremiyeceğini, Bunu reğ - men, Yunanistanda bu işin Türk - Yunan dostluğunu kökünden sarsacak ve

(Mukabil sahifenin sonunda)

Marsilya faciası ve Milletler Cemiyeti

Yugoslav muhtırası ruznameye alındı

Macaristan, Yugoslavyanın Macar tebaasını hudutlarından çıkarılmasını Cenevrede protesto etti

Cenevre 6 (A A.) — Dün sa - bahleyin M. La - val ile M. Eden yeniden görüş - müşlerdir. B. görüşmenin o - nedi mevzuu hiç şüphesiz Yu - goslavyanın - ih - tedbirleri Ulus - lar Cemiyeti di - ğında yapılası görülmesi e r d e - başlıca mevh - tutmuş olan müracaatidir.

Milletler Cemiyeti binası

Konsey huzurunda tethiçlik meselesinde muhatta muharriri - ğine ve kuvvetli namzed olarak M. Edenin ismi ileri sürülmektedir.

Cenevre 6 (A.A.) — Uluslar Kurumunun dünkü gizli toplantısında, Yugoslavyanın Macaristana karşı vaki ithamlarının ruznameye alın - maz itifakla kararlaşmıştır. Bu mesele Macaristanın dileği veçhile hemen müzakere edilecektir.

Macaristanca protestone

Budapeşte 6 (A.A.) — Macar hükümeti, Yugoslavyadan Macar tebaasının sırgu usule çekilmeden

(Mukabil dördüncü sahifede)

«Atatürk» soy adı

Başkaları tarafından kullanılmaması için verilen kanun lâyihası

İbrahim Süreyya Yiğit

Konseli soy - lavı İbrahim Sü - reyya Yiğit, Ata - türk soy adının tamamen Büyük Şefe hasrile bu - nun evvelinde ve sonuna başka - sözler ilâvesile de başkalarınca kullanılmamasi hu - susunda dair bir kanun lâyihası vermiştir. Bu tek lifin sebebi mu - cibinde demiliyor ki:

«Türkler, yurda hizmet edenle -

(Mukabil dördüncü sahifede)

İran - Irak hududu

Irak, İranı Uluslar derneğine şikâyet etti

İran - Irak hududunu gösterir harita

Cenevre 6 (A.A.) — Irak Hariciye Bakanı uluslar derneği genel kâ - tibliğine gönderdiği bir mektupta, Kerkük ile İran arasındaki demiryolu üzerinde cereyan eden bir hâdiseden ötürü İrakın emniyet görevli olanlar derneği konseyinin müzakeresine konulmasını ist - mağı mecbur kaldığını bildirmektedir.

Bugün

3 üncü sahifede — Avrupa politikası sahifesi
Ticaret ve Ziraat âlemi Haberleri
5 inci sahifede — Sinema

Krupp ile anlaşma

Krupp Sümer Banka demir sanayiini kurmak için 9 milyon liralık kredi açtı

Ankara 6 (A.A.) — Maliye Ve - kâletile Krupp konserniyonu ara - sındaki konuşmalardan sonra Sümer Bank ile bu konserniyonun mümes - sili arasındaki müzakereler ne - ticelenmiş ve bir protokola bağlanmıştır.

Protokola göre konserniyon de - mir sanayii için Sümer Banka 9 mil - yon liralık bir kredi mektubu açmıştır. Bu anlaşma tesinde Krupp konserniyonundan alınacak kaydına tâbi değildir. Kredi, Krupp konserniyonunun banka tarafından kabul ve tathik edilecek tesisat, projeleri - nine ve müsait fiat teklif ettiği tak - dirde kullanılacaktır. Banka, zamanında, alâkadar diğer müesseseler - den de fiat teklifi istiyecektir.

Aldığımız Malûmata göre mü - tehassıs bir heyet demir sanayiinin kurulma yeri etrafında tetkiklerine devam etmektedir. Yaz başlarında inşaata başlanması kuvvetle umulmaktadır.

Sümer Bank Umum Müdürü Nurullah Esad Sumer

Krupp fabrikası direktörü Almanyaya döndü

11 milyon liralık ziyaretler mak - sadı vermek üzere bükümetimiz - le yeni bir mukavele imzalıyan Krupp fabrikası direktörü M. Bom - berger dün sabah Ankaradan İstanbula gelmiş ve akşamki ekspresle Almanyaya gitmiştir.

Öz türkçe

Soyumuz

— Bay Recebe —

Bulutları delib geçse çok mu bir gün oyumuz
Kaç bin yılın gövdesinden kopub gelmiş soyumuz!

Nece nece yüz yılları biz devir - miş yıkmışız
Nece ünsüz kuru başı kovuklara tıkmışız.

Kollarımız yeri sarmış, düşün - cemiz gökleri
Varlıklardan öbür yanda bu ulu- sun kökleri!

Denizleri dinlemişiz, yıldızlara bakmışız
Geçmişlerden öç almışız, gelece- ğe akmışız!

Dört bir yana akın etmiş Türk Atası durmamış.
Nerde otağ kurmuşsa o boş bo- şuna kurmamış!

Takmış yayı arkasına çelikten bir ay gibi!
Yelesini yele vermiş kişneyen bir tay gibi!

Ululuğun bağlarını o olmuş ilk bağlayan
Güzelliğe gönül veren, ülkü için çağlayan!

Doğruluğu o göstermiş en arı öğüt gibi
İnceliğe o titremiş narin bir sö - ğüt gibi!

Nece bin yıl çelmemizi dalgalara takmışız
Enginleri çiğnemişiz, şimşek o - lub çakmışız!

Görülmemiş tek bir tepe, bu soy ona çıkmasın
Duyulmamış tek bir engel, bu soy onu yıkmasın!

Gene bugün yalazlarla, köpük - lerle doluyuz
Bu ak soyun oğluyuz biz, bu ulu- sun kuluyuz!

FAZIL AHMET

CUMHURİYET — Bay Fazıl Ahmedin ince buluşları, sevimli yazı - ları ötedenberi herkesçe bilinir ve zevkle okunur. O kadar ki öz türkçe denemelerde de en çok sevilen yazılar onunkilerdir. «Cumhuriyet» bu sütunlarda her gün onun bir yazısını basacaktır.

Yeniden açılan
BÜYÜK
Imperyal Oteli
Beyoğlu, İngiliz sefarethanesi yanında N. 6-8
Temiz ve Halice bakan odalar
Süslü salonlar
Banyo daireleri
Teshinat - Mutedil fiatler

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3796 İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul No. 246 Telefon: Başmuharrir ve evi: 22366. Tahrir heyeti: 24358. İdare ve matbaa kısmile Müdürlük ve Reklâm şubesi: 24360 - 24360 Cumartesi 8 Birincikânun 1934

HAYAT Ansiklopedisi
6
ncı cilt hazırdır. Cüzlerinizi bir an evvel ciltletiniz

Öz türkçe

Soyumuz, Dilimiz

Bu ulu soy Altaylarda, Başkırlarda doğmuştur
Nice sisi tepelemiş, nice düman boğmuştur.
Onu tutup anlatmıştır bozkurlara bin masal
Onun ünü olup kalmış yer yüzünde acunsal
Tek bir ateş eritmemiş onda o alev perkliği
O göstermiş adamlığa en evvel sel erkliği.
O vurmuştur uç atına üzengiler, dizginler.
Onda gelmiş nice ozan, nice ulu bilginler.
İpeklerden çok ardır örgüsünün hükümü
Bu soydadır üz dillere deyim vermek yükümü
Onu gördü kara yeller, onu gördü ak dağlar.
İlk (gün aydın!) ona dedi yer yüzünde erçağlar.
Nice ırk yapısının onda durur kireci
Onda bugün varlık buldu ulu gün kereci
İl sevgisi, dil sevgisi Türk soyunda atanctır
Ülkü için can da vermek bizim için kazançtır.
Bu soy simdi bize diyor: Öz dilinde doğan ol
Gidih ara ışıkları, karanlığı kovan ol!
Ülkümüzün karşısında gerek değil boş durmak:
Böyle bir iş, aşıkların göstur - diği saygıdır.
Ana dilin dileğini bulub ona kusturmak
Atatürkün alnımıza eydığı bir yazgıdır.
Sarp yamaca ermek için çekecek bile zıkıntı:
O nikıntı yolumuzda azib olsun bizlere
Simden sonra yurdumuzda kı - lavza bir yükünü
Başka tüz yok arkadaşlar, yazık olsun bizlere!

FAZIL AHMED

Perklığı — Mükemmeliği
Eklik — İktidar
Ün — Akıl, fikir
Yüklüm — Vazife
Diyün — Hayat
Erçağ — İlk zaman
Atanc — Dünya ait, cedidi
Kereç — Malzeme
Asunsal — Dünyevi
Azğı — Yoldan çıkma, dalâlet
Yazgı — Kitabe
Başkık — Başmak, dalâlete düşmüş

Ruhani giyimleri Kanunu ve Rum papazları

Hangi toplulukta, hangi ulustan, hangi dinden u - lularına olursa olsunlar, ruhanî adamların, kadınların ruhanîliği gösteren üstüklerini (elbiselerini) yalnız tapınacaklarında (mabedlerinde) giyip dışarıda taşımamalarını bildiren son kanun nedense İstanbulda Rum patrikhanesinin, Yunanistanda da kumaşlarımızın hoşlarına gitmemiş. Rum patriği olan yurddaşın bundan dolayı sağa sola başvurmuş olduğunu öğrenerek bu işe düpedüz şaşmış olduğumuz gibi Yunan gazetelerinin bu kanun üzerine iki ulus arasındaki sağlam dost bağlarını bile u - mutan yazılarını da görünce şek astık şapp kalmalarla karşıladık. Bu denilişe bakılarak insanın yirminci yüz yıl uygarlık (medeniyet) çağında olmadığımızı sanacağı gelir. Bir urba üstünde bu kadar gürültü, bir bardak suda fırtınaya bile benzemiyen çok saçma bir yaygaradır. Hiç urbanın yüreklerine düşünce işi olan dinler sarıklılara din elden gideceğini kadar ileri değerde bir bağı olur mu? Böyle bir düşünceye kediler gülse yeridir.

Hilâfeti kaldırıp atan, medreseleri, tekkeleri kapayıp kalbran ilk bir inkılâp rejiminin mantığı, kâfi bir zincirleme ile yaptığı bu, buyruğu en yavaş (hafif) kanunundan ne için yalnız giyu Rum papazlarını görününde tutuyor - muş gibi anlamlar (manalar) çı -

YUNUS NADI

(Mabadi üçüncü sahifede)

Kadınlığın kutlu sesi!

Dün yurdun her yerinde kadınlar bayram yaptılar, sevinclerini yaydılar

İstanbulda yapılan miting çok parlak oldu, nutuklar söylendi, Atatürkle diğer büyüklerimize saygılar sunuldu

Dünkü mitingten görünüşler: Solda Şehir Meclisinden Nahiye nutuk söylüyor, sağda Beyazıd meydanında 10 yıl marşını söyliyen kadınlar, aşağıda sağda gazetecilere itahat veren Kadın Birliği azası Saadet, solda nutuklar dinlenirken

Ankara 7 (A.A.) — Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının Büyük Millet Meclisince kabulü memleketin her tarafında büyük sevinç doğurmuştur. Dün bütün şehirlerinde kadınlar toplanarak bayram yapmış, Atatürke, Büyük Millet Meclisine, Cumhuriyet Halk Fırkasına, büyüklerimize teşekkür ve bağlılık telgrafları çekmişlerdir.

İstanbulda

Türk kadınına saylav (meb'us seçme ve seçilme hakkı verildiğinden dolayı bütün Türk kadınlığı derin ve sonsuz sevinç içindedir. Bütün memleketin her tarafında bu hakkın verilmesi münasebetile büyük tezahürat yapılmıştır. Dün İstanbulda kadınlar Beyazıd meydanında toplanmışlar, Cumhuriyet Halk Fırkası binasına gelerek Atatürk, İnönü, Fevzi Çakmak, Kâzım Paşalara ve Fırka Genel Sekreterine telgraflar çekmişlerdir.

Bu toplantıda Türk kadınlığının bugünkü hakkına kavuşmasında büyük emekleri geçen Halide Edib Hanım, Nezihe Muhiddin Hanım, Latife Bekir Hanım, Fatma Sabiha Hanım, Mihrimah Rauf Hanım, Nakiye Hanım, Münevver Hanım, Nimet Ahmed Hanım, Ayşe Hamdi Hanım, Fatma Hanım, Mihrimah Hanım, Nimet Hanım, Nezihe Hanım, Nimet Hanım, Nezihe Hanım, Nimet Hanım, Nezihe

Öz türkçe

Soyumuz, Dilimiz

Bu ulu soy Altaylarda, Bozkırlarda doğmuştur
Nice sisi tepelemiş, nice düman boğmuştur.
Onu tutup anlatmıştır budunlara bin masal
Onun ünü olup kalmış yer yüzünde acunsal
Tek bir ateş eritmemiş onda olan perkligi
O göstermiş adamlığa en evrensel erkligi.
O vurmuştur us atına üzengiler, dizginler.
Onda gelmiş nice ozan, nice ulu bilginler.
İpeklerden çok arıdır örgüsünün bükümü
Bu soydadır öz dillere deyim vermek yükümü
Onu gördü kara yeller, onu gördü ak dağlar.
İlk (gün aydın!) ona dedi yer yüzünde erçağlar.
Nice ışık yapısının onda durur kireci
Onda bugün varlık buldu ululuğun kereci
İl sevgisi, dil sevgisi Türk soyunda atanctır
Ülkü için can da versek bizim için kazanctır.
Bu soy şimdi bize diyor: Öz dilinde doğan ol
Gidib ara ışıkları, karanlığı kovan ol!
Ülkümüzün karşısında gerek değil boş durmak;
Böyle bir iş, sapkınların gösterdiği azgıdır.
Ana dilin dileğini bulub ona koşturmak
Atatürkün alnımıza oyduğu bir yazgıdır.
Sarp yamaca ermek için çeksek bile sıkıntı;
O sıkıntı yolumuzda azık olsun bizlere
Şimden sonra yurdumuzda kalırsa bir yıkıntı
Başka söz yok arkadaşlar, yazık olsun bizlere!

FAZIL AHMED

Perkligi = Muhkemliği
Erklik = İktidar
Us = Akıl, fikir
Yüküm = Vazife
Deyim = İfade
Erçag = İlk zaman
Atanc = Dedeye aid, ceddani
Kereç = Malzeme
Acunsal = Dünyevi
Azgı = Yoldan çıkma, dalâlet.
Yazgı = Kitabe
Sapkın = Sapmış, dalâlete düşmüş

En iyi Türk kumaşı
«YÜNİŞ» dir.
Satış deposu:
Yenipostahane caddesi, Tayyare piyangosu karşısında
Telefon: 20485

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3801 İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU Perşembe 13 Birincikânun 1934

Gazetemiz bugün 12 Sahifedir

Ulusal arttırma Yedigünü

Bir taşla iki kuş vurmak gibi oluyor: Bir yandan yurddaşların iki kazanç bir yemelerri sonuncu (tatiresi) olarak kazandıklarının azçok bir bölüğünü saklamaları işinin adına öz türkçede (arttırma) diyoruz, üteyandan bu arttırma işinin ulus varlığındaki yüksek yararlığını her güç görebilecek gibi açığa çıkarmak diyoruz. Ülkemizde beş yıldır bu çok özenli (ehemmiyetli) işi ulus arasında yaymak için çalışan bir kurum (teşekkül, cemiyet) var. Bilyoncusunuz bu kurumun başkanlığını Türkiye Büyük Ulus Kurultayı Başkanı Kâzım Özalp yapmaktadır.

Dün Başbakan İsmet İnönü bu yılki arttırma yedigününü (haftasını) (1) Ankarada Bulun evinde söylediği bir söyleyle (nutukla) açtı. Arttırma işine nasıl koşmak, korkutucu bir çağda bulunmuş olduğumuzu şimdi hepimiz geçmiş bir düş (rüya) gibi anabiliriz. Gerçekten o arttırma yolunu tuttuğumuz günlere göre şimdi çok iyi durumlarda bulunuyoruz. O kara günlerden o kadar uzağız, daha doğrusu o kara günler birden uzaklaştıkça uzaklaşarak geçmişin kara bulutları içine karışıp gitti. Ancak bir daha öyle zoolu duruşlara uğramamak, yeniden kanlı günler yaşamamak için sürekli bir uyanıklıklı o zor çağları unutmamalı, onları bizdüziye gözlevimizin önünde bulundurmalıyız.

Birazcık kafalarımızı yoracak ulusça arttırma işinç neden, nesil başlamış olduğumuzu analım: Bu, ulusal Türk paramızın değerini yitirdiği (kaybettiği) bir çağdı. Paramız topkı bir dağ yamacından yuvarlanan çığ gibi adama şaşkınlık veren bir hızla düşmeğe başlamıştı. Parasın ne demek olduğunu belki her kişi bilmez. Ancak o, günün birinde hangi bir ipucunun çekmesile değerini yitirmeğe başlarsa böyle bir kayıp (felâket) karşısında dizlerinin bağı çözülmiyecek tek kişi bulunmaz.

Para, temelinde adamların alışveriş için kullandıkları bir tutamaktır (vasıta). Ancak kişisel (ferdî), ulusal (içtimaî) yaşayışlarda ne vazife hep onunla söylenir. Onun için paranın her kişiye göre de, bütün budun için de belli bir değeri olmak gerektir. Bu belli değer belirsiz olunca yerinden kımıldıyamaz bir duruşa düşersiniz. Evinin var, size gelimi değeri en bin lira idi. Ancak bu on bin lira belli değerli bir para ikon anlamlı (manalı) idi. Para değerinden düşünce evinin değer bakımından havada asılı kalmıştır. Paranın belli değeri yerinden oynamıyagörsün yakan. Tek yaşayışı da, toplu yaşayışı da yürütmek çok, amma pek çok güç olur. Ulusun varlığı karışır, ulusun (Devletin) bile temeli bozulur.

İşte bir altı yedi yıl önce böyle bir korku geçirdik. Ancak bu korkunun önünde önderlerimizin kılavuzluklarile hemen bütün ulusça, bütün ulusça bir ara düzenler (tedbirler) aldık. Onlardan biri de işte bu arttırma işi idi.

Arttırma yalın temelinde (sadece) düşünden tutmağından artırarak azçok biriktirme işi demektir. Bu nun bile değeri büyüktür. Damla damla gül olur derler a. Gerçektir. Bu atalar sözünün doğruluğunu beş altı yıl içinde Türk biriktirmesinin elli milyon liraya çıkmasında bile görmüşüzdür. Ancak birraz daha ileri anlaşışta arttırma yalnız kişisel biriktirme değildir. Her işimizde azçok kendi ülkemize, kendi ulusumuza yaşarlı olmalıyız. Şaşılacak işler ki bütün yeryüzünde hemen bütün uluslar az çok bu yola dökülmek borcluluğunu (mecburiyetini) duydular, ta liberal İngiltereye varıncaya kadar.

Varlık alanının bütün yanlarında yetiklik (kabiliyet, kifayet) gösteren ulusumuz bu işte de aldığımız (1) Çağ (zaman) bölümleri şöyle olsun: Gün, yedi gün (hafta), ay, yıl, yüz yıl (asır).

İsmet İnönü, dün arttırma ve Yerli Mallar yedigününü açtı

Başbakanımız, Ankara Halkevinde mühim ve güzel bir nutuk söyledi

Kurultay Başkanı Kâzım Özalp ta radyodaki söylevinde «1934 bizim için çok verimli bir yıl oldu, 5 yıllık programı 2,5 yılda sona erdireceğiz» dedi

Bayan Hikmet te öztürkçe güzel bir söylev söyledi

Ankara 12 (A.A.) — Bugün ha - günü Başbakan İsmet İnönünün Halkevinde seçkin bir kalabalık önünde söylediği değerli söyleviyle başladı. Kalabalık arasında Kurultay Başkanı Kâzım Özalp, bütün Bakanlar, Halk Partisi genel kâtibi B. Recep Peker ve birçok zevatlar bulunuyordu.

Merasime, tam saat 16 de Ankara Kız Lisesi talebelerinden bir grupun bir ağızdan söyledikleri İstiklâl marşile başlandı. Tatlılığı marşı ayakta dinlendi. Bundan sonra genç bir talebe ulusal bir şarkı okudu.

Ondan sonra Ankara Kız Lisesi talebeleri Ankara asrları Aka Gündüzün «Türk şekeri», «Kümes oyunu» piyesilerile Kız Lisesinden Bayan Nezihenin «Bahçıvan» adlı piyesini oynadılar ve çok beğenildiler.

Başbakan İsmet İnönünün söylevi

Genaral İsmet İnönü türkü alkışlar arasında bürüye geldi ve şu söylevi söyledi:

— Bayanlar, Beyler, sevgili dinleyicilerim,

Ekonomi ve Arttırma haftasını yeniden açıyoruz. Birkaç senedenberi yılın bellibaşlı günlerinde bu toplantılar bütün memleketle, memleketin ekonomi ile ülkesini, ekonomi işlerinde herkesle çalışmağı ve memleketin ekonomik varlığını güzden geçirmeği kolaylaştıracak bir fırsat oluyor. Bu geçen

(Mütebaki sekizinci sahifede)

Ali Rıza dün İstanbul Halkevinde söylevini söylerken

Şehrimizde arttırma günleri dün başladı

Halkevindeki toplantıda Ali Rıza bir söylev verdi. Vitrin müsabakası da yapılıyor

Yurtlı mallarımızı ulusa tanıtmak ve sevdirmek ülkümüzle yapılan ekonomi ve Arttırma yedigünleri yardımıda her yıl gündüzlere sevine bir rakarak geçen mutlu zamanlardır. Hele dilin üz, mahn üz olduğu bu yılda Arttırma yedigününün anlamı olduğundan daha geniş bir çerçeve serpilmiş bulunuyor. Arttırma yedigününü gene ünlü Başbakanımız İsmet İnönü dün Ankara radyosundan verdiği söyleyle açtı, akşam da Yüce Ulus Kurultayı Başkanı Kâzım Özalp dinledik. Bunları aşrı yerimizde okuyacaksınız.

(Mütebaki 6 ncı sahifede)

Istanbul bu seçimde iki saylav fazla çıkaracak

İntihab defterlerini aym 15 ine kadar hazırlamak üzere 216 daktilo ve 432 memur çalışıyor

İntihab defterlerini hazırlamağa çalışan daktilo ve memurlar

Kadınların Fırkaya aza kaydına başlanıyor

Saylav seçimi hazırlıklarına devam edilmektedir. Defterlerin çoğaltılması için kullanılan daktilo adedi dün 216 ya, memurlar da 432 ye çıkarılmıştır.

İntihab defterlerinin erkeklere aid olan kısmı dün akşam ikmal edilmiştir. Kadınlara aid defterlerin tanzimi de bitmiştir.

Bu defaki intihabatta İstanbuldan iki saylav ziyade çıkabilecektir.

Çünkü bundan evvel yalnız erkekler gözönünde tutularak hazırlanan cetvelde 35,000 erkek ismi fazlalaşmıştır ki bu bir fazla saylav seçilmesine yetecektir. Kadınların her yerde erkeklerden fazla olduklarına göre rey verecek kadınların erkeklerden 40-45 bin fazla olması umuluyor.

Şu halde İstanbuldan bu defa bir si muhakkak, biri muhtemel olmak üzere iki saylav fazla çıkacaktır.

İçişleri Bakanlığından Vilâyete gelen bir emirde bütün intihab defterlerinin ayın on beşine kadar hazırlanması, şubatın on beşine kadar da intihabın bitirilmesi lüzumu bildirilmiş, bu suretle vilâyetin işi iki müdi çoğalmıştır. Vilâyet bu sebeble yeniden dairelerden ve bu arada Elektrik şirketinden de daktilo, memur ve makine istemiş, şirket beş daktilo, beş memur, beş makine göndermiştir.

Fırka teşkilâtına mühim bir tamim gönderildi

Ankara 12 (Hususî) — C. H. F. (Mütebaki sekizinci sahifede)

Avrupada kurulan iki blok

Fransız gazeteleri «Arada bir köprü kurulmalı» diyorlar

Paris 12 — Populaire gazetesi diyor ki: «Avrupada iki blok teşekkül ediyor:

1 — Almanya, Lehistan ve Macaristan.

2 — Sovyet Rusya, Türkiye, Küçük Itilâf ve Balkan itilâfı.

Halbuki Italya bitarafı gru - pa yakındır. Fransa ikinci grupu tutuyor. Bu iki grup arasında ittifakı temin edecek köprüler kurulmalıdır.»

Rıhtım Şirketile itilâf imzalanıyor

Hissedarlar bunu salı günü tasdik edecekler

Rıhtım Şirketi akdiyecileri dün umumî toplantılarını Fransız Tiyatrosunda yapmışlardır.

Toplantıda ekseriyet hâsıl olmuş, fakat şirketin hükümete devri bahsindeki mukavele henüz zamanı imzalanmamış olduğu için toplantıya sebeb olan tasdik meselesi yapılamamış ve toplantı 18 birincikânuna kalmıştır. O gün hükümetle imzalanmış olacak olan mütiyazın devri mukavelesi tasdik

(Mütebaki 6 ncı sahifede)

Bugün

2 inci sahifede = İçtimaî mesaimiz: Şehir ve köy kongrelerini değerlendiren makaleler: Yazan: Ağaoğlu Ahmed.

5 inci sahifede = Bilyoncilerden gelen mektuplar ile cevapları: Hark ve dinamizm

6 ncı sahifede = Dramatik ve Sinemacılık

7 nci sahifede = Çocuk sahifesi.

8 inci sahifede = Yeni spor sahası ve Fenerbahçenin Salı günkü maçı

Edebiyata verilecek yön

Bugün Ankarada bir komisyon toplanıyor

Yeni dil durumuna göre edebiyat ve mekteblerde okutma şekli için kararlar verilecek

Ankara 12 (Telefonla) — Yarın kültür işlerinde Edebiyat Fakültesi dekanı Köprülüzade Fuadın başkanlığile toplanacak edebiyat komisyonuna Falih Rıfkı Atay, Mehmed Emin, dil kurumu azalarile Ankara edebiyat müntesib ve muallimleri iştirak edeceklerdir. Toplantıda edebiyatımızın yeni dil durumile alacağı yön ve tutum, bu duruma göre tedris edilmekte olan edebiyatın ne gibi bir yol tutacağı tetkik ve tesbit dilecektir.

Yeni köy adları

Ankara 12 (A.A.) — İç İşler Bakanlığının çıkarmış olduğu «Köylerimize adındaki bitikten B. Atatürün soy adı olarak seçtiği bir edilen listesini değiştiyoruz:

Arbaç, Ahlık, Acar, Açar, Adıman, Ado, Afşar, Ağın, Ağluç, Ahbaz, Akçun, Akbaş, Akcun, Akçin, Akçora, Akhan, Akmaz, Akın, Akmongur, Akmongur, Aktaş, Aktoğan, Alaçam, Alagüz, Alakoç, Allıca, Alca, Alcalı, Aldığ, Alpa, Alpagut, Alparut, Alpu, Altaş, Altunan, Altunbuğa, Altuntaş, Alyagut, Anar, Ancık, Arsman, Araç, Aras, Ardıç, Argut, Arıcan, Arkat, Arpaç, Arpaz ,Arslandağmuş, Arslantağmuz,

Komisyona başkanlık edecek olan Edebiyat Fakültesi dekanı Köprülüzade Fuad

Arzuman, Atabek, Atay, Atça, Atlan, Avarbek, Avcan, Ayaz, Aybas, Aydın, Aydoğmuş, Ayhan, Aytemiz, Aytoğan, Aytoğdu, Aytoğmuş, Ayvaz, Azı, Azıman, Bahar, Bazı, Bacnak, Bağra, Bahadon, Babsi, Bahlan, Bakır, Balaban, Balcam, Balcım.

Deniz müzakerelerinin saplandığı çıkmaz

İngiltere, Vaşington muahedesi fesholunmadan müzakerelerin derhal tehirini teklif etti

Londra 12 (A.A.) — Ne yapmalı ki deniz konumalarının muvazenesizliği silâhlarını tahdidi işinin ta temelden baltalaması şeklinde görülmesin? İşte de - nize ve siyasa mahfiline bugün en çok uğraştıran şey budur.

Londradaki Japon murahhası Amiral Yamamoto

Denize konuşmalarının dışında bunun için büyük faaliyet sarfedilmektedir. Japonlarla Amerikalılar büyük bir felâketin önüne geçmek için anlaşmakta zorluk çekmemişlerdir. Bizzat Japon amiralı Yamamotunun dediği gibi büyük bir hal dünya sulhu umumiyesi önünde yeni bir silâh yarışının muvaziyetini su veya hu tarafa yükletmek tehlikesini göstereceği gibi silâhlar derlelerinin bütçelerinde de hemen kendilerini hissettireceklerdir. Bu vaziyet karşısında İngiltere Vaşington muahedesinin feshini yani 20 veya 30 birincikânunu bekleyecekten müzakerelerin hemen şimdiden tekrarını Japonlara teklif etmiştir. Ta ki müzakereler birdenbire bozulmasın ve ikincikânunda daha müsaid bir hava içinde teleer ele alınabilsin. Japonlar bunda bir mahzur

(Mütebaki birinci sahifede)

Yarınlar karşısında...

Konuşmayı ben kestiktim bütün bü - tün gülerek.

Ne sandalı ışıklarla, ne yardımlı kürekle

Süzüşerek tek bir sürüm, çünkü artık kalmadık.

Ben sahara dalamadım, sahar beni al - madı!

***

Onar beş yıl bakıtım güçn. Ona bak - tım, düşündüm

Birçok yıldız gözlerini kitpurak

Nice güngörk geceleri yıtırarak

Başka başka ağızlardan söylediler bin masalı

«Bizde sen istediğin varlığın -

«Bizde kapın, gerçekle seni beğen dey - liğin

«Bizde gel bul - dediler - dilediğin

«Bizde dindir canındaki ağrıyıla

Üşümedim hiçe biter ben kurdaşı dinledim

Kazanının yalan buldum, lüzu - tünü

***

Bugün artık genç değilim, gündüz elli yaşıma

Boş sıramda gezinen ay görünmekte yer gibi

Gülüşlerim o dikliğiçe içğini başıma

Bir tuşarlak ten gibi!

Ancak gene gülüşlerim içinde bir - boşluk var

Bir boşu ki sivri ucu yüreğime batı - yor

Bilüyorum, can evimde kipkirli bir duygu var

Kaşkavanlık bir çukurun ta dibinde yatıyor!

Doğacak bir yarın için içim hızlar dolduyor

Dökülerim sevinçlerle, sevgilerle taşıdı.

Kafam açınlı karanlığı geleceği aka - yor,

Yüreğ attım Kuc'anları, Tevrat'ları, İn - cil!

Bu yarından gelen ışık, bir vurun - ca ziyâme

Bilmediğim nice doğu yaşıdı benim dü - şüme

Gidip bulda duygularım varlıktaki gizi - leri

Bunu dedim ben sahara tutuh gene gülüleri

Sanmayın ki sonsuz geniş sanıyla.

Bütün çıkış sizlerimiz. bütün ümi siz - sizler!

Bütünlüme sonsuzluklar gündi benim kucağında

Siz kara bir boşluksunuz bugün ancak yarınlarda!

Milyonlarla evrenlerden, milyarlarca bilçimde

Biliyorum, gölgesinde tükenmez bir - dünya var.

Ancak, sakın üzülmeyin, çünkü be - nim içimde

Sevgilerle donatılmış daha büyük sevgi var!

Şimdi benim iç ülkümde bir ulusun - varışına

Yarınların sevgilisi, ülkülerin dos - tuna!

FAZIL AHMED AYKAÇ

Yarınlar karşısında...

Konuşmayı ben bıraktım bütün bütün göklerle..
Ne ondaki ışıklarla, ne yerdeki köklerle
Söyleşecek tek bir sözüm, çünkü artık kalmadı.
Ben onlara dalamadım, onlar beni almadı!

***

Otuz beş yıl baktım göge.. Ona baktım, düşündüm
Birçok yıldız gözlerini kırparak
Nice şimşek geceleri yırtarak
Başka başka ağızlardan söylediler bin masal:
«Bırak yeri, sen kendini bize sal»
«Bizde ara istediğin varlığı»
«Bizde kopar, parçala seni boğan darlığı!»
«Bizde gel bul - dediler - dilediğin Tanrıyı»
«Bizde dindir canındaki ağrıyı!»

Üşenmedim, birer birer ben bunları dinledim
Kamusunu yalan buldum, inim inim inledim.

***

Bugün artık genç değilim, girdim elli yaşıma
Baş ucumda gezinen ay görünmekte pas gibi
Gülüyorum o döktükçe ışığını başıma
Bir toparlak tas gibi!

Ancak gene görüyorum içimde bir burgu var
Bir burgu ki sivri ucu yüreğime batıyor
Biliyorum, can evimde kıpkızıl bin duygu var
Kapkaranlık bir çukurun ta dibinde yatıyor!

Doğacak bir yarın için içim bezler dokuyor
Dileklerim sevinçlerle, sevgilerle incili.
Kafam açmış karanlığı geleceği okuyor,
Yırtıp attım Kur'anları, Tevratları, İncili!

Bu yarından gelen ışık, bir vurunca gözüme
Bilmediğim nice doğu yağdı benim özüme

Gidip buldu duygularım varlıktaki gökleri
Bunu dedim ben onlara tutub gene gökleri:

Sanmayın ki sonsuz geniş sizsiniz,
Bütün çıkış sizlersiniz, bütün iniş sizsiniz!
Bitirilmez sonsuzluklar şimdi benim kanımda
Siz kuru bir boşluksunuz bugün ancak yanımda!

Milyonlarla evrenlerden, milyarlarca biçimde
Biliyorum, göğsünüzde tükenmez bir dergi var.
Ancak, sakın övünmeyin, çünkü benim içimde
Sevgilerle donatılmış daha büyük sergi var!

Şimdi benim iç özümde bu ulusun vurgusu
Yarınların saygıları, ülkülerin duygusu!

FAZIL AHMED AYKAÇ

En iyi Türk kumaşı «YÜNİŞ» dir.
Satış deposu:
Yenipostahane caddesi, Tayyare piyangosu karşısında
Telefon: 20485

Cumhuriyet
Onbirinci sene No 3803 ISTANBUL - CAĞALOĞLU Cumartesi 15 Birincikânun 1934

En iyi Türk kumaşı «YÜNİŞ» dir.
Satış deposu:
Yenipostahane caddesi, Tayyare piyangosu karşısında
Telefon: 20485

Buğday işi her Yanda hangi Duruşlarda yürüyor

Yeryüzü buğday değerin - de bu yıl, daha önceki yıl- lara göre az çok bir zen- lik vardır. Buğday, yeryüzünün en çok olduğu yetez (kadar) adam yaşayışına en gerekli bir varını (mal) olduğu için onun değerin - de görülen az yükselmeler bile çok değerle karşılanır. Geçen yıl Sınal Amerikası cumhurlukları birliği kendi ülkesinde buğday ekimini daraltmıştı, çiftçilere bun- dan dolayı ödekler (tazminatlar) verecek. Ustalık bir de hava kırak gitti. Orada, Kanadada buğday az oldu. Daha başka ülkelerde de buğday ürününde (mahsulünde) eksiklikler görüldü. Bütün bu ek - sikliklerle birlikte buğdayın bol - luk yıllarından arta kalan stokları gene çoktur. Ancak ne olursa ol - sun üründe azlık piyasası bir par- çacık düzeltmiş olmaktan geri kalmadı. Bir parçacık diyoruz. Çün - kü yeryüzü buğday piyasası tüm (umumen) düzelmekten daha çok uzaktır. Bizim de kendimize güre bir buğday işimiz var da onun yo- lunda gerekli sandığımız özenle - ri (tüsulen) göstermekten yeryüzü - nün bütün buğday işini ondan do- layı sıkı kovalamaktan geri dur - muyoruz.

— Evvelki yıl Londrada topla - nan acunsal (mondiyal) ekonomi konferansından sonra bir buğday konferansı toplanmış, sırada bü - yük ekonomi konferansının tek işi olarak buğday çıkaran başlıca il - kelerin dilgeleri (delegeleri) ara - sında bir anlaşma onaylanmış (kabul olunmuş) tu. Bu konfe - rans ikinci toplantısını bir buçuk ay evvel Budapeştede yaptı. Orada Fransanın kendi buğdayları için daha büyük bir çıkarma (ihracat) payı istediği görülerek aşağılmış - tı. Fransanın bu isteği konferans- ta bir bomba gibi patlamıştı. Doğ- rusu budur ki yarı, belki yarıdan artık çiftçi olan Fransa birkaç yıl- dönberi büyük bir buğday yükü altında ezilmekte, son aylarda ise bu yükü sürçük, hiç olmazsa onu yeğültecek (hafifletecek) yön - temler (tedbirler) aramaktaydı. Simdi Fransada bu sorağın (mese- lenin) düğümü çözülmek üzere bulunuyor. Ancak büyük, kökü yolyoldurumlar (şarzlar) üzeyin - de (sayesinde). Bakınız nasıl:

Fransada 1933 yılından bıalı - yarak bu yıla değin 23 milyon kental (bir kental yüz litre) artık buğday vardır. Fransa bu buğda - yın hepsini 1935 yılı temmuzunda- dek her kentalı 97 franktan olmak üzere hükümetçe satın almağı ta - sarlamıştır. Kooperatiflerin olan buğdaylarını her kentalına artık olarak 11 frank daha verilecektir, ki bu eder 108 frank. Daha önce- ki yıllarda kooperatiflerin buğday- ları bu değerden satılacağı onayı- lanmıştı da onun için. Bu işe aşağı yukarı 2 milyar frank gerekti. Fransa bu parayı bütçeye yük ol - madan gene buğday üstünden ş - karmağı güzüsüne almıştır.

Satın alınacak buğdayın 4 mil - yon kentalı bayanırak duvar yem- liklerinde, işpirto çıkarmakta, kı - sası ekmek yapmaktan başka işlere de kullandırılacaktır. 6 milyonu dış ülkelere çıkarılacaktır. Geri kalanların bizer türlü kullanma yolları bulunacaktır. Şurası açık - tır ki bu büyük işle Fransanın buğday piyasası artık stok buğ - day derdinden kurtulacak, ondan sonra da buğday piyasasının hasıl- boşluğu (serbestliği) çağlatınarak (ilân edilecek) tır. Fransa kenta - lını ortalama 103 franktan alacağı kendi artık buğdaylıları için iki mil- yar frank (bizim paramızla 200 milyon liraya yakın) ödedikten sonra acunsal değerle eline geçe - cek buğdaydan bu büyük paranın ancak üçte birini geri alabilir, bu yolda ayrıca harcıyacakları da sa- yıya katılarak denilebilir ki o yete- rini (a kadarını) bile seziye ala - mıse. Açık olarak görülüyor ki Fransanın bu işte ilkönce iki mil- yar frank bulmağa gerekliği var- dır. Bu parının da ayrıca üçte iki- si kadarının karşılığını bulmalıdır.

Ulusal arttırma yedigünü

Dün Ankara ve Istanbul- da yapılan tezahürat

Tayyareci Vecihin göklerden vecizeli kartlar attı ve dumanla havaya yazılar yazdı

Tayyareci Vecihinin tayyaresi Istanbul Üniversitesi üstünde uçar ve duman saçarken

Ankara 14 (A.A.) — Ekonomi arttırma yedi günü münasebetile bugün Ticaret ve Sanayi okulları ve çok kalabalık bir halkın ve mu- zıkanın iştirakile Atatürkün heykeli önünde bir toplantı yapılmış ve söy- leviye verilmiştir.

Istanbulda

Ulusal arttırma yedi gününün kutlulanmasına şehrimizde dün de bütün ucaklığile devam edilmiştir.

Saat 13,30 da tayyareci Vecihi Istanbul üzerinde uçuşlar yaparak Beyazıd, Teksim, Doğancılar, Kuşdili üzerinden geçerken tayyareden u- luusal ekonomi ve arttırmaya dair veciseli hediye kartları atmıştır. Bu sırada kartları kapmak için halkın ve bilhassa çocukların akını görü - lerek birseydi.

Kartları topluyanlara üzerlerinde yazılı yerli yemişler verilecektir.

Bundan sonra Vecihi, altında (Yerli Mallar Pazarı) yazılı tayyareyle beher harfi 800 metre büyüklüğünde olmak üzere dumanla havada bir vecize çizmiştir.

Dün bazı semtlerde ilkmektepli talebeleri tarafından geçit resimleri yapılmıştır. Bu talebeler ellerinde kartonlara yapıştırılmış vecizeler taşıyorlardı.

Bütün mekteblere ekonomi ve art- tırmaya dair üç sorgudan mürek - keb kapalı zarflar gönderilmiştir.

Bu zarflar talebe karşısında açı- lacak, en iyi cevab veremlere yerli

Vecihi tayyaresinin kanatları altında yerli mallar pazarının dün vardı

mal hediyeler dağıtılacaktır.

Yüksek İktisad mektebinde

Ekonomi yedi günü münase - betile Yüksek İktisat ve Ticaret mek- tebi talebeleri pazartesi günü büyük şenlik yapacaklardır. Bu şenlikte talebe herkese sıfırlar ve yeni kazı- lan broşürleri bedava olarak dağı - tacaklardır. Bundan başka birçok yerlerde de ekonomi terbiyesine dair konferanslar verecekler dir.

Dün Galatasaray lisesinde de gü- zel bir müsamere verilmiştir.

Turizm işlerimiz

Beş senelik bir plân hazırlandı. Seyyah vapurları rüsumunun indirilmesine dair kanun çıkarılacak

Limanımıza gelen büyük seyyah vapurlarından Akitanya

Türkiye Turing ve Otomobil ku- rumu beş senelik bir turizm programı hazırlayıp hükümete vermeği ka - rarlaştırmıştır.

Beş senelik iktisadi programın i- çine gi'ecek olan bu programa e- saslar için Ekonomi Bakanlığile be- raber çalışılmaktadır.

Program Türkiyenin turizm yö - nünden de imarını gözönünde bulun- durmaktadır.

Turing kulübden aldığımız malû- mata göre programın mühim kısım- (Mutabakı devamını sahifede)

Fransada bu işi bütçeye karşı - tırmak istemiyorlar, onun çözme yolunu bütçe dışında bulmak, bel- ki de bu parayı gene buğdayın kendisine ödetmek istiyorlar.

İş orada böyle bitirilecek üzere- dir. Ön senede ödenecek bir borçla bu iş böyle temizlenecek, bu borç ta buğdevdan, ekmekten alı- nacak ufaktefek vergilerle karşı - lanacaktır.

YUNUS NADI

İran - Efgan hudu- dunda mühim bir hâdise oldu

Efganlı asiler 25 kasabayı yağma, iki bin kişiyi esir ettiler

Tahran 14 (A.A.) — Pers ajans- sı sivil ve asker Efganlı bir takım asilerin Efgan - Iran hududunda Jourababa taarruz ettiklerini 25 ka- sabayı yağma eylediklerini, 2,000 İranlıyı esirine olarak alıp götür - düklerini, 12 iranlı jandarmanın silâhlarını ellerinden aldıklarını ve bunlardan iki tanesini de öldür - düklerini bildirmektedir. Hasar beş milyon tahmin edilmektedir.

Pariste inanılmaz bir haber çıktı

Hitler Parise giderek Fransa ile bir misak imzalıyacakmış!

M. Hitler selâm vaziyetinde

Pariste çıkan Intransi Gazetesinin Berlinden alarak yazdığı bir ha- bere göre Pariste Hariciye Nazırı M. Lavalle, Fransız reisi muhariplerile gö- rüşen Alman müsteşarı M. Ribbentrop Berline döner dönmez Hitlere et - rafı izahat vermiştir. Fransa - Alman münasebetlerine kaşı açılmış bulunu - yor. Almanya Şark misakına - bağlılık şartlarla - görmektense İngiliz proje - sini kabulle Milletler Cemiyetine gir - meği tercih etmekte imiş.

Haberin asıl mühim tarafı şudur: Başvekil Hitler, Sar referandum ikme- linden sonra sulhperverliğini dünyaya göstermek için büyük bir propagan - daya girişecekmiş, hatta daha mühim- mi, Pariste giderek Fransız Başvekilile bir Alman - Fransa anlaşmasına gi - rüşecekmiş. Alman resmi mehafiline nazaran Sar reygeli de kalıktan son - ra iki memleket yakınlaşmasına hiçbir mâni kalmıyacakmış.

Maarif Kurumunun eşya piyangosu

63554 numaraya 3000 lira çıktı

Ankara 14 (Telefonla) — Türk Maarif Kurumunun eşya piyangosu bugün Halkevinde saat onda noterin ve kalabalık bir halk bütününün önün - de çekildi. 63554 numaraya 3000 lira çıktı. 57641 numaraya 200 lira, 43085, 61247, 53440 numaralara yüz- er, 16366, 60864, 41146 5804, 50056, 622 numaralara ellişer lira, 20687, 4039, 3468, 5814, 59065, 74558, 53,865,38098, 61158, 26850, 14230, 69, 12572 numaralara yirmi - şer lira, 4230, 43843, 31782, 32558, 11013, 47, 4891, 40303, 11626, 56972, 41299, 2496, 15465, 34821, 55120, 72497, 16504, 60223, 34472, 7296, 24521, 21522, 21481, 32335, 25649, 27490, 53658, 2996, 15893, 24238, 62038 numaralar da onar lira kazanmışlardır.

Bundan başka üç yüz numaraya be- şer, sekiz numaraya birer lira ikramiye ihtiyor. Piyangoya yarın devam edile - cektir.

Bugün

5 Güneş saatlerde – Ön dilde araştırmalar: Yazan: Necip Ünal.

5 inci sahifede – Askeri haberler: Yazan: Ahmet Emin

6 ncı sahifede – Muallimler birliğinden: Yazan: Feridun O. Özbey

Bir Yunan Generali diyor ki

12 Adanın askerî gayeler için işgali faydasızdır

Kim Türkiyeye hücum ve bizim yaptığımız hatayı tekrar ederse bizim düştüğümüz akıbete uğrar

On iki adadan Rodostan bir görünüş ve yazının muharriri eski Yunan Büyük Erkânıharbiye reisi General Dusmanis

Yunan Büyük Erkânıharbiyesi eski Başkanı General Dusmanis son iki ada ve serbüleyye sefi kısa, bir tetkik ri- salesi neşretmiştir.

Yunan Generali son evvel tetkik edeceğim mesele on iki adayı ilhak et- menin, bu adalar karşısındaki aresiye (Mutabakı alinen sahifede)

Fener: 1 - Beşiktaş: 0 Vefa: 1 - Istanbulspor: 1

Üç birinci sınıf oyuncusundan mahrum olan Beşiktaş takımının muhacim hatti iyi oynayamadı

Dünkü Fener - Beşiktaş maçında gol olurken

Beşiktaş - Fenerbahçe takımları dün Şeref stadında karşılaşlar. Bu maçın neticesi, şampiyona üze- rinde mühim bir rol oynıyacağı için neticeyi herkes merakla bekliyor - du. Fenerbahçe, kuvvetli rakibini 1-0 mağlûb etmek suretile mühim bir muvaffakiyet kazandı.

Beşiktaş kulübünün malı olan Şeref stadı, dün, şimdiye kadar görmediği bir kalabalık toplamıştı. Saha çok güzeldi, hava da o nis - bette iyi olduğundan seyirciler tam bir rahatlık içinde heyecanlı bir maç seyretebiler. Yalnız stadın yeni ya - pılan kapısı çok küçük olduğun - dan seyirciler güçerken biraz s - kıntı çektiler. Bu kapının büyütül- mesi lâzımdır.

Günlerdenberi dedikodusu süren, bin türlü tahminlere yol açan bu müsabaka, yalnız neticesi itibarile değil, oynanış tarzı itibarile de Fe- nerbahçe için muvaffakiyet olmuş- tur.

Beşiktaş takımı çok kötü bir tes- tibile Fenerin karşısına çıkarılmış- tır. En mühim oyuncularından Eş - (Mutabakı 5 inci sahifesinde)

Fenerbahçe kalesi önünde heyecanlı bir mücadele

Türk kadını

- Saylav olurken -

Sevgiye sürdün geri kalmadı.
Duğludan tezdi sırtında güle
Barıştan sonra da sulok almadı
Çalıştı, didindi açık gönülle.

Çünkü Türk kadını demişler ona
Vasıa kendisidir sonda eşi.
İnsiden çiçekler serpiş yoluna
Ona yürü dersiş çimen e gürseşi.

Kimi yüz dokuzun değirgeme
Kimi tarlasına koşuyor beygir
Kimi dalılı çeşiş bilgi için
Yükünü işerin yüce Türkiyin.

İste karşın da böyle uğraşır
Bu güzlü işli kadınlar, kızlar
Bunlara gındıoldu olsa yaşasın
Gökte dişi dişi yansa yıldızlar.

Hepsi güvenerek yürür mutuna
Hepsi bu güvenle parsa akışlı
Hepsi Türk kadını, güzün ve Tuna
Hepsi ay benzeli, taşlar bakışlı.

HALID FAHRI

Cürüm: Bahalı vatiz, matbaası: Dağıtıcı: Fabrika: Müz: Bahlı, telifi, Tanı: Bü - yümü: Sahibi: Mehmet Cüneyt: Cağlı

Türk kadını

– Saylav olurken –

Savaşta erinden geri kalmadı.
Dağlardan taşıdı sırtında gülle
Barıştan sonra da soluk almadı
Çalıştı, didindi açık gönülle.

Çünkü Türk kadını demişler ona
Varsa kendisidir acunda eşi.
İnciden çiçekler serpip yoluna
Ona yürü demiş çintan güneşi.

Kimi yün dokuyan değirgecine
Kimi tarlasına koşuyor hergün
Kimi daldı geniş bilgi içine
Yüzünü ağarttı yüce Türklüğün.

İşte barışta da böyle uğrasır
Bu gönlü ışıklı kadınlar, kızlar
Bunlara gerdanlık olsa yaraşır,
Gökte dizi dizi yanan yıldızlar.

Hepsi güvenerek yürür mutuna
Hepsi bu güvenle pınar akışlı
Hepsi Türk kadını, gözen ve Tuna
Hepsi ay benizli, saylav bakışlı

HALİD FAHRİ

Çintan: Sabah vakti, seher. Değirgeç: Fabrika. Mut: Baht, talih. Tuna: İhtişamlı. Saylav: Meb'us. Gözen: Cazip.

En iyi Türk kumaşı «YÜNİŞ» dir.
Satış deposu:
Yenipostahane caddesi, Tayyare piyangosu karşısında
Telefon: 20485

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3804 — İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU — Pazar 16 Birincikânun 1934

Yeniden açılan
BÜYÜK
İmperyal Oteli
Beyoğlu, İngiliz sefaretinin yanında N. 6-8
Temiz ve Hafice bakan odalar
Süslü salonlar
Banyo daireleri
Teshinat - Mutedil fiatler

Buğday işi, hem Düzeltme, hem Değerlendirme işidir

Dün Fransanın son yıllarda yükü altında ezildiği buğday işini yoluna koymak için hangi yöntemden (tedbirden) başvurmakta olduğunu yazmıştık. Orada işin şimdiden sayıya katılmayan bir yanı var ki şudur: Ya buğdayın bazı başlıklarının (serbestliğinin) çoğalmacağı (ölüp edileceği) 1935 temmuzundan sonra da buğday ürünü gene artık almakta sürüp giderse ne olacak?

Bunun cevabını başbaşa okula (serbest mıktar) koloy verir. Der ki: Artık bu işi başbaşlık düzeltir. Çoğlukton ötürü buğday değeri düşerse bu değer düşüklüğü çiftçileri daha az ekmeğe sürer. Böylelikle piyasa kendiliğinden elverişli yolunu bulur gider. Gerçek orası üyledir amma Fransada sayıları seçicilerin çoğu çiftçi olduğu için ileride buğday ürününde gene bir çokluk olursa hükümetin bu işe gene hakmuk gerekliliğini hiç göze almıyacağı şimdiden söylenemez.

Bizim kendi durumumuza gelince: Karınca yeterince şeliminden (bahilinden) bizim de kendimize göre bir buğday işimiz olduğunu artık bilmeyenimiz kalmadı. Bizde de, C.umhurluk yönümünün, her iş alanına verdiği özen ünvirinde (itina sayesinde) son yıllarda kendimize yetip te artan buğday ürünü elde edek olduk. Yeryüzü buğday değeri çok düşük olduğu için bundan çiftçilerimizin elleri biğirlerinde kalacak biçimde zorlukları öğrendikleri, üç dört yıl önceden beri çabuklaşım gözümüze çarpmıştı. Bir de çiftçiyi korumağı çok gerekli bulduk. Bu yolda kanunlar çıkardık, işe koyulduk. Bu kanunlara göre Ziraat Bankası doğrudan doğruya çiftçi köylüden saçak iyi değerde buğday alarak buğday niyazımızı tutmağa çalışacaktı. İlk kanunda bu yönden yara yitirme (kayıtlılarına) bir milyon liraya kadar yitiği (zararı) olup bütçesi kendi sırtına alıyordu.

İşe girişildiğinin daha ilk yılından başlıyarak görüldü ki bu sonuk öyle bir milyonla, iki milyonla ötelidiğinden gelinebilecek işlerden değildir. İkinci yıl bu çevre biraz daha genişletildikten sonra üçüncü yılda buğday işi daha kökü bir düzene bağlanmak istendi: Ziraat Bankasının buğdayı üzerinde daha büyük bir yetenekle çalışabilmesi için un üzerine vergi konularak bunun verimi buğday işinin çevrilmesine ayrıldı. Şimdi bu üreyede Banka buğday işile daha geniş çevrede uğraşabilmektedir. Bundan büyük bir iyilik çıktı: Standardize edilen Türk buğdayının bir türlüsü acunun (dünyanın) en güzel buğdayı olarak tanındı, ücüz, bütün buğdaylardan artık bir değer de buldu. Bu bizim için buğday alanında değer biçilemiyecek yerlerde çok büyük bir kazançtır.

Türkiyemizde buğday için görülecek yol üyiden iyiye anlaşılmış gibidir. Dış ülkelerde acun buğdaylarından üstün bir değer bulan yayla buğdaylarımız çeşitini çoğaltmak, dışarıya yalnız kunlesi çıkarırsak kendi içimizde, yaylalarımızın varmeiya kadar, her yanda öteki buğdaylarımızı, ötekı tanelerimizi kullanmak. Bu işi böyle başarabilmek için bu yıl çalışılacak çağ geçti. Bütün acunun beğendiği bu güzel Türk buğdayı yalnız görün, demek simdilerde ekilen yayla buğdaylarda. Bunların adına güzlük derler. Önümüzdeki yılın tezi yok, bu zina buğdaylarımızın tohumluklarını sınıklamak, (hazırlımak), yaylalarımızın her yanında ısmalar yapmalıyız. Türk buğdayının biz yüksek değerli çeşidi yalnız Kayseri'nin Sefastfi yanlarında yetişmez. Onu Anadolu yaylalarının pek çok yanlarında yetiştirmek olabildiğine bizim kuşkusuz(şüphesiz) inanımız vardır. Bu buğdayın o yeter (o kadar) güzeli Havranın ovasında, Cankırı tarlalarında, Ankosunun içindeki Orman Çiftliğinde bile yetişir. Bizim güvenimiz (itimadımız) odur ki tohumuna, ekimine özen verilince dünya buğdaylarından üstün yayla buğdayımızın yetişmiyeceği yaylamız yok gibidir. Bu işte Türk çiftçisinin başarıklılığına da sonsuz inanımız vardır. Elverir ki o bir parçacık elinden tutulsun.

İşin bu bölüğünü de Ziraat Bankamıza bir yükümü (vazife) olarak vermeliyiz. Ülkemizde şimdilik bu işi anlar, bele onunla gerçeğe buğdayı yetiştiren çiftçilerimize değerli öğdüller (mükafatlar) vermeği de unutmamalıdır.

YUNUS NADİ

Italya Habeşistan meselesi

Habeş hükûmeti Uluslar Kurumuna müracaat etti

Habeş Hariciye Bakanı, İtalyan salgını karşısında vaziyetin çok vahim olduğunu bildiriyor

Italya Somalisinde İtalyan Vali şerefine yapılan şenliklerde yerli halkın oynadıkları bir oyun

Orta Afrikada, Habeşistanla yanıbaşındaki İtalyan müstemlekesinin hudutları üzerinde iki taraf kuvvetleri arasında çarpışmalar vuku bulduğuna evvelce haber ver - mistik.

Her iki taraf te bu kanlı çarpışmaların suç'ulüştini birbirlerine atfetmişler, bu meyanda Habeşler, İtalyan kuvvetlerinin Habeş top - raklarında ilerlediklerini de söyle - mislerdi.

Dün gelen telgraflar Habeşista - (Arkası beşinci sahifede)

Meclis dağılıyor

İçtimaın çarşambaya bitmesi muhtemel, faaliyet arttı, yeni Maarif teşkilât kanunu çıktı

Millet Meclisi toplantılarından bir görünüş

Ankara 15 (Telefonla) — Büyük Millet Meclisi Hasan Cahid (Yalçın) un başkanlığında toplandı. Kefaletin ve tahvir kanunu - nun müzakeresine devam ve ik - mal olunda.

Eylül, teşrini - sani, kânunuevvel 1933 Divanı Muhasebat teklifleri, muamele vergisi kanunu - nun 2 nci madde - sinin O fıkrası - nın tadili, Anka - rada yapılacak ıslahatlık binaları - na dair kanun Sivas - Erzurum hattı imanı için dahili istikraz akdine dair kanun kabul edildi.

Başkan Hasan kıymetli arkadaşları Emin Fikri Evelgen vefatını bildirdi ve merhuma hürmeten bir dakika sükût edildi.

(Arkası üçüncü sahifede)

Sarda reyiâm hazırlığı

Reyiâm tarihi yaklaştıkça hariçten gelen Sarlı Almanlar da çoğalıyor

Sarda demir sanayii merkezi olan Nounkirchenden bir manzara

Neuyark 15 (A.A.) — Amerikada oturan bin Sarlı Alman Sarda rey vermek için bu gece Bremen vapurile hare - ket etmişlerdir.

Gazeteler, bun - lar arasında, Varsay muahedesi - nin imzası esna - sında Sarda otur - duğu için sim - reyişma işitmek hakkını kaybetmiş olan Japon Başvekilinin de bulunduğunu bildirmektedirler.

Bay sahibi olanların toplanması masrafı 100,000 dolara mal olmaktadır.

Uluslararası hat'lar

Sarcebrück 15 (A.A.) — Sar, İtalyan kıtaatı kumandanı General Vichonti Praska buraya muvasalat etmiştir. Kendisi İngiliz Jenerali Brind gibi uluslararası kıtaatının

(Arkası üçüncü sahifede)

Türkiye Dış Bakanı Atinada

Yunan ricalile mühim görüşmeler oldu

Atina 15 (Geceyarısı telefonla) — Türkiye Dış Bakanı bu sabah saat 10,30 da buraya geldi. İstasyonda kendini karşılayan Yunan Hariciye Nazırı M. Mahsimosla birlikte Büyük Britanya sefirine gittiler. Yarım saat kadar orada görüştükten sonra Mahsimosun evine gittiler. Başvekil M. Çaldaris te oraya geldi. Üç devlet adamı bir kaç saat kadar orada Türk - Yunan hükümetlerine aid bütün işleri tetkik ettiler. Bu konuşmaların sonunda gazetecilere Başvekil-

(Arkası beşinci sahifede)

Avrupada yeni bir Seddiçin!

İtalya Fiumede 3,5 metro boy ve 1 metro eninde bir duvar yapıyor

Fiume limanından bir manzara

Belgradda çıkan Echo de Belgrad gazetesinin yazdığına nazaran İtalyanlar Fiumede Yugoslavya İtalya hududunu teşkil eden Canal Morte (Ölü kanal) ve Fiumara uzunluğunca yeni bir seddiçin inşasına başlamışlardır. Bu duvar Yugoslavlara aid Karadörüdeye (Kara Yorgi) limanına kadar devam etmektedir. Yüksekliği 3 buçuk metre,

(Arkası üçüncü sahifede)

Vitrin müsabakası dün başladı

Arttırma yedi günü çok canlı geçiyor

Vitrin müsabakası için hazırlanmış bir dükkân camekânı

Ekonomi ve arttırma yedi gününe dün de devam edilmiştir. Dün İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköyde vitrin müsabakalarına başlanmıştır. Şehrin bu üç semtinde 30 dükkân ve mağazanın içtirek ettiği müsabakada en fazla rey alarak olan birinci ve üçüncüye altın madalya,

(Arkası üçüncü sahifede)

Denizcilerimizin haklı endişeleri

Yeni tekaüt lâyihası tamamen zararlarımadır

Ekonomi Vekâletine bağlı denis müessesleri memurlarının tekaüt - lükleri hakkındaki kanun lâyihası Vekiller heyetinden Büyük Millet Meclisine sevkedilmiştir. Bu kanun lâyihasına esas olan projenin memur - lar aleyhine hükümleri ihtiva ettiğinden öğrenilmesi aklıbadırlar a - rasında haklı bir endişe uyandır - mıştır. Bunun için kaptan, çarkçı ve

(Arkası üçüncü sahifede)

Berlin ve Tarih

Özlü yazıcı İsmail Habib Sevükün bu güzel yazısı yazıklı nüshamızda

12 ada meselesi etrafında

İhtiyar Yunan Generali doğru söylüyor

General Dusmanisin sözleri kaplarına sığa miyanlara verilmiş iyi bir nasihattir

Eski Yunan erkânıharbiye başkanı General Dusmanisin on iki'ada için yazdığı yazıyı dünkü Cumhuriyette okumuşsunuzdur. General Dusmanis, Yunanistanın tanınmış, terübeli ve çok okumuş kumandanlarından biridir. 1861 de doğmuş ve 73 yaşında olmasına rağmen, vücut ve kafası hâlâ genç bir adamdır. 1897 de Tesalya harbine erkânıharb binbaşısı olarak iştirak etmiştir.

Veliahd ve başkumandan Konstantin ile daha o zaman tanışmış olan Dusmanis bu harbden sonra on sene Yunan büyük erkânıharbiyesinde çalışmış, Tesalya harbi hakkında büyük bir tetkik yazmıştır. Bu sırada Yunan milli müdafaası için mühim miktarda para toplamak hususunda ünayalı olmuş ve bu para ile Yunan ordusuna yeni silâhlar alınmıştır. Dusmanis birinci ve ikinci Balkan harblerinde Yunan büyük erkânıharbiyesi ikinci başkanı idi. 1913 den 1915 e kadar hem Kral Kostantinin hayaveriliği, hem de büyük erkânıharbiye reisliğini ifa etmiştir. Fransa ve İngiltere ile müttefikleri Kralı Yunanistandan çıkardıkları zaman, General Dusmanisi de Korsikaya sürmüşlerdi. Venizelos, hükümeti ele geçirince Dusmanisi Atinaya getirtmiş ve mühbbed hapse mahkûm ettirmiştir. 1920 de Venizelos intihabı kaybedip de Kral Kostantin Yunanistana avdet edince Başvekil Gunaris, Dusmanisi tahliye ettirmiş, fakat 1922 de Plastıras onu tekrar hapse attırmıştır. Bir müddet sonra, bir suçu olmadığı gibi, rüfekâ serbest bırakılmıştır. Yunanistanın yakın mazideki siyasi ve askeri hayatına karışmış, çok görmüş geçirmiş bir General olan Dusmanisin beş altı sahaf eseri vardır. Bunların hazıları sevkülceyş ve tabiyeye aid olup Yunan harbiye ve erkânıharbiye mekteplerinde okunmak üzere yazılmıştır. Ayrıca Tesalyanın tarih ve coğrafyası, Balkan harbleri tarihi, Yunanistanın son Anadolu seferinin ve hezimetinin sebep ve esbabı diye bu mucizayı temhid eden bir eseri vardır.

12 ada ile sahillerimizi gösterir harita

Verdiğimiz malûmat Dusmanisin beş bir adam olmadığını ve on iki ada hakkındaki esasının bir kıymeti olduğunu isbat, a kâfidir, zannırız. Yunan Generali, yazısında 12 adanın ve bunlar arasında Rodosun Anadolu kıyılarına asker çıkarmaktan başka bir işe yaramıyacağını açıkça anlatıyor. On iki ada, ne çok

(Arkası üçüncü sahifede)

Türk - Yunan takası

Dün Bakanlar Heyetince tasdik edilen itiâflara göre ihraç mallarımız beş kısma ayrıldı

Ankara 15 (Telefonla) — Türkiye ile Yunanistan arasında aktedilen takas anlaşması ve merbutlarile iktisad, ticaret, ve seyrisefain mukavelesine müteyyid itilâf Bakanlar Heyetince tetkik edilerek bunlardan tarife tenzilâtını ihtiva eden müteyyid itilâfın 2294 sayılı kanunun verdiği selâhiyete istinaden ve 15 birincikânun 934 tarihinden muvakkaten ve diğerlerinin de kat'i olarak mer'iyete girmek üzere tasdikleri kabul edilmiştir.

Bu takas anlaşmasına göre ilçik bir numaralı listede yazılı Yunanistan mes'eli emtia miktar itibarile tahdidde tâbi tutulmakszını Türkiyeye ithal edilecektir.

İki numaralı listede yazılı mallar - da, hissalarında yazılı miktarlar dahilinde ithal edilecekleridir.

Yunanistana ithal edilecek Türkiye mes'eli mallarda tediye usulü nakteninden baş kasma ayrılmaktadır.

1 — Canlı hayvanlar, taze balıklar,

2 — Yumurta, buğdaat, kömes hayvanları, peynir, sığır, sarımsak, jambon, pastırma, sucuk ve eğer,

3 — Pamuk, yün,

4 — Kömür ve tuzlu konserve, balıklar,

5 — Diğer Türk mahsullerinin kâffesi.

Birinci kısma giren malların Yunanistana ihracından müteveffi alacaklarının yüzde elliinin serbestçe transferi yapılacak dövizlerle, mütebakı elliki'sı takas hesaplarının sistemile ayrı kıymette Yunan mes'eli ve mevzuatla mallarına Türkiyeye bâfiil ithali suretile tahsis edilecektir.

Diğer kısımlar için de kliring anlaşmaları ve usulleri ile ilgeme yapılır.

14 maddeyi ihtiva eden bu takas anlaşmasının pazartesi günü resmi gazete ile neşredilecektir.

Yunan İktisad Nazırı M. Pasmazoğlu

Yurd armanı

Tasadan, dasıladım: Kaç benim ka - mından
Bucağında bulaştık, yadıldı bir su - kağın
Beni, sasuloğundan, tükenmez ay - manından
Bir dumlun kuterdi bu sığırlı hayaa - gın
Onun ağlı vurmuş halli: Güzleri derin
Dilinde on güzeli acundaki dilleriu
Dalgalardı yüründe o ağbırlı, o sesin
Kalbi: Zigeunen, Torsten, Ubadayın
Doğunun zengi vurmuş Ayden bahçe - ★ lerine
Değindiği kenarsız gümeşk yokuşlarına
Sola kapılmış gibi dahlını sürüşlerine

Sakaryanın, Gediz'in, Kızıl - Yeşil ırmağın
Sürüldü: Gençlerdin, her aldım, derin - lerdim
Şu yadil tanrımından kurtulak su - sindim
Yurdun yamacındaki fırtınayı dinledim
Koksunu kalbimin tezeliğim taşıra - ğın
Her değimi kasıma yeni bir zamna katıp
Her değimi günlümü ögrenen bir ka - nadık
Gündüm gibi konuştu, kanım gibi su - larla
Acımı dindirdi ya yabancı sokağın

MEKKİ SAİD

Burda: Kim - Artan: Hazret - Arım: Ellcin - Ayber: Heybeli - Kaiik: Bora - Değim: Kelime, söz - Yadil: Garbet - Tanrı: Erbennuk - Ozgın: Beşeren.

Yurd armanı

Tanıdım, duraladım: Kanı benim ka - nımdan
Bucağında buluştuk, yadilde bir so - kağın
Beni, susuzluğumdan, tükenmez ar - manımdan
Bir damlası kurtardı bu uğurlu kayna- ğın

Onun ışığı vurmuş belli: Gözleri derin
Dilinde en güzeli acundaki dillerin
Dalgalandı yüzümde o aybarlı, o serin
Kalığı Zigananın, Torosun, Uludağın

Doğunun renği vurmuş Aydın bakış - larına
Deyimleri benziyor şimşek çakışlarına
Sele kapılmış gibi daldım akışlarına

Sakaryanın, Gedizin, Kızıl - Yeşil ır- mağın
Söyledi: Genişledim, hız aldım, derin- ledim
Şu yadil tamusundan kurtulub se - rinledim
Yurdun yamacındaki fırtınayı dinledim
Kokusunu kokladım tanıdığım topra - ğın

Her deyimi kanıma yeni bir coşma kattı
Her deyimi gönlümü uçuran bir ka - naddı
Gönlüm gibi konuştu, kanım gibi an - lattı
Acısını dindirdi şu yabancı sokağın

MEKKİ SAİD

Bucak: Köşe - Arman: Hasret - Acun: Cihan - Aybar: Heybetli - Kalık: Hava - Deyim: Kelime, söz - Yad'il: Gurbet - Tamu: Cehennem - Coşma: Heyecan.

YARIM AY
çok yakında, bu adla, 15 günlük bir mecmua çıkıyor
YARIM AY
İçindekileri sayıp dökmeğe lüzum görmiyor

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3849 İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU Cuma 1 Şubat 1935

Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No. 248
Telefon: Başmuharrir ve evi: 22308, Tahrir heyeti: 24298, İdare ve matbaa kısmile Matbaacılık ve Neşriyat Müessesi: 24299 - 24230.

ALGOPAN
Baş ve diş ağrıları için en tesirli ve geçirici ilâçtır
Her eczaneden isteyiniz

Yunanistanın Ulusal korunma Güçlerinin Artırılması

Yunanistan kara, deniz hava her çeşid askerlik güçlerini artırmak için son çağlarda özenli bir hızla davranmağa çalışıyor. Ulusal korunma güçlerinin artırılması dış siyasa ile birlikte yürüyen bir iştir. Bir iş ki onun üstünde bütün uluslara düşünce ayrılığına olmamak gerektir. Onun için Atinada siyasal bakış ve görüş bakımından çeşid yollarda yürüyen bülükların (frekaların) ileri gelen adamları bu pusat (silâh) işlerini görüşmek için bir araya getirildiler ve hep birlikte toplantılar yaparak görüştüler. İşin temelinde böylece genel olarak düşünce ve sözbirliği edilirse, sonra bunlar için harcanmak üzere, kurultaydan istenilecek paraların onaylanmasında zorluk çekilmez de onun için.

Yunanistanın askerlikçe güclenmesinin bize göre düşünülecek ve hele kuşkulanacak bir yanı var mıdır? Bu konuşu memlekette aramızda artık tarihe karışmış denilecek eski devirlerde bu alanda acı bir yarış özeri vardı. Ancak o devirler çoktan geçmiş ve şimdi Yunanistanla Türkiye arasında onun yerine sağlam temelli bir dostluk gelmiştir. İki ülkenin birbirlerine karşı pusatlla düzelteceklerî ayrılmaları yoktur artık. Bunun ülkine olarak iki ulus bundan sonra kendi varlıklarını silâhlığile korumak gerekliğini anlamışlar ve bu anlayışlarını tuğralanmışlardır. Onun için şimdi iki ülke arasında artık biri diğerinden daha güçlü olmak gibi bir özen güdülmesine yer kalmamıştır. Her ikisinin de olaganlığına (imkân dairesinde) güçlü olmaları gerek olan bu iki ulustan hangisi bu yolda çalışıra ötekinin bundan ancak kıvanç duyması uygun olur. Hatta iki ülkeden birinin milli korunma alanında eksikliği olursa ötekinin ona bu eksikliklerî tamamlaması demesi daha iyi olacağında kuşku yoktur. İki ulusun dostlukları bu kadar ilerlidir ve iş bu kadar açıktır.

Gerçekte böyle iken Yunanistanın son çağlarda pusatlanma eksiklerini tamamlamak yolundaki çalışmalarına karşı birde anlaşılan eski alışkınlıklar göstermesile teknik bazı kulaklar kabardığı görülebilmiştir. Böyle kuşkulanmaya hiç bir yer olmadığını bir daha söylemeden geçemeyiz. Yunanistan ulusal korunma bakımından gücce eksiklerini gideriyorsa kendi sayımına da, bizim sayımımıza da pek iyi ediyor demektir. Balkan Andlaşmasından önce sağlam dostluk bağlarile birbirlerine bağlanmış olan iki komşu ulus, bu andlaşmadan sonra talihlerini daha ziyade birleştirmişlerdir. Hangisinin elinden gelirse daha güçlü olmağa baksın. Her birinin gücü ötekine katılarak hepsi daha toplu ve daha büyük bir varlık yapar da onun için.

Yunanistanın alabileceği her çeşid yeni pusatlar yalnız bize karşı değil, bütün dünya için gizli kapaklı birşeyler değildir. Bundan artık olarak deniz güclerine dokunur artırmalarda iki memleket altı ay önce birbirlerine ne yapmak istediklerini, ne yapacaklarını bildireceklerdir. Geçen gün bir Yunan bakanı olan biteni anlatırken şimdi yapılmak istenilen işlerin Yunan hükümetince geçen yıl Türkiye hükümetine bildirilmiş olduğunu, ancak parasızlıktan dolayı bildirilen işlerin o yıl içinde yapılamamış bulunduğunu anlatıyordu. Yunanistanın bu yolda yapmak istediği işleri daha önce yaptıramamış olmasına acımız. Değil ki yaptırabilecek olmasından dolayı kuşkulanalım. Olganlığı (imkânı) bulunsa komşu ve dost Yunanistanın şimdi tasarladığından daha artık güç kazanmasını dileriz. Onun gücü bizim gücümüz demektir de onun için. Nitekim Yunanistanda doğru görenlere de bizim için aynı duyguların beslenmekte olacağında bizim kuşkumuz yoktur.

Fransız - İngiliz görüşmeleri

Fransız Bakanları dün akşam Londraya gittiler

İngiltere, Versay muahedesi askeri kayidlerinin ilgasına mukabil Almanyanın Şark ve Orta Avrupa misaklarına girmesini teklif edecek

Londra müzakereleri bugün başlıyor. İngiltere devletinin payitahtında Fransız ve İngiliz devlet adamlarının hangi esaslar dahilinde görüşecekleri artık iyice tebellür etmiştir. İngiltere ülkümeti Almanyanın askeri hukuku hükümranisini takyid eden Versay muahedesi maddelerinin ilgasını teklif edecektir. Fakat bu maddelerin ilgası için aynı zamanda Avrupanın emniyetini artıracak misaklara Almanyanın iştirak etmesini de şart koşacaktır. Bu misaklar şark ve orta Avrupa misaklarıdır. Fakat Almanya bugün kendi hasma müttefiklerinin ilgasını teklif edecektir. Fakat bu maddelerin ilgası için aynı zamanda Avrupanın emniyetini artıracak misaklara Almanyanın iştirak etmesini de şart koşacaktır. Bu misaklar şark ve orta Avrupa misaklarıdır. Fakat Almanya bugün kendi hasma müttefiklerinin ilgasını teklif edecektir. Fakat bu maddelerin ilgası için aynı zamanda Avrupanın emniyetini artıracak misaklara Almanyanın iştirak etmesini de şart koşacaktır. Bu misaklar şark ve orta Avrupa misaklarıdır. Fakat Almanya bugün kendi hasma müttefiklerinin ilgasını teklif edecektir. Fakat bu maddelerin ilgası için aynı zamanda Avrupanın emniyetini artıracak misaklara Almanyanın iştirak etmesini de şart koşacaktır. Bu misaklar şark ve orta Avrupa misaklarıdır. Fakat Almanya bugün kendi hasma müttefiklerinin ilgasını teklif edecektir. Fakat bu maddelerin ilgası için aynı zamanda Avrupanın emniyetini artıracak misaklara Almanyanın iştirak etmesini de şart koşacaktır. Bu misaklar şark ve orta Avrupa misaklarıdır.

(Arkası altıncı sahifede)

Fransız Bakanlarile görüşecek olan İngiliz Bakanları: Sir Con Simon, M. Mahdonald ve M. Baldvin

Türk - İngiliz ticaret görüşmeleri niçin durdu?

İngiliz ataşesi «Ankita yok, iki taraf birbirlerinin tekliflerini tetkik ediyor» diyor

Dün Londradan gelen bir telgrafta Türk - İngiliz ticaret anlaşması için Ankarada yapılan müzakerelerin inkıtaa uğradığı, İngiliz elçisinin telgrafla Londradan talimat istediği bildirilmişti. Bu mesele hakkında malûmat elmak üzere dün İngiliz sefarethanesine giden bir muharririmize, evvelki gün Ankaradan dönen ticaret ataşesi miralay Vudz şunları söylemiştir:

— Müzakerelerin inkıtaa uğradığı doğru değildir. İki taraf ta noktai nazarlarını ve tekliflerini birbirlerine bildirdiler. Tekliflerin tetkiki muayyen bir zamana muhtaç olduğu için müzakerelere bir müddet sonra devam olunacaktır.

— Londradan telgrafla talimat istenildiği doğru mu?

— Böyle birşeyden malûmatım yoktur.

— İngiliz tebaasının herhden evvel-

(Arkası altıncı sahifede)

İngiliz elçisi Sir Persi Loren

Devlet tiyatrosu

Maarif Bakanlığı bir rapor hazırlattırıyor, Avrupadan mütehassıs çağırılacak

Ankara 31 (Telefonla) — Maarif Bakanlığı bir devlet tiyatrosunun temellerini kurmak üzere çalışmaktadır. Bu hususta ehemmiyetli adımlar atılmaktadır. Devlet tiyatrosu için Maarif Umumi müfettişlerinden Reşad Nuri bir rapor hazırlamaktadır. İki gün sonra Maarif Bakanına verilecek olan bu rapor Bakan tarafından tetkik olunacak ve bu mesele etrafında Bakanlıkta bir toplantı yapılacaktır.

Devlet tiyatrosu için rapor hazırlayan Reşad Nuri

Devlet tiyatrosu opera, operet ve dram şubelerinden müteşekkil olacaktır. Şimdiki halde Evkaf otelinin bir kısım dairelerile salonunun bu işe tahsis edileceği söylenmiyor. Organizasyon işile meşgul olmak üzere Avrupadan bir mütehassıs getirilecektir. Evvelâ bu işin kaça mal olacağı tesbit edilecek, yani bütçeye buna göre tahsisat konacaktır.

Bu teşkilâtta Raşid Rıza ile diğer san'atkârlardan istifade edileceği tahildir. Ancak Raşid Rızanın Bakanlıkça çağırılması gibi vaziyet hasıl olmamıştır. Raşid Rıza, Halkevinde temsilinde devam et-

(Arkası altıncı sahifede)

Bugün:

Üçüncü sahifede
Ulusal operaya doğru
Yazan: Emine Saliha Özgüç
Beşinci sahifede
Kızıl ordu askeri teknik çok yüksektir
Yazan A. D.
Sinema
Altıncı sahifede
Türk cemiyetinde kadın
Yazan: Şükûfe Nihat
Borsa hareketleri

Kalimnostaki isyan diğer adalara da sirayet etti

İtalyanlar İstanköye mütemadiyen asker gönderiyorlar

On iki adayı gösterir harita

Atina 30 — Alman son haberlere göre 12 adadan Kalimnos adasındaki isyan ötekî adalara da sirayet etmiş-tir. Karpatos (Kerpe) ve Ko (İstankö) adalarında da vaziyet tıpkı Kalimnos adasında olduğu gibidir. İtal-

(Arkası üçüncü sahifede)

Askeri rütbelerin türkçe karşılığı

Dil heyeti türkçe karşılıkları tesbit etti

Ankara 31 (Telefonla) — Yeni Türk ordusunun hazırlanmakta olan İstanbuldaki heyetin faaliyeti hayli ilerlemiştir. Bu meyanda askeri rütbelerin türkçe karşılıkları da tesbit edilmiştir. Buna göre mülâzime Asperyan, birinci mülâzime Peyman denilecektir. Yüzbaşı ve binbaşı kelimeleri olduğu gibi kalmaktadır. Kaymakamın karşılığı Majör, generalin de Tuğdur.

Yeni karşılıkların teâlîfüe nokta-sından muvafık olup olmadıkları araştırılacaktır.

Televizyon harcıâlem oluyor

İngilterede bir sene içinde faaliyete geçilecek

İngilterede yapılan televizyon tecrübelerinden birinde aktörler Pirandellonun son eserini oynarlarken

Londra 31 (A.A.) — Posta, telgraf, telefon bakanlığı tarafından geçen mayıs ayında tetkik edilen televizyon komitesi, raporunu vermiştir. Komite, raporunda, elde edilen terakkilerin halk için bir televizyon postası kurulabilecek de-receye kadar ilerlediğini bildirmektedir.

Rapor, müstakbel televizyon iş-

(Arkası üçüncü sahifede)

GÖKYÜZÜ. GÖKYÜZÜ
GÖKYÜZÜ. GÖKYÜZÜ
Reşad NURİ
nin
En güzel eseri
Pazar
Günü Basıyoruz
GÖKYÜZÜ. GÖKYÜZÜ
GÖKYÜZÜ. GÖKYÜZÜ
GÖKYÜZÜ. GÖKYÜZÜ

Saylav seçimi

Başbakan; Adliye, İç İşleri Bakanları ve Receb Pekerle beraber bugün İstanbula geliyor

Kurultay Başkanı da dün sabah geldi

Ankara 31 (Telefonla) — Başbakan İsmet İnönü, Fırka Umumî katibi Receb Peker, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya, Adliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu bu akşamki trenle İstanbula hareket ettiler. Aynı trenle Fırka büroso da İstanbula gitmektedir.

Orada cumartesiden sahya kadar yapılacak toplantılarda saylav namzedleri üzerinde tetkikat icra olunacak, liste ile beraber beyanname de tesbit edilecektir. Bunlar çarşamba günü ajans vasitasile memleketin her tarafında ilân olunacaktır. Cuma günü de saylav seçimi her tarafta yapılacaktır.

Başbakan İsmet İnönünün gelecek hafta sonuna doğru Ankaraya dönmesi muhtemeldir.

İstihab için verilen haberler ve bilhassa şu veya bu zatın listede bulunacağı veya bulunmıyacağı hakkındaki haberlerin şimdilerde bir kıymeti olmadığı anlaşılmaktadır.

Vekiller Heyetinin dünkü toplantısı

Ankara 31 (Telefonla) — İcra Vekilleri Heyeti bugün Başbakan İsmet İnönünün reisliğinde toplana-

(Arkası beşinci sahifede)

Japonlar Mogolistanda ilerlemeğe başladılar

Bir Mogol şehri düştü, Tokyoda Sovyetlerin bu işe karışmıyacakları ümidi ileri sürülüyor

Dış Mogolistandan bir manzara

Dün gelen haberlere nazaran dış Moğolistan hududunda tahaşşüd eden Japon ve Mançu kuvvetleri tasarruza geçerek Moğol hükümeti kuvvetlerini püskürtmüşler ve Halkimo şehrini zaptetmişlerdir.

Bundan çıkan mana şudur: 10 senedenberi müstakil olduğunu ilân eden ve Sovyetler Birliğile sıkı münasebatta bulunan dış Moğolistanın işgali Japonya ve Mançuri hükümetleri tarafından kararlaştırılmıştır.

Sovyet Rusyanın, dış Moğolistanın işgaline karşı her hangi bir tekilde müdahalesi Japonya ile arasında harbe sebeb olabileceğinden daima sulhperverane bir siyaset takib eden Sovyet hükümetinin bitaraf davranacağı ve harbe vesile vermekten çekineceği beklenmektedir.

Dış Moğolistana karşı yapılan harekâtın Tokyoda Mançuri ve dış Moğolistan hükümetleri arasındaki hâdiseler sırasında gösterilmesi de Sovyet hükümetinin bitaraf kalmasını kolaylaştıracaktır. Fakat dış Moğolistanın Altay dağlarına ve Türkistana kadar ilerleyebileceğini ileri sürmek için muhim olan bu sahanın Mançuri askeri kuvvetleri daha doğrusu Japonyanın eline geçmesine Sovyet hükümetinin seyirci kalamıyacağı da muhakkaktır.

Bu hususta dün gelen telgraflar şunlardır:

Tokyo 31 (A.A.) — Salâhiyettar mehafilde mevcud kanaate göre, Mançuko ile Moğolistan arasında çıkardud ihtilâfına ne Japonya ne de Sov-

(Arkası altıncı sahifede)

ÖZ TÜRKÇE:

İSMET İNÖNÜ

Türke saldırınca acun bir yandan,
Yürdü yok yurddaşlar hep bir uğurdan:
Başboğun dedi kî - Yüce kumandan,
Bu eşsiz ceravı kurtar çamurdan!

Beyinler ışıksız, yürekler kansız.
Halife insansız, yağı amansız...
Batıb gidiyorduk ünsüz ve sanısız,
Bu-an dedikleri dinmez yağmurdan!

Öyle bir kanıklık etti ki kurum:
Çoban, kuyruğunu yaladı kurdun!
Köstekte özbeylik, tutaşkın budun;
Gökler bir zindandı kara çukurdan!

Şahlanan ölümdür, saldıran evren;
Ateşle, demirle sarıldı çevren!
Kanımız haykırdı: - Kendine güven!
Ne yardım, ne bir ses gökten, uğurdan!

Yağı, toprakları deşen bir yeldi:
Ulus, coşkun deniz gibi yükseldi!
Yağıya: Her alay şahlanmış seldi;
Simsekler çağladı her bir taburdan!

Vuruşun yıldırım, duruşun yalçın;
Vurdukça mavi gök ses verdi çın çın!
Yağıyı çiğneyip ezdikçe hisrın
Yürekte denizler taştı o nurdan!

Ceravın Atatürk demirindendi,
Kılıcın binlerce yıldırım yendi!
Uğurun «Şüphe» bile beğendi,
Sesin kulağına ulaştı burdan!

Yengi tanrısıyla konuştun yer yer:
O metristepeler. Dualepeler
Ötükünce her biri bir ötük söyler;
Kutludur Olimp'dan, Merve'den Tur'dan!

Sakaryayla Dumlupınar, İnönü
Gösterir o'kinin büyüklüğünü:
Seni anlatamaz, dirilme günü
Türküler söyleso İsrafil Surdan!

Yıldırım sesile bir ölüm marşı
Çaldın savaşlarda, tükettin aşşı!
Lozanda işlere başlara karşı
Yüceldin yüce gök gibi onurdan!

Öyle yükseldi ki Türklük onurum,
Onurdan güneşe kanad vururum!
Seni alkışlıyor, işidiyorum:
Güneşe yükselen sesler Cumurdan!

Ezgile, Kopuzum, yeni varlığın!
Canlara ses diye fırlat ışığı!
Yalvaç gibi deşip ben karanlığı,
Okumam Kur'andan, yazmam Zaburdan!

F. SACİD ÜLKÜ

Arası: Dünya - Onur: Gurur, Şeref - Cevre: Cenber - Yeni: Düşman - Sevinç: Neşe - Kurun: Zümre - Kösker: Direngen - Özbeylik: İstiklâl - Tutkalı: Esir - Budun: Halk - Koron: Ahenk - Uğur: Talih - Gürcek: Ufuk - Ulus: Millet - Ülkü: Zafer - Yengi: Zafer - Gökkuş: Torik - Ülük: Mevkiî - Erk: İrade, kudret - Kuğulamak: Zeğlemek - Yalvaç: Peygamber - Cumur: Abdest.

ÖZ TÜRKÇE:

İSMET İNÖNÜ

Türke saldırınca acun bir yandan,
Yurdu yok yurddaşlar hep bir uğurdan;
Başbuğun dedi ki: - Yüce kumandan,
Bu eşsiz ceravı kurtar çamurdan!

Beyinler ışıksız, yürekler kansız,
Halife inansız, yağı amansız..
Batıb gidiyorduk ünsüz ve sansız,
Boran dedikleri dinmez yağmurdan!

Öyle bir kancıklık etti ki kurun:
Çoban, kuyruğunu yaladı kurdun!
Köstekte özbeylik, tutsakdı budun;
Gökler bir zindandı kara çukurdan!

Şahlanan ölümdür, saldıran evren;
Ateşle, demirle sarıldı çevren!
Kanımız haykırdı: - Kendine güven!
Ne yardım, ne bir ses gökten, uğurdan!

Yagı, toprakları deşen bir yeldi:
Ulus, coşkun deniz gibi yükseldi!
Yagıya: Her alay şahlanmış seldi;
Şimşekler çağladı her bir taburdan!

Vuruşun yıldırım, duruşun yalçın;
Vurdukça mavi gök ses verdi çın çın!
Yağıyı çiğneyip ezdikçe hıncın
Yürekte denizler taştı o nurdan!

Ceravın Atatürk demirindendi,
Kılıcın binlerce yıldırım yendi!
Utkunu «Jüpiter» bile beğendi,
Sesin kulağına ulaştı burdan!

Yengi tanrısıyla konuştun yer yer:
O metristepeler, Duatepeler
Ötkünce her biri bir ötük söyler;
Kutludur Olimp'den, Merve'den Tur'dan!

Sakaryayla Dumlupınar, İnönü
Gösterir erkinin büyüklüğünü;
Seni anlatamaz, diriltme günü
Türküler söylese İsrafil Surdan!

Yıldırım sesile bir ölüm marşı
Çaldın savaşlarda, titrettin arşı!
Lozanda iğilen başlara karşı
Yüceldin yüce gök gibi onurdan!

Öyle yükseldi ki Türklük onurum,
Onurdan güneşe kanad vururum!
Seni alkışlıyor, işidiyorum:
Güneşe yükselen sesler Cumurdan!

Ezgile, Kopuzum, yeni varlığı:
Canlara ses diye fırlat ışığı!
Yalvac gibi deşip ben karanlığı,
Okumam Kur'andan, yazmam Zeburdan!

F. SACİD ÜLKÜ

Acun: Dünya - Onur: Gurur, Şeref - Cerav: Cevher - Yagı: Düşman - Boran: Belâ - Kurun: Zaman - Köstek: Zincir - Özbeylik: İstiklâl - Tutsak: Esir - Budun: Halk - Evren: Âlem - Uğur: Talih - Görcek: Ufuk - Ulus: Millet - Utku: Zafer - Yengi: Zafer - Ötkünç: Tarih - Ötük: Menkıbe - Erk: İrade, kudret - Ezgilemek: Bestelemek - Yalvac: Peygamber - Cumur: Ahalt.

Önümüzdeki çarşamba Ağaoğlu Ahmed, Nurullah Ata, Suad Derviş, Eşref Şefik ve Peyami Safanın yazılarile
CEPHEDEN CEPHEYE
Büyük Harbde Çanakkale, Kanal Kafkas cepheleri ve cephe gerisi hareketleri
HAFTA' da

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3852 İSTANBUL - CAĞALOĞLU Pazartesi 4 Şubat 1935
Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No. 246
Telefon: Başmuharrirlik ve evi: 22398, Tahrir heyeti: 24358, İdare ve matbaa kısmile Matbaacılık ve Neşriyat Türkeli. 24299 - 24296.

YARIM AY
Hiçbir mecmuaya değil kendi ülkesine rakip olarak çıkıyor
YARIM AYIN
Ülküsü isse Türkiyenin en güzel mecmuası olmaktır

Turizm'e biz Ne vakit özen Vereceğiz?

Bu son vakitlerde Avrupanın çeşid ülkelerinde turizme artık değer vermenin yeniden canlandığını görüyoruz. Bütün Avrupa gazetelerinde sözgelimi İtalya için türlü öğme yazıları (ilânlar) basılıyor. Her öğme yazı güzelce resimlerle bezeliir, ve altında kalın punto ile şu rakamlar:

% 50 den 70 e kadar ucuzluk!

İtalyan trenlerinde orada gezecek yabancılar için son iki yıldanberi % 50 den 70 e kadar ucuzluk yapılmış olduğunu biliyoruz. Bir kez İtalyada gezdiğiniz kadar % 50 ucuz simendifer parası ödüyorsunuz. Eğer bir de Romaya uğrarsanız bu ucuzluk bütün İtalya için % 70 e çıkıyor. Bu ucuzluğun ilk yılı bir sınama için yapılmıştı. Anlaşılan sınamadan iyi sonçular (neticeler) alındı ki şimdi onun üzerinde sürüp gidiliyor, ve bu ucuzluk dünyanın dört köşesine büdiriliyor, en uzakta oturan adamların kulaklarına ulaştırılacak ve hatta gözlerine sokulacak biçimlende yapılıyor. Bu yayma işinin oldukça ileri parça harcamakla yapılabileceğini de unutmamalıdır. Böylelikle herkes İtalyayı görmeğe çağırılıyor. Demek ki İtalyada bu için büyük değeri iyiden iyiye anlaşılmıştır.

İtalya böyle yapıyor da, başka ülkeler boş duruyor değil. Fransız gazeteleri turizme dörtelle sarılınacak günlerde olduklarını gırtlaklarının bütün gücile bağırıyorlar. Fransa ötedenberi yabancıların bol geldikleri bir ülkedir. Fransız gazeteleri bu kadarını yeter bulmuyorlar. Son yıllarda esnaflı gelişleri sevgik azalmış. Bu azalmanın önüne geçmek, tersine dik (hilâkiş) memlekete artık yabancı getirmek için yeni düzenlere başvurulmasını hep bir ağızdan ileri sürüyorlar.

İngiltere bile turizmi boşlamamaktadır. Bizim Ankara trenlerimizin yataklı vagonları restoranlarında bile kıpkırıllığile gözü çeken bir büyük Britanya hartası vardır. O ne güzel, o ne dantelâ yalılı bir ülke. Hartanın altındaki yazılar size Ekosu görüp görmediğinizi soruyor:

— Görmemişseniz ne duruyorsunuz?

Der gibi bir dille.

İsviçreden söz açmağa yer bile görmüyoruz. Bu memleket için o-naya gelecek yabancıları ağırlamanın bellibaşlı bir zanaat olduğunu hep biliriz. İsviçre her yıl bütün Avrupanın bellibaşlı gazetelerile kendisine aid öğme yazıları bastırdığı gibi bu yıl da aynı yolda yürümekten ellette geri durmamaktadır.

Avusturya pek yerinde bir üzenle aynı yolu kovalamakta, Macaristan bu işe hergün daha artık değer vermekte, doetumuz Yugoslavya bile turizmden kendi sayunına büyük yararlıklar çıkarmaktadır. Bulgaristanın bile Varna pliğile, hele Orta Avrupadan, pek çok yabancı getirmeğe olganlık bulmuş olduğunu biliyoruz.

Bütün dünya ülkelerinin birbirlerile yarışa çıkacaksına hep birden üstüne düştükleri bu işin yalnız bir süs için bu kadar özenle tutulmamakta olacağında kuşku yoktur. Başkaşka bir rejim içinde yaşıyan büyük komşu ve dostumuz Sovyetler Rusyası bile bu yolda İnturist adlı başlıbaşına bir kurum kurdu, ve ona göre düzenler düzdü. Bütün bunlar yalnız şunun için: Ülkeye gelen yabancılar memlekete azçok para bırakacaklardır, ve bu paralar alışverişin kısır olduğu bu yıllarda havadan kazançlar gibidir. Hem altın değerli kazançlar. Çünkü yabancının memlekete getirdiği para dövizdir, demek ki altın.

Bütün dünyanın bu uğurdaki hergün daha canlı çalışmalarını gördükçe bizim bu işe niçin hiç ilişik etmemekte olmaklığımızı düşünür ve bunu bir türlü anlıyamayarak derin iç geçirmelerile acınır ve acınırız. Ülkemize yabancı gezginleri getirebilecegine hiç mi umudumuz yok dersiniz? Niçin olmasın? Memleketimiz güzel mi değil? Değersiz mi? Tersine dik çok güzel yerlerimiz olduktan başka bu memleket pek çok uygurlukların üstüste yığıldığı çok tarihsel (tarihi) bir ülkedir.

Eksik olan şey için ulaçe (devletçe) şimdiye kadar özenle araştırılıp tarağtırılmak üzere bir kez gözümüne alınmamış olmasından başka değildir. Bir kez bunu yapmak elbet arkası gelecektir. Elbet bu alanda bizim de yapacak şeylerimiz vardır, hem de pek çok. Bunun için tek-tük olarak yalnız bir yol ona başlayabilmekliğimiz gerekiyor, işte o kadar.

YUNUS NADİ

Saylav namzedleri listesi yarın ilân edilecektir

Kamâl Atatürk müzakerelere devam etti ve Fırka namzedleri tesbit olundu

Azlıklardan 4 kişi Türk vatandaşı olarak müstakil saylavlıklara namzedliklerini koydular

Müstakil saylav namzedlerinden
General Ali Fuad *Halil (Menteşe)* *Doktor Ahmetoğlu* *Doktor Tayfur* *Kerestecioğlu* *Galib Kemali*

Büyük Önder-in dünkü beyannamelerinde esas-best çalışacak ve mimi yurddaşlara Ulus hürril-elinden yapacakları teşkilderle milli çalışmanın kuvvetlenmeği kanaatindeyiz.» deniliyor, bu maksadla Fırkanın saylav namzedleri listesinde 18 müstakil meb'us için boş yer bırakıldığı da bildirilyordu.

Cumhuriyet Halk Fırkası müstakil meb'uslarını seçilmesine müsaheret kararile beraber bunlar arasında azlıklara mensub vatandaşların dahi bulunmasını kabul etmiş, bu kararlar Fırka siyaset divanı, toplantıları nihayet bulduğundan İcra vekilleri ve C. H. F. Umumi idare heyeti ile C. H. F. Meclis grupu idare heyeti üyeleri Ankarada vazifesini başına avdet etmişlerdir. C. H. F. Genel Divanı seçim nihayetine kadar Önderle beraber İstanbulda kalacaktır. İçeri ve Dışarı işler Bakanları da akşonumuşlardır.

3 Şubat 1935

TEBLİĞ

1. — Kamâl Atatürk 3 şubatta dahi Yeni seçim müzakerelerine devam etmiştir. Cümhuriyet Halk fırkasının saylav namzetleri tesbit olunmuştur. Namzetlerin adları ve Kamâl Atatürkün seçim için ulusa beyannamesi 4 Şubatta ajanas ve yerlerine bildirilecek ve 5 Şubatta bütün yurtda ilân edilmiş bulunacaktır.

2. — Dolmabahçedeki seçim umumi idare heyeti, Fırka grupu ve İcra Vekilleri Heyeti-nin Atatürkün riyasetinde yap-tığı büyük içtimada tasdik o-lunmuştur.

Bu kararlar efkârı umumiyece büyük sempati içinde karşılan-mış, bilhassa azlıklara daha büyük alaka ve hevesan vermiştir.

Geçen mecliste 6 müstakil meb'us vardı. Bunlar General Ali Fuad

(Arkası birinci sahifede)

İran-Efgan ihtilâfı

Hudud ihtilâfında hakemlik yapan Türk heyeti reisinin verilen kararlar hakkında beyanatı

Müsrda çıkan El - Beliğ gazetesinden:

«İran - Efganistan hudud meselesini halletmek için, General Fahreddinin riyaseti altında bulunan Türk hakem heyeti, ihtilâfı ilân Musahhad mıntakasına vâsil olmuştur.

Bu heyetin bir *General Fahreddin* kitabı Türkiyeye dönmüştür. Diğer üyeler ise General Fahreddinle, hudud meselesinin kalan kısmını tetkik ve halletmek üzere Hurasan vilâyetinde bulunmaktadır.

Meşhedde neşrolunan «Ahbar» gazetesinin muhabiri, General Fahreddinle mülâkatta bulunmuş ve General Fahreddinin, bu hususta mütalealarını istemiştir.

General Fahreddin gazete muhabirine aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

«— İran - Efganistan hududu gayet uzundur. Bu hududun sınai ve ticarib kıtmaları tayin edilmiştir. Ortada bulunan kısım yirmiye kadar kat'i suretle tahdid olunmamıştır. Halledilmemiş olan orta hudud kısmının uzunluğu takriben 300 kilometredir. İran - Efganistan hükümetleri bu mıntaka için, hakemliğimizi istemişlerdir.

Biz, bu iki memleketi ziyaret ettik; İran Şahı Pehlevi Hazretleri ve Efganistan Kralı Mohamed Zahir Han bizi kabul buyurdular. İki devletin hey'etlerile birlikte hududları tetkik ettik. Bu hususta yaptığımız uzun araştırmalarla iki hükümetin nazariyeleri-ni birbirine yaklaştırmak mütaleaları kaydederek hududlarını tayini için kat'i bir neticeye vardık.

Bu netice üç esas üzerine yapılmıştır:

1) Her iki taraf hududda bulunan «Tuzgölüindan» istifade edecektir.

2) Kış esnasında Efgan kabileleri, hududda bulunan kuyulardan istifada etmiyecektir.

3) İran aşiret arasisi Efganistan kabileleri tarafından her türlü tecavüz-den muhafaza edilecektir.»

Hududlarin tayini bu üç esas üzerine istinad ettirilmiştir. Hududda bir vasiti hat tasavvur etdik. İki devletin bu yeni hattın memnun kalacağından şüphe etmiyorum.

Efgan kabileleri kış vakti asıl dağlarını terkederek İran köylerine tecavüz ediyorlardı, İranlılar bu tecavüzü silâhla reddediyorlardı.

Efgan kabilelerinin ihtiyacatını nazarı dikkate aldık. Efgan kabileleri Tuzgölünün Efganlılara aid olduğu iddiasında bulunmuşlardır.

Efgan kabileleri, bu hususta hakli olmamakla beraber, Tuzgölü İranlılara göre, hiçbir ekonomiyet teşkil etmediği için, bu gölü her iki memleket arasında taksim ettik.

Musahhad mıntakası hakkında şu kara ihtilâf ehemmiyetli değildir. Musahhad mıntakası Umana mıntakalarına o kadar uzak değildir.

Bu mıntakada ancak iki oda ile bir kahvehane bulunur. Musahhad mıntakası sınaate uygun değildir. Lâkin bu kat'iyen yakın olan ve Behu Şahir adile maruf olan mıntaka gayet münbittir. Behu Şahrde su boldur.»

General Fahreddin, Makbm hattında hiçbir değişiklik yapılmıyacağını söylemiştir.

İstanbulda yapılan içtimadan sonra

Altı Bakan, dün Ankaraya avdet ettiler

Meclis reisi Kâzım Özalpla Fırka Genel Kâtibi Receb Pekerin dün Dolmabahçe sarayında alınmış fotoğrafları

Evvelki sabah İstanbula gelerek intihab mıntakasebile Dolmabahçe sarayında toplanan İcra Vekilleri içtimaına iştirak eden Kültür Bakanı Abidin Özmen, Adliye Bakanı Saracoğlu Şükrü, Maliye Bakanı Fuad, Milli Müdafaa Bakanı Zekâi, Bayındırlık Bakanı Ali, ve Ekonomi Bakanı Celâl Bayar dün akşamki trenile Ankaraya hareket etmişlerdir.

Bakanlar Haydarpaşa istasyonunda bütün hükümet ve fırka erkânile birçok dostları ve saylavlar tarafından uğurlanmışlardır.

İç ve Dış İşleri Bakanlarile Gümrükler Bakanı setrimizde kalmışlardır.

Kültür Bakanının teftişleri

Kültür Bakanı dün sabah Maarif müdürlüğüne uğrıyarak, oradan liseye giderek son sınıf edebiyat ve riyaziye derslerinde hazır bulunmuştur. Öğleden sonra Üniversiteye giderek [illegible] Cemil Bilge ile bir müddet görüşmüştür.

Bugün

3 üncü sahifede — Önderin beyannamesi: Yazan: Ahmed Ağaoğlu

5 inci sahifede — Dostlyoflarımız arasında ehemmiyetli - Tahlil ve tenkid. Yazan Fevzan Ömer.

Londra konuşmaları bitti

Almanyanın silâhlanması üç şartla kabul edildi

Almanya, Şark ve Tuna misaklarına girecek, tahdidi teslihat mukavelesi yapılacak

Londra 3 (A. A.)— Havas A. jansı muhabiri bildiriyor:

İngiltere ve Fransız nazırları dün akşam Almanyaya aşağıda yazılı teklifleri bildirmek hususunda mutabık kalmışlardır. Bu tekliflerin bütün aksamı yekdiğerine bağlı ve tatbikatta da aynı zamanda alınacaktır:

1 — Almanyanın gayrimeşru olarak yeniden silâhlanmasile hükümsüz kalmış olan Versay muahedesinin hasmi maddesinin iptali. Masmahfi silâhtan tecridi icab eden mıntaka hakkındaki kayid bundan hariçdir.

2 — Askeri sevaitin yerine, umumi bir silâhları tahdid mukavelesinin ikamesi.

3 — Almanyanın Tuna ve Şark sadlaşmalarına girmesi.

4 — Almanyanın Uluslar Dorneğine ardeti.

Buna mükabil olarak İngiltere ve Fransa hükümetleri, Almanya muvafakat ederse, Almanya, Belçika ve İtalya ile, Almanya muvafakat etmediği takdirde İtalya ve Belçika ile, mütekabil tedafül bir hava mukavelesi akti hususunda mutabık kalmışlardır.

Ingiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika arasında tedafüi bir hava mukavelesi akti de Kararlaşmıştır

Neşredilen tebliğ

Londra 3 (A.A.) — İngiltere - Fransız konuşmaları bugün saat 17,45 te bitmiştir.

Dışarı İşleri Bakanlığında neşredilen

(Arkası altıncı sahifede)

Kadın saylav olursa

Bursadan çiftçi kadınlar namına saylav namzedliğini koyan Burgaz köylü ...ticenin bir mektubu

Kadın saylav olursa anketimize Bursada kadın saylav namzedi Burgaz köylü çiftçilerinden Hatice Çiftçi en cevabı yollamıştır. Neşrediyoruz:

«— Kadın saylav olursa ne yapacak? anketimize ben de, çiftçi kadın namına namzedliğimi koyduğum için cevab vermek lüzumunu duydum.

Büyük Kurtarıcının kuduğu tarihin kaydetmediği inkılâblara yürüttüğü idarede kadın hakkının, memleket için kadın düşünüş ve aşırışlerden de istifade edilmek için-rinin doğacağını Yüksek Yaratıcıya iman eden her Türk bekliyordu.

Kadın, insan varlığının kmili olmak itibarile hiç şüphesizdi. ...i insan için, insanın tekemmül etmesi için arkekten daha derin, daha yüksek, daha alâkalı düşünür ve görür. Zira; onun gayesi yetiştirmek, yetiştirdiğini görmek ve ondan istifade etmektir.

Tekemmül ettirilmiş bir insan tıfak, büyük duyduğu zaruk, mühim bir anda düşüncesi, duygusu yalnız bir (zaruçğım) dır. Bunun için bu mahlûku teovir ettirmiş, istidadı

Anketimize İzmirden cevab veren Şefika ve muallim Saadet Özgül fıtrıaine göre herşeyi anlamak kabiliyetini verirsiz. Görecekseniz ki, o kadın hakikatın mütalea edilmesine ve ondan herşey beklemeye lâyık olur. İşte bu noktadan kadın saylarından mutlak surette yüksek istifade edeceğiz. Bilhassa memleketin shasriyetini teşkil eden çiftçi kadınla, onun ihtiyaçlarile alâkadar ve onun derdlerile müteessis olan yüksek görücü bir çiftçi kadından!!...

Atatürk diyarı ikl şeye muhtaç,

(Arkası dördüncü sahifede)

Öz türkçe

ÇAĞ OLDU Kİ..

— Türk kızına —

Çağ oldu ki bakanlar otağını paylaştı...
Çağ oldu ki yurduna ışık sunan bir başkan;
Çağ oldu ki adına Umay diye taptılar;
Erdeminle erkeği tamamlayan yoldaş...

Bagatırlar yetiştiği Bagatır ellerinde;
Güllerin bir güneşti, kaynağı içerinde.
Sezgi bulduğu senden kansal aştı Türkeli,
Es kutlu yeşim oldun toprağın üzerinde...

Ana, algın, arkadaş, hepsinde üstün pekti.
Ötküne derken: «Türk kızı sesin içinde tekdir!»
«Deli Dumrul» yolunda can vermeyi kastın
Bize Türk kadınını anguşvan öğrettin...

Bir ara çiçek olup bulgu verdin ozana;
Bir ara at üstünde kattın tozu dumana;
Evinin düşüncesile kanlara yol gösterdin;
O çağlarda adınızı ün salmıştı dörtyana...

Sonra kara bir bulût alşadı tanyerin...
Aydın günler silindi artık Türkelerin...
Ne başda güller açtı, ne bülbüller şakıdı
Susta coşkun sağlar kopuran tellerin...

Yiğitler yerde kaldı kanadını kuşlar gibi...
Yurdun damarı durdu en son vuruşlar gibi...
Her geceden sonra gün biraz daha karanlık
Gündümüze yas verdi korkulu düşler gibi...

Arandılar: Ne yüzden gülüyorlar bu kadınlar?
Doğuda ışık sönmüş; ağımı açmış batı!
Dibole bir uçuruma çöküyorken ülkemiz,
Ağlayan yok: yürekler kayalar gibi katılaşmış.

(Arkası dördüncü sahifede)

Öz türkçe

ÇAĞ OLDU Kİ..

— Türk kızına —

Çağ oldu ki hakanlar otağını paylaş - tın;
Çağ oldu ki yurduna ışık sunan bir baş- tın;
Çağ oldu ki adına Umay diye taptılar;
Erdeminle erkeği tamamlıyan yoldaş - tın..

Bagaturlar yetişti Bagatur ellerinde;
Gözlerin bir güneşti, kaynağı içerinde.
Sezgi buldukça senden kanad açtı Türkeli,
En kutlu yeşim oldun toprağın üzerin- de...

Ana, algın, arkadaş, hepsinde özün pekti.
Ötküng derken: «Türk kızı acun içinde tekdi!»
«Deli Dumrul» yolunda can verecek karısı
Bize Türk kadınını anguliyan örnekti..

Bir ara çiçek olup bulgu verdin ozana;
Bir ara at üstünde kattın tozu dümana;
Evirgen düşüncenle hanlara yol gös- terdin;
O çağlarda adımız ün salmıştı dörtyana..

Sonra kara bir bulût alçaldı tanyerin - de;
Aydın günler silindi artık Türkellerin - de..
Ne bağda güller açtı, ne bülbüller şa - kıdı;
Sustu coşkun ezgiler kopuzun tellerin - de...

Yiğitler yerde kaldı kanadsız kuşlar gibi...
Yurdun damarı durdu en son vuruşlar gibi...
Her geceden sonra gün biraz daha ka- rarıp
Gönlümüze yas verdi korkulu düşler gibi...

Arandılar: Ne yüzden göklerde bu ka- raltı?
Doğuda ışık sönmüş; ağzını açmış batı!
Dibsiz bir uçuruma çöküyorken ülke - miz,
Ağlıyan yok; yürekler kayalar gibi ka- tı!..

(*Lûtfen sahifeyi çeviriniz*)

Kurukahveci
A. İHSAN
Muhterem müşterilerinin bayramlarını saygı ve sevgi ile kutlular.

Cumhuriyet

Onbirinci sene No. 3825 İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU Pazar 6 İkincikânun 1935

Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No. 248
Telefon: Başmuharrirlik ve evi: 23398, Tahrir heyeti: 24298, İdare ve matbaa işleriyle Matbaamüdürlüğü ve Neşriyat Şirketi: 24299 - 24290

BURSA PAZARI
Muhterem müşterilerinin bayramlarını saygı ve sevgi ile kutlular.

İşin büyük Temeli, barışı Koruyabilmektedir. Yoksa..

Yakın savaşın bir tek kıvılcımdan tutuşacak ateşi yeniden ve baştanbaşa bütün dünyayı yakmak için pusu kurmuş beklemektedir. Roma konuşmalarından ne çıkabileceğini anlıyabilmek için bu çok çetin gerçekliği gözönünde bulundurmak gerektir. Eğer dünyanın ekonomik zorluklarını yeni bir savaş düzeltecek, eğer yeni bir savaş insanlığa esenlik verecekse peki, bugünden tezi yok, insanlığı bir daha kana ve ateşe sürüklıyelim. Ancak türlü düşünceler ne gibi bilgiçlikler satarlarsa satsınlar, insanlığı saran bugünkü acının dünkü büyük savaştan kalma ve hâlâ kanayan yaralar olduğunu hep biliyoruz. Yeni bir savaş, yeni ölümler ve yeni yaralar demektir. Önünden kaçılamaz bir gerçeklik olmayınca bunu göze aldıracak anlayışlı ve yürekli tek adam olamaz. Hiç olmazsa biz bunu böyle biliriz ve böyle yaparız.

Sırası gelmişken söyliyelim ki bizim savaş için de, barış için düşüncelerimiz açık olduğu kadar çetindir. Türkiye Cumhuriyetinin ulusal korunma düzenleri ulusal sınırlar içindeki ulusal yurdun tek karışına kimsenin el uzatamaması içindir. Bu yolda bütün ulusça göze almıyacağımız hiçbir fedakârlık yoktur. Bir iki ulus değil de bize bütün dünyanın bütün ulusları çullanmak isteseler, öğünmek gibi olmasın, bütün milletçe hiç pervasız hepsine karşı koymağa amâ bulunuyoruz, ve eğer öyle gerekirse bütün dünyaya karşı koyacak yürekte bir inanmak vardır. İşte bize saldırılış olarak anladığımız savaş anlamı budur. Bizim hiçbir ulusa saldırış etmek düşüncesinde olmadığımızı birbirinci kez olarak bir daha söyledikten sonra bütün özlemlerimizin dünyadaki barışın korunmasının gözönünde tuttuğunu da buna katmış bulunalım.

Bizim doğru düşünüşümüz, doğru görüşümüz ve gerçek duruşumuz budur. Eğer herkes böyle düşünebilirse dünyada barışın hem de hiç sarsılmıyacak bir sağlamlıkla ayakta tutulabileceği kuşkusuzdur. Roma konuşmalarını bu bakımdan gözönüne aldığımızda onların değerini belirtecek ölçü olarak biz başlık yaptığımız sözler üzerinde durduk. Eğer Romada konuşanların her iki yarı hep barış ülküsüyle düşünürler ve söylerlerse iyi sonuçlara varmalarına oran (ihtimal) verilebilir. Barışın temiz düşüncesini taşımıyan her düşünce elbette dipsiz kile hoş sonlar sözüne uygun sonuncuzukleri sürüklenir. Eğer daha fenasına değilse. Daha fenası bütün dünyanın yeniden savaş ateşleri içinde yanmasıdır. Yugoslav - Macar ayrılmasını (ihtilâfını) Cenevrenin becerikliliği düzelmeseydi de iş çarpışmaya kadar gideydi bu çarpışmanın bütün dünyayı yeniden altüst edecek surette birdenbire nasıl büyüdüğü hemen görülürdü. Biz ilk dakikadan itibaren pek haklı davasında dost Yugoslav devletinin yanında olacağımızı açık söylemiştik.

Büyük Savaştan sonra artık daha iyi anlaşılmış olmalıdır ki bu dünyada savaşın düzelteceği hiçbir iş yoktur. İşler artık barış içinde ve doğruluk üzerinde yürütülerek düzeltilmelidir. Silâhla barışı için tutmak gerektir. Bunda da çok ileri gitmek, adeta silâh yarışına çıkmak günün birinde istemese istemez savaşa sürüklenmeğe gidebilir bir yoldur. Onun için hâlâ vakti iken bu silâhları azaltma işine bir düzen vermek gerektir.

İtalyanın Macaristana yaptığı gibi eldeki barış andlaşmalarını bozmak için uluslara nafile umutlar vermek iyi bir iş değildir, belki çok fena bir iştir. Nitekim şimdi Laval ile Musolininin Roma konuşmalarında bundan ötürü büyük büyük sözlükler içinde kıvranmakta olduklarını sanıyoruz.

Roma konuşmaları için de kullanılabilecek olan başlığımızı beğlemiza geçirmiş bulunuyoruz. İçinde bulunduğumuz devrin büyük adamları barışı yürütmekte becerikli görünebilenler olacaktır. Savaştan başka uman budalalara gelince onlar sayıya gelmiyecek kadar çoktur. Yalnız onlara şu gerçeklik anlatılmalıdır ki bundan sonra tekbaşına savaş olmıyacağı gibi kolay savaş da olacak değildir. Bundan sonra yeni bir kılıcım yeni bir dünya savaşıdır.

Biz bu gerçekliği pek iyi bildiğimiz için elimizden geldiği kadar barışın tutulmasına yardım etmeğe çalışıyor, bunun üstüyanında ise olan bitenleri bütün bir soğukkanlılıkla gözönünde tutuyoruz.

YUNUS NADİ

Bayramınız kutlu olsun

Gazetemiz, bayramın ikinci ve üçüncü günleri çıkmıyacak, çarşamba günü tabahı çıkacaktır.

Laval-Musolini görüşmeleri

Romada görüşmelere dün sabah başlandı

Bir habere göre; Orta Avrupa hakkında anlaşılmış ve misak Alman hükümetine bildirilmiştir

Roma 5 — Laval dün akşam saat 19 da buraya gelmiş, durakta beraberinde Suviç ve Baron Aloizi olduğu halde Musolini tarafından karşılanmış, büyük bir kalabalık tarafından da selâmlanmıştır.

Laval trenden iner inmez Musolini ile el sıkışmalar ve halk tarafından alkışlanmalardır.

Laval otomobille doğruca otele gitmiş ve orada Fransız büyük elçisi ile görüşmüştür. Bu sırada büyük bir halk kütlesi otelin önünde toplanmıştır. Laval otelden çıkarak Fransız büyük elçiliği bina sına gitmiş ve akşam yemeğini orada hususi olarak yemiştir.

Laval - Musolini müzakereleri bu sabah Venedik sarayında başlamıştır.

Roma 5 (A.A.) — Hazırlanan - *(Arkası üçüncü sahifede)*

Laval ve Musolini

Haliç Şirketile Belediye arasındaki ihtilâf

Ekonomi Bakanlığı Şirkete 6 ay içinde taahhüdünü yapmazsa mukavelesinin feshedileceğini bildirdi

Haliç vapurlarından biri iki köprü arasında

Ankara 5 (Telefonla) — Haliç şirketile İstanbul Belediyesi arasında şirketin Belediyeye vermek mecburiyetinde olduğu hisse meselesinden dolayı ihtilâf çıktığı gazetelerde görülmüş, keyfiyet Ekonomi Bakanlığınca tetkik olunmuştur. Haliç şirketi imtiyaz mukavelenamesine nazaran her sene gayrisafi hasılatının yüzde 8 ini Belediyeye vermek mecburiyetindedir.

Bir kaç senedenberi bu taahhüdün ifa edilmediği Bakanlıkça öğrenilmiştir.

Salâhiyettar zevatın ifadesine nazaran Bakanlık meseleyi tetkik etmiş, Belediyenin noktai nazarı - nın haklı olduğunu görerek Haliç Şirketine gönderdiği son bir mektubda bu taahhüdünü 6 ay zarfında yapmazsa imtiyaz mukavelesinin hesfedileceğini bildirmiştir.

Ankara Üniversitesi

Önümüzdeki sene kurulmuş olacak

İstanbul Üniversitesi tahsisatı artırıldı

Ankara 5 (Telefonla) — Küt türişleri Bakanlığı gelecek sene zarfında Ankarada tesis edilecek Üniversitenin projesini hazırlamakta d ı r. Bu proje hazırlanmağa kadar ikmal edilmiş olacaktır.

İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilge

Şimdi Adliye Bakanlığına mer but olan Ankara Hukuk mektebi *(Arkası beşinci sahifede)*

Leningrad cinayeti

Katillerle birlik olan ecnebi konsolosu Letonya konsolosu mu?

Riga (Letonya'da) 5 — Letonyanın Leningrad konsolosu B. Bisenieks Finlandiya tarikile buraya gelmiştir.

İyi malûmat alan mehafilde söylenildiğine göre, bazı ecnebi *(Arkası beşinci sahifede)*

Defterler indirildi

İkinci müntehib seçimi bayram ertesi başlıyor

Ankara 5 (Telefonla) — Vilâyetler seçim defterlerini bugün indirmişlerdir. Bazı vilâyetler seçim işlerine hemen başlıyıp başlıyamıyacaklarını İç İşleri Bakanlığından sormuştur. Bu kanlık bayram ertesinden itibaren yoklamasını bitiren ve ilânı müddetini tamamlıyan vilâyetlerin seçim işlerine *(Arkası üçüncü sahifede)*

DIŞ SİYASA:

Orta Avrupada

Hiç kimsenin düşündüğü yok: Acaba Avusturya İmparatorluğu yeni bir şekilde tekrar ihya olunamaz mı: Eski İmparatorluğun vaziyeti yeni şekille - rini muhafaza etmek şartile?.. Böyle - likle küçük anlaşma büyük bir anlaşmaya İnkilâb etmiş olardı! Bunu niçin böyle düşünüyoruz bilyor musunuz? Harb sonu Avrupası karşısında bütün büyük bir kısmı Avusturya İmparatorluğunun gelişigüzel dağıtılmasından ileri gelmiştir de onun için!

Amma bu şekilde yeni imparatorluk, (imparatorluk demekle başında mutlaka bir imparator bulunmak lâzım gelmiyeceğini söylemeğe hacet yoktur!) aktedeceği şüllî ve tüfeylîleri nekadar dikkat ederdi kimbilir? Sinsi sinsilik dasmadağın ve hayliden hayliye eşkın: O kadar ki Avusturya ve Macaristan hile yeniden Romaya bağlanmıyor da olmıyacak ümid ve hayaller le avunup duruyorlar. Ve gene bu kargaşalık içinde M. Laval Roma konuşmalarından bir siyaset çıkarıcı sanı diye, bizim görüşümüze göre, bahre hayanda su dövüyor.

Şaka bertaraf, M. Lavalin Romada M. Musolini ile konuşmalarından sulha hizmet yolunda müspet neticeler çıkmasını sidden arzu ederiz ama bir bunun semin ve zamana uydurulmağa çalışılmış formüllerle temin olunabileceğine inanmıyoruz. Bu iş pazarlık değil, formül iş değil

En güzel yazılar
Edebiyat, sinema, san'at sahifeleri, en güzel hikâyeler, makaleler, romanlar, karikatürler
Bugünkü
HİLÂLİAHMER
Gazetesinde okuyunuz.

Zelzeleyi zararsız atlattık

Sarsıntı şehre ziyandan çok korku verdi

Beyazıd kulesinin çatladığı, surların yıkıldığı ve mühim tahribat olduğu havadisleri asılsızdır

Sağda Beyazıd kulesinin içinde düşen sıvalar, molda sarıntılı sıvalardan birazı döküldü kulenin su deposu, (yahûd zelzele tahribatına delâlet eder bir eser görülmediğimiz için bu resimleri koyuyoruz.)

Rasathane Müdürü tehlikenin geçtiği kanaatinde

Cuma akşamı şehrimizi sarsan hafif zelzele herkesi korkuttu. O akşamki sallantılarını verdiği heyecan ve endişe bütün gece, hatta dün bütün gün devam etti.

Tramvayda, vapurda, treyle, tünelde, sokakta, evde, dükkânda, her yerde herkes akşama kadar, evvelki gecheki, zelzeleyi konuşuyordu.

Halkın sinirleri henüz yatışmamış gibiydi. Bunula beraber Rasathanenin bundan sonra zelzele olmıyacağı ve olsa da hafif geçeceği ihtimali hakkındaki raporu korkuları az çok hafifetti.

Evvelki gece olan zelzeleler 1310 dakikden sonra olanlara nisbetle ol- *(Arkası beşinci sahifede)*

Adananın kurtuluşu

14 üncü yıl dönümü dün Halkevinde Toroslu gençler tarafından çok parlak surette kutlulandı

Dünkü kutlulamadan bir görünüş

Adanamızın 14 üncü kurtuluş yılı dün Toros Gençler Birliği tarafından Halkevinde kutlulanmıştır. Toplantıda Adana ve civarından olup ta yüksek tahsillerini İstanbulda yapan yüzlerce genç bulunmuştur.

Halkevi salonunu dolduranlarsa yakalarında kırmızı kordelâlı birer pamuk boncuğu vardı. Kutlulamaya, saat 14,30 da İstiklâl marşile başlandı. *(Arkası beşinci sahifede)*

Öz türkçe ile

— Kızıma —

Biliyorum, neden bugün gözlerinde çok yaş var.
Biliyorum, hangi acı yüreğine batıyor:
Biliyorum, gidip görmek istediğin bir taş var
Ki altında benim anam yatıyor.

Biliyorum, benim ninem, senin büyük anandır
Doğru kızım, zengin gönül, göçmüşleri anandır.

Ancak yavrum, beni dinle bırak şimdi o taşı,
Sakın bugün kendin için dökme tek bir gözyaşı.

Gidip dolaş bengsi uçuk yaşıdların yanında
Yoksulluğun ezisini gezdir bütün canında.

İçindeki sızıları başka yere ver dök sen,
Başka yoksul gönüllerden acıları git silk sen.

Sonra yarın biz seninle öbür yere gideriz
Gönlümüzü boşaltırız canımızı dideriz.

Bilirsin ki onun yeri, Heybelinin bir dağı,
Ne ki vazo dört yanında, hep devrilmiş, hep salmış.
Göreceksin şimdi artık bütün bir olmuş
Yurdumuzun toprağile anamızın toprağı!

Kızım, orda biz başbaşa derin derin ağlarız
İçin için tutuşuruz, sonra coşar çağlarız.
Sızımızı tek bir bildik kendisine iç etmez.
Sesimizi esen yelden başka kimse işitmez!

Ancak bugün dipdiri ol, topla çabuk başını!
Başkasının gözlerinden sen gidip sil yaşını!

FAZIL AHMED AYKAÇ

Öz türkçe ile

— Kızıma —

Biliyorum, neden bugün gözlerinde çok yaş var.
Biliyorum, hangi acı yüreğine batıyor:
Biliyorum, gidip görmek istediğin bir taş var
Ki altında benim anam yatıyor.

Biliyorum, benim ninem, senin büyük anandır
Doğru kızım, zengin gönül, göçmüşleri anandır.

Ancak yavrum, beni dinle bırak şimdi o taşı,
Sakın bugün kendin için dökme tek bir gözyaşı.

Gidip dolaş benzi uçuk yaşıdların yanında
Yoksulluğun ezisini gezdir bütün canında.

İçindeki sızıları başka yere var dök sen,
Başka yoksul gönüllerden acıları git sök sen.

Sonra yarın biz seninle öbür yere gideriz
Gönlümüzü boşaltırız canımızı dideriz.

Bilirsin ki onun yeri, Heybelinin bir dağı,
Ne ki varsa dört yanında, hep devrilmiş, hep solmuş.
Göreceksin şimdi artık bütün bir olmuş
Yurdumuzun toprağile anamızın toprağı!

Kızım, orda biz başbaşa derin derin ağlarız
İçin için tutuşuruz, sonra coşar çağlarız.
Sızımızı tek bir bildik kendisine iş etmez.
Sesimizi esen yelden başka kimse işitmez!

Ancak bugün dipdiri ol, topla çabuk başını
Başkasının gözlerinden sen gidip sil yaşını!

FAZIL AHMED AYKAÇ

ÖZGEÇMİŞ

H.Hâle Sert, 1978 yılında Ankara'da doğdu. Lise öğrenimini Konya'da Özel Gündoğdu Koleji'nde tamamladı. 2000 yılında burslu olarak girdiği İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 2001 yılında yine aynı üniversitenin Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı. Yedi yıl iş hayatında bulunduktan sonra 2008 yılında İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nde doktora programına başladı. Hâlen Necmettin Erbakan Üniversitesi Dilbilimi Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.